

KRAJSKÝ PAMIATKOVÝ ÚRAD BANSKÁ BYSTRICA
Lazovná 8, 974 01 Banská Bystrica

**ZÁSADY OCHRANY, OBNOVY A PREZENTÁCIE HODNÔT
ÚZEMIA**

**PAMIATKOVÁ REZERVÁCIA
BANSKÁ BYSTRICA**

AKTUALIZÁCIA

Riaditeľ: **Ing. arch. Zuzana Klasová**

Spracovatelia: **Mgr. Ľubica Fillová (urbanisticko-historický výskum)**
Ing. arch. Zuzana Klasová (ZOPÚ)

Spoluriešitelia: **Mgr. Magdaléna Dudková**
Ing. Anna Fatureová
Ing. arch. Mária Flórová
Ing. arch. Anna Hojčková
Ing. arch. Renata Lieskovská
Mgr. Martin Miňo
Mgr. Tatiana Plavcová Mgr. Zdenko Rusko

TEXTOVÁ ČASŤ

A.	ZÁKLADNÉ ÚDAJE O ÚZEMÍ	4
A.1.	Názov pamiatkového územia	
A.2.	Kraj, okres, mesto podľa základnej územnej jednotky a katastra	
A.3.	Orgán, ktorý pamiatkové územie vyhlásil, dátum vyhlásenia	
B.	PARCELNÉ VYMEDZENIE HRANÍC ÚZEMIA	4
B.1.	Parcelné vymedzenie hraníc Pamiatkovej rezervácie Banská Bystrica	
B.2.	Informácia o zanesení hraníc v katastri a o označení územia príslušným kódom	
C.	ÚDAJE O ZADANÍ A SPRACOVANÍ VÝSKUMU	6
C.1.	Účel a cieľ realizácie urbanisticko-historického výskumu	
C.2.	Metóda spracovania a dátum spracovania výskumu	
D.	ÚDAJE O ÚPN, PODKLADOCH, PRAMEŇOCH, POUŽITEJ LITERATÚRE A PREDCHÁDZAJÚCICH VÝSKUMOCH	6
D.1.	Prehľad predchádzajúcich urbanisticko-historických výskumov	
D.2.	Prehľad platných územnoplánovacích dokumentácií, štúdií a návrhov	
D.3.	Historické mapy, mapy a katastrálne mapy	
D.4.	Staršie prieskumy a výskumy, archeologické výskumy územia	
D.5.	Archívne materiály	
D.6.	Literatúra a ďalšie pramene	
E.	HISTORICKÝ A ARCHITEKTONICKÝ VÝVOJ ÚZEMIA	21
E.1.	Stručný historický a stavebný vývoj územia	
E.2.	Zásadné urbanistické vývojové etapy územia	
F.	CHARAKTERISTIKA PAMIATKOVÝCH HODNÔT ÚZEMIA	30
F.1.	Pamiatkové hodnoty územia hmotnej povahy	
F.1.1.	Obraz krajiny (reliéf terénu, vodné plochy, prírodné prvky) – charakteristické pohľady .	
F.1.2.	Vonkajší obraz územia – panoráma, silueta	
F.1.3.	Vnútny obraz územia – priestorová štruktúra	
F.1.3.1.	Hmotová skladba zástavby	
F.1.3.2.	Strešná krajina	
F.1.4.	Funkčné využitie územia	
F.1.5.	Historický pôdorys	
F.1.6.	Objektová skladba územia – kompozícia	
F.1.6.1.	Dominanty a akcenty , celouzemné a miestne (výškové zónovanie a urbanistické priestorové vzťahy)	
F.1.6.2.	Systém opevnenia	
F.1.6.3.	Priestory územia – námestia, ulice a voľné plochy	
F.1.6.4.	Zástavba	
F.1.6.5.	Zatriedenie nehnuteľností	
F.1.7.	Archeologické náleziská	

- F.1.8. Historická zeleň a zeleň v pamiatkovom území**
- F.1.9. Prvky uličného interiéru a uličného parteru**
 - F.1.9.1. Drobná architektúra a historické cintoríny
- F.2. Pamiatkové hodnoty územia nehmotnej povahy**
- F.3. Vyhodnotenie pamiatkových hodnôt územia a odôvodnenie jeho ochrany**

G. ZÁSADY OCHRANY, OBNOVY a PREZENTÁCIE HODNÔT ÚZEMIA 115

- G.1. Požiadavky na primerané funkčné využitie územia**
- G.2. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu historického pôdorysu a parcelácie**
 - G.2.1. Požiadavky na zachovanie a ochranu historickej pôdorysnej schémy
 - G.2.2. Požiadavky na reguláciu novej zástavby a riešenie rezervných plôch
- G.3. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu hodnotnej objektovej skladby**
 - G.3.1. Požiadavky na ochranu charakteru tradičnej skladby zástavby
 - G.3.2. Požiadavky na zachovanie a ochranu historických dominánt a kompozície výškového zónovania sídla,
 - G.3.3. Požiadavky na zachovanie a ochranu obnovu a prezentáciu systému opevnenia
 - G.3.4. Požiadavky na zásady diferencovaného prístupu k ochrane, obnove a údržbe objektov
- G.4. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu výškového a priestorového usporiadania objektov**
- G.5. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu prvkov uličného Interiéru a uličného parteru**
 - G.5.1. Požiadavky na ochranu typických prvkov prostredia
 - G.5.2. Požiadavky na zachovanie, použitie charakteristických stavebných materiálov
 - G.5.3. Požiadavky na zachovanie, ochranu, obnovu a údržbu pamiatkových a výtvarných hodnôt drobnej architektúry a výtvarných diel
 - G.5.4. Požiadavky na umiestňovanie reklám
 - G.5.5. Požiadavky nasvetlenia – iluminácie
 - G.5.6. Požiadavky na riešenie infraštruktúry a jej technických zariadení
- G.6. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu charakteristických pohľadov**
- G.7. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu archeologických nálezísk**
- G.8. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu ďalších kultúrnych a prírodných hodnôt územia**
 - G.8.1. Požiadavky na zachovanie, ochranu, obnovu a údržbu historickej zelene
 - G.8.2. Pamätihodnosti
- G.9. Požiadavky špecifikované pre bloky B1 - B14 v PR Banská Bystrica**

H. LEGISLATÍVA, manažment ochrany, využívania a regenerácie územia 171

- I.**
 - H.1. Legislatíva, medzinárodné dohovory
 - H.2. Pamiatkový zákon a základné pojmy

J. ZÁVEREČNÉ USTANOVENIA 175

A. ZÁKLADNÉ ÚDAJE O ÚZEMÍ

A.1. Názov pamiatkového územia

Názov pamiatkového územia	Pamiatková rezervácia Banská Bystrica (ďalej len „PR Banská Bystrica“)
Názov pamiatkového územia podľa vyhlásenia	Mestská pamiatková rezervácia Banská Bystrica
Typ pamiatkového územia	pamiatková rezervácia
Číslo pamiatkového územia v Ústrednom zozname pamiatkového fondu	10

A.2. Kraj, okres, mesto podľa základnej územnej jednotky a katastra

Kraj:	Banskobystrický
Okres:	Banská Bystrica
Mesto:	Banská Bystrica
Katastrálne územie:	Banská Bystrica

A.3. Orgán, ktorý pamiatkové územie vyhlásil, dátum vyhlásenia

Pamiatková rezervácia Banská Bystrica bola zriadená poverením Školského úradu a kultúry SNR, č. nariadenia Vlády č. 16.118/1955-leg. zo dňa 18.05.1955 o rozlohe 43,5 ha. Nariadením vlády Slovenskej republiky č. 108/2004 Z. z. zo dňa 10.02.2004 o pamiatkových rezerváciách Banská Bystrica a Kremnica v zmysle §16 ods.2 zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu, ktoré nadobudlo účinnosť 01.03.2004, bolo vymedzené územie pamiatkovej rezervácie Banská Bystrica.

B. PARCELNÉ VYMEDZENIE HRANÍC ÚZEMIA

B.1. Parcelné vymedzenie hraníc Pamiatkovej rezervácie Banská Bystrica

Hranica pamiatkovej rezervácie je vymedzená v prílohe č. 1 Nariadenia vlády Slovenskej republiky č. 108/2004 Z. z. o pamiatkových rezerváciách Banská Bystrica a Kremnica, zo dňa 10. februára 2004, zverejnená v Zbierke zákonov, čiastka 52, strana 1467, s účinnosťou od 1. marca 2004.

Popis hranice je definovaný po hraniciach parciel v smere chodu hodinových ručičiek z presne určeného východzieho bodu a vychádza z „Inštrukcie na využívanie katastra nehnuteľností“ vydaný Úradom geodézie, kartografie a katastra SR v roku 1994 a „Smernice na ostatné úlohy katastra nehnuteľností“ S74.20.73.49.00 vydané Úradom geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky v roku 1999.

Hranica pamiatkovej rezervácie Banská Bystrica, katastrálne územie Banská Bystrica, začína v bode na severozápadnom okraji jej územia na križovatke Bakosovej a Katovnej ulice, je to severný styčný bod parciel č. 5422 a č. 5423. Odtiaľ vedie hranica na juhovýchod po západnom okraji parcely č. 5422 Bakosovej ulice po styčný bod s parcelami č. 1810 a č. 1811, kde sa lomí východným smerom, pretínajúc Bakosovú ulicu a vedie do južného rohu parcely č. 1841, odtiaľ pokračuje po hranici tejto parcely do styčného bodu parciel č. 1840 a č. 5422, odkiaľ sleduje severnú hranicu parcely č. 1840 východným smerom do jej styku s parcelou č. 1832 (cintorín) a tu sa lomí na sever, sledujúc západnú hranicu parcely č. 1832 do jej styčného bodu s parcelami č. 1845/2, č. 1899 a č. 1900/24. Odtiaľ pokračuje po severnej hranici parcely č. 1832 juhovýchodným smerom až do jej styčného bodu s parcelou 5439/1 (ulica J. Kollára). Odtiaľ vedie severovýchodným smerom po severozápadnej hranici tejto uličnej parcely do styčného bodu parciel č. 5439, č. 30 a č. 5437 (ulica J. A. Komenského). Tu sa lomí juhovýchodným smerom a sleduje juhozápadnú hranicu parcely ulice J. A. Komenského do východného rohu parcely č. 24. Odtiaľ priamočiaro pretína ulicu D. Skuteckého do styčného bodu parcely č. 5440 tejto ulice a parcely č. 126, odkiaľ sledujúc

severovýchodnú hranicu tejto parcely a parciel č. 127 a č. 129 vedie až do styčného bodu parcely č. 129 č. 5458 (ulica Horná). Odtiaľ smeruje na východ, pretínajúc ulicu Hornú do styčného bodu jej parcely s parcelou č. 1298. Hranica pamiatkovej rezervácie pokračuje po severovýchodných hraniciach parciel č. 1298 a č. 1297/1 do styčného bodu parciel 1298, č. 1297/1, č. 1282 a č. 1283. Tu sa lomí smerom na juhozápad po rozhraní parciel č. 1283 a č. 1297 do západného rohu parcely č. 1283. Z tohto bodu pokračuje južným smerom do ďalšieho styčného bodu parciel č. 1298 a č. 1291/1, pretínajúc priamočiario parcelu č. 1297/1, kde sa lomí na juhozápad a smeruje po severozápadnej hranici tejto parcely a parcely č. 1297/2 až do jej západného rohu. Odtiaľ ju sleduje juhovýchodným smerom do jej styku s parcelou č. 1204/1, pokračuje ďalej, sledujúc jej spoločnú hranicu s parcelou č. 1332 južným smerom do styku s parcelou č. 1204/16, a po jej východnej a následne južnej hranici zbíha do styčného bodu s parcelami č. 1353 a č. 5400 (Nábrežie Dukelských hrdinov). Odtiaľ vedie rozhraním parciel č. 1353, č. 5440 a č. 5506 (Kapitulská ulica) do styčného bodu s parcelou č. 1354, po jej hranici sa obtáča južným a západným smerom do spoločného bodu s parcelami č. 1355 a č. 5400. Pokračuje po severnej hranici parcely č. 5400 (Nábrežie Dukelských hrdinov, Štadlerovo nábrežie) západným smerom do jej styčného bodu s parcelami č. 1539 a č. 5513, odtiaľ smeruje po rozhraní parcely č. 5513 s parcelami č. 1539 a č. 1540 do styčného bodu parciel č. 1540 a č. 5512, kde pretína ulicu Dolná severným smerom do styčného bodu parciel č. 5512, č. 5514 a č. 1541/2. Potom smeruje na sever, sledujúc východnú hranicu parcely č. 5514 do bodu jej styku s parcelami č. 1558/2 a č. 1647, ďalej po ich rozhraní a pokračuje po spoločných hraniciach parcely č. 1647 s parcelami č. 1564 a č. 1565, spoločnými hranicami parciel č. 1565 a č. 1566/2, spoločnými hranicami parciel č. 1566/2, spoločnými hranicami parciel č. 1566/2 a č. 1566, spoločnými hranicami parciel č. 1566/2 a č. 1568, lomí sa severovýchodným smerom a sleduje severozápadné hranice parciel č. 1568, č. 1569, č. 1572, ďalej rozhranie parcely č. 1647/1 s parcelami č. 1573, č. 1575, č. 1577, č. 1581, prechádza po rozhraní parciel č. 1582 a č. 1581, lomí sa na rozhraní parcely č. 1647/1 s parcelami č. 1581, č. 1583, č. 1586, č. 1587, č. 1590, č. 1591, č. 1594, č. 1595/1 a č. 1609, ktorej severozápadnú hranicu sleduje až do jej styku s parcelami č. 1610/1, otáča sa po západnej hranici tejto parcely do jej styčného bodu s parcelou č. 1610/2. Hranica pamiatkovej rezervácie ďalej vedie po severozápadných hraniciach parciel č. 1610/2, č. 1611, č. 1613, č. 1615/2. Tu sa lomí a vedie po rozhraní parcely č. 1633/1 s parcelami č. 1616, č. 1617, č. 1618, č. 1624, č. 1623, odtiaľ sa lomí na sever po západných hraniciach parciel č. 1623 a č. 1629 do styčného bodu s parcelou č. 5518 (ulica Dolná Strieborná), odtiaľ smeruje na východ, sledujúc južnú hranicu parcely tejto ulice do styčného bodu s parcelami č. 1627 a č. 5407- Strieborné námestie (Námestie 1. mája), pokračuje tým istým smerom, potom na severovýchod a severozápad, sledujúc tak parcelu Strieborného námestia (Námestia 1. mája) po jeho východnej hranici do styčného bodu s parcelou č. 5521 (Katovná ulica), a po jej severozápadnej hranici sa dostáva do jej severného cípu, čo je styčné miesto s parcelou č. 5409/1 (Lazovná ulica). Hranica pamiatkovej rezervácie pretína túto ulicu juhovýchodným smerom a pokračuje do najjužnejšieho bodu parcely č. 5522, vedie po jej juhovýchodnej hranici a lomí sa do bodu styku parciel Lazovnej ulice, parcelné č. 5409 a Katovnej ulice, parcelné č. 5423. Po severozápadnej hranici parcely tejto ulice smeruje hranica pamiatkovej rezervácie na severovýchod do svojho východiskového bodu na križovatke ulíc Katovná a Bakossova.

B.2. Informácia o zanesení hraníc v katastri a o označení územia príslušným kódom

Hranica Pamiatkovej rezervácie Banská Bystrica je zaznačená v grafických katastrálnych operátoch, katastrálnej mape k. ú. Banská Bystrica. Nehnuteľné kultúrne pamiatky, nachádzajúce sa na pamiatkovom území, sú označené kódom ochrany 201 – Kultúrna pamiatka, ostatné nehnuteľnosti nachádzajúce sa na pamiatkovom území sú v katastrálnych operátoch (listy vlastníctva) označené kódom ochrany 202 – Pamiatková rezervácia.

C. ÚDAJE O ZADANÍ A SPRACOVANÍ VÝSKUMU

C.1. Účel a cieľ realizácie urbanisticko-historického výskumu

Základná ochrana pamiatkového územia je definovaná v § 29 zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu (ďalej len „pamiatkový zákon“) a je vykonávaná na základe spracovaných zásad ochrany pamiatkového územia, ktoré na základe urbanisticko-historického výskumu určujú požiadavky na zachovanie, ochranu a prezentáciu pamiatkových hodnôt územia.

Platné zásady ochrany pamiatkového fondu Pamiatkovej rezervácie Banská Bystrica (ďalej len „PR“), vzhľadom na stav poznania a dobu spracovania (rok 1989, ŠÚPS, spracovatelia Ing. arch. Ivan Gojdič, Ing. arch. Jara Lalková, prom. hist. Štefánia Tóthová, prom. hist. Eva Petrášková, Ing. arch. Zoltán Varga) a zmenám legislatívnych predpisov, nezodpovedali reálnym potrebám praxe ochrany pamiatkového fondu a stali sa prekonanými. Nutnosť ich aktualizácie bola podmienená i prípravou územného plánu mesta Banská Bystrica. V roku 2005 sa začalo spracovanie aktualizácie zásad ochrany územia „Pamiatková rezervácia Banská Bystrica, urbanisticko-historický výskum územia a zásady ochrany, obnovy a prezentácie hodnôt pamiatkového územia“ (doc. Ing. arch. Jara Lalková PhD., PhDr. Norma Urbanová).

Predmetná aktualizácia zásad nebola dokončená a schválená.

Opätovná aktualizácia zásad sa stala predmetom spracovania v roku 2011.

C.2. Metóda a dátum spracovania výskumu

Práce na súčasnej aktualizácii sa začali v roku 2010 archívnym výskumom (mapové podklady, literatúra, historická fotodokumentácia a veduty, projektová a výskumná dokumentácia, predmet ochrany v dobe vyhlásenie PR a pod.) a následne terénnym výskumom v rokoch 2011 – 2013. Analýza uvedených výskumov, prezentovaná v textovej a výkresovej časti, bola spracovaná v mesiacoch august 2012 - august 2013.

Dokumentácia urbanisticko-historického výskumu bola spracovávaná v zmysle interného dokumentu „Usmernenie Pamiatkového úradu SR k spracovaniu dokumentácie Urbanisticko-historický výskum“, ktorý nadobudol platnosť od 1. 1. 2011.

Rozsah a predmet aktualizácie platných zásad bol stanovený na základe analýzy výskumov, prezentovaných v textovej a výkresovej časti a znamenal doplnenie urbanisticko-historického výskumu a nové určenie požiadaviek ochrany pamiatkového územia a jeho individuálnych prvkov .

D. ÚDAJE O ÚPN, PODKLADOCH, PRAMEŇOCH, POUŽITEJ LITERATÚRE A PREDCHÁDZAJÚCICH VÝSKUMOCH

D.1. Prehľad predchádzajúcich urbanisticko-historických výskumov

- Urbanisticko-historický výskum územia a zásady ochrany, obnovy a prezentácie hodnôt pamiatkového územia“ (doc. Ing. arch. Jara Lalková PhD., PhDr. Norma Urbanová), 2005.

D.2. Prehľad platných územnoplánovacích dokumentácií, štúdií a návrhov

Územnoplánovacia dokumentácia vyššieho územného celku

- ÚPN VÚC Banskobystrický kraj.
Schválený uznesením vlády SR č. 394/1998 zo dňa 9.6.1998. Spracovateľ: URKEA, s.r.o., Banská Bystrica: 1998. Hlavný riešiteľ Ing. arch. Mária Chocholová. Nariadenie vlády SR

č. 263, ktorým sa vyhlasuje záväzná časť ÚPN VÚC Banskobystrický kraj, uverejnená v Zbierke zákonov SR 18.8.1998.

- ÚPN VÚC Banskobystrický kraj. Zmeny a doplnky I. Slovenská agentúra životného prostredia, centrum tvorby krajiny, Banská Bystrica: 2004. Hlavný riešiteľ Ing. arch. Mária Chocholová. Schválené uznesením zastupiteľstva Banskobystrického samosprávneho kraja č. 611/2004 zo dňa 16. a 17.12.2004. Všeobecne záväzné nariadenie Banskobystrického samosprávneho kraja č. 4/2004 zo dňa 17.12.2004, ktorým sa vyhlasujú zmeny a doplnky ÚPN VÚC Banskobystrického kraja, nadobudlo účinnosť 21.1.2005.
- ÚPN VÚC Banskobystrický kraj. Zmeny a doplnky 1/2007. Spracovateľ: Ing. arch. Mária Chocholová, Banská Bystrica: 2007. Schválené uznesením zastupiteľstva Banskobystrického samosprávneho kraja č. 222/2007 zo dňa 23.8.2007, číslo uznesenia 222/2007. Všeobecne záväzné nariadenie Banskobystrického samosprávneho kraja č. 6/2007 zo dňa 17.12.2004, ktorým sa vyhlasuje záväzná časť Územného plánu VÚC Banskobystrického kraja Zmeny a doplnky 1/2007, nadobudlo účinnosť 27.9.2007.
- ÚPN VÚC Banskobystrický kraj. Zmeny a doplnky 2009. URBION - Inštitút urbanizmu a územného plánovania, Bratislava: 2009. Hlavný riešiteľ Ing. arch. Mária Chocholová, Ing. arch. Hana Kasová. Schválené uznesením zastupiteľstva Banskobystrického samosprávneho kraja č. 94/2010 zo dňa 18.6.2010. Záväzná časť Územného plánu veľkého územného celku Banskobystrický kraj - Zmeny a doplnky 2009 bola vyhlásená Všeobecne záväzným nariadením Banskobystrického samosprávneho kraja č. 14/2010, ktoré nadobudlo účinnosť 10.7.2010.

Územnoplánovacia dokumentácia pre územie PR

- Územný plán aglomerácie Banská Bystrica (ÚPN- A) schválený vládou SSR č. 262/1976 zo dňa 15.09.1976 aktualizovaný zmenami a doplnkami.
- Územný plán centrálnej mestskej zóny (ÚPN-CMZ) Banská Bystrica, schválený radou S-KNV Banská Bystrica č. 119/77-I. zo dňa 26.10.1977, aktualizovaný zmenami a doplnkami.
- Územný plán mesta Banská Bystrica, schválený Mestským zastupiteľstvom v Banskej Bystrici uznesením č. 19/2015-MsZ dňa 24. 3. 2015. Jeho záväzná časť je vyhlásená všeobecne záväzným nariadením mesta Banská Bystrica č. 1/2015 s účinnosťou od 1. 5. 2015.

Zmeny a doplnky ÚPN CMZ na území PR Banská Bystrica

- ÚPN CMZ Banská Bystrica, zmeny a doplnky, Blok X., schválené MsZ Banská Bystrica č. 211/2004-MsZ zo dňa 24.08.2004.
- ÚPN CMZ Banská Bystrica, zmeny a doplnky, Hušták - Belveder, schválené MsZ Banská Bystrica č. 402/2005-MsZ zo dňa 26.08.2005.
- ÚPN CMZ Banská Bystrica, zmeny a doplnky, Nám. Štefana Moysesesa, schválené MsZ Banská Bystrica č. 187/2008-MsZ zo dňa 27.03.2008.
- ÚPN CMZ Banská Bystrica, zmeny a doplnky, Blok VII- Kollárova ul., schválené MsZ Banská Bystrica č. 225/2008-MsZ zo dňa 24.06.2008.
- ÚPN CMZ Banská Bystrica, zmeny a doplnky, Kapitulská ul., schválené MsZ Banská Bystrica č. 364/2009-MsZ zo dňa 27.01.2009.
- ÚPN CMZ Banská Bystrica, zmeny a doplnky, Areál rozkvet Horná- Robotnícka ul., schválené MsZ Banská Bystrica č. 956/2010-MsZ zo dňa 21.09.2009.
- ÚPN CMZ Banská Bystrica, zmeny a doplnky, Blok 12, schválené uznesením MsZ Banská Bystrica č. 1103/2013-MsZ zo dňa 15.10.2013. Prijaté zmeny a doplnky sú v rozpore s ochranou pamiatkových hodnôt územia PR Banská Bystrica.

- Návrh „Územného plánu Mesta Banská Bystrica“ a „Koncepcia rozvoja mesta Banská Bystrica v oblasti tepelnej energetiky“ je v tomto časovom období v priebehu prerokovania, spracovateľ AUREX spol. s r.o. Ľubľanská 1, Bratislava.
- Návrh územnoplánovacieho podkladu: Územný generel nemotorovej dopravy Mesta Banská Bystrica je v súčasnosti v štádiu prerokovania.

Všeobecne záväzné nariadenia

- Všeobecne záväzné nariadenie mesta Banská Bystrica č. 22/1993 o verejno-prospešných stavbách na území mesta Banská Bystrica, schválené uznesením mestského zastupiteľstva č. 22/1993-MsZ dňa 15.07.1993, účinné od 01.10.1993.
(verejno-prospešné stavby na území PR Banská Bystrica- Okružná komunikácia, úsek Kollárova ulica - Lazovná - Tajovského ulica s tunelom pod cintorínom a sprievodnými úpravami ulíc Kollárova a Bakossova, obslužná komunikácia v blokoch č. 3 až 10 mestskej pamiatkovej rezervácie)
- Všeobecne záväzné nariadenie mesta Banská Bystrica č. 184/2007, ktorým sa vyhlasujú záväzné časti ÚPN CMZ Banská Bystrica (Horná), schválené uznesením mestského zastupiteľstva č. 118/2007-MsZ dňa 16.10.2007, účinné od 21.11.2007.
- Všeobecne záväzné nariadenie mesta Banská Bystrica č. 7/2008, ktorým sa vyhlasujú záväzné časti ÚPN CMZ Banská Bystrica, Zmena a doplnky Námestie Štefana Moysesa, schválené uznesením mestského zastupiteľstva č. 187/2008-MsZ dňa 27.03.2008, účinné od 05.05.2008.
- Všeobecne záväzné nariadenie mesta Banská Bystrica č. 8/2008 o tvorbe, údržbe a ochrane zelene, schválené uznesením mestského zastupiteľstva č. 189/2008-MsZ dňa 27.03.2008, účinné od 05.05.2008.
- Všeobecne záväzné nariadenie mesta Banská Bystrica č. 11/2008, ktorým sa vyhlasujú záväzné časti ÚPN CMZ Banská Bystrica, Zmena a doplnky Blok VII.- Kollárova ulica, schválené uznesením mestského zastupiteľstva č. 225/2008-MsZ dňa 24.0.2008, účinné od 01.08.2008.
- Všeobecne záväzné nariadenie mesta Banská Bystrica č. 4/2010 o evidencii pamätihodností mesta Banská Bystrica, schválené uznesením mestského zastupiteľstva č. 767/2010 dňa 30.03.2010, účinné od 01.05.2010.

Ďalšie dôležité dokumenty

- **Štatút mesta Banská Bystrica** schválený Mestským zastupiteľstvom v zmysle IV. hlavy ÚSTAVY SR v platnom znení a v zmysle ustanovenia § 24 ods. 1 písm. c) Zákona SNR č. 369/90 Zb. o obecnom zriadení v znení zmien a doplnkov (ďalej zákon o obecnom zriadení) rešpektujúc požiadavky EURÓPSKEJ CHARTY MIESTNEJ SAMOSPRÁVY, vyhlásenej RADOU EURÓPY v Štrasburgu.
- **Rozvojový program mesta Banská Bystrica** na roky 2007 - 2013 (urbanizmus, doprava, životné prostredie a odpadové hospodárstvo, školstvo, mládež a šport, kultúra, sociálna starostlivosť, poriadok a bezpečnosť, manažment a mestský úrad, bytová výstavba, vzťahy s verejnosťou, informačný a komunikačný systém, projekty, zahraničné vzťahy). Schválený mestským zastupiteľstvom 27.05.2008.

D.3. Historické mapy, mapy a katastrálne mapy

- Vojenská mapa – prvé vojenské mapovanie horného Uhorska 1769 – 1775 v M 1:14 400, Hadtorténeti Intézet és Múzeum Budapest. Kópia mapy v Archíve PÚ SR Bratislava.

- Vojenská mapa – druhé vojenské mapovanie Uhorska 1806 – 1869, M 1:28 800, Hadtörténeti Intézet és Múzeum Budapest. Kópia mapy v Archíve PÚ SR Bratislava.
- Pozemnoknižná mapa Banskej Bystrice z roku 1859. Ústredný archív geodézie a kartografie Bratislava.
- VKM - Katastrálne územie Banská Bystrica, GKÚ Bratislava.
- Mapa širších vzťahov v mierke 1:1000.

D.4. Urbanistické prieskumy a výskumy územia

Pamiatkové výskumy (bloky)

- Mestská pamiatková rezervácia Banská Bystrica, blok III. Obhliadkový umelecko-historický a architektonický prieskum. PÚB Bratislava, stredisko Banská Bystrica 1978. Autor: prom. hist. Miroslav Sura. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T10.
- Mestská pamiatková rezervácia Banská Bystrica, blok VII. Obhliadkový umelecko-historický a architektonický prieskum. PÚK Bratislava, stredisko Banská Bystrica 1985. Autor: prom. hist. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T14.
- Mestská pamiatková rezervácia Banská Bystrica, blok VIII. Obhliadkový umelecko-historický a architektonický prieskum. PÚK Bratislava, stredisko Banská Bystrica 1987. Autor: prom. hist. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T15.
- Mestská pamiatková rezervácia Banská Bystrica, blok X. Obhliadkový umelecko-historický a architektonický prieskum. PÚK Bratislava, stredisko Banská Bystrica 1984. Autor: prom. hist. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T16.

Pamiatkové výskumy národné kultúrne pamiatky

(lokálne zoradenie podľa súčasných názvov ulíc, v zátvorke pri bibliografickom údají názov v období spracovania výskumu)

- Bakossova č. 8, meštiansky dom. Pamiatkový výskum. Banská Bystrica: 1992. Autor: Mgr. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T317.
- Bakossova č. 12, meštiansky dom. Pamiatkový výskum. Banská Bystrica: 1999. Autor: Mgr. Stanislav Rajnoha. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T539.
- Dolná č. 2, meštiansky dom. Umelecko-historický a architektonický výskum. Banská Bystrica: 1996. Autor: Mgr. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T 489.
- Dolná č. 3, meštiansky dom. Sondážny výskum interiérov a fasády strednej časti dvorového traktu. Banská Bystrica: 1992. Autor: Mgr. Ľubica Fillová, Mgr. Stanislav Rajnoha. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T41.
- Dolná č. 4 (Malinovského 4), meštiansky dom. výskum. PÚK Bratislava, stredisko Banská Bystrica, Banská Bystrica: 1990. Autor: prom. hist. Emília Staníková. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T608.
- Dolná č. 6, meštiansky dom. Pamiatkový výskum. PÚK Bratislava, stredisko Banská Bystrica: 1989. Autor: Mgr. Ľubica Fillová.
- Dolná č. 6, meštiansky dom. Pamiatkový výskum. Návrh obnovy- aktualizácia. Banská Bystrica: 1997. Autor: Mgr. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T499.
- Dolná č. 8 (Malinovského 8), meštiansky dom. Pamiatkový výskum fasád. PÚK Bratislava, stredisko Banská Bystrica: 1979. Autor: akad. mal. Vladimír Úradníček, prom. hist. Miroslav Sura. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T45, T580, T698.
- Dolná č. 10, meštiansky dom. Umelecko-historický a architektonický výskum. Banská Bystrica: 1992. Autor: Mgr. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T47.
- Dolná č. 14 (Malinovského 14), meštiansky dom. Umelecko-historický a architektonický výskum. PÚK Bratislava, stredisko Banská Bystrica: 1977. Autor: akad. mal. Vladimír Úradníček, prom. hist. Miroslav Sura. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T48.
- Dolná č. 16 (Malinovského 16), meštiansky dom. Pamiatkový výskum. PÚK Bratislava, stredisko Banská Bystrica 1977. Autor: akad. mal. Vladimír Úradníček. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T49.

- Dolná č. 17 (Malinovského 17), meštiansky dom. Pamiatkový výskum. Banská Bystrica: 1992. Autor: Mgr. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T52, T309.
- Dolná č. 18 (Malinovského 18), meštiansky dom. Umelecko-historický a architektonický výskum. Banská Bystrica: 1983. Autor: Mgr. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T53.
- Dolná č. 18, meštiansky dom. Pamiatkový výskum. Banská Bystrica: 1983. Autor: Mgr. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T591.
- Dolná č. 19, meštiansky dom. Pamiatkový výskum. Banská Bystrica: 1997. Autor: Mgr. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T502.
- Malinovského 18. Pamiatkový výskum. PÚK Bratislava, stredisko Banská Bystrica 1983. Autor: prom. hist. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T53.
- Dolná č. 18, meštiansky dom. Správa zo sondážneho výskumu klenby. Banská Bystrica: 2001. Autor: Mgr. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T559.
- Dolná č. 35 (Malinovského 35), meštiansky dom. Pamiatkový výskum. PÚK Bratislava, stredisko Banská Bystrica: 1979. Autor: prom. hist. Miroslav Sura. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T55.
- Dolná č. 41-47 (Malinovského 41-47), dvorové trakty. Pamiatkový výskum, zadné prístavby. PÚK Bratislava, stredisko Banská Bystrica: 1981. Autor: prom. hist. Miroslav Sura. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T60, T588.
- Dolná č. 45 (Malinovského 45), meštiansky dom. Umelecko-historický a architektonický výskum. Banská Bystrica: 1989. Autor: prom. hist. Ján Kasper, Ing. arch. Renáta Lieskovská. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T61.
- Dolná č. 47, špitál s areálom. Pamiatkový výskum. Banská Bystrica: 2002. Autor: Mgr. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T563.
- Dolná č. 52, meštiansky dom. Pamiatkový výskum. Banská Bystrica: 1980. Autor: prom. hist. Miroslav Sura. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T772.
- Horná č. 4, meštiansky dom. Pamiatkový výskum. PÚK Bratislava, stredisko Banská Bystrica, Banská Bystrica 1981. Autor: prom. hist. Miroslav Sura. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T 65, T67.
- Horná č. 6, meštiansky dom. Umelecko-historický a architektonický výskum. Banská Bystrica 1989?. Autor: prom. hist. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T69, T606.
- Horná č. 11, meštiansky dom. Umelecko-historický a architektonický výskum. Krajské stredisko štátnej pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody Banská Bystrica, Banská Bystrica: 1983. Autor: prom. hist. Ján Kasper, akad. arch. Ivan Danihel. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T71.
- Horná č. 12, meštiansky dom. Umelecko-historický a architektonický výskum. Krajské stredisko štátnej pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody Banská Bystrica, Banská Bystrica: 1983. Autor: prom. hist. Ján Kasper, akad. arch. Ivan Danihel. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T593.
- Horná č. 23, meštiansky dom. Umelecko-historický a architektonický výskum. Banská Bystrica: 1983. Autor: Ing. arch. Jozef Sálus, Ing. arch. Jozef Troliga. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T356.
- Horná č. 24, meštiansky dom. Pamiatkový výskum. Banská Bystrica: 1987. Autor: prom. hist. Ján Kasper. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T76.
- Horná č. 25, bytový dom. Umelecko-historický a architektonický výskum. Banská Bystrica: 1995. Autor: Mgr. Ján Kasper. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T738.
- Horná č. 32, meštiansky dom. Umelecko-historický a architektonický výskum. Banská Bystrica: 1993. Autor: Mgr. Ján Kasper. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T321.
- Horná č. 34, meštiansky dom. Obhliadkový pamiatkový prieskum. Banská Bystrica: 1993. Autor: Mgr. Ján Kasper. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T336.
- Horná Strieborná č. 1, meštiansky dom. Umelecko-historický a architektonický výskum. Banská Bystrica: 1992. Autor: Mgr. Ján Kasper. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T79.
- Horná Strieborná č. 8, meštiansky dom. Umelecko-historický a architektonický výskum. Banská Bystrica: 1976. Autor: akad. mal. Vladimír Úradníček. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T81.
- Horná Strieborná č. 9, meštiansky dom. Umelecko-historický a architektonický výskum. Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody Bratislava, Bratislava: 1973. Autor: prom. hist. Ľudmila Hromadová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T84.
- Horná Strieborná č. 16, meštiansky dom. Pamiatkový výskum. Banská Bystrica: 1992. Autor: Mgr. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T86.

- Horná Strieborná č. 19, meštiansky dom. Pamiatkový prieskum dvorného priečelia domu na Hornej Striebornej ulici 19 v Banskej Bystrici. Banská Bystrica: 1988. Autor: Ing. arch. Zdeno Kasáč. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T87.
- Kapitulská č. 1, meštiansky dom. Sondážny výskum čelnej fasády. Návrh obnovy. Banská Bystrica: 1992. Autor: Mgr. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T88, T754?.
- Kapitulská č. 5, meštiansky dom. Pamiatkový výskum čelnej fasády. Banská Bystrica: 1992. Autor: Mgr. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T88.
- Kapitulská č. 7, meštiansky dom. Pamiatkový výskum fasády. Banská Bystrica: 1993. Autor: Mgr. Ján Kasper. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T326.
- Kapitulská č. 11, meštiansky dom. Umelecko-historický a architektonický výskum. Banská Bystrica: 1991. Autor: Mgr. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T334.
- Kapitulská č. 13 (Moysesova 13), meštiansky dom. Pamiatkový výskum. PÚK Bratislava, stredisko Banská Bystrica: 1989. Autor: prom. hist. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T90, T607.
- Lazovná č. 3, meštiansky dom. Pamiatkový výskum. Banská Bystrica: 1981. Autor: prom. hist. Miroslav Sura, prom. hist. Ján Kasper, Stanislav Rajnoha. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T95.
- Lazovná č. 5, meštiansky dom. Umelecko-historický a architektonický výskum. Banská Bystrica: 1989. Autor: prom. hist. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T97.
- Lazovná č. 10, meštiansky dom. Historicko-architektonický výskum domu na Lazovnej č. 10, súp. č. 352 v Banskej Bystrici. Slovenská vysoká škola technická, Stavebná fakulta, Katedra teórie a dejín architektúry Bratislava, Bratislava: 1964. Autor: inž. arch. Daniel Majzlík, CSc. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T99.
- Lazovná č. 11, meštiansky dom. Čiastkový hĺbkový a podrobný obhliadkový výskum objektu. Banská Bystrica: 1981. Autor: prom. hist. Miroslav Sura, prom. hist. Ján Kasper, prom. hist. Ľubica Fillová, akad. arch. Ivan Danihel. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T103, T 587.
- Lazovná 17, meštiansky dom. Umelecko-historický a architektonický výskum. Banská Bystrica: 1981. Autor: prom. hist. Miroslav Sura, prom. hist. Ján Kasper, prom. hist. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T105.
- Lazovná č. 24, 26, meštianske domy. Umelecko-historický a architektonický prieskum fasád. Banská Bystrica: 1992. Autor: prom. hist. Ján Kasper. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T 108.
- Lazovná č. 28, meštiansky dom. Umelecko-historický prieskum. Banská Bystrica: 1975. Autor: prom. hist. Klára Kubičková. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T110.
- Námestie SNP č. 1, meštiansky dom. Umelecko-historický a architektonický výskum. Banská Bystrica: 1990. PÚK Bratislava, stredisko Banská Bystrica: 1990. Autor: prom. hist. Emília Staníková. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T610.
- Námestie SNP č. 1, meštiansky dom. Pamiatkový výskum a reštaurátorský prieskum. Banská Bystrica: 1996. Autor: prom. hist. Miroslav Sura, prom. hist. Ján Kasper, akad. soch. Ivan Škandík. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T 484.
- Námestie SNP č. 2, meštiansky dom. Pamiatkový výskum. Banská Bystrica: 1991. PÚK Bratislava, stredisko Banská Bystrica: 1990. Autor: prom. hist. Emília Staníková. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T612.
- Námestie SNP č. 3, meštiansky dom. Pamiatkový výskum. Banská Bystrica: 1991. PÚK Bratislava, stredisko Banská Bystrica: 1990. Autor: prom. hist. Emília Staníková. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T613.
- Námestie SNP č. 5, meštiansky dom. Pamiatkový výskum. Banská Bystrica: 1992. Autor: Mgr. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T28.
- Námestie SNP č. 5, meštiansky dom. Nálezová správa zo záchranného prieskumu (zadná fasáda hlavného objektu, fasáda prednej časti dvorového traktu, interiér prednej časti dvorového traktu). Banská Bystrica: 1993.. Autor: Mgr. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T327.
- Námestie SNP č. 5, meštiansky dom. Overovací pamiatkový výskum- prízemie. Banská Bystrica: 1995. Autor: Mgr. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T352?, T612.
- Námestie SNP č. 6, meštiansky dom. Umelecko-historický a architektonický výskum. Banská Bystrica: 1982. Autor: prom. hist. Miroslav Sura, prom. hist. Miroslav Kasper, prom. hist. Ľubica Fillová, Ing. arch. Ivan Danihel. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T29.

- Námestie SNP č. 7, meštiansky dom. Výskum a návrh na obnovu dvorového krídla. Banská Bystrica: 1977. Autor: akad. mal. Vladimír Úradníček. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T 31.
- Námestie SNP č. 10, meštiansky dom. Pamiatkový výskum. PÚK Bratislava, stredisko Banská Bystrica: 1978. Autor: prom. hist. Miroslav Sura. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T578.
- Námestie SNP č. 11, meštiansky dom. Umelecko-historický a architektonický výskum. Banská Bystrica: 1995. Autor: Mgr. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T355.
- Námestie SNP č. 11, Dolná 1 (Malinovského 1), meštianske domy. Nálezová správa zo zisťovacieho prieskumu fasád objektov. Banská Bystrica: 1988. Autor: Mgr. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T32.
- Námestie SNP č. 12, meštiansky dom- dvorové krídlo. Umelecko-historický a architektonický výskum dvorového krídla. Banská Bystrica: 1994. Autor: Mgr. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T340.
- Námestie SNP č. 12, meštiansky dom. Správa zo sondážneho výskumu dvorového krídla. Banská Bystrica: 2000. Autor: Mgr. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T551.
- Námestie SNP č. 14, dvorové trakty. Pamiatkový výskum. Autor: prom. hist. Miroslav Sura, prom. hist. Ján Kasper, akad. soch. Ivan Škandík. Banská Bystrica: 1993. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T316.
- Námestie SNP č. 18, meštiansky dom. Pamiatkový výskum dvorového krídla. Banská Bystrica: 1994. Autor: Mgr. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T337.
- Námestie SNP č. 18, meštiansky dom. Pamiatkový výskum. Banská Bystrica: 1979. Autor: prom. hist. Klára Kubičková, akad. mal. Vladimír Úradníček. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T 579. T36
- Námestie SNP č. 18, meštiansky dom- prízemie. Doplňujúci umelecko-historický a architektonický výskum. Banská Bystrica: 1990. Autor: prom. hist. Emília Staníková. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T609.
- Námestie SNP č. 22, meštiansky dom. Pamiatkový výskum. Banská Bystrica: 1988. Autor: Mgr. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T604, T629.
- Námestie SNP č. 23, meštiansky dom. Umelecko-historický a architektonický výskum. Banská Bystrica: 1994. Autor: Mgr. Stanislav Rajnoha, Mgr. Emília Gandžalová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T357.
- Námestie SNP č. 24, hodinová veža. Umelecko-historický a architektonický výskum. Banská Bystrica: 1993. Autor: Mgr. Stanislav Rajnoha, akad. mal. Ján Pakan, Ing. Pavol Záhumenský. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T323.
- Námestie Štefana Moysesu. Banská Bystrica- hrad. Historický výskum. Bratislava: 1975. Autor: prom. hist. Alexander Avenarius. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T362.
- Námestie Štefana Moysesu č. 9 (Námestie Červenej armády 9), meštiansky dom. Pamiatkový výskum. Banská Bystrica: 1981. Autor: prom. hist. Miroslav Sura, prom. hist. Ján Kasper, prom. hist. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T117.
- Námestie Štefana Moysesu č. 9, meštiansky dom. Pamiatkový výskum. Banská Bystrica: 1997. Autor: Mgr. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T495.
- Námestie Štefana Moysesu č. 17 (Námestie Červenej armády č-17), farský dvor. Pamiatkový výskum. PÚK Bratislava, stredisko Banská Bystrica: 1987. Autor: prom. hist. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T120, T603.
- Námestie Štefana Moysesu č. 17 (Námestie Červenej armády 17), farský dvor. Zoznam cenných detailov objektu. Krajské stredisko štátnej pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody Banská Bystrica, Banská Bystrica: 1989. Autor: Ing. arch. Ludvík Opaterný. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T121.
- Námestie Štefana Moysesu č. 17 (Námestie Červenej armády č-17), farský dvor. Umelecko-historický a historicko architektonický výskum. Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody Bratislava, Bratislava: 1975. Autor: PhDr. Alojz Struhár, CSc., prom. hist. Milan Batel, prom. hist. Jiří Just. KPÚ Banská Bystrica, sign. T118.
- Námestie Štefana Moysesu č. 21-22 (Námestie Červenej armády 21-22), mestský hrad s areálom - r. k. kostol sv. Kríža, tzv. slovenský. Umelecko-historický výskum. Archeologický výskum. Štátny ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody Bratislava, Bratislava: 1982. Autor: prom. hist. Mária Kodoňová, PhDr. Adrián Vallašek. Archív KPÚ Banská Bystrica,

sign. T19.

- Námestie Štefana Moysesu č. 22 (Námestie Červenej armády č-21-22), mestský hrad s areálom- r. k. kostol Nanebovzatia Panny Márie farský. Prieskum exteriéru. Banská Bystrica: Autor: neuvedený. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T308.
- Námestie Štefana Moysesu č. 26-27 (Námestie Červenej armády 26-27), mestský hrad s areálom- vstupná časť s barbakanom. Zisťovací prieskum fasád. Banská Bystrica: 1974. Autor: Albert Leixner. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T23.
- Námestie Štefana Moysesu č. 26-27 (Námestie Červenej armády 26-27), mestský hrad s areálom- vstupná časť s barbakanom. Umelecko-historický a architektonický výskum. PÚK Bratislava, stredisko Banská Bystrica, Banská Bystrica: 1985. Autor: prom. hist. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T22, T603.
- Námestie Štefana Moysesu č. 26-27. Mestský hrad s areálom - vstupná časť s barbakanom. Architektonicko-historický a umelecko-historický výskum. PÚK Bratislava, stredisko Banská Bystrica: 2005. Autor: prom. hist. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T726.
- Areál Medeného hámra. Dokončenie prieskumu obdobia Thurzovsko-fuggerovskej spoločnosti. Autori: Ing. arch. Ľudmila Husovská, Csc., Ing. arch. Vladimír Husák, CSc. Bratislava 1994. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T351
- Architektonicko-historický a umelecko-historický výskum. Bystrica: 1992. Autor: Mgr. Ľubica Fillová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T312.

Reštaurátorská dokumentácia

- PR Banská Bystrica. Reštaurátorský prieskum fasád. Banská Bystrica: 1975. Banská Bystrica: 1996. Autor: akad. mal. Vladimír Úradníček. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R 2.
- Námestie SNP, mariánsky stĺp. Transfer a reštaurovanie. Banská Bystrica: 1994. Autor: akad. mal. Ján Pakan. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R192.
- Dolná č. 3, meštiansky dom. Návrh na reštaurovanie a rekonštrukciu fasády. Banská Bystrica: 1995. Autor: akad. mal. Ján Pakan, Mgr. Stanislav Rajnoha. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R188.
- Dolná č. 8, meštiansky dom. Reštaurátorský prieskum fasád. Banská Bystrica: 1974. Autor: akad. mal. Vladimír Úradníček. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R70.
- Dolná č. 8, meštiansky dom. Dokumentácia vykonaných reštaurátorských prác. ORA Levoča, Banská Bystrica: 1986. Autor: akad. mal. Šišolák, Mgr. Stanislav Rajnoha. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R73.
- Dolná č. 8, meštiansky dom. Návrh na reštaurovanie. Bystrica: 1986. Autor: akad. arch. Venceslav Iliev. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R238.
- Dolná č. 8, meštiansky dom. Reštaurátorský prieskum fasád. ÚUR Ružomberok, Banská Bystrica: 1990. Autor: j. Pisár. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R220.
- Dolná č. 8, meštiansky dom- drevená brána. Návrh na reštaurovanie. ORA Levoča, Banská Bystrica: 2007. Autor: akad. mal. Jozef Dorica, akad. mal. Marek Holoman, akad. mal. Ivan Havasi, akad. mal. Miroslav Sluka. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R214.
- Dolná č. 9, meštiansky dom. Správa o priebehu rekonštrukcie. Banská Bystrica: 1998. Autor: akad. soch. Ján Filo. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R210.
- Dolná č. 31, meštiansky dom. Reštaurátorský prieskum hlavnej fasády. Banská Bystrica: 1973. Autor: PhDr. Jiří Kostka, akad. mal. Porubovič. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R78.
- Horná č. 26, meštiansky dom. Reštaurátorský prieskum hlavnej fasády. Banská Bystrica: 1972. Autor: akad. mal. Ladislav Chamutti. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R80.
- Horná č. 28, meštiansky dom. Reštaurátorský prieskum hlavnej fasády. Banská Bystrica: 1972. Autor: akad. mal. Ladislav Chamutti. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R81.
- Horná č. 55, meštiansky dom. Dokumentácia súčasného stavu a návrh rekonštrukcie. ŠRA Bratislava, Banská Bystrica: 1988. Autor: Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R236.
- Horná č. 55, meštiansky dom. Dokumentácia vykonaných reštaurátorských prác. ŠRA Bratislava, Banská Bystrica: 2005. Autor: akad. mal. Ľudovít Štompach. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R241.
- Horná Strieborná č. 8, meštiansky dom. Reštaurátorský prieskum fasád. Banská Bystrica: 1969.

- Autor: akad. mal. Vladimír Úradníček. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R81.
- Kapitulská č. 7, meštiansky dom. Dokumentácia vykonaných reštaurátorských prác. Banská Bystrica: 1983. Autor: Mgr. Miroslav Sura. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R224.
 - Námestie SNP č. 3, meštiansky dom. Reštaurátorský prieskum fasády a interiéru. Banská Bystrica: 1964. Autor: akad. mal. Vladimír Úradníček. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R36.
 - Námestie SNP č. 4, meštiansky dom. Reštaurovanie čelnej a dvornej fasády. Banská Bystrica: 1969. Banská Bystrica: 1996. Autor: akad. mal. Vladimír Úradníček. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R43.
 - Námestie SNP č. 4, meštiansky dom. Záverečná reštaurátorská dokumentácia. Banská Bystrica: 1991. Banská Bystrica: 1996. Autor: akad. soch. Ján Fiľo. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T736.
 - Námestie SNP č. 6, meštiansky dom. Správa o reštaurovaní fasády. Banská Bystrica: 1964. Autor: akad. mal. Alžbeta Darolová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R46.
 - Námestie SNP č. 7, meštiansky dom. Správa o reštaurovaní fasády. Banská Bystrica: 1977. Autor: akad. mal. Vladimír Úradníček. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R48.
 - Námestie SNP č. 7, meštiansky dom. Dokumentácia vykonaných reštaurátorských prác. Banská Bystrica: 1988. Autor: akad. mal. Ján Pakan, akad. arch. Venceslav Iliev, prom. hist. Miroslav Sura. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R235.
 - Námestie SNP č. 12, meštiansky dom. Reštaurátorský prieskum fasády. Banská Bystrica: 1970. Autor: akad. mal. Vladimír Úradníček. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R180.
 - Námestie SNP č. 14, meštiansky dom. Prípravná reštaurátorská dokumentácia. Banská Bystrica: 1983. ORA Banská Bystrica. Autor: akad. arch. Venceslav Iliev, prom. hist. Miroslav Sura. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R49.
 - Námestie SNP č. 14, meštiansky dom. Návrh na rekonštrukciu fasády. Banská Bystrica: 1998. Autor: Pavol Rodzenák, Eva Michalčíková. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R194.
 - Námestie SNP č. 14, meštiansky dom. Reštaurátorské práce na fasáde a kamenných článkoch. Banská Bystrica: 1999. Autor: Pavol Rodzenák, Eva Michalčíková. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R195.
 - Námestie SNP č. 14, meštiansky dom. Záverečná správa o reštaurovaní. Banská Bystrica: 1985. Autor: akad. mal. Ján Pakan, akad. arch. Venceslav Iliev, Mgr. Miroslav Sura. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R232.
 - Námestie SNP č. 14, meštiansky dom. Reštaurovanie hlavnej fasády. Banská Bystrica: 1967. Autor: akad. mal. Vladimír Úradníček. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R50.
 - Námestie SNP č. 16, meštiansky dom. Reštaurovanie reliéfu nad vstupom. Banská Bystrica: 1991. Autor: akad. soch. Ján Fiľo. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R199.
 - Námestie SNP č. 16, meštiansky dom. Reštaurátorský návrh. Banská Bystrica: 1987. Autor: akad. mal. Ján Pakan, akad. arch. Venceslav Iliev, Mgr. Miroslav Sura. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R234.
 - Námestie SNP č. 16, meštiansky dom. Záverečná správa. Banská Bystrica: 1991. Autor: akad. soch. Ján Fiľo. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R204.
 - Námestie SNP č. 18, meštiansky dom. Správa o priebehu rekonštrukcie. Banská Bystrica: 1998. Autor: akad. soch. Ján Fiľo. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R209.
 - Námestie SNP 22, meštiansky dom- arkier. Návrh na reštaurovanie. Banská Bystrica: 2006. Autor: akad. soch. Ivan Škandík, akad. soch. Jan Janda, akad. soch. Martin Kukura,. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R229.
 - Námestie SNP 22, meštiansky dom- arkier. Dokumentácia vykonaných reštaurátorských prác. Banská Bystrica: 2006. Autor: akad. soch. Ivan Škandík, akad. soch. Jan Janda, akad. soch. Martin Kukura. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R229.
 - Námestie SNP č. 23, meštiansky dom- kópia veže. Dokumentácia vykonaných prác. Banská Bystrica: 1997. Autor: akad. soch. Ivan Škandík. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R242.
 - Námestie SNP č. 26, r. k. kostol sv. Františka Xaverského, kapitulský. Správa o reštaurovaní, I. etapa. Banská Bystrica: 1968. Autor: akad. mal. Vladimír Úradníček. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R67.
 - Námestie Štefana Moysesu č. 28, r. k. kostol Nanebovzatia Panny Márie. Komplexný zisťovací reštaurátorský prieskum fasád. Návrh na reštaurovanie. Banská Bystrica: 1975. Banská Bystrica:

1984. Autor: prom. hist. Miroslav Sura. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R4, R5.
- Námestie Štefana Moysesu č. 9, meštiansky dom. Správa o priebehu reštaurovania. Banská Bystrica: 1998. Autor: akad. soch. Ján Fiľo. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R208.
 - Námestie Štefana Moysesu, r. k. kostol Nanebovzatia Panny Márie- súsošie Hora Olivetská. Reštaurátorský prieskum. Banská Bystrica: 1990. Autor: akad. soch. Ján Fiľo. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R200.
 - Námestie Štefana Moysesu č. 28, r. k. kostol Nanebovzatia Panny Márie- súsošie Hora Olivetská. Záverečná správa zo snímania transferu. Banská Bystrica: 1992. Autor: akad. soch. Ján Fiľo. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R201.
 - Námestie Štefana Moysesu, r. k. kostol Nanebovzatia Panny Márie- súsošie Hora Olivetská. II. etapa. Záverečná reštaurátorská dokumentácia. Banská Bystrica: 1992. Autor: akad. soch. Ján Fiľo. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R202.
 - Námestie Štefana Moysesu, r. k. kostol Nanebovzatia Panny Márie- vitráže. Dokumentácia o priebehu reštaurátorských prác. Banská Bystrica: 1974. Autor: akad. soch. Vladimír Úradníček. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R244.
 - Námestie Štefana Moysesu, r. k. kostol Nanebovzatia Panny Márie- vitráže. Dokumentácia o priebehu reštaurátorských prác. ORA Banská Bystrica, Banská Bystrica: 1990. Autor: akad. soch. Ivan Škandík. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R245.
 - Námestie Štefana Moysesu č. 26-27, vstupná časť s barbakanom. Reštaurátorský prieskum a návrh na reštaurovanie. Banská Bystrica: 2005. Autor: akad. soch. Ivan Škandík. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R226.
 - Námestie Štefana Moysesu č. 26-27, vstupná časť s barbakanom. Dokumentácia vykonaných reštaurátorských prác. Banská Bystrica: 2005. Autor: akad. soch. Ivan Škandík. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R226.
 - Skuteckého č. 7. krajský súd. Dokumentácia vykonaných reštaurátorských prác. Banská Bystrica: 2004. Autor: akad. soch. Ivan Škandík. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R243.

Archeologické výskumy

- Balaša, Gejza: Banská Bystrica, Dolná č. 35. Zisťovací archeologický výskum v záhrade. Banská Bystrica: 1973. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T54.
- Balaša, Gejza: Banská Bystrica, Námestie Štefana Moysesu, mestský hrad s areálom. Zisťovací archeologický výskum. Banská Bystrica: 1973. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T21.
- Hanuliak, Václav: Banská Bystrica, Námestie Štefana Moysesu. Zisťovací archeologický prieskum. Banská Bystrica: 1991. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T311.
- Hanuliak, Václav, 2006: Výskumná dokumentácia archeologického výskumu Lazovná, Katovná, Krížna ulica. Banská Bystrica: 2006. Uloženie: súčasť spisu KPÚ Banská Bystrica.
- Hanuliak, Václav – Ušiak, Peter – Miňo, Martin, 2006: Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu Banská Bystrica: Mestský hrad – barbakan. Uloženie: súčasť spisu KPÚ Banská Bystrica.
- Hrašková, Erika, 2009: Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu, Dostavba a prístavba štátnej opery, Banská Bystrica. Uloženie: súčasť spisu KPÚ Banská Bystrica.
- Hoššo, Jozef: Banská Bystrica, Námestie Štefana Moysesu 17, farský dvor. Bratislava: 2005. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T692.
- Kučerová, Marta, 2007: Výskumná dokumentácia archeologického výskumu. Banská Bystrica – Kino Hviezda. Uloženie: súčasť spisu KPÚ Banská Bystrica.
- Kvietok, Martin, 2011: Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu. Prístavba garáží a parkovisko, Nám. Š. Moysesu č. 2 - 4, Banská Bystrica. Uloženie: súčasť spisu KPÚ Banská Bystrica.
- Mácelová, Marta: Nálezová správa z archeologického výskumu Banská Bystrica, Horná 13 za rok 2005. Uloženie: Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici, AÚ SAV v Nitre. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T 708.
- Mácelová, Marta - Zachar, Ján: Nálezová správa z archeologického výskumu Banská Bystrica - Moysesovo námestie - predpolie barbakanu - za rok 2006. Uloženie: Katedra histórie FHV UMB,

- Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici, AÚ SAV v Nitre. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T 728.
- Mácelová, Marta - Zachar, Ján: Nálezová správa z archeologického výskumu Banská Bystrica - Nám. S. H. Vajanského (Ul. J. Kráľa) za rok 2007. Uloženie: Katedra histórie FHV UMB, Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici, KPÚ v BB a AÚ SAV v Nitre.
 - Mácelová, Marta - Zachar, Ján: Nálezová správa z archeologického výskumu Banská Bystrica - Ulica J. Kráľa za rok 2007 Moysesovo námestie - predpolie barbakanu - za rok 2007. Uloženie: Katedra histórie FHV UMB, Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici, KPÚ Banská Bystrica a AÚ SAV v Nitre.
 - Mácelová, Marta - Zachar, Ján: Nálezová správa z archeologického výskumu Banská Bystrica - Rázusova ulica - za rok 2007. Uloženie: Katedra histórie FHV UMB, Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici, KPÚ v BB a AÚ SAV v Nitre.
 - Mácelová, Marta - Zachar, Ján: Nálezová správa z archeologického výskumu Banská Bystrica - Moysesovo námestie - za rok 2007. Uloženie: Katedra histórie FHV UMB, Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici, KPÚ v BB a AÚ SAV v Nitre.
 - Mácelová, Marta - Zachar, Ján: Nálezová správa z archeologického výskumu Banská Bystrica - Lazovná ulica - za rok 2007. Uloženie: Katedra histórie FHV UMB, Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici, KPÚ v BB a AÚ SAV v Nitre.
 - Miňo, Martin, 2006: Dokumentácia z obhliadky, 53/06, Banská Bystrica, Okres Banská Bystrica, Kapitulská 7. Banská Bystrica.
 - Mosný, Peter: Banská Bystrica, Dolná 26, 27, Námestie SNP 14, Sásová. Správy z archeologického výskumu. Krajské stredisko štátnej pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody Banská Bystrica, Banská Bystrica: 1999. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. 528.
 - Mosný, Peter: Banská Bystrica, Kollárova. Správa z archeologického výskumu. Krajský pamiatkový úrad Banská Bystrica, Banská Bystrica: 2004. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. 693.
 - Mosný, Peter: Banská Bystrica, mestské hradby. Správa z archeologického výskumu. Krajský pamiatkový úrad Banská Bystrica, Banská Bystrica: 2000. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. 553.
 - Svobodová, Eliška – Daňo, Robert, 2009: Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu Banská Bystrica – Dolná ul., Hušták; Stavba: Banská Bystrica – Sústava na likvidáciu odpadových vôd II. etapa. Uloženie: súčasť spisu KPÚ Banská Bystrica.
 - Svobodová, Eliška – Záhorec, Ľuboslav, - Daňo, Robert, 2009: Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu Banská Bystrica – Ul. Kuzmányho a J. Cikkeru, Moysesovo námestie, Kapitulská ul., Ul. Horná Strieborná, Tajovského, Bakossova, J. Kráľa, Strieborné nám., Hušták, Kuzmányho ul.; Stavba: Banská Bystrica – Sústava na likvidáciu odpadových vôd II. etapa. Uloženie: súčasť spisu KPÚ Banská Bystrica.
 - Ušiak, Peter: Banská Bystrica, Kollárova, Ondrejova bašta. Výskumná správa z archeologického výskumu. Krajský pamiatkový úrad Banská Bystrica, Banská Bystrica: 2001. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. 716.
 - Ušiak, Peter: Banská Bystrica, Námestie Štefana Moysesu, mestský hrad s areálom- vstupná časť s barbakanom. Výskumná správa z archeologického výskumu. Krajský pamiatkový úrad Banská Bystrica, Banská Bystrica: 1997. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. 714.
 - Ušiak, Peter: Banská Bystrica, Námestie Štefana Moysesu, mestský hrad s areálom- vstupná časť s barbakanom. Výskumná správa z archeologického výskumu. Krajský pamiatkový úrad Banská Bystrica, Banská Bystrica: 1999. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. 715.
 - Vallášek, Adrián: Námestie Štefana Moysesu, mestský hrad s areálom. Výskumná správa z archeologického výskumu 1985. Banská Bystrica: 1986. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. 20.
 - Vallášek, Adrián: Námestie Štefana Moysesu, mestský hrad s areálom- r. k. kostol Nanebovzatia Panny Márie, farský. Výskumná správa z archeologického výskumu za rok 1984. Banská Bystrica: 1985. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. 26.
 - Zachar, Ján – Mácelová, Marta, 2007: Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu, Matejov dom prestavba objektu, Banská Bystrica. Uloženie: súčasť spisu KPÚ Banská Bystrica.

- Zachar, Ján. – Mácelová, Marta, 2008: Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu, II. etapa, Matejov dom a Banícka bašta, rekonštrukcia, Banská Bystrica. Uloženie: súčasť spisu KPÚ Banská Bystrica.
- Zachar, Ján. – Mácelová, Marta, 2008: Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu, I. etapa, Polyfunkčný dom, Horná 2 – 4, Banská Bystrica, Banská Bystrica. Uloženie: súčasť spisu KPÚ Banská Bystrica.
- Zachar, Ján – Mácelová, Marta, 2009, Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu, Národná ulica optická sieť – výstava optických prípojek č. 1, Banská Bystrica. Uloženie: súčasť spisu KPÚ Banská Bystrica.

D.5. Archívne materiály

- Katastrálna mapa Banskej Bystrice z roku 1859, list 4-5, M 1:2880, Zv 8, GKÚ Bratislava.
- Štátny archív v Banskej Bystrici, pobočka Banská Bystrica. Fond mesta Banská Bystrica.

D.6. Literatúra a ďalšie pramene

- ANDROVIČOVÁ, Elena: *Židovské osudy*. Banská Bystrica: Akcent, 2000.
- AVENARIUS, Alexander: Kaplnka sv. Michala a založenie kostola sv. Kríža v Banskej Bystrici. In: *Pamiatky a príroda* 1976, č. 6, s. 25 n.
- AVENARIUS, Alexander: Banskobystrický mestský hrad vo vzťahu k mestu. In: *Pamiatky a príroda* 1977, č. , s. 19 n.
- BALÁŠA, Gejza: *Praveké osídlenie stredného Slovenska*. Bratislava: 1960.
- BALÁŽ, Ján: *Banská Bystrica v minulosti*. Banská Bystrica: vydavateľstvo SCM 1993.
- BALÁŽ, Ján: *Banská Bystrica v premenách času*. Banská Bystrica: vydavateľstvo BAJA 2002.
- BÁZLIK, Jaromír: Kto bol Teofil Stadler? In: *Večerník*, roč. 3, č. 84 (3. 5. 1995), s. 8.
- Banská Bystrica. *Atlas ortofotometrických máp*. Vydavateľstvo VKÚ Harmanec. Banská Bystrica: 2001.
- BOLERÁZSKY, V.- VOZÁR, J.: Sväz stredoslovenských banských miest. In: *Historický zborník kraja* 2. Banská Bystrica: 1965, s. 92.
- BÓNA, Martin- ŠIMKOVIC, Michal: *Opevnené sídla neskorej gotiky. Gotika*. Ed. D. Buran, Bratislava 2003, s.286-287, 600-601.
- BORGULOVÁ, Jana: Izidor Žiak Somolický. In: *Literárno-hudobné pohronie* č. 15. Literárne a hudobné múzeum v Banskej Bystrici, 1983, s. 23-33.
- BORGULOVÁ, Jana: Novomeský v Banskej Bystrici. In: *Literárny (dvoj)tyždenník*, rok 2004, roč. 17, č. 30-31, s. 2.
- BOVAN, Marián: Nálezy mincí z mestského hradu v Banskej Bystrici, In.: AVANS, rok r. 1996, Nitra, s. 36-39.
- BYSTRICKÝ, Pavol: Húževnatý lesný odborník. Pred 160 rokmi zomrel v Banskej Bystrici Jozef Dekret- Matejovie. In: *Banskobystrický Večerník*, roč. 2, č. 7 (10. 1. 2001), s. 5.
- Bystrický Permon. Banskobystrická revue pre popularizovanie vedy, umenia a cestovného ruchu. Roky 2003-2015, ročníky I.-VIII.
- DEMUTH, Karol- HRÚZ, Pavel- ŠOKA, Milan: Banská Bystrica a okolie. Sprievodca po histórii a pamiatkach. Banská Bystrica: Spektrum Grafik, 2007.
- DOBRÍKOVÁ, Mária: Pamätník SNP. Banská Bystrica: Stredoslovenské vydavateľstvo, 1971
- DOMOVÁ, Miroslava: Macholdovci a Banská Bystrica. In: *Kniha '95-'96*, Matica Slovenská Martin 1997, s. 106-108.
- ĎURIANČÍK, Jozef: Mariánsky stĺp. In: *Radničné noviny*, rok 2009, roč. 3, č. 4, s. 10.
- ENDRŮDI, G.: Banská Bystrica – Kaplnka sv. Barbory a jej figurálne konzoly. *Gotika*. Ed. D. Buran, Bratislava 2003, s. 653-654.
- FILIP, Anton: *O banskobystrických cirkevných a svetských pamiatkach*. Banská Bystrica: 1938. Rkp. v archíve KSŠPSOP v Banskej Bystrici.

- FILLOVÁ, Ľubica: Výsledky pamiatkového výskumu vstupnej časti s barbakanom hradného areálu v Banskej Bystrici. In: *Archaeologia historica* 13. Brno 1988, s. 275-283.
- FILLOVÁ, Ľubica – MÁCELOVÁ, Marta – Šimkovic, Michal: Mestský hrad v Banskej Bystrici. In: *Pamiatky múzeá*, Bratislava 2004/2, s. 2-7.
- FILLOVÁ, Ľubica - MÁCELOVÁ, Marta - Šimkovic, Michal: Opevnenie mestského hradu v Banskej Bystrici v 15. a na začiatku 16. storočia. In: *Archaeologia historica* 27. Brno: 2002, s. 355-369.
- GRAUS, Igor: Hodinová veža v Banskej Bystrici. In: *Pamiatky a múzeá*, rok 1999, č. 1, s. 15- 18.
- GRAUS, Igor: K lokalizácii neznámej (piatej) bašty v banskobystrickom hradnom areáli. In: *Archaeologia historica* 25. Brno: 2000, s. 119-135.
- GRAUS, Igor: Vývoj fortifikácie Banskej bystrice do konca 16. storočia v podmienkach špecifik pasívnej obrany stredoslovenských banských miest. In: *Vojenská história – štúdie*. Bratislava rok 2000, č. 1, s. 3-21.
- GRAUS, Igor: Z minulosti a prítomnosti stredovekej mestskej fortifikácie Banskej Bystrice. In: *Stredné Slovensko* 9. Martin: 1990, s. 173-195.
- HOLČÍK, Štefan: *Stredoslovenské kachliarstvo*. Bratislava: 1978.
- IPOLYI, Arnold: *Geschichte der Stadt Neusohl*. Wien 1878.
- JURKOVIČ, Emil: *Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica*. Na základe poverenia predstaviteľov mesta napísal v rokoch 1896-1922 Emil Jurkovič. Preklad Imrich Nagy. Banská Bystrica: Občianske združenie Pribicer - 1. banskobystrická vzdelávacia a kultúrna spoločnosť, 2005.
- KAHOUN, Karol: *Neskorogotická architektúra na Slovensku a stavitelia východného okruhu*. Bratislava: 1973.
- KAŠČÁKOVÁ, Milica: Socha Immaculaty v Banskej Bystrici. In: *Večerník*, roč. 6, č.125 (2.7.1998), s.5.
- KATRENIÁK, Pavol: Človek žijúci láskou k blížnym. Za profesorom Imrichom Ďuricom. In: *Smer Dnes*, roč. 2, č. 224 (22. 9. 1992), s. 12.
- KELETIOVÁ, Magda: *Dominik Skutecký*. Bratislava: vydavateľstvo Pallas, 1976.
- KODOŇOVÁ, Mária – VALLAŠEK, Adrián: Komplexný výskum mestského hradu v Banskej Bystrici. In: *AVANS* 1981, Nitra 1982, s. 143-145.
- KODOŇOVÁ, Mária – VALLAŠEK, Adrián: Komplexný výskum slovenského kostola v Banskej Bystrici. In: *Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV*, č. 21, Nitra 1985, s. 265-278.
- KUHNDEL, J.: Svetový význam slovenskej medi za Fuggerovcov. In: *Historický časopis* V., 1957.
- KUSÝ, M: Pamätník SNP v Banskej Bystrici. In: *Projekt*, rok 1964, roč. 6, č. 4, s. 172-175.
- KUZMA, Dušan: Ako vznikol Pamätník- múzeum SNP v Banskej Bystrici. In: *Projekt*, rok 1975, roč. 16, č. 17, s. 32-33.
- LACKO, J: Pamätník Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici. In: *Projekt*, rok 1969, roč. 10, č. 11,12, s. 205-213.
- LIESKOVSKÁ, Renáta: História Župného domu na Lazovnej ul. č. 9 v Banskej Bystrici. In: *Knižničné noviny*, rok 2005, roč. 6, č. 3, s. 1-2.
- LICHÝ, Milan: Námestie SNP v Banskej Bystrici- dom č. 9 Móryovský dom (U Klimov). In: *BB žurnál*, roč. 5, č. 16 (11. 8. 2005), s. 17.
- LIPTÁKOVÁ, Z.: Kamenné mlaty zo Španej Doliny, okr. Banská Bystrica. In: *Archeologické rozhledy* 25, rok 1973, s. 72-75.
- MÁCELOVÁ, Marta: Archeologický výskum Mestského hradu v Banskej Bystrici. In: *Archaeologia historica* 22. Brno: 1997, s. 181-189.
- MÁCELOVÁ, Marta: Archeologický výskum mestského hradu v Banskej Bystrici. In: *Viktor Miškovský a súčasná ochrana pamiatok v strednej Európe*. Bratislava: 1999, s. 138-143.
- MÁCELOVÁ, Marta: Atribúty svätcov na gotických kachliciach stredoslovenskej banskej oblasti. In: *Svätec a jeho funkcie v spoločnosti*. ed. R. Kožiak, J. Nemeš. Bratislava: Chronos 2006, s. 369-382.
- MÁCELOVÁ, Marta: Gotické kachlice z banskobystrickej radnice - záchrana a rekonštrukcia. In: *Pamiatky a múzeá*, rok 1998, č. 3, s. 64. Revue pre kultúrne dedičstvo. Slovenské národné múzeum a Národné pamiatkové a krajinné centrum v Bratislave.

- MÁCELOVÁ, Marta: Gotické kachľové pece z banskobystrickej radnice. In: *Archaeologia historica* 24. Brno: 1999, s. 409-420.
- MÁCELOVÁ, Marta: Ikonografia gotických kachlíc z banskobystrickej radnice. In: Referát na medzinárodnej konferencii Gotické a renesančné kachlice v Karpatoch, konanej dňa 18.-20.10.2001 v Trebišove. Trebišov: Ed. J. Chovanec, 2005, s. 205-216, tab. s. 264.
- MÁCELOVÁ, Marta: Kachľová pec z 15. storočia z Banskej Bystrice. In: *Studia Archaeologica Slovaca Mediaevalia I.* Vydal AEP pre SAV a FiFUK v Bratislave 1998, s. 85-96.
- MÁCELOVÁ, Marta: K lokalizácii karnera sv. Michala v Banskej Bystrici. In: *Archaeologia historica* 25. Brno: 2000, s. 253-256.
- MÁCELOVÁ, Marta: Kontakty Banskej Bystrice s Európou a ich odraz v materiálnej kultúre. In: *Minulosť a prítomnosť Banskej Bystrice I.* Zborník z vedeckej konferencie, ktorá sa konala v dňoch 27.-28.9.2005 pri príležitosti 750. výročia mesta Banská Bystrica. KH FHV UMB a ŠVK v Banskej Bystrici 2006, s. 117-126.
- MÁCELOVÁ, Marta: Nález deštruovanej kachľovej pece v Banskej Bystrici. In: *AVANS 1997*, Nitra 1999, s. 113-114.
- MÁCELOVÁ, Marta: Nález rímskych mincí v Banskej Bystrici. In: *AVANS 1990*. Nitra: AÚ SAV 1992, s. 72.
- MÁCELOVÁ, Marta: Nález stredovekej keramiky v Benického dome v Banskej Bystrici. In: *Archaeologia historica* 11. Brno: 1986, s. 481-486.
- MÁCELOVÁ, Marta: Nález stredovekých kachlíc v Banskej Bystrici. In: *AVANS 1979*. Nitra: 1980, s.133.
- MÁCELOVÁ, Marta: Pochovávanie v mestskom hrade. In: História Banskej Bystrice. *Dielo a význam Emila Jurkoviča*. Zborník prác zo seminára pri príležitosti 140. výročia narodenia E. Jurkoviča, konaného 29. okt. 1997. Zostavila Darina Šovčíková. Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici 1999, s. 29-40.
- MÁCELOVÁ, Marta: Požiarom zaniknutý zrubový objekt z 15. storočia. In: *Archaeologia historica* 21. Brno: 1996, s. 421-426.
- MÁCELOVÁ, Marta: Prieskumy v mestskej pamiatkovej rezervácii v Banskej Bystrici. In: *AVANS 1993*, Nitra 1995, s. 94-95.
- MÁCELOVÁ, Marta: Prieskum v mestskej pamiatkovej rezervácii v Banskej Bystrici. In: *AVANS 1994*. Nitra: 1996, s. 125-126.
- MÁCELOVÁ, Marta: *Banská Bystrica a Stredoslovenské múzeum. Sprievodca po Stredoslovenskom múzeu*. Banská Bystrica: štúdio Harmony, 2005.
- MÁCELOVÁ, Marta: Stredoveké a novoveké nálezy z Banskej Bystrice. In: *AVANS 2003*. Nitra: 2004, s. 134.
- MÁCELOVÁ, Marta: Stredoveké nálezy na Dolnej ulici v Banskej Bystrici. In: *AVANS 2002*. Nitra: 2003, s. 83.
- MÁCELOVÁ, Marta: Stredoveké nálezy na Ulici Jána Cikkera v Banskej Bystrici. In: *AVANS 2000*. Nitra: 2001, s. 148-149.
- MÁCELOVÁ, Marta: Výskum farského dvora v Banskej Bystrici. In: *AVANS 1987*. Nitra: 1988, s. 88-89.
- MÁCELOVÁ, Marta: Výskum mestského hradu v Banskej Bystrici. In: *AVANS 1996*. Nitra: 1998, s. 113-115.
- MÁCELOVÁ, Marta: Výskum na Námestí SNP v Banskej Bystrici. In: *AVANS 1996*. Nitra: 1998, s. 112-113.
- MÁCELOVÁ, Marta: Výskum v historickom jadre Banskej Bystrice. In: *AVANS 1988*. Nitra: 1990, s. 108-109.
- MÁCELOVÁ, Marta: Výskumy v historickom jadre Banskej Bystrice. In: *AVANS 1995*, Nitra 1997, s. 128-130.
- MÁCELOVÁ, Marta: Výsledky výskumu mestského hradu v Banskej Bystrici. In: *AVANS 1997*, Nitra 1999, s. 111-113.
- MÁCELOVÁ, Marta - Bovan, Marián - Ušiak, Peter: Nálezový súbor mincí a žetónov z mestského hradu v Banskej Bystrici. In: *Numizmatika* 17, Supplementum, s. 105-111. SNS: Bratislava 2000.
- MÁCELOVÁ, Marta - MOSNÝ, Peter: Záchraný výskum na Námestí Štefana Moysesesa. In: *AVANS 1996*. Nitra: 1998, s. 115-117.

- MATULAY, Ctibor: *Mesto Banská Bystrica. Katalóg administratívnych a súdnych písomností (1020) 1255 – 1536*. Bratislava: 1980.
- MEDVECKÝ, J.: Anton Schmidt a maliarstvo neskorého baroka. In: *Vlastivedný časopis*. XXVII, 1978.
- MENCL, Václav: *Stredoveká architektúra na Slovensku I*. Praha-Prešov: 1937.
- MILLEROVÁ, Dagmar: Jankovičove „Obete varujú“ opäť súčasť pamätníka. In: *Literárny (dvoj)tyždenník*, rok 2004, roč. 17, s. 28-29.
- NOVÁK, Jozef: *Mestské a obecné erby*. Bratislava 1967.
- OČENÁŠOVÁ-ŠTRBOVÁ, Slavomíra: Spriaznení duchom. Spomienky na Petra Karvaša. In: *Osobnosť a dielo Petra Karvaša*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, (ed.) Kristína Krnová a Ivan Jančovič.
- OČENÁŠOVÁ-ŠTRBOVÁ, Slavomíra: Osobnosť Teofila Stadlera- banskobystrického cirkevného a mestského mecenáša. In: *Banská Bystrica. Sociokultúrne obrazy a portréty*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Vedeckovýskumný ústav regionalistiky, (ed.) Darulová Jana, s. 49-56.
- RATKOŠ, Peter: *Banické povstanie na Slovensku 1525- 1526*. Bratislava: vydavateľstvo SAV 1963.
- RATKOŠ, Peter: K topografii Banskej Bystrice v čase banického povstania (v rokoch 1525-1526). In: *Historické štúdie IX*, 1964, s. 103 – 119.
- SKLADANÝ, M.: Ján Thurzo z Betlanoviec (1437-1508). In: *Vlastivedný časopis XXIII*, 1974. Slovensko, dejiny, Bratislava 1978.
- SLANÝ, Július: *Štefániho, Vetterlova a Macholdova tlačiareň v Banskej Bystrici (1796-1940)*. Rkp. pre Slovenskú národnú knižnicu z archívnych materiálov, 1981.
- SNOPOKO, Ladislav: Obete varujú: paralelné príbehy. Ladislav Snopko a col. Bratislava: Orman, 2004.
- SOKOLOVÁ, Viera: Spomienka na Petra Karvaša. Na dome Dominika Skuteckého odhalili pamätnú tabuľu synovi. In: *Banskobystrický večerník*, roč. 1, č. 24 (5. 12. 2000), s. 3.
- SURA, Miroslav: *Banská Bystrica. Pamiatková rezervácia*. Bratislava: vydavateľstvo Tatran 1982.
- ŠIMKOVIC, Michal – UŠIAK, Peter: Archeologický výskum barbakanu Mestského hradu v Banskej Bystrici. In: *AVANS 1997*. Nitra 1999, s. 158-159.
- ŠÍPOŠOVÁ, Barbora: Ján Botto. Pôsobili v našom meste. In: *Večerník*, roč. 4, č. 22 (31. 1. 1996), s. 10.
- ŠOKA, Milan: *Storočnica stredoslovenského múzea*. Martin: Tlačiarne SNP, 1989.
- TEREM, Ivan: Detská opatrovňa. Institutos et Institutricis. In: *Večerník*, roč. 3, č. 224 (22. 11. 1995), s. 10. (pozn. Horná Strieborná 15)
- TEREM, Ivan: Detská opatrovňa. Z histórie banskobystrického školstva. In: *Večerník*, roč. 6, č. 123 (30. 6. 1998), s. 5. (pozn. Lazovná 32)
- TEREM, Ivan: Historik Pavol Križko. Jeden z najvýznamnejších osobností druhej polovice 19. storočia. In: *Večerník*, roč. 5, č. 134 (15. 7. 1997), s. 7.
- TEREM, Ivan: Najstaršie predškolské zariadenia v Banskej Bystrici. In: *Pedagogické rozhľady*, rok 1993, roč. 3, č. 5, s. 19-20. (pozn. Horná Strieborná 15)
- TEREM, Ivan: Vzácné jubileá. Najstaršie predškolské zariadenia v Banskej Bystrici. In: *Večerník*, roč. 4, č. 197 (10. 10. 1996), s. 10. (pozn. Horná Strieborná 15)
- TILKOVSKÝ, Vojtech: Dominik Skutecký. Život a dielo. Bratislava: vydavateľstvo Tvar, 1954.
- TOČÍK, Anton – BUBLOVÁ, H.: Príspevok k výskumu zaniknutej ťažby medi na Slovensku. In: *Študijné zvesti SAV v Nitre*, Nitra 1985, s. 47-121.
- UŠIAK, Peter: Archeologický výskum barbakanu mestského hradu v Banskej Bystrici, In: *Acta Universitatis Matthiae Belii*. Zborník Fakulty humanitných vied Univerzity Mateja Bela, sekcia spoločenskovedná, č. 2. Banská Bystrica 1998, s. 202-209.
- UŠIAK, Peter - Hrončiak, R. – Kvietok, M. Archeologický výskum Ondrejovej bašty v Banskej Bystrici. In: *AVANS 2001*, Nitra 2002, s. 217-218.
- UŠIAK, Peter: Výskum meštianskej architektúry v Banskej Bystrici. In: *AVANS 1993*, Nitra 1995, s. 133.
- UŠIAK, Peter: Nález dreveného potrubia v Banskej Bystrici. In: *AVANS 1994*, Nitra 1996, s. 177.
- VALLAŠEK, Adrian: Výskum interiéru farského kostola v Banskej Bystrici. In: *AVANS 1984*, Nitra

1985, s. 242-243.

- VALLAŠEK, Adrian: Výskum mestského hradu v Banskej Bystrici. In: AVANS 1985, Nitra 1986, s. 232-233.
- ZACHAR, Ján - MÁCELOVÁ, Marta: Archeologické výskumy v Banskej Bystrici v roku 2006. In: *Acta historica Neosoliensia*, Tomus 9. Banská Bystrica 2006, s. 365-370.
- ŽEBRÁK, P.: Další doklady pravěké těžby mědi v Španí Dolině- Piescích. In: AVANS 1985, Nitra 1986, s. 256-257.

E. HISTORICKÝ A ARCHITEKTONICKÝ VÝVOJ ÚZEMIA

E.1. Stručný historický a stavebný vývoj územia

Historický dátum	Historická udalosť	Stavebná činnosť
	archeologicky doložené pozostatky starších sídelných celkov – praveké osídlenie.	Námestie Štefana Moysesu
6. - 9. storočie	nálezy fragmentov slovanskej keramiky	osídlenie terasy nad Hronom, v blízkosti Námestia SNP, Námestia Š. Moysesu a na južnej strane Dolnej ulice
10. - 11. storočie	začiatok baníctva – Staré Hory, neskôr Špania Dolina a Polkanova, majiteľmi boli predchodcovia bansko-bystrických ťažiarov	
po roku 1242	osídľovanie územia nemeckými hostami	
rok 1255	Belo IV. udeľuje výsady miestnym Sasom „de nova villa Bistriciensis“ Ťažba striebra – Staré Hory	
2. polovica 13. storočia	vytvorenie samosprávneho orgánu mesta	výstavba románskeho farského kostola
koniec 13. storočia	mestský erb odvodený z kráľovského Arpádovského erbu	
roky 1300, 1323, 1335	udelenie odpustkov na obnovu farského kostola	zaklenutie bočných lodí, dostavba sakristie.
rok 1303 v priebehu 14. storočia zvýšenie ťažby medi	rozvoj mestských organizácií	výstavba mestského špitálu a chudobinca s kostolom sv. Alžbety
rok 1327	Karol Róbert – reforma banského regálu, rozvoj finančného kapitálu, silný domáci patriciát	rozvoj výstavby centra sídla s ringbürgerovskými domami
koniec 14. storočia	vznik Zväzu 7 stredoslovenských banských miest na čele s Banskou Bystricou, Kremnicou a Banskou Štiavnicou	
1. polovica 15. storočia	sústredenie banského podnikania	premena dreveného mesta na kamenné, kamenná zástavba aj na bočných uliciach
2. polovica 15. storočia	kríza banskej ťažby pre technické problémy	
rok 1473		prestavba farského kostola, výstavba opevnenia okolo kostola a cintorína
3. tretina 15. storočia od 1474, 1475	vstup cudzích ťažiarov do banského podnikania s väzbami na Krakov	

Historický dátum	Historická udalosť	Stavebná činnosť
rok 1475	rodina Thurzovcov z Betlanoviec – zmluva s Matejom Korvínom o stavbe čerpacích zariadení v baniach	
60. – 70. roky 15. storočia	vznik mestského hradu	výstavba opevnenia mestského hradu s rozvinutou vnútornou zástavbou – patril k poprednej fortifikačnej architektúre, náhrada drevených palisád murovanou hradbou
3. tretina 15. storočia		výstavba Matejovho domu, Farskej bašty a kamennej fary, kostola sv. Kríža, pôvodne vstupná brána s padacím mostom nahradená novým vstupom, veža zvýšená na zvonicu
rok 1481		požiadavka na odstránenie starej tržnice z námestia
roky 1494-1495	založenie spoločnosti Ungarisches Handel – vstup finančného kapitálu Fuggerovcov	zintenzívnenie stavebnej činnosti v meste
rok 1496	mesto získalo právo skladu	stavebné aktivity okolo farského kostola, dostavba kostola sv. Kríža po Matejov dom
90. roky 15. storočia	odpušková listina na rozšírenie Kostola sv. Kríža porušovanie regálneho práva vývozom „čiernej medi“ z krajiny	vznik významnej kamenárskej dielne pri farskom kostole zriadenie 1. sciedzacej huty na Slovensku v Moštenici, hámre v okolitých dedinách, Medený hámor v Banskej Bystrici
roky 1473 - 1516	činnosť významnej kachliarskej dielne v meste – nadregionálny význam.	farský kostol – prestavba baziliky na sieň, pôsobenie Majstra Pavla z Levoče (1507), dostavba kaplniek na severnej strane farského kostola
rok 1500	veľký požiar mesta	poškodenie oboch kostolov v opevnení
po roku 1500		rozvoj profánnej architektúry – výstavba radnice, barbakanu s cimburím a štrbinovými strieľňami kamenné obytné domy aj mimo centra mesta, zlučovanie zástavby parciel, typická sgrafitová výzdoba fasád
okolo 1506		výstavba vážnice
začiatok 16. storočia	významný nárast prosperity obchodu s meďou v celej Európe	
roky 1525-1526	povstanie baníkov, spory mesta s majiteľmi Ľupčianskeho hradného panstva – Dóciovcami konfiškácia majetkov Alexia Thurzu	
rok 1530	budovanie obrany mesta	premiestnenie cintorína z centra k Hornej bráne zlučovanie parciel, dostavba prieluk medzi samostatne stojacimi domami, vznik prejazdov a mázhausov, likvidácia spojných uličiek, presun stavebnej činnosti na Hornú Striebornú a Lazovnú ulicu, vyrovnávanie uličnej línie
roky 1542-1543	narastajúca turecká hrozba po obsadení Budína (1540)	výstavba protestantského kostola sv. Ducha príchod talianskych fortifikačných staviteľov – Majster Sebastián, G. M. Italus, G. Ferrari

Historický dátum	Historická udalosť	Stavebná činnosť
rok 1546 – koniec 16. storočia		prestavba radnice majstrom Linhardom, uplatnenie domácich staviteľov pri prestavbe domov budovanie mestských brán a opevnenia – palisády, valy
rok 1546 - 1547		adaptácia Muhlsteinovho domu pre mestskú administratívu majstrom Linhardom
od 1548	do mediarskeho podniku nástup augsburskej firmy Manlich	
rok 1552		výstavba hodinovej veže
3. tretina 16. storočia		uzatvorenie radovej zástavby na námestí.
rok 1557		výstavba Thurzovho domu na mieste dvoch gotických meštianskych domov
1564-1565		výstavba arkádovej loggie radnice – Majster Peregrinus
1. polovica 17. storočia		vznik nových ulíc na území mesta rozparcelovanie pozemku farského dvora na východnej strane Lazovnej ulice, zakrátko výstavba nových meštianskych domov založenie Novej ulice pri hradbách v blízkosti Mäsiarskej bašty
začiatok 17. storočia – 1. polovica 17. storočia	zostrenie sporov medzi nemeckým a slovenským obyvateľstvom o rovnoprávne postavenie, stavovské povstania	zásadnejšie prestavby domov, rozširovanie dvorovej zástavby – typické goticko-renesančné fasády, atikové ukončenia pôsobenie talianskej staveľskej rodiny de Pauli a kamenára Weinhardta zo Spišských Vlách
rok 1626	banské podnikanie preberá erár – použitie pušného prachu na odstrel horniny v baniach – zvýšenie ťažby	
roky 1655-1656		prestavba kostola sv. Kríža na 2-lodie, výstavba novej sakristie
rok 1669		postavená kamenná pavlač na hodinovej veži - zničená požiarom 1761
2. polovica 17. storočia		sústredenie výstavby do bočných ulíc – Kapitulskej, Hornej Striebornej, Lazovnej, výstavba paláca Beniczkých na námestí – di Pauli
3. tretina 17. storočia	pokles produkcie medi	
80. roky 17. storočia	nástup protireformácie	
rok 1688-1690	protestanti získali priestor pred Lazovnou bránou	výstavba dreveného artikulárneho kostola v blízkosti Lazovnej brány výstavba profánnej architektúry pokračuje v bočných uliciach
rok 1694	žiadosť jezuitov o pridelenie miesta na výstavbu kostola	
rok 1695		výstavba jezuitského kostola – prvej barokovej stavby v meste
roky 1703 - 1709	Rákócziho vojsko – útlm aktivít	dočasne zastavenie prác na výstavbe kostola
1715		výstavba jezuitského kostola sv. Františka Xaverského pod vedením rádového staviteľa J. Häffelsa
rok 1719		Mariánsky stĺp postavený pred jezuitským kostolom
roky 1742-1747		adaptácia r. k. kostola sv. Kríža – odstránenie tribún

Historický dátum	Historická udalosť	Stavebná činnosť
50. roky 18. storočia		prestavba r. k. kostola sv. Alžbety
3. august 1761	najväčší požiar v histórii mesta, vznikol v Medenom Hámri, cez Lazovnú a Striebornú bránu sa rozšíril do celého mesta, vyhorel hradný areál, 305 domov zo 400, v Hornej Striebornej len 1 dom	zrútenie klenby farského kostola vyvolalo jeho neskorobarokovú prestavbu a obnovu interiéru
koniec 17. storočia	po veľkom požiari mesta	obnova meštianskych domov, po vyhorení trámových stropov zaklenutie priestorov plackovými klenbami
1764	cisárska návšteva banských miest	prefasádovanie mnohých meštianskych domov, maľované bielo-čierne výzdoby s iluzívnym členením pilastrami
rok 1776	založenie biskupstva v Banskej Bystrici a preloženie sídla župy zo Zvolena	prestavba meštianskeho domu na Námestí SNP na sídlo biskupstva
rok 1781		obnova požiarom zničenej hodinovej veže a susednej väznice
roky 1782-1784		dostavba horného podlažia a prilbice hodinovej veže, v suteréne mestská väznica a mučiareň
rok 1783		dokončenie prestavby biskupskej rezidencie (Námestie SNP č. 19) a výstavba Župného domu na mieste 2 meštianskych domov (Lazovná č. 9)
1786	zasypanie vodnej priekopy okolo mestského hradu, zostalo len malé jazierko	
18. storočie	inovácia banskej techniky, postupný úpadok záujmu o meď v prospech železa – rozvoj manufaktúrnej výroby	koncom storočia nástup klasicizmu – obnova fasád
roky 1803 - 1807	asanácia starého dreveného artikulárneho kostola	výstavba murovaného ev. kostola na Lazovnej ulici za hradbami – tribúnový typ na pôdoryse gréckeho kríža
rok 1844		úprava jezuitského kostola, fasáda
2. polovica 19. storočia		zásadnejšie prestavby dispozície domov, dvorové prístavby nárast mestského pôdorysu súvislou zástavbou predmestí, odstraňovanie hradieb
70. roky 19. storočia		puristická obnova farského kostola (Storno), romantická obnova špitálskeho kostola sv. Alžbety
koniec 19. storočia		asanácia brán mestského opevnenia: 1871 Dolná brána 1873 Horná brána 1883 Lazovná brána medzi rokmi 1885-1890 Hronská brána 1898 Strieborná brána
1858		výstavba budovy Vyššieho kráľovského gymnázia (Námestie Š. Moysesa č. 14)

Historický dátum	Historická udalosť	Stavebná činnosť
prelom 19. a 20. storočia	1895 asanácia r. k. kostola sv. Ducha a zrušenie cintorína	založenie novej ulice ku kasárňam (Skuteckého), na nej zahájená výstavba mestských víl 1893-1894 evanjelické gymnázium (Skuteckého č. 5) 1895 budova Katolíckeho tovarišského spolku (Skuteckého č. 2) 1896-1898 Krajský súd a väznica (Skuteckého č. 7) 1896 nájomný dom Banskobystrickej mestskej sporiteľne, Hungaria (Horná) 1897-1898 Skuteckého č. 14) 1903 chlapčenská meštianska a vyššia obchodná škola (Skuteckého č. 8) 1903 žandárska stanica (Skuteckého) 1904-1905 Obchodná a priemyselná komora (Skuteckého č. 10)
roky 1896-1899		budova súdu a prokuratúry (J. Kiss)
1903	dostavba prieluky	židovská škola (Lazovná č. 6)
rok 1913-1916	asanácia Kammerhofu	výstavba novej budovy kráľovského riaditeľstva lesov, projekt Július Waelder, zároveň vytyčenie novej Národnej ulice- prepojenie námestia so železničnou stanicou
20. roky 20. storočia 1923-1926 1927-1929 1930 1930-1932		budovanie Národnej (západná strana parcely bývalého Kammerhofu a na mieste asanovaných dvorových krídiel domu č. 9 na Námestí SNP) budova YMCA (Národná č. 12), Slovenská všeobecná úverová banka (Národná č. 10) Národný dom (Emil Belluš) založený park južne od Národného domu Československá národná banka (Skřivánek)
20. roky 20. storočia		nová výstavba na východnom okraji mesta 1926-1927- 3 štátne obytné domy na ČSA 1926-1929 domy pre vojenských gážistov na Hronskom nábreží
koniec 20. - začiatok 30. rokov 20. storočia		začiatok výstavby Cikkerovej a Kuzmányho ulice
30. roky 20. storočia	1930 asanácia Komorskej bašty 1934-1936 asanácia Zlatníckej bašty 1939 asanácia múru medzi Pisárskou a Šusterskou baštou 1940 asanácia Ondrejovej bašty	výstavba Národného domu výstavba školy
		sporiteľňa na Námestí SNP (Belluš), školská budova na nábreží Hrona (Bednárik) výstavba víl na Štefánikovom nábreží dostavba Skuteckého ulice 1934 Odborná kovorobná škola (Skuteckého)
40. roky 20. storočia		nemocničný pavilón (Houdek), psychiatrický pavilón (Belluš)
30.-40. roky 20. storočia		vytyčenie nových ulíc v južnej časti mesta výstavba nájomných domov na Kuzmányho, Cikkerovej, Švantnerovej

Historický dátum	Historická udalosť	Stavebná činnosť
1947	asanácia Mühlsteinovej bašty v hradnom areáli	výstavba budovy pošty
2. polovica 50. rokov 20. storočia		regulácia koryta Hrona, premiestnenie veľkého meandra pod Mäsiarskou baštou južným smerom, premiestnenie železničnej trate, výstavba novej železničnej stanice
60. roky 20. storočia		asanácia severozápadného úseku mestských hradieb, výstavba povojnového sídliska Fortnička
1966-1967	asanácia Novej ulice a zachovanej zástavby Hronského predmestia	
1968 -		výstavba pamätníka SNP
		asanácia úseku Lazovnej ulice od Lazovnej brány smerom k Medenému Hámru, asanácia niektorých objektov Medeného hámra
60. roky 20. storočia		výstavba kina Hviezda pri mestských hradbách na Skuteckého ulici výstavba kina Urpín vo vnútrobloku medzi Námestím SNP a Cikkerovou ulicou výstavba Domu potravín na mieste asanovaných meštianskych domov na západnej strane Námestia Štefana Moysesa výstavba Domu priemyselného tovaru na mieste asanovaných objektov kapituly
70. roky 20. storočia		asanácia dvorových krídiel na severozápadnej strane Dolnej ulice
koniec 70. rokov 20. storočia	asanácia Lazovného predmestia medzi Lazovnou bránou a Medeným hámrom	
po roku 1989	zmena vlastníckych vzťahov, reštitúciami vrátené objekty pôvodným majiteľom alebo ich potomkom	obnova meštianskych domov
90. roky 20. storočia		výstavba budovy Slovenskej poisťovne (Alianz, a.s.) v závere Dolnej ulice
2009-2010		dostavba prieluky na východnej strane Hornej Striebornej ulice

E.2. Zásadné urbanistické vývojové etapy územia

Najstaršie doklady osídlenia

Na základe doteraz uskutočnených archeologických výskumov, ktoré priniesli najmä v posledných rokoch významný dôkazový materiál o vývoji osídlenia na území PR Banská Bystrica možno z hľadiska dnešnej štruktúry sídla považovať za najstaršiu osídlenú časť priestor Námestia Štefana Moysesa. Stopy ľudskej prítomnosti na ňom siahajú do neskorej doby bronzovej a sú v súlade s podobnými nálezmi na iných miestach v okolí, čo svedčí o dávnom poznaní a využívaní tunajšieho nerastného bohatstva.

1. etapa - stredoveká do roku 1500

Ďalšie nálezy dokladajú osídlenie priestoru na pravobrežnej terase Hrona – od Hornej ulice po hranicu Pamätníka SNP i v priestore okolo ulice Jána Cikкера už v 11.-12. storočí. v polovici 13. storočia sa v priestore cintorína nachádzala jednolodová sakrálna stavba s murovanou emporou

a predsunutou vežou (areál mestského hradu), v jej bezprostrednej blízkosti drevené, zrubové obytné stavby. V 13. – 14. storočí presahovalo osídlenie aj v časti námestia SNP. Drevené obytné príbytky zo 14. – 15. storočia sa potvrdili aj v priestore námestia Štefana Moysesa.

Rozsah sídla s murovanou profánnou architektúrou, ktorá sa traduje od veľkého požiaru v roku 1500 – potvrdená aj archeologickými nálezmi a predovšetkým nálezmi neskorostredovekej architektúry ako súčasti mladších stavebných celkov. Mestu dominoval opevnený areál mestského hradu s kostolmi, farou, radnicou a palácom tzv. Matejovým domom. Po obvode námestia v tom čase existovali murované poschodové domy prechodového alebo mázhausového typu, viaceré oddelené prielukami, časť zástavby na Hornej ulici a smerom na západ až približne po hornú tretinu Dolnej ulice, odkiaľ sa uvádza bránou oddelená jej časť tvoriaca v tom čase Dolné predmestie. Stredovekú zástavbu mali i južné úseky Lazovnej a Hornej Striebornej ulice, ako aj Dolnej .

2. etapa - renesančná od polovice 16. storočia

V intraviláne sa sídlo stavebne zahusťovalo dostavbou a zlučovaním parciel, v procese začatom už v neskorom stredoveku. V tomto období však už možno počítať so zástavbou okolo potoka Bystrica smerom k banským dielam na okolí – najmä v priestore Medeného hámra – za Lazovnou bránou a na Dolnom a Hronskom predmestí – pred renesančným opevnením a mestskými bránami. Smerom do okrajových polôh vzniká postupne radová zástavba v pokračovaní Lazovnej, Hornej Striebornej a Hornej ulice, na západnej strane Dolnej ulice po mestskú bránu na jej konci.

Tento stav sídla pretrval – zrejme v rôznom stave v závislosti od politickej a hospodárskej situácie mesta a jeho bezprostredného okolia – až do poslednej tretiny 19. storočia- resp. začiatku 20. storočia ktoré prinieslo najvýraznejší rozvoj sídla v rozsahu pamiatkovej rezervácie najmä po vzniku 1. ČSR – predovšetkým na nezastavaných plochách južným a severozápadným smerom.

3. stavebná etapa - začiatok 17. storočia

Koncom 16. a začiatkom 17. storočia sa zvýšená stavebná činnosť sústredila na výstavbu mestského opevnenia. Mesto bolo postupne obohnané murovanými hradbami zosilnenými valcovitými alebo hranatými baštami, na komunikáciách s mestskými bránami.

Začiatok 17. storočia v Banskej Bystrici je charakteristický nepriaznivými udalosťami, keď v apríli 1605 napadli Banskú Bystricu Bocskayove vojská, vydrancovali a podpálili Dolné predmestie, označené na mape z roku 1605 ako *abgebrannndte Vorstadt* vyhorené predmestie. Najmenej bola poškodená Horná ulica. Po vypálení Dolného predmestia bol postupne dostavovaný západný záver Dolnej ulice smerom k Dolnej bráne. Zástavba sa postupne zahusťovala budovaním prejazdov v mieste prieluk medzi meštianskymi domami najmä v centrálnej časti územia na dnešnom Námestí SNP a Námestí Štefana Moysesa.

Začiatkom 17. storočia vznikli na území intravilánu menšie urbanistické štruktúry, charakteristické pomerne pravidelným radením krátkych parciel obdĺžnikového pôdorysu. V závere záhrad juhovýchodnej strany domoradia na Námestí Štefana Moysesa v blízkosti Mäsiarskej bašty bola založená Nová ulica, ktorá sa v daňových súpisoch obyvateľstva uvádza až po roku 1603. Tvorila ju obojstranná radová zástavba domov, južné domoradie bolo od múru mestského opevnenia oddelené len úzkou hradobnou uličkou. Na území bývalého Pharrhofu v severnej časti intravilánu bola západná časť územia, orientovaná do Lazovnej ulice, už v roku 1569 rozparcelovaná na 10 parciel a poskytnutá na prenájom. V roku 1574 mestská rada žiadala nájomníkov, aby parcely od farskej záhrady oddelili kamenným múrom. Výstavba prvých domov na pomerne krátkych pravidelne radených parcelách sa začala až okolo roku 1618, odkedy východnú stranu Lazovnej ulice postupne ohraničila súvislá radová zástavba prejazdových domov.

V extraviláne v tomto období však existovala zástavba popri potoku Bystrica smerom k banským dielam v priestore Medeného hámra za Lazovnou bránou a na Dolnom a Hronskom predmestí, pred renesančným opevnením a mestskými bránami.

4. stavebná etapa - od polovice 17. storočia

Proces zahusťovania zástavby dostavbou prieluk pokračuje v okrajových častiach mesta. Významná stavebná činnosť je spojená s rekatolizačnými snahami a príchodom jezuitov do Banskej Bystrice. Od konca 17. storočia začali s výstavbou svojej rezidencie a kláštorného kostola na mieste časti bývalého Königsbergerovho domu (tzv. Oberhausu). S pôsobením jezuitov v meste je spojená

prestavba r. k. kostola sv. Kríža v hradnom areáli, prestavba r. k. kostola sv. Alžbety, kde po asanácii gotickej lode bola postavená nová loď so zmenenou orientáciou.

5. stavebná etapa - 18. storočie - po požiari mesta v roku 1761

V noci z 3. na 4. augusta 1761 postihol mesto obrovský požiar, ktorý vypukol v Medenom hámri a šíril sa v dôsledku veľkého vetra južným smerom na mesto. Požiar mal ničivé dôsledky, vyhorelo 305 domov okrem niekoľkých domov na Hornej Striebornej ulici, ďalej radnica, kostoly, zhoreli ochodze a drevené prvky na mestskom opevnení. Na farskom kostole Nanebovzatia Panny Márie sa pod zborenou strechou zrútila aj sieťová rebrová klenba a celé vnútorné zariadenie kostola okrem dvoch oltárov a krstiteľnice. Vo veži vstupného komplexu boli poškodené zvony.

Po požiari bol farský kostol nanovo zaklenutý a interiér vybavený novým mobiliárom hlavným oltárom Nanebovzatia Panny Márie s obrazmi od Jána Lukáša Krakera. V lodi boli osadené viaceré bočné oltáre, na západnej strane lode bola vybudovaná mohutná tribúna s organom. Interiér bol vyzdobený cyklom fresiek od viedenského maliara Antona Schmidta. Fasády boli barokizované.

Požiar poškodil aj ďalšie stavby v hradnom areáli. Neskorobarokovou prestavbou prešiel vstupný komplex, kde bola barokizovaná nadstavba veže. Po požiari bola zasypaná priekopa na južnej a západnej strane hradného areálu. Na zničenej hodinovej veži na Námestí SNP bola po požiari odstránená ochodza a zvonica nadstavaná, boli obnovené aj ďalšie požiarom poškodené stavby.

Koncom 18. storočia sa obyvatelia Banskej Bystrice sústredili na odstránenie následkov ničivého požiaru, ktorému v meštianskych domoch padla za obeť väčšina striech so šindľovou krytinou a podstatná časť drevených trámových stropov. Počas rekonštrukcie objektov boli vyhorené stropy nahradené väčšinou murovanými tehlovými plackovými klenbami, zriedkavejšie starším typom valenými klenbami so segmentovými lunetami. Po požiari bola postupne odstraňovaná väčšina atík meštianskych domov alebo zaatikové priestory boli adaptované na obytné účely. Súčasťou bezpečnostných protipožiarnych opatrení bolo budovanie protipožiarnych múrov, s čím súvisela aj zmena tvarov striech. Sedlové strechy so štítmi, orientovanými do ulice alebo námestí, boli postupne nahradené sedlovými strechami s hrebeňom paralelným s uličnou čiarou. Úpravy fasád z konca 18. storočia časovo súviseli aj s cisárskymi návštevami banských podnikov. Charakteristické sú najmä iluzívnym architektonickým členením pilastrami so základnou lineárnou kompozíciou čiernej linky a kombináciou rôznych odtieňov šedej bol vytvorený dojem plastického členenia. Počas prestavieb meštianskych domov boli na fasádach osadené nové barokové portály, okná s ušami a klenákmi.

6. stavebná etapa - 19. storočie

V roku 1874 bola dobudovaná železničná trať zo Zvolena do Banskej Bystrice, ktorá viedla popri ľavom brehu Hrona medzi pätou Urpína a riekou Hron, pri kaplnke sv. Jána Nepomuckého sa odklápala severovýchodným smerom, v najsevernejšom bode pretínala veľký meander Hrona a smerovala ku starej železničnej stanici na východnom okraji mesta (dnes Partizánska ulica, v mieste občerštenia Srdiečko).

Jednou z najmonumentálnejších stavieb, ktoré boli postavené na nezastavaných plochách historického jadra, bola budova dievčenskej školy (dnes Kuzmányho 1), situovaná na mieste bývalého Kammerhofskeho majera, s nástupom so sadovníckymi úpravami z južnej strany zo Stadlerovho nábrežia.

7. stavebná etapa - koniec 19.- začiatok 20. storočia

Stredoveké mesto do polovice 19. storočia bolo uzatvorené prstencom murovaných mestských hradieb, prerušených na významných komunikáciách mestskými bránami, na dlhších úsekoch zosilnených baštami. Napriek tomu, že hradby stratili v priebehu vývoja svoje funkčné opodstatnenie, koncom 19. storočia sa prejavili snahy o ich obnovu. V roku 1895 mestský staviteľ Ferdinand Krappe vypracoval projekt na ich obnovu. Mestské brány sa v súvislosti s rozvojom dopravy stali prekážkou pri prejazdnosti ciest, preto boli postupne asanované. Prvá bola v roku 1860 asanovaná brána na najfrekventovanejšej Dolnej ulici, v roku 1870 bola asanovaná horná brána, za ňou Lazovná a Hronská brána, ako posledná Horná Strieborná brána.

Koncom 19. storočia na východnom okraji opevneného mesta bol asanovaný kostol sv. Ducha so zástavbou niekoľkých prízemných domov. Za hradbami severovýchodným smerom ku kasárňam

bola vytýčená nová Kasárenská ulica (dnes Skuteckého) ako pokračovanie vidlicovitého rozdelenia Hornej ulice pri Hornej bráne. Na mieste zaniknutého kostola bola postavená budova banky s nájomného domu mestskej sporiteľne s reštauráciou a budova Katolíckeho tovarišského spolku, na Skuteckého ulici sa začala stavba viacerých solitérnych objektov rôzneho funkčného určenia (1898 Krajský súd a väznica, evanjelické gymnázium, 1903 Chlapčenská meštianska a vyššia obchodná škola, žandárska stanica, 1905 Obchodná a priemyselná komora).

Hlavná západno-východná komunikácia viedla pôvodne cez mesto (Dolná-Horná ulica), v strede s rozšírením (Námestie SNP a Námestie Štefana Moysesu). Rieka Hron na južnej strane vytvárala prirodzenú hranicu a na niektorých miestach siahala až ku mestským hradbám. Začiatkom 20. storočia bansko-bystrický mešťan Teodor Stadler investoval finančné prostriedky na rekonštrukciu východnej časti územia medzi hradbami a riekou Hron, ktoré bolo ne jeho počesť pomenované nemenným názvom Stadlerovo (úsek od Dolnej brány po bývalú Kammerhofskú bránu).

V roku 1912 na mieste asanovanej budovy bývalého Kammerhofu na Námestí SNP č. 9 bola postavená nová budova správy lesov s monumentálnym podjazdom do novej ulice, ktorá spojila námestie so železničnou stanicou, dnešnej Národnej. Na jej západnej strane k dvorovým krídlam a parcelačným múrom domov boli v 20. rokoch postupne pristavané nové šírko orientované objekty rôzneho funkčného určenia (Národná č. 2-8), na križovatke Národnej s priečnou komunikáciou bol v rokoch 1928-1929 postavený Národný dom podľa projektu Emila Belluša. Na nových priečných uliciach Kuzmányho a Cikkerovej sa formovala nová výstavba nájomných domov. V 20. rokoch minulého storočia sa začala intenzívnejšia výstavba v extraviláne na bývalých lúkach východne od opevneného mesta. Na Hronskom nábreží na pravom brehu Hrona boli postavené domy pre vojenských gážístov, štátne obytné domy na Ulici ČSA.

8. stavebná etapa – 30. roky 20. storočia

Na pravom brehu Hrona sa od 30. rokov 20. storočia formovala zástavba mestských víl, na mieste bývalého Hronského predmestia s dominujúcou výstavbou bývalého učiteľského inštitútu (dnes ZUŠ). Územia bolo postupne zahusťované aj kvalitnými realizáciami funkcionalistických objektov - na Námestí SNP budovy sporiteľne od Emila Belluša, na Skuteckého ulici bola postavená funkcionalistická stavba Odbornej kovorobnej školy. Pokračovalo sa vo výstavbe Národnej ulice, na dnešnej Kuzmányho a Cikkerovej vznikali nové obytné nájomné domy. Koncom 30. rokov boli asanované časti múrov mestského opevnenia, múrov hradného areálu a Ondrejova bašta, za domami severnej strany Hornej ulice založená prístupová komunikácia, na jej juhovýchodnej strane postavená budova katolíckeho gymnázia.

9. stavebná etapa - po 2. svetovej vojne (po roku 1945)

Jednou z prvých väčších povojnových stavebných realizácií na území historického jadra okrem obnovy vojnou zničeného bytového fondu bola výstavba budovy pošty. Predchádzalo jej zasýpanie priekopy na západnej strane mestského hradu a asanácia Mühlsteinovej bašty, ktorá bola v roku 1947 zbúraná napriek výraznému nesúhlasu vtedajšieho Povereníctva školstva a kultúry. Na mieste bašty a niekoľkých asanovaných susedných domov bola postavená budova pošty, ktorá na západnej strane uzatvorila zástavbu Hornej ulice.

Povojnová výstavba pokračovala aj v bývalom extraviláne mesta (v bezprostrednej blízkosti hraníc PR. Na Striebornom námestí bola postavená administratívna budova Stavoinindustrie a oproti nej na území bývalej stoličkovej továrne v rokoch 1956-1961 vybudovaný areál textilného závodu Slovenka.

Urbanistický rozvoj mesta na južnej strane bol limitovaný terénnymi danosťami s vrchom Urpín, týčiacim sa nad riekou Hron a zároveň vo východnej polohe meandrom Hrona, ktorého pravý breh spájali privádzacie kanály technických výrobných objektov. V 2. polovici 50. rokov boli zahájené práce na prekládke Hrona. Nová železničná trať smerovala od zastávky sv. Ján priamo východným smerom k novej železničnej budove, stará železničná budova bola v roku 1959 asanovaná. Po úprave koryta Hrona bola popri pravom brehu vybudovaná cestná komunikácia.

V 60. rokoch minulého storočia po asanácii severozápadného úseku mestského opevnenia bolo v záveroch záhrad meštianskych domov na ľavom brehu potoka Bystrica postavené povojnové sídlisko Fortnička s tehlovými trojpodlažnými bytovými domami, zoskupenými pozdĺž novovzniknutej komunikácie, dnešnej Rázusovej ulice. Po asanácii historickej zástavby Dolnej Striebornej ulice

a východnej strany Ulice Vansovej boli na okraji sídliska postavené 4 vysokopodlažné bytové domy.

V rokoch 1966-1967 v blízkosti Hronskej brány a Mäsiarskej bašty prebiehala asanácia Novej ulice. Severne od Mäsiarskej bašty bol postavený Pamätník SNP, plocha po asanovanej zástavbe a susediaca plocha záverov záhrad juhovýchodnej zástavby meštianskych domov na Námestí Štefana Moysesa bola parkovo upravená.

V 70. rokoch minulého storočia došlo k najrozsiahlejšej plošnej asanácii historickej zástavby zbúraním dvorových krídiel meštianskych domov severozápadnej strany Dolnej ulice. Zachovaná bola len dvorová zástavba domu na Dolnej č. 2, 4, časti dvorových krídiel niektorých domov (napr. Dolná č. 6, 8). Ďalšie rozsiahle asanácie sa uskutočnili aj v extraviláne, kde bola zbúraná zástavba Lazovného predmestia medzi Lazovnou bránou a Medeným hámrom, Hronské predmestie.

Ďalšie rozsiahle asanácie sa uskutočnili aj v extraviláne, kde bola zbúraná zástavba Lazovného predmestia medzi Lazovnou bránou a Medeným hámrom.

Existujúca historická urbanistická štruktúra uličnej zástavby aj vnútroblokov bola narušená novostavbami objektov s predimenzovaným objemom (kino Hviezda a Urpín, bývalý Dom priemyselného tovaru na Kapitulskej na mieste asanovaného záveru jezuitského kolégia, Dom potravín na Námestí Štefana Moysesa). V dvorovej časti meštianskych domov a víl, ale najmä pri bytových domoch vo vnútroblokoch dochádzalo k nekoncepcnej výstavbe samostatných alebo radových garáží formou typových stavieb s prevažne rovnými strechami. Viaceré garáže boli umiestnené v blízkosti kultúrnych pamiatok, v pohľadových uhloch na významné kultúrne pamiatky (na mestské opevnenie - garáže na Kollárovej ulici, garáže pristavané k hradobnému múru v bloku 12).

10. stavebná etapa - po roku 1989

Vo všeobecnosti je možné konštatovať, že po 2. svetovej vojne, keď väčšina meštianskych domov prešla do správy Bytového podniku, bytový fond postupne chátral. Zmenou vlastníckych vzťahov, vrátením domov pôvodným majiteľom, resp. ich potomkom a pod. sa po roku 1989 vytvorili predpoklady pre revitalizáciu zástavby pamiatkovej rezervácie. Meštianske domy boli postupne obnovované, komerčné snahy však priniesli aj negatívne príklady rozširovania zástavby nerešpektovaním historickej urbanistickej štruktúry neprimeraným plošným a objemovým rozsahom novostavieb (dvorové krídla Dolná č. 12, Dolná č. 19, polyfunkčný dom Horná Strieborná č. 4A a pod.).

Po roku 1989 boli v pamiatkovej rezervácii realizované viaceré novostavby na miestach prieluk, asanovaných dvorových krídiel.

F. CHARAKTERISTIKA PAMIATKOVÝCH HODNÔT ÚZEMIA

F.1. Pamiatkové hodnoty územia hmotnej povahy

F.1.1. Obraz krajiny (reliéf terénu, vodné plochy, prírodné prvky) – charakteristické pohľady

Reliéf terénu

Mesto Banská Bystrica sa rozprestiera v Slovenskom stredohorí v severnej časti Zvolenskej kotliny, na západnom okraji jej subtypu Banskobystrické podolie v údolí rieky Hron. Juhovýchodnú časť katastrálneho územia vypĺňa nad ľavým brehom Hrona Bystrická vrchovina s Urpínom (511 m. n. m.) a ďalšími vrchmi Vartovka (569 m. n. m.), Stará kopa (714 m. n. m.). Bystrická kotlina je obkolesená výbežkami pohorí, na západnej strane do katastrálneho územia zasahujú výbežky Kremnických vrchov, na severozápadnej strane Veľkej Fatry, na severnej strane Nízkyh Tatier. Na severnej strane najvyšším vrchom je Panský diel (1102 m. n. m.) v Starohorských vrchoch, ktorý tvorí rozhranie medzi pohoriami Kremnické vrchy, Veľká Fatra a Nízke Tatry, južne od Hrona Veporských vrchov. Reliéf Zvolenskej kotliny sa vytvoril pri tektonických pohyboch v treťohorách,

kedy sa v údolí zhromažďovali jazerné a riečne sedimenty, vrstvy sopečného popola a lávy ako výsledok vulkanickej činnosti, ale aj nánosy Prahróna a jeho prítokov. V štvrtohorách nánosy, ktoré neodniesol tok rieky, vytvorili systém riečnych terás, ktoré sa stali predpokladom neskoršieho osídlenia.

Pamiatková rezervácia Banská Bystrica sa rozprestiera na pravobrežnej terase Hrona, ktorý západne od pamiatkového územia vytvára veľký meander a stáča sa smerom na juh. Ľavý breh Hrona v mieste meandra obmýva päť strmého svahu vrchu Urpín, ktorý vytvára aj charakteristickú bezprostrednú prírodnú scenériu pamiatkovej rezervácie a dominantnú prírodnú vyvýšeninu uplatňujúcu sa vo viacerých diaľkových pohľadoch. Terén na území pamiatkovej rezervácie stúpa od aluviálnej nivy na pravom brehu Hrona v polohe Hušták pri sútoku rieky Hron s potokom Bystrica severovýchodným smerom k vyvýšenej terase s hradným areálom. V najnižšie položenom juhozápadnom cípe pamiatkového územia sa nachádza začiatok Dolnej ulice, ktorá tvorí hrebeň výbežku terasy, z ktorého terén obojstranne klesá smerom k vodným tokom. Stred mesta sa nachádza v nadmorskej výške 350 m. n. m. Terén za hradným areálom na ploche bývalého extravilánu mierne stúpa až k najvyššiemu bodu na území pamiatkovej rezervácie na severnej hranici r. k. cintorína.

Bezprostrednú prírodnú scenériu pamiatkovej rezervácie tvorí vrch Urpín, na severnej strane so strmým svahom zvažujúcim sa k ľavému brehu rieky Hron. Reliéf terénu na území pamiatkovej rezervácie zostal zachovaný od urbanizácie tohto priestoru okrem lokálnych úprav, ktoré súviseli s asanovaním niektorých objektov alebo výstavbou novodobých ulíc (Kuzmányho, Cikkerova).

Vodné plochy

Hlavný tok

Prírodnú juhovýchodnú hranicu mesta v tvare veľkého meandra tvorila rieka Hron, na jej pravom brehu na mierne vyvýšenej terase vzniklo mestské osídlenie. Meandrovitý tvar toku Hrona členili prírodné ostrovy, vytvorené vedľajšími ramenami, ako aj pozdĺž brehov vybudované umelé kanále, ktoré využívali energetický potenciál vodného toku pre manufaktúrnú výrobu. Hron bol využívaný aj na splavovanie dreva pre tamojšie bane, pričom na hornom konci boli postavené Horné hrable, ďalšie Dolné hrable postavené v roku 1549 na dolnom konci v blízkosti striebornej huty pod Huštákom boli v prevádzke do roku 1902. Brehy Hrona pod veľkým meandrom boli prepojené kanálmi, ktoré využívali vodnú energiu v manufaktúrach a továrňach, umiestnených na dnešnom Uhlisku, nazývanom v minulosti aj Vorstadt Fabrik. Tok Hrona, jeho ramená, technické objekty (kanále, hrable) zachytáva najpodrobnejšie katastrálna mapa z roku 1859.

Pred 1. svetovou vojnou dochádzalo k urbanizácii územia bývalého extravilánu medzi pravým brehom Hrona a mestským opevnením. Na nábreží, ktoré sa tiahlo od Hronského predmestia až po najsevernejší ohyb meandra, vznikali nové objekty mestského bývania vyššieho štandardu – samostatné mestské vily, v 30. rokoch bola postavená funkcionalistická budova Štátneho učiteľského ústavu (dnes ZUŠ). Pri ohybe meandra v najsevernejšej polohe vzniklo vojenské gymnázium a niekoľko blokov bytových domov.

V 50. rokoch minulého storočia bola zahájená výstavba novej železničnej stanice, pôvodná železničná budova zo Sídlička (na mieste dnešnej reštaurácie Srdiečko) bola zrušená po výstavbe novej železničnej budovy na Horných lúkach. Asi od novej železničnej stanice až po bývalý drevený most cez Hron ku kaplnke sv. Jána Nepomuckého bol tok rieky vyregulovaný do nového hlbokého koryta s murovaným pravým, čiastočne aj ľavým brehom.

Prítoky

Jediným prítokom, bezprostredne susediacim s pamiatkovou rezerváciou, je potok Bystrica, vlievajúci sa do Hrona v blízkosti zaniknutej Dolnej brány. Lemoval historické jadro mesta po jeho severovýchodnej hranici mestského opevnenia. Ako zdroj energie slúžil jednak v Medenom Hámri, ďalšie náhony viedli ku hornému mlynu (dnes pri moste cez potok Bystrica pri bývalom závode Slovenka), a jedinému mlynu v intraviláne mesta, ktorý patrila špitálskemu kostolu sv. Alžbety, neskôr prestavanému na parný a valcový mlyn (stál na mieste dnešnej poisťovne Allianz). Mlynský náhon od horného mlyna pretekal paralelne s potokom Bystrica, na konci parcely dnešného domu č. 48 na Dolnej ulici popod hradobný múr vtekal do intravilánu, kde viedol k mlynu na konci Dolnej ulice. Od

mlyna vytekal k Dolnej bráne, za ktorou sa vlieval do Bystrického potoka.

Po zrušení prevádzky technických objektov na potoku Bystrica a ich asanácii bol vyregulovaný aj prítok Hrona. K výraznejšej regulácii došlo hlavne v hornej časti toku na území od Lazovného predmestia smerom ku Striebornému námestiu, v tesnej blízkosti pamiatkovej rezervácie bol zrušený vodný náhon k parnému a valcovému mlynu, ako aj odtokový kanál pretekajúci popod Dolnú bránu. Potok bol zvedený do hlbokého koryta s obojstranne murovanými brehmi.

Umelé vodné plochy

Okrem týchto prirodzených tokov po obvode opevneného mesta existovali na území mesta umelé vodné plochy, z ktorých najväčšia bola priekopa okolo mestského hradu, napájaná z rovnakého prameňa ako mestský vodovod. Podľa mestského privilégia priekopy boli povinné udržiavať priekopu poddanské dediny a sásovskí poddaní. Odtékajúca voda z priekopy sa používala na prečisťovanie kanalizácie. Podľa archívnych záznamov sa viackrát pokúšali priekopu zarybniť, v roku 1578 karasmi, neskôr kaprami. V roku 1778 miestodržiteľská rada sa zaoberala otázkou zasypania priekopy, ku ktorému došlo roku 1808 najprv z južnej strany smerom do námestia. Na západnej strane od mestského hradu zostal pozostatok priekopy vo forme vodnej plochy, ktorá bola zasypaná ako posledná v 40. rokoch 19. storočia. Súčasne bol asanovaný západný hradobný múr opevnenia mestského hradu, na zasypanej ploche sa začali vysádzať stromy a na okraji priekopy po navýšení terénu vznikla *Promenáda* s obojstrannou alejou. Promenádu začiatkom 40. rokov 20. storočia nahradila budova tržnice s pochôdnou strechou, nadväzujúcou na parkové úpravy predpolia mestského hradu na mieste bývalej západnej priekopy.

V blízkosti komorských hrablí na ľavom brehu Hrona vlastnil rybník Vít Mühlstein. Po jeho smrti sa stal majetkom mesta, ktoré ho však už v roku 1564 dalo vypustiť, zorať a plochu využívalo ako lúku.

Dostatok vodných prameňov bol podnetom k zriadeniu kúpeľov na území mesta. Najstaršie založil bohatý banskobystriický ťažiar Michal Königsberger v dome na Lazovnej č. 7, čo dodnes pripomína jeho erb vo vstupnom mázhause. Nad mestským parkom stáli mestské kúpele pri Hornom medokýši, potok z horného medokýša sa pri Dolnom námestí vlieval do potoka Bystrica. Prvé zmienky o ďalších kúpeľoch na Štiavničkách pochádzajú zo 17. storočia, keď pozemky vlastnili jezuiti, ktorí tu vybudovali oddychové miesto s rozsiahlymi záhradami so skleníkmi, stromami, upravenými komunikáciami.¹ V roku 1905 na tzv. Nádejovskom ostrove medzi ramenom Hrona a Svätôjanským potokom boli postavené Parné a vaňové kúpele s kinom, v ich blízkosti bola v roku 1931 postavená *Sokolská plaváreň*, parné kúpele aj plaváreň boli asanované pri regulácii Hrona v polovici 50. rokov minulého storočia.

Jedinečným prvkom na území pamiatkovej rezervácie sú studne, ktoré boli vyhlbené v suterénnych priestoroch a v období daždivého počasia zachytávali podzemnú vodu a zamedzili zatopeniu suterénov. Podľa mapy z roku 1848 mala takúto studňu väčšina meštianskych domov, dnes je prezentovaná v suteréne dvorového krídla na Námestí SNP č. 12.

Pozn. Fontány sú zaradené v kapitole Prvky uličného interiéru

F.1.2. Vonkajší obraz územia – panoráma, silueta

Panoráma

Pamiatková rezervácia Banská Bystrica leží v údolí Zvolenskej kotliny, po obvode s rozsiahlym odlesneným chotárom s vrchmi, ktoré v minulosti umožňovali jedinečné panoramatické pohľady na mesto. Jedna z najstarších zachovaných dobových fotografií s diaľkovým pohľadom na mesto z roku 1860 zobrazuje Banskú Bystricu zo severozápadu z vrchu Graniar, vľavo s vrchom Bánoš, vpravo s Urpínom. Z nižšej polohy bolo mesto zobrazované zo Šibeničného vršku (dnes za Europa Shopping centrom), v popredí so zástavbou pri potoku Bystrica. Najčastejším dobovým pohľadom bol pohľad z juhu z kopca Urpín aj vďaka jeho využitiu ako náboženského miesta s Kalváriou,

¹ Baláž, s. 148.

neskôr významného oddychového a turistického miesta. Najstarší zachovaný panoramatický pohľad z Urpína z roku 1895 zobrazuje mesto od zaniknutého valcového mlyna na Dolnej ulici na západe až po zástavbu pod vrchom Bánoš na východnej strane. Z juhu sa najkrajší pohľad na mesto naskytoval z Mičinskej cesty.

Tieto panoramatické pohľady na historické jadro po celom jeho obvode boli postupne narušené rozširovaním výstavby smerom do extravilánu, výstavbou povojnových sídlisk a občianskej vybavenosti, po obvode sídla, ktoré v mnohých prípadoch prekryli pohľady na historickú zástavbu. Jeden z najatraktívnejších pohľadov na pamiatkovú rezerváciu z vrchu Urpín je v súčasnosti obmedzený náletovou zeleňou. Nové pohľady na mesto sú z estakády vybiehajúcej z najnižšej polohy pri západnom okraji Huštáka, pokračujúcej severozápadným smerom, ďalšie diaľkové pohľady z novovybudovaného obchvatu mesta zo severnej strany a juhovýchodnej strany.

Chránené panoramatické pohľady :

- I. pohľad - priehľad zo stanoviska na Námestí slobody, priehľad na kultúrnu pamiatku Pamätník SNP
- II.a. pohľad z Urpína - priebežné stanovisko pohľadov
- II.b. pohľad zo stanoviska na Urpíne pod kostolom karmelitánov
- IV. pohľad z Graniara
- IV.a. pohľad z obchvatu - priebežné stanovisko pohľadov
- V. pohľad z kopca Bánoš
- VI. pohľad panoramatický (360°) z hodinovej veže

Chránený pohľad I. - priehľad z Námestia slobody na kultúrnu pamiatku Pamätník SNP

Stanovisko - Námestie slobody

Foto č. 1 - Pohľad - priehľad západným smerom na Pamätník Slovenského národného povstania, (máj 2016)

Chránený pohľad II.a. - priebežné pohľady z Urpína

Stanovisko pohľadov z náučného chodníka po vrstevnici Urpína západne od serpentín zo železničnej stanice

Foto č. 2 - Pohľad z Urpína na dominanty pamiatkovej rezervácie (február 2018)

Foto č. 3 - Pohľad z Urpína na dominanty pamiatkovej rezervácie (február 2018)

Chránený pohľad II.b.

Stanovisko Urpín - pod kostolom karmelitánov

Foto č. 13 – Pohľad zo stanoviska pod kostolom karmelitánov na panorámu centrálnej a východnej časti pamiatkovej rezervácie (február 2018)

Chránený pohľad IV.

Stanovisko z cesty na Graniar

Foto č. 4 - Pohľad juhovýchodným smerom na pamiatkovú rezerváciu, jej dominanty - objekty areálu mestského hradu, mestskú vežu a katedrálu svätého Františka Xaverského, na areály cintorínov a kostol Evanjelickej cirkvi a. v., v popredí Medený hámor (2018)

Foto č. 4 (detail)

Chránený pohľad IV.a.
Stanovisko – obchvat

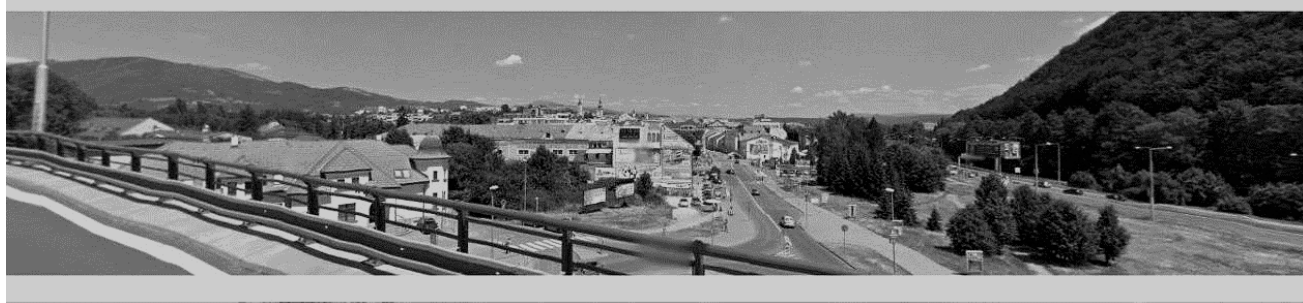

Foto č. 5 – Pohľad východným smerom z obchvatu mesta na pamiatkovú rezerváciu (máj 2016)

Chránený pohľad V.

Stanovisko - kopec Bánoš

Foto č. 6 - Pohľad juhozápadným smerom ku areálu mestského hradu s kostolmi a cintorínom, za zeleňou v popredí areál bývalých kasární na ulici Skuteckého (máj 2016)

Pohľad č. 6 (detail)

Chránené pohľady VI. panoramatický (360°)
Stanovisko – hodinová veža

Foto č. 7 - Pohľad panoramatický (360°) z hodinovej veže na územie pamiatkovej rezervácie v kontexte s okolitou stavebnou a krajinou (máj 2016)

Chránené pohľadové uhly v interiéri pamiatkového územia

1. pohľad z Dolnej ulice severovýchodným smerom

2. pohľad z Dolnej ulice severovýchodným smerom, v pozadí veža mestského hradu

3. pohľad z Dolnej ulice severovýchodným smerom, v pozadí veža mestského hradu

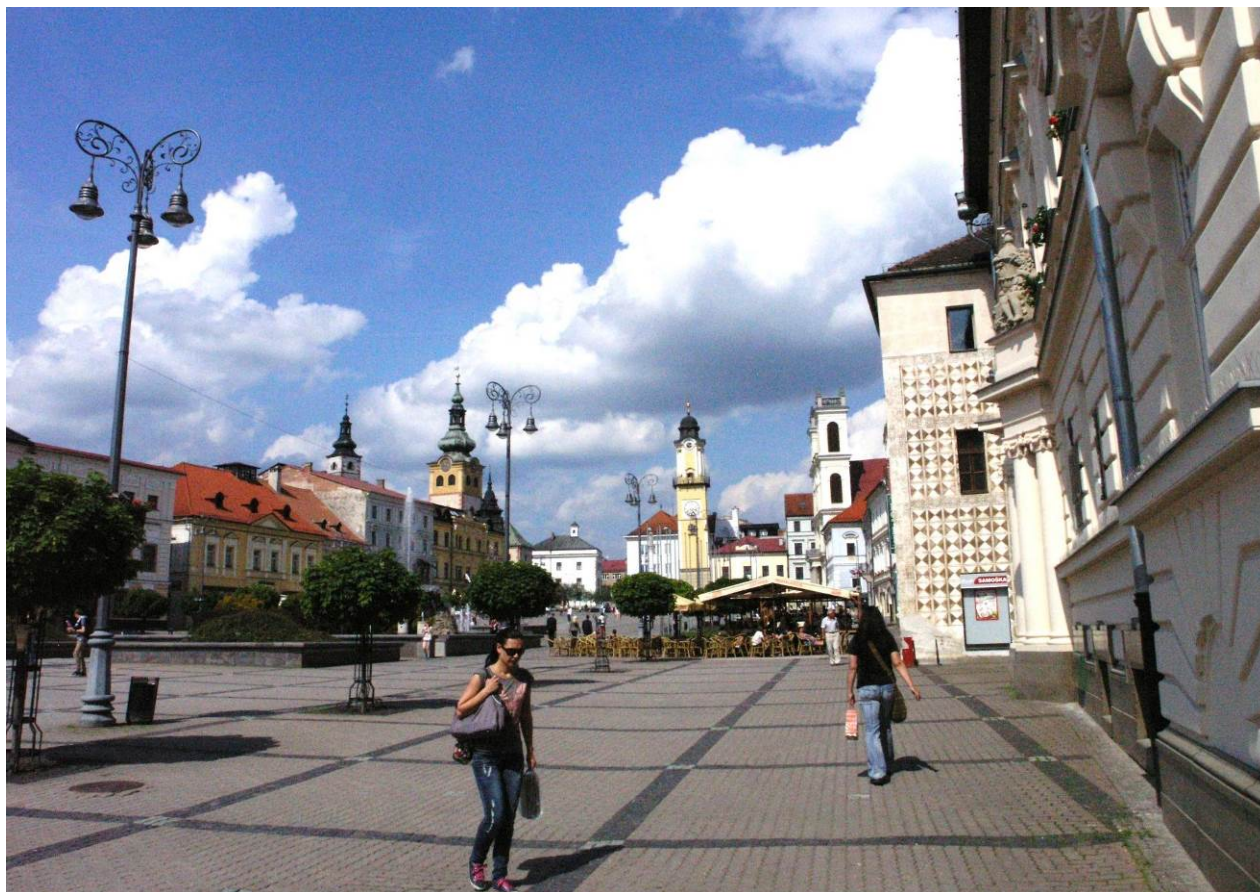
4. pohľad z konca Dolnej ulice severovýchodným smerom na Námestie SNP

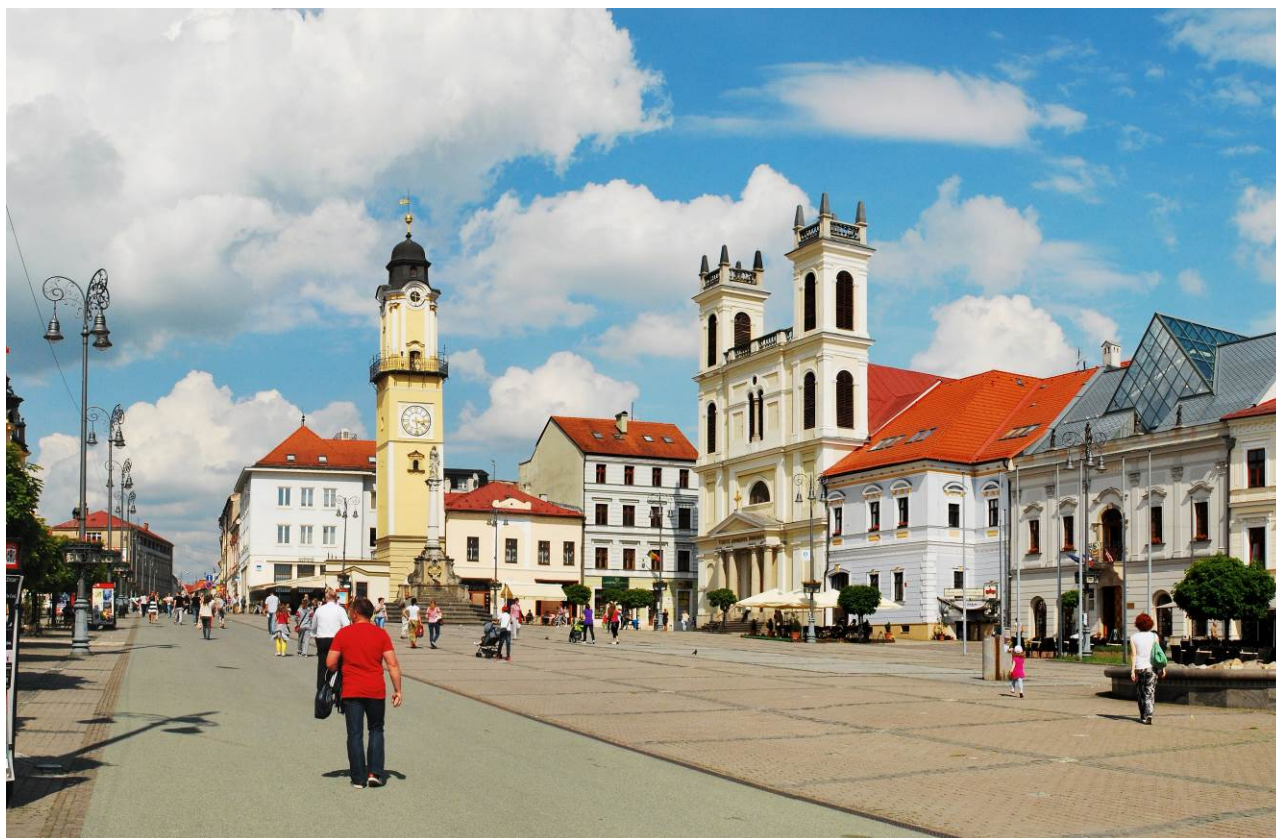
5. pohľad zo severozápadnej časti Námestia SNP severovýchodným smerom

6. pohľad z Námestia SNP juhozápadným smerom na Dolnú ulicu

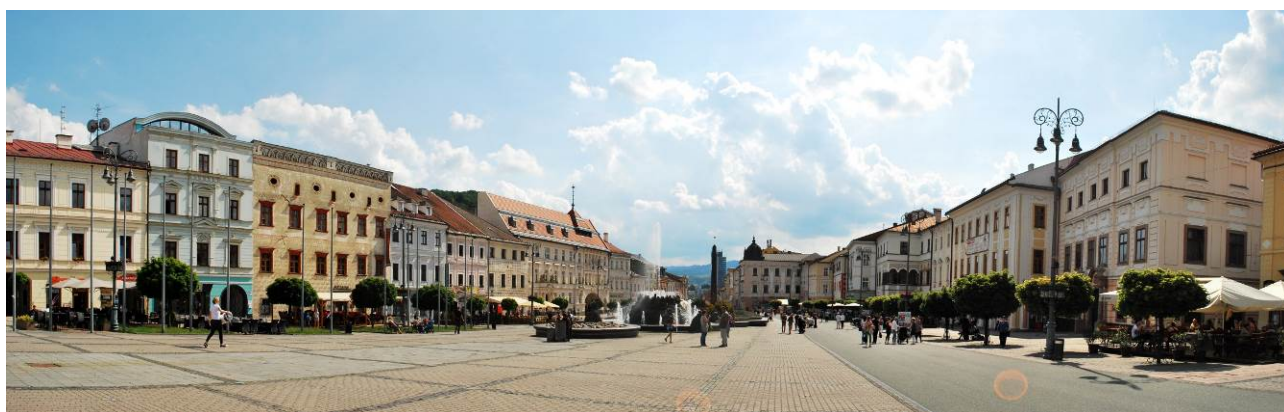
7. pohľad z Námestia SNP severovýchodným smerom

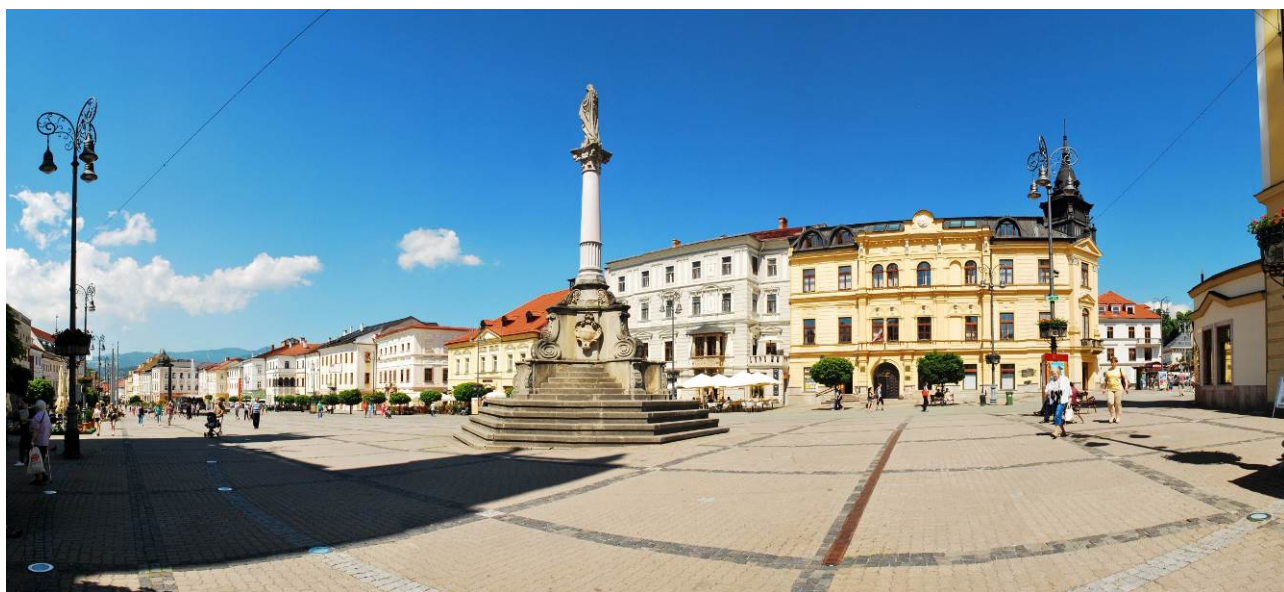
8. pohľad z centrálnej časti Námestia SNP severovýchodným smerom na dominanty Hodinovú vežu a Kostol sv. Františka Xaverského a časť Námestia Š. Moysesa

9. pohľad z centrálnej časti Námestia SNP severovýchodným smerom na dominanty mestský hrad a Hodinovú vežu

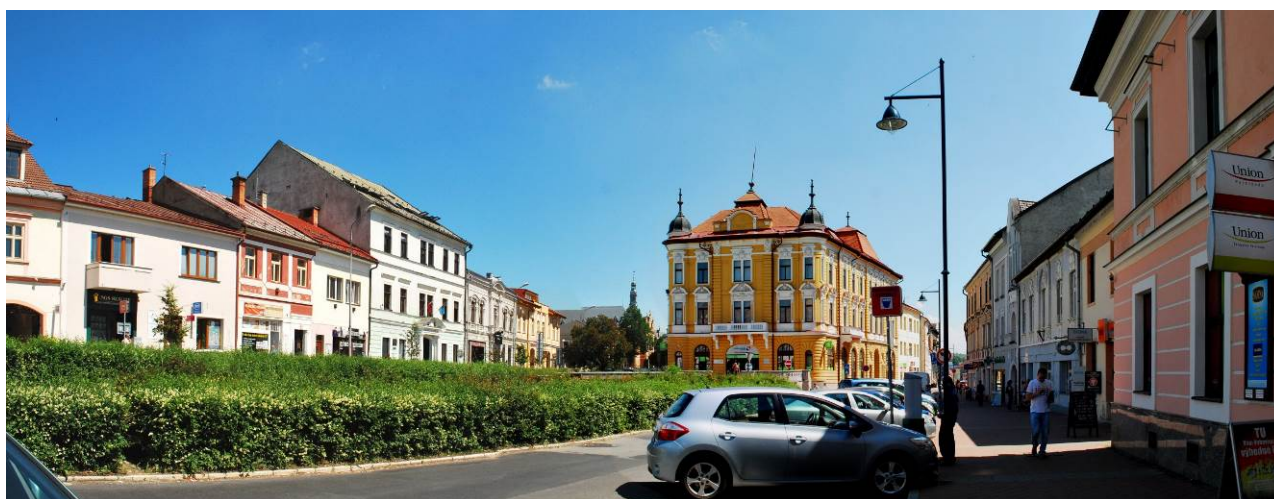
10. pohľad zo severovýchodnej časti Námestia SNP juhozápadným smerom

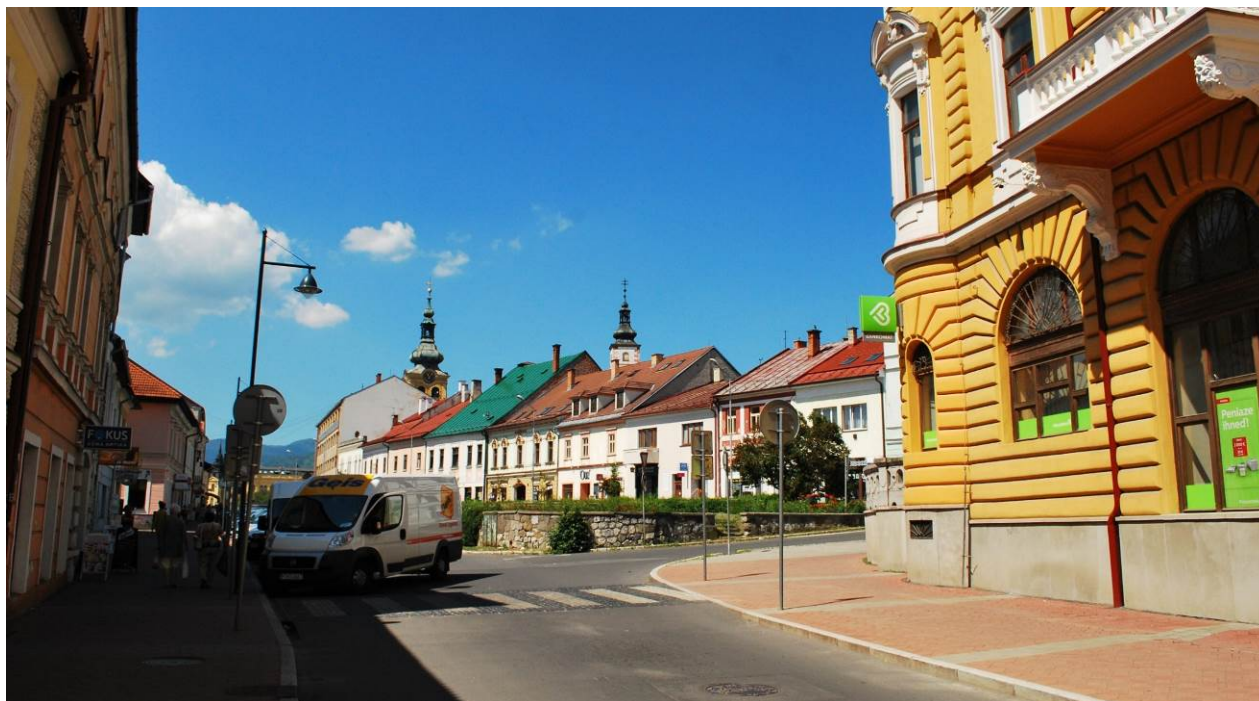
11. pohľad z konca Kapitulskej ulice juhozápadným smerom na Námestie SNP

12. pohľad z Námestia Štefana Moysesu severozápadným smerom na areál mestského hradu

13. pohľad z Hornej ulice severovýchodným smerom na park a budovu Hungarie, pokračovanie Hornej ulice a začiatok Skuteckého ulice

14. pohľad z Hornej ulice juhozápadným smerom, v pozadí veže dominant areálu mestského hradu

15. pohľad z križovania ulíc Komenského a Skuteckého juhozápadným smerom, v pozadí časť Hornej ulice

16. pohľad z Námestia Štefana Moysesesa severným smerom na začiatok Bakossovej ulice

17. pohľad z Námestia Štefana Moysesesa južným smerom, v pozadí Hodinová veža

18. pohľad z Lazovnej ulice južným smerom

19. pohľad zo severnej časti Hornej Striebornej ulice južným smerom

20. pohľad z Národnej ulice juhovýchodným smerom na budovu opery, v pozadí kopec Urpín

21. pohľad z Národnej ulice severozápadným smerom na budovu Národnej banky a začiatok Kuzmányho ulice

22. pohľad zo severnej časti Kapitulskej ulice juhovýchodným smerom

23. pohľad z Kapitulskej ulice Za uličkou severozápadným smerom na Námestie SNP

24. pohľad z juhovýchodnej časti areálu Pamätníka SNP severovýchodným smerom na Pamätník SNP a časť fortifikácie s baštou

Silueta

Silueta sídla je charakteristický obrys zástavby, jedinečný pre konkrétne sídlo, vnímaný hlavne v diaľkových pohľadoch z rôznych strán. Na jej tvar má vplyv nielen konfigurácia terénu, ale hlavne spôsob a hustota zástavby, výšková hladina zástavby s charakteristickými výškovými a hmotovými dominantami vnímaná z rôznych pohľadových uhlov.

Siluetu mesta s dominantnými výškovými stavbami hradného areálu v kontraste s nevýrazným reliéfom obytnej zástavby zobrazuje veduta Jána Wilenberga z roku 1590 aj s identifikáciou výškových stavieb hradného areálu. Základná silueta mesta sa dlho nemenila, podobne aj vo vedute od Giorgia Piorata z roku 1676 zachytávajúcej mesto zo západu, dominuje v siluete mesta komplex hradného areálu s kostolom a fortifikačnými stavbami, mimo neho hodinová veža na námestí a v menej výrazných hmotách mestské brány a bašty. Prízemná, prípadne poschodová obytná zástavba vytvárala v siluete jednoliatu štruktúru, jej výraznejšie obrysy vytvárali múry mestského opevnenia.

Rozvoľnenie výškovej hladiny zástavby nastalo rozširovaním mestskej zástavby smerom do extravilánu najprv zbúraním mestských brán, neskôr aj celých úsekov mestského opevnenia tak, že nová zástavba splynula s historickou zástavbou intravilánu. V siluete sídla sa okrem kompaktnej zástavby meštianskych domov objavujú solitérne stavby (vily na Skuteckého ulici, vily Bottova ulica). Najvýraznejšie sa zmeny siluety prejavili v južnom pohľade z Urpína, kde po asanovaní úseku južného opevnenia sa mesto otvára do okolia, v mieste bývalých záhrad vznikajú nové ulice Kuzmányho a Cikkerova, ktorých zástavba blokového charakteru zatienila pohľad na historickú zástavbu najmä z nižších polôh od železničnej trate a nábrežia.

Výraznejším zásahom do siluety v pohľade zo severozápadu bola povojnová výstavba sídliska Fortnička, realizovaná po asanácii severozápadného úseku opevnenia. Blokové a výškové panelové bytové domy postavené v bezprostrednej blízkosti historickej zástavby potlačili dominantné pôsobenie historickej siluety.

F.1.3. Vnútny obraz územia – priestorová štruktúra

F.1.3.1. Objemová skladba zástavby

Vývoj

Jednou z najvýznamnejších hodnôt pamiatkovej rezervácie Banská Bystrica, vychádzajúcou z parcelácie a jej pôdorysného usporiadania je objemová skladba zástavby, charakterizovaná skladbou a radením jednotlivých stavieb na parcele, tvarom a výškou hmôt prejavujúcou sa hlavne rozdielnou podlažnosťou, spôsobom osadenia v teréne. Najstarším typom zástavby parcely bol

blokový jednotraktový dom obdĺžnikového pôdorysu, s hlavnou fasádou orientovanou do námestia alebo ulice, zastrešený sedlovou strechou so štítom a podlomenicou. Domy boli osadené v predných častiach parciel, po stranách s voľnými nezastavanými prielukami, na bočnej fasáde so vstupom. Zastavovaním prieluk najprv v centrálnej časti historického jadra, postupne aj v bočných uliciach vznikali dvoj- alebo trojtraktové domy prejazdového alebo mázhausového typu. Postupne sa tak formovala mestotvorná, obojstranná zástavba dvojpodlažných meštianskych domov.

V centrálnej časti historického jadra na Námestí SNP, kde stáli najhonosnejšie meštianske domy bohatých ringbürgerov, boli už v 16. storočí niektoré objekty predĺžované smerom do hĺbky parcely a to buď v rozsahu oboch traktov vrátane predĺženia prejazdu alebo vznikala dvorová zástavba ako pokračovanie jedného z traktov hlavného uličného krídla. Dvorové krídlo bolo pokračovaním traktu vedľa prejazdu, čím vznikala zástavba na pôdorysoch písmena „L“ alebo oboch traktov po stranách parcely, čím vznikala zástavba v tvare písmena „U“. Dvorové krídla boli takmer výlučne jednotraktové, spočiatku len prízemné, sprístupnené priamo z dvora. Neskorogotické dvorové krídla boli postavené nielen v centrálnej časti na námestí, ale aj v niektorých domoch v uliciach nadväzujúcich na námestie (predná časť dvorového krídla Dolná č. 5), výnimočne sa vyskytovali priečne dvorové krídla (neskorogotické krídlo Dolná č. 2). Dvorová zástavba v priebehu nasledujúcich storočí hlavne v centrálnej časti po obvode Námestia SNP a na južnej strane Námestia Štefana Moyses a začiatku Dolnej ulice období zaberala po dostavbe takmer polovicu, v niektorých domoch aj viac ako polovicu dĺžky parcely. Staršie prízemné dvorové krídla boli nadstavované, sprístupnené exteriérovými alebo vnútornými schodiskami. V 19. storočí bola dvorová zástavba parcely uzatvorená aj priečnymi dvorovými krídlami v rozsahu šírky parcely (Námestie SNP č. 2, 3, 5, 6, 11, Dolná č. 4).

Charakteristika objemovej skladby zástavby

- súbor stavieb dominantného hradného areálu, pôvodne uzatvoreného vencom hradobných múrov s baštami a vstupnou vežou s barbakanom, vnútornou zástavbou stavieb rôznej funkcie, po asanácii hradobných múrov zo strany mesta prepojený s mestskou zástavbou
- sakrálné stavby včlenené do radovej obytnej zástavby (jezuitský kláštor), resp. situované na okraji zástavby (r. k. kostol sv. Alžbety so špitálom)
- spôsob zástavby parciel s meštianskymi domami postavenými na pôdorysoch v tvare písmena „L“ s hlavným uličným krídlom a naň nadväzujúcim dvorovým krídlom alebo v tvare písmena „U“ s hlavným uličným krídlom a na bočné trakty nadväzujúcimi dvorovými krídlami
- uličné dvojtraktové alebo trojtraktové krídla, vytvárajúce z pohľadu ulice kompaktnú zástavbu mestotvorného charakteru
- ojedinele záver zástavby tvoria nehlboké priečne dvorové krídla, zaberajúce celú šírku parcely
- pomer zastavenej plochy k nezastavanej, pričom zastavanosť v celej šírke parcely je charakteristická len pre uličné krídla vytvárajúce tak súvislú radovú zástavbu a spomínané ojedinelé dvorové krídla v závere
- gradácia hmôt od zástavby v závere parciel smerom k hlavnému dominantnému uličnému krídlu, vo viacerých častiach pamiatkovej rezervácie znásobená konfiguráciou terénu so stúpajúcou tendenciou smerom k uličnému krídlu
- nová bloková zástavba obytných domov na novovzniknutých uliciach v južnej časti pamiatkovej rezervácie, vytvárajúca prevažne kompaktnú mestotvornú zástavbu v jednej uličnej čiare
- zástavba solitérnych objektov mestských víl v okrajových častiach pamiatkovej rezervácie (severná strana Štefánikovho nábrežia)

Nevhodné hmotové riešenia a usporiadania objektov na parcelách

Dôsledky nerešpektovania zásad v priebehu 20. storočia :

- neadekvátna historická objemová skladba dvorovej zástavby - s prístavbou novotvarov (kruhovú stavbu schodiska Horná Strieborná č. 15)
- objemovo neprimeraná dostavba a nadstavba meštianskych domov (Dolná č. 10)
- objemovo neprimeraná dostavba a nadstavba krídiel meštianskych domov, nerešpektujúca gradáciu hmotovej skladby na parcele, ale aj voči okolitej zástavbe (dvorové krídlo Dolná 6, záver dvorového krídla Dolná č. 21)
- osadenie nových stavieb bez nadväznosti na historický pôdorys a parceláciu (kino Hviezda, kino Urpín)
- nekoncepčné situovanie typových garáží v exponovaných polohách (Kollárova ulica) alebo vo vnútroblokoch (blok 12 Kuzmányho ulica)
- nerešpektovanie zastavanosti parciel hlavne zástavbou v rozsahu celej šírky parcely (dvorová zástavba Dolná č. 12)

F.1.3.2. Strešná krajina

Vzhľadom na morfológiu terénu územia Pamiatkovej rezervácie Banská Bystrica a terénneho prevýšenia okolitého je z interných pohľadov ako i diaľkových pohľadov nutné venovať osobitnú pozornosť i strešnej krajine, tzv. piatej fasáde.

Strešný reliéf vytvára skladba rôznych tvarov striech, ich štruktúra a farebnosť a množstvo ďalších historických detailov s nedocenenou pamiatkovou hodnotou, charakteristických pre konkrétne slohové obdobia (komíny, vikiere a vetracie otvory, svetlíky nad strešnou rovinou, atikové murivá, vežičky nad strešnou rovinou), intenzívne vplývajúcich na estetický vnem pozorovateľa.

Strechy

Najstaršiu murovanú zástavbu, založenú na stredovekej parcelácii Banskej Bystrice, prezentuje architektúra solitérnych, prevažne trojpriestorových prízemných alebo jednoposchodových domov zo 14. storočia. Domy boli sústredené okolo po obvode Námestia SNP, postavené na úzkych do hĺbky orientovaných parcelách. Zastavovaním medzier medzi domami od polovice 15. storočia a v bočných uliciach hlavne od prelomu 16. a 17. storočia sa formovala súvislá zástavba, len ojedinele prerušená prielukami.

Meštianske domy boli zastrešené sedlovými strechami, kolmými na uličnú čiaru, **so štítmí** orientovanými do námestia alebo ulice, pri viactraktových domoch s dvoma štítmí. Hlavné fasády chránili výrazne predsunuté podlomenice na drevených podperách, ktorých odtlačky na fasádach boli potvrdené mnohými výskumami. Strešnou krytinou meštianskych domov a niektorých sakrálnych objektov bol **šindel**. Na významných stavbách bol použitý drahší trvanlivejší **medený plech**. Matej Bel vo svojich Noticiách uvádza, že bohatý mešťan, ťažiar Michal Königsberger vo svojom testamente odkázal značnú finančnú čiastku, za ktorú bol farský kostol už začiatkom 16. storočia pokrytý meďou.

Od 2. polovice 16. storočia boli mnohé meštianske domy nadstavané o atiku a novou formou zastrešenia sa stali združené **strechy, skryté za atikové murivá**, ktoré boli aj určitým spôsobom protipožiarnej ochrany. Strechy za atikou boli pultové alebo sedlové, s hrebeňmi kolmými a uličnú čiaru, podkrovia za atikami boli presvetlené malými otvormi, ktoré sa na fasáde striedali s chrličovými. Atika sa stala nielen architektonickým prvkom, ale aj predmetom výtvarného riešenia fasád. Začiatkom 17. storočia atiku malo minimálne 5 ringbürgerovských meštianskych domov na námestí, obe radnice (v hradnom areáli a na Námestí SNP), ale aj niektoré objekty dvorovej zástavby (napr. dvorový trakt na Dolnej č. 2, vežová stavba na Dolnej č. 8 a Hornej Striebornej č. 7). Súvislý rad 8 atikových domov sa nachádzal na začiatku severozápadnej strany Dolnej ulice.

V ostatných uliciach sa atiky vyskytovali zriedkavejšie (1 dom sa nachádzal v Hornej Striebornej, 2 domy v Lazovnej, 2 domy v Kapitulskej). Na prelome 16. a 17. storočia sa v Banskej Bystrici nachádzalo minimálne 30 atikových domov.

V priebehu 17. a 18. storočia sa zástavba zahusťovala nielen smerom do hĺbky parciel, ale u širších pozemkov aj budovaním dvorových krídiel po oboch stranách dvora. Dôsledkom toho vznikala typická urbanistická štruktúra, zložená z pôdorysov v tvare veľkých písmen L alebo U. Do hĺbky orientované sedlové strechy vytvárali reliéf s hrebeňmi, kolmými na uličnú čiaru, pri viactraktových domoch s 2 štítmi, v úžľabiach medzi strechami boli osadené drevené chrliče s odtokom dažďovej vody do ulice.

Šindľové strechy počas požiaru spôsobovali rýchle šírenie ohňa. **Najväčší požiar** vypukol v noci z 3. na 4. augusta 1761 v blízkom okolí (Medený hámor) a vplyvom silného vetra čoskoro zachvátil aj mesto, pre ktoré mal ničivé následky. Vyhořelo okolo 305 objektov, teplom sa roztavili medené strechy veží a kostolov. Charakteristické tvary sedlových striech so štítmi a podlomenicami boli obnovované ešte aj po ďalších požiaroch, ktoré zasiahli časť mesta v rokoch 1783 a 1794.

K zásadnej **zмене strešnej krajiny** došlo až po požiari v roku 1846, kedy sa dôslednejšie začali uplatňovať protipožiarne nariadenia. Tradičné hĺbkovo orientované strechy postupne nahradzovali strechy s hrebeňmi paralelnými s uličnou čiarou, u viacpodlažných objektov často s veľmi plytkým sklonom, na rozhraní parciel s protipožiarными „feiermúrmí“. Takýmito strechami bola zastrešená väčšina vyhorených domov a po 2. polovici 19. storočia aj prevažná časť atikových domov na Námestí SNP, u ktorých boli zaatikové priestory prestavané pre obytné účely.

Netradičným typom striech boli zastrešené dva domy na predmestí Hušták, ktoré až do obdobia asanácie v roku 1974 mali sedlové strechy so štítom orientovaným do malého námestia. Nad strmými podlomenicami prebiehal otvor, ktorý vychádzal z funkcie priestorov, využívaných na sušenie modrotlače.

Prechodné obdobie 2. polovice 19. storočia, so striedaním hĺbkovo a šírkovo radených striech, dokladá jedna z najstarších zachovaných fotografií mesta z obdobia okolo roku 1860. Zachytáva radovú zástavbu juhovýchodnej strany Dolnej ulice od dnešného domu č. 17 po záver s kostolom sv. Alžbety. Meštiansky dom č. 17 (dnes VÚB) bol zastrešený trojicou sedlových striech s doštenými štítmi, orientovanými do ulice. Drevené štíty mali mohutné lomenice, výzorníky v tvare 4-listu a jednoduchého okienka. Dom č. 19 bol zastrešený dvojicou valbových striech s malými vikiermi klasického tvaru, slúžiacimi na presvetlenie a odvetranie podkrovia, klesanie terénu sa tu prejavuje v nižšom nasadení krovu pravej časti domu. Dom č. 25 mal ešte vysokú atiku s rímsovým ukončením. Ďalšie domy už zastrešovali nové sedlové strechy, kryté **nehorľavou pálenou krytinou škridľou alebo bobrovkou**. Domy s hĺbkovo orientovanými strechami boli ešte v závere ulice.

Podobnú situáciu na severozápadnej strane ulice, od domu č. 22 po č. 40, dokumentuje fotografia z takmer rovnakého obdobia. Dom č. 26 mal vtedy do hĺbky orientovanú valbovú strechu, krytú šindľom, šindľová bola aj strecha susedného objektu s mladším sedlovým tvarom a hrebeňom paralelným s uličnou čiarou. Neoddeliteľnou súčasťou strechy sú ďalšie detaily, vetráky kónického tvaru, situované v spodnej časti strešnej roviny a komínové telesá so sedlovými strieškami pod hrebeňom strechy. V bočných uliciach pretrvávali staršie typy zastrešenia, nakoľko tam nebol taký počet atikových domov ako na námestí, vyžadujúcich, v prípade adaptácie zaatikových priestorov, nové zastrešenie. Do súčasnosti sa zachovala časť do hĺbky orientovanej sedlovej strechy na zadnej časti domu č. 9 na Dolnej ulici, s došteným štítom do dvora. Pôvodnú formu zastrešenia samostatne stojaceho objektu prezentuje strecha domu č. 21 v závere Lazovnej ulice.

Zmenou hĺbkovej orientácie striech na šírkovú sa v bočných pohľadoch začali uplatňovať **trojuholníkové štítové múry**, najvýraznejšie v radovej zástavbe Dolnej ulice. Prejavili sa nielen ako dôsledok nadstavby niektorých domov, prevyšujúcich podlažnosťou okolitú zástavbu, ale aj ako odraz morfológie terénu. Stúpajúci terén sa výrazne podieľal na gradácii skladby striech hlavne Dolnej či Kapitulskej ulice, ale aj v prípade dvorovej zástavby hlavne na Dolnej ulici. Plocha štítových múrov bola niekedy zmenšená valbami (Námestie SNP č. 7), či polvalbami (Námestie SNP č. 1).

Šírková orientácia umožňovala taktiež určitú tvarovú variabilitu sedlovej alebo zriedkavejšie, manzardovej strechy (Námestie Štefana Moysesu č. 2, Horná č. 2 a pod.). Reliéf striech radovej

zástavby okrem tvarového riešenia, rozmanitého výškového zónovania objektov s nerovnako veľkými štítovými múrmi vytvárali aj rôzne sklony striech. Sedlové strechy dvorovej zástavby, ukončené valbami, boli najmä od konca 19. storočia postupne nahradzované pultovými strechami so sklonom do dvora.

Novým technickým riešením, zaraďujúcim sa medzi európske unikáty, sa zo striech meštianskych domov vymyká **konštrukcia reťazovej strechy** na Námestí Štefana Moysesu č. 7. Bola zostrojená v roku 1826 podľa projektu českého inžiniera Bedřicha Schnircha, autora prvých reťazových mostov, ktorých konštrukčné princípy uplatnil aj pri riešení tejto strechy.

Nové prvky do strešnej krajiny priniesla urbanizácia okrajových častí mesta, vyplývajúca z potreby prepojenia mesta, uzatvoreného hradbami, s okolitou zástavbou. Po odstránení východnej časti hradieb s Hornou bránou bol asanovaný kostol sv. Ducha a na rozšírený záver Hornej ulice nadviazala novovznikajúca Súdobná ulica, kde bol postavený súbor secesných a eklektických administratívnych stavieb a víl. Solitérna zástavba do strešnej krajiny obohatila strešnú krajinu p novú skladbu hmôt sedlových a manzardových striech, kombinované s murovanými štítmí, doplnené vežičkami rôznych tvarov. Okrem keramickej pálenej krytiny, doplnenej niekedy pod hrebeňom strechy dekorom s glazovaných škridiel (nájomný dom Banskobystrickej sporiteľne, 1896 a budova Obchodnej a priemyselnej komory) sa začínajú používať aj **azbestovocementové šablóny**.

V 30. rokoch **funkcionalizmus** prináša do reliéfu strešnej krajiny **objekty s rovnými strechami**, postavenými v blízkosti asanovanej bývalej Hronskej brány (Budova SEZ, 1934 a bývalý Štátny koedukačný ústav, dnes ZUŠ, 1934). V centre historického jadra je funkcionalizmus prezentovaný novostavbou Slovenskej sporiteľne z roku 1934, postavenej na mieste asanovaného meštianskeho domu v západnom rohu Námestia Štefana Moysesu, ktorý rovnakým tvarom manzardovej strechy s malými presvetľovacími vikiermi a vetrákmi vytváral kompozične protipól dodnes zachovanej strechy Farského dvora na protíľahlej severnej strane námestia. Manzardová strecha bývalého Pharhoffu s klasickým tesárskym krovom zo začiatku 19. storočia bola posledným príkladom tohto typu zastrešenia v historickom jadre mesta (pri rekonštrukcii bola strecha nahradená tvarovou kópiou).

K podstatným zmenám v strešnej krajine v povojnovom období došlo v dôsledku zániku niektorých drobných urbanistických štruktúr, ktoré nahradili nové monumentálne stavby. Po asanácii Mühlsteinovej bašty v roku 1947 bola v blízkosti mestského hradu na začiatku Hornej ulice postavená nárožná budova Poštového úradu, na ktorú potom nadviazala budova katolíckeho gymnázia. V severozápadnej časti mesta bolo v 50. rokoch na miestach bývalých záhrad vybudované sídlisko Fortnička, o niekoľko rokov veľkoplošné, asanácie zrovnali pôvodnú dvorovú zástavbu severozápadnej strany Dolnej ulice a otvorili pohľady na zadné fasády meštianskych domov. V roku 1970 bol na prevýšenej terase v juhovýchodnej časti historického jadra na mieste asanovanej tzv. Novej ulice postavený pamätník SNP, v severozápadnej časti mesta bola asanovaná Dolná Strieborná ulica.

Rekonštrukcie striech, realizované **do roku 1989**, znamenali väčšinou **kompletnú výmenu krovu bez tvarovej zmeny**. Jediná zmena bola realizovaná pri rekonštrukcii meštianskych domov na Dolnej ulici č. 14, 16 a 18, kde v uličnom pohľade bola akceptovaná požiadavka zachovania tvaru šírkovo orientovaných sedlových striech, smerom do dvora, kolmo na šikmú rovinu sedlovej strechy, nadviazali sedlové strechy ukončené rovnakými presklenými štítmí, riešenými ako novotvary. Tvarové deformácie sedlových striech v uličnom pohľade ovplyvnilo najmä rôzne natočenie pozdĺžnej osi spájaných objektov k uličnej čiare.

Nová spoločensko-ekonomická situácia po roku 1989 priniesla zmenu vlastníckych pomerov v prospech súkromného vlastníctva a následnú intenzívnu stavebnú činnosť. Obnovu nehnuteľností, ktoré boli predtým určené hlavne na bývanie, začali ovplyvňovať požiadavky na maximálnu využiteľnosť v atraktívnom prostredí krajského mesta. Negatívne zmeny v strešnej krajine v porevolučnom období boli výsledkom nerešpektovania historických tvarov striech, historickej urbanistickej štruktúry a snahy o maximálne využitie podkrovných priestorov. Na zmene výrazu strešného reliéfu sa podieľala aj zánik niektorých historických detailov striech (komínov, vetrákov, svetlíkov) a vznik nových detailov (vikiere, strešné okná), ako aj zmeny v štruktúre použitím nových druhov krytín (tvarované plechové šablóny, keramická krytina s inou štruktúrou).

Štíty

Zmena zastrešenia meštianskych domov zo sedlových striech so štítom, orientovaným do ulice na sedlové strechy s hrebeňom paralelným s uličnou čiarou, vniesla do strešnej krajiny nový prvok – **murované protipožiarne štíty**. Svojím tvarom kopírovali sklon sedlových striech, boli postavené z tehlového muriva na obvodových múroch po stranách parciel a mali výlučne utilitárnu bezpečnostnú funkciu, ktorej zodpovedala aj ich povrchová úprava, zvyčajne len omietnutím plochy štítu **omietkou v prírodnom odtieni**, prípadne omietkou s hladným povrchom.

V dôsledku nerovnakej výškovej hladiny zástavby, ako aj terénnej konfigurácie na území pamiatkovej rezervácie sa štíty stali z uličného interiéru významným, pohľadovo vnímateľným prvkom. Táto vizuálna exponovanosť je výrazná aj pri relatívne rovnakom výškovom zónovaní meštianskych domov v častiach mesta so stúpajúcim terénom, hlavne v zástavbe na Dolnej, Kapitulskej ulici, ale aj v prípade zástavby s miernejším prevýšením na Námestí SNP.

Pri rekonštrukciách striech meštianskych domov po roku 1989 došlo v mnohých prípadoch k nevhodnej perforácii štítových murív okennými otvormi časti bizarných tvarov, neprimeranému prevýšeniu hrebeňa strechy a tým aj k enormnému nárastu plochy štítových murív, nevhodným farebným úpravám.

Krytina, farebnosť

Najstarším typom krytiny, používaným v Banskej Bystrici bol **ručne štiepaný drevený šindel**. Pokrývali sa ním strechy počas celého obdobia stredoveku až po 19. storočie. Šindel bol na jednej strane najdostupnejším druhom krytiny, avšak z hľadiska trvanlivosti rýchlo podliehal dôsledkom poveternostných vplyvov skaze a z hľadiska bezpečnostného znamenal zvýšené riziko pri požiaroch. Počas obrovského požiaru v roku 1761 tak vyhoreli všetky historické krovové konštrukcie a strechy so šindľovou krytinou. Podľa najstaršej zachovanej fotografie mesta z roku 1860, zobrazujúcej Dolnú ulicu, malo v tom období sedlové strechy so šindľovou krytinou ešte niekoľko domov.

Z protipožiarnych dôvodov boli od konca 18. storočia sedlové strechy so štítmí alebo novšie typy valbových striech s hrebeňmi, kolmými na uličnú čiaru, postupne nahradzované sedlovými strechami s hrebeňom paralelným s uličnou čiarou. Popri čoraz menej používanej šindľovej krytine sa pri nových typoch striech uplatnila **keramická pálená plytko drážkovaná škridla**, vytvárajúca na strechách pomerne mäkký reliéf podobný šindľovému rastru. S materiálovou zmenou došlo aj k zmene farebnosti, pričom tmavohnedú farebnosť šindľa nahradila teplá farebnosť **v rôznych červených a okrovočervených odtieňoch**. Hlavné kontúry striech zdôrazňovali hrebenáče, vytvárajúce biele línie kladením prvkov do maltového lôžka. Pri honosnejších stavbách bol na strešnej rovine vytvorený jednoduchý geometrický ornament z rôznofarebných glazovaných škridiel (Lazovná č. 23, kino na Nádejovskom ostrove). Rovnocenným, cenovo dostupnejším druhom krytiny sa popri pálenej škridly stala **plechová krytina**, ktorá bola hlavným výrobným artiklom viacerých valcovní na Horehroní (Hronec, Podbrezová, Val'kovňa) a mohla byť z dôvodu únosnosti zaťaženia krovu použitá v širšom rozsahu aj na krovoch, na ktorých ťažká keramická krytina nebola vhodná. Bola ukladaná výlučne do pásov kolmých na hrebeň strechy, natieraná červenými olejovými nátermi vytvárajúcimi ilúziu keramickej krytiny.

Od začiatku 20. storočia strechy niektorých novostavieb boli prekryté **eternitovou krytinou** vo forme štvorcových šablón o rozmeroch 30x30 cm, vyhotovených hlavne v blede-šedej farebnosti. Eternit bol využívaný nielen pri výmene strešnej krytiny na starších stavbách, ale aj na nových obytných domoch vznikajúcej uličnej zástavby (domy Stoličková, Kollárova ulica) a honosnejších novostavieb (Obchodná a priemyselná komora Skuteckého č. 10, bytový dom Porgespálova Kukučínova č. 5).

Zriedkavejšie používanou krytinou, hlavne pri honosných sakrálnych stavbách, bola **medená krytina**. V dôsledku vysokého percentuálneho pomeru medi oxidovala do zeleného odtieňa (bola ňou pokrytá už pred požiarom v roku 1761 strecha farského kostola). Vzhľadom na svoje fyzikálne vlastnosti bolo možné ohýbaním pásov formovať nielen základný tvar strechy, ale strechy veží obohatiť o rôzne dekoratívne prvky (masívne volúty neskorobarokovej strechy veže vstupného komplexu do hradného areálu).

Z materiálového hľadiska, štruktúru striech v historickom prostredí, vytvára rozmanitá škála druhov krytín s rôznou mierou adekvátnosti. Jednou z najpoužívanejších krytín na strechách meštianskych domov je od 19. storočia falcovaný pozinkovaný plech. Pozitívnu zmenou pri rekonštrukciách striech je návrat ku klasickému materiálu z pálenej krytiny, často sa však v našom prostredí používajú prvky vytvárajúce výrazný plastický reliéf alebo tvary so zvlneným profilom, napriek tomu, že v minulosti používaná plytko drážkovaná škridla svojou štruktúrou najviac napodobňuje šindel a na streche vytvára výraznejšie vodorovné riadkovanie. V trhovom prostredí sa stala cenovo dostupnejšou nová krytina na úkor v minulosti bežného spôsobu repasovania, dopĺňania chýbajúcich či výmeny poškodených škridiel. Nedostatkom výtvarných kvalít betónovej krytiny je jej farebnosť a reliéf povrchu, nevyskytujúci sa v našom regióne. Obmedzené uplatnenie má aj finančne náročnejší medený plech, používaný hlavne na strechách sakrálnych stavieb.

Vetracie okienka, vikiere, svetlíky

Vzhľadom na fyzikálne vlastnosti dreva, šindľové strechy nemali zvyčajne dlhé trvanie a po požiari v roku 1761 boli postupne nahradené inými, tvarovo odlišnými strechami. Historické detaily týchto striech sa taktiež zachovali v značne zredukovanom rozsahu, o variabilite a jedinečnosti vybavenia striech týmito prvkami svedčia dobové fotografie a pohľadnice. Základným prvkom strešných rovín popri komínových telesách boli vetracie otvory. Najjednoduchšou formou, dokumentovanou na fotografiách zo 60. rokov 19. storočia, boli **vetráky pretiahnutého polkuželovitého tvaru** na čelnej strane s polkruhovým otvorom, zvyčajne umiestnené v dvoch radoch nad sebou. Popri týchto vetracích otvoroch boli podkrovné priestory odvetrané a presvetlené **malými vikiermi**, väčšinou klasického tvaru so sedlovými strieškami, na čelnej strane s polkruhovo ukončeným otvorom (Námestie SNP č. 21), kazulového tvaru s oválnym (Námestie SNP č. 20) alebo polkruhovo ukončeným otvorom na čelnej strane (vikiere staršieho zastrešenia bývalej Zvolenskej sporiteľne, Námestie SNP č. 23).

Komíny

Komíny sú významnou súčasťou strechy s veľkou historickou výpovednou hodnotou. Ich existencia a tvar súviseli so spôsobom vykurovania, ktorý sa od stredoveku menil. Najstarším spôsobom odvádzania dymu boli veľké komínové prieduchy, situované v centrálnej časti dispozície nad čiernou kuchyňou s otvoreným ohniskom s vyústením do podkrovia, neskôr nad strešnú rovinu. V interiéroch mnohých meštianskych domov situovanie čiernej kuchyne pripomínajú úzke priestory bez presvetlenia v strede obytných traktov. Komínové telesá z najstarších slohových období sa nezachovali. Počas pamiatkového výskumu domu č. 11 na Námestí SNP boli objavené fragmenty dvoch komínových prieduchov obrovských rozmerov, ústiach do podkrovia (ich horná časť bola odstránená pri adaptáciách zaatikových priestorov na obytné účely). Z polovice 17. storočia pochádza ojedinelý nález komínového telesa s fragmentmi maľovaného plošného kvádrovania, nad rímsou s kruhovým otvorom, pôvodne viditeľný z bývalej prieluky medzi domom č. 22 a 23 na Námestí SNP (dnes v podkroví domu č. 22, obmurovaný mladšími štítovými murivami). Unikátnym príkladom komínového telesa je masívny **neskorobarokový sopúch**, ktorý sa zachoval v priestoroch podkrovia dnešnej Vedeckej knižnice na Lazovnej č. 9.

Adaptáciou podkrovných priestorov pre obytné účely po roku 1989 došlo k masívnemu úbytku komínových telies, ktoré svojím situovaním tvorili „prekážku“ pre nové pôdorysné členenie adaptovaných priestorov, zároveň bola odstránená aj časť komínov nad strešnou rovinou. Komíny zo staršieho obdobia sa nezachovali. V 19. storočí sa popri sebe vyskytovali dva základné tvary komínových hlavíc. Prevažovali komíny ukončené rímsičkami, tvorenými z predstupujúcich tehál, s pravouhlými dymníkovými otvormi a zastrešením sedlovou strechou väčšinou s pálenou krytinou. Zriedkavejšie sa vyskytovali typy s hlavicom ukončenou malou valenou klenbou, prekrytou plechovou krytinou. Novodobejšie typy zo začiatku 20. storočia mali rovné ukončenie hlavice s rímsami, do komína boli vložené dymové vložky kruhového priemeru s kuželovitým krytom .

Iné strešné prvky

Pri prefasádovaní meštianskych domov v 2. polovici 19. storočia boli nad profilovanou korunnou rímsou viaceré fasády ukončené trojuholníkovým tympanonom, zdôrazňujúcim hlavnú os objektu

(Námestie SNP č. 20, Horná Strieborná č. 15) alebo atikovým múrikom, prebiehajúcim niekedy v celej šírke priečelia (Dolná č. 7, 9). Novým prvkom strechy sa koncom 19. a začiatkom 20. storočia stal svetlík vo forme otvoreného otvoru v strešnej rovine alebo nad strešnú rovinu vytiahnutej hmoty, krytej plytkou pultovou alebo sedlovou strieškou.

Historizmus a eklektické obdobie pozmenili meštiansku architektúru prefasádovaním objektov, zároveň obohatili siluetu radovej zástavby od Dolnej ulice smerom k hradnému areálu (nadstavanie nároží domov vežičkami). Po roku 1894 bola prvá prestavaná nárožná veža Zvolenskej sporiteľne (Námestie SNP č. 23), v období medzi rokmi 1895-1898 bola vybudovaná vežička Tatrabanky (Dolná č. 2). Eklektický názor sa uplatnil aj pri výstavbe novej budovy štátnych lesov. v roku 1914 bola na juhozápadnej strane námestia asanovaná budova Kammerhofu, sídla banskej správy. Dominantou novej strechy, tvarovo inšpirovanej starou budovou, sa stala hmotovo nevýrazná vežička, ktorá vytvorila akcent nad širokým vstupom do novovybudovanej Národnej ulice z Námestia SNP k Hronu.

Nevhodné úpravy striech pri obnove

- perforácia štítových múrov okennými otvormi (Námestie SNP č. 5, Dolná č. 42)
- nevhodné farebné riešenie štítových múrov
- použitie masívnych vikierov vo forme novotvarov (Námestie SNP č. 1, 3)
- použitie novotvarov na strechách vo forme vežičiek (dvorové krídlo Námestie SNP č. 3)
- perforácia strešnej roviny cudzími prvkami – „strešnými loggiami“ (Námestie SNP č. 11, Horná Strieborná č. 14)
- neprimeraný počet vikierov v dvoch radoch (Horná Strieborná č. 9 do dvora, Dolná č. 10 do ulice)
- nadstavba koruny muriva hlavnej fasády (Horná Strieborná č. 15), spojená často s odstránením korunnej rímsy fasády (Horná Strieborná č. 11, 15)
- nadstavba koruny muriva zadnej fasády o jedno podlažie, spojená so zvýšením hrebeňa strechy, čím dochádza k enormnému nárastu hmoty strechy (Námestie SNP č. 3, Dolná č. 10, Dolná č. 28)
- neprimerané zvýšenie hrebeňa strechy (Dolná č. 10 až o 5m)
- nadstavba koruny muriva, prekrytého, či oplášťovaného „manzardovou“ strechou (dvorové krídlo Námestie SNP č. 3, dvorové krídlo Námestie SNP č. 5)
- zjednotenie striech dvoch domov do jednej výšky a roviny bez odčlenenia štítovým múrom presahujúcim nad strešnú rovinu (Horná Strieborná č. 15 a 17, Dolná č. 48 a 50), zjednotenie použitím tvarovo a hmotovo rovnakých vikierov (Horná Strieborná č. 15 a 17, Dolná č. 52)
- asanácia prieduchov a komínov pri rekonštrukciách striech alebo ich nahradenie zjednodušenými tvarmi s rovným ukončením, nevhodnými plechovými striedkami, neomietanými komínmi zo šamotových tehál, novodobými antikorovými telesami
- strechy nad časťami parciel, kde nemajú svoje historické opodstatnenie - presklenie existujúcich dvorov, tzv. zastrešenia v transparentnej podobe (Kapitulská č. 1, Dolná č. 2)
- celoplošné zastrešenie parcely v súvislosti s nevhodnou mierou zastavanosti parcely (Dolná č. 12, Dolná č. 19 po celoplošnom zastavaní parcely v rozsahu až dvojnásobnej dĺžky pôvodného meštianskeho domu, Dolná č. 24)
- novostavby nerešpektujúce pôvodnú parceláciu, spôsob zástavby parcely, čo je jedným z predpokladov vzniku nevhodného zastrešenia (Horná Strieborná č. 15 - schodisková veža s ihlanovitou strechou s vikiermi, rodinný dom na Dolnej č. 48)
- za účelom využitia podkrovia nahradzovanie krovových konštrukcií z 2. polovice 19., ale aj 1. polovice 19. storočia vyhotovených klasickým tesárskym spôsobom, konštrukciami s použitím novodobých materiálov

F.1.4. Funkčné využitie územia

Verejné priestranstvá - námestia, ulice

Námestie SNP, situované v centrálnej časti pamiatkovej rezervácie, bolo nielen súčasťou významnej komunikácie, ale spĺňalo aj ďalšie funkcie. Správnu, ktorú na námestí prezentuje radnica, výsledok adaptácie jedného z meštianskych domov ich radovej zástavby. V roku 1492 vznikla Thurzovsko-fuggerovská spoločnosť (podnikateľsko-obchodná), ktorá vlastnila tzv. Horný dom Obere Haus na Námestí SNP č. 1, Stredný dom tzv. Mittelhaus, dnešný Thurzov dom č. 4 a Dolný dom Untere Haus, tzv. Kammerhof na mieste dnešnej budovy Štátnych lesov, asanovaný v roku 1912. Sakrálnu funkciu prezentuje od roku 1776 novovzniknuté sídlo banskobystrického biskupstva (adaptovanie budovy na Námestí č. 19). Prestavbou meštianskych domov sa na námestí usídlili aj bankové inštitúcie, Zvolenská sporiteľňa v prestavanom a dostavanom dome č. 23 a na začiatku Dolnej ulice, Tatrabanka.

Priestor námestia v minulosti plnil aj významnú hospodársku funkciu. Miestom zjednávania obchodov sa stali priestory v prízemí meštianskych domov, mázhausy a príľahlé sklady, ako i plocha námestia. V stredoveku tu stáli mäsiarske krámy neskôr zbúrané, na základe sťažnosti kráľa Mateja Korvína po pobyte v Banskej Bystrici v roku 1481. Už v roku 1524 sa v účtovných knihách spomína ako trhové miesto nezastavaný pozemok na Lazovej ulici, na mieste kde bola začiatkom 20. storočia postavená židovská škola. Po požiari v roku 1737 bola však táto tržnica z bezpečnostných dôvodov zrušená. Na námestí mali jednotlivé cechy aj svoje osobitné stánky. Na Námestí SNP mali stánky krajčíri, medovníkari, klampiari, na Námestí Štefana Moysesu pekári a obuvníci, na Kapitulskej ulici mäsiari². Stánky boli samostatné stavby, pravdepodobne drevené, nesmeli byť pristavané k meštianskym domom. Mesto v roku 1734 zrušilo z estetických dôvodov všetky stánky na námestí a povolilo len stánky v bočných uliciach.

Na voľnom priestranstve na hlavnom námestí sa obchodovalo s rôznymi výrobkami, ale aj so zvieratami, vrátane dobytky, s ktorým sa obchodovalo aj na Námestí Štefana Moysesu a na prístupových cestách do mesta.

Meštianske domy

Najrozšírenejším typom mestskej zástavby sú zachované meštianske domy, ktoré svojím dispozičným usporiadaním prezentovali rodinné, spoločensko-hospodárske požiadavky vlastníkov. Vo svojej architektonickej forme prejazdového alebo mázhausového typu domu poskytovali polyfunkčné využitie s osobitným určením využitia jednotlivých priestorov. Úlohu hlavnej komunikácie spĺňal prejazd, prípadne mázhaus, sprístupnený portálom, priechodný do dvora. Na prízemí boli situované aj obchodné priestory, buď v trakte hneď pri prejazde alebo obchodným priestorom bol priamo mázhaus. Z prejazdu alebo mázhausu viedlo zvyčajne schodisko na horné nadzemné podlažie, kde nad prejazdom bola situovaná chodba, sprístupňujúca priestory bočného obytného traktu alebo vstupná sieň. Do ulice boli orientované izby.

V dvorových krídlach boli sústredené výrobné priestory, nachádzali sa tu aj väčšie výrobné prevádzky (pivovary). K niektorým meštianskym domom boli už koncom stredoveku pristavané pomerne honosné obytné dvorové krídla (meštiansky dom Námestie SNP č. 14, Námestie Štefana Moysesu č. 7, Dolná č. 5) s vývarne riešenými fasádami a priestormi zaklenutými honosnými klenbami.

Cirkevné stavby

Sakrálné stavby, slúžiace dodnes náboženským účelom :

- r. k. kostol Nanebovzatia Panny Márie, farský (hradný areál)
- r. k. kostol sv. Kríža, tzv. slovenský (hradný areál)
- r. k. kostol sv. Františka Xaverského, kapitulský (námestie SNP č. 26)
- r. k. kostol sv. Alžbety (Dolná č. 49)

ďalšie stavby, rôzneho účelu (sídlo úradu, školské budovy):

- biskupský úrad Banskobystrickej diecézy (Námestie SNP č. 19)

² Jurkovich , s. 278.

- r. k. farský úrad dekanát Banská Bystrica katedrála (Námestie SNP č. 27)
- r. k. farský úrad Banská Bystrica mesto (Námestie Štefana Moysesu č. 1)
- Základná škola s materskou školou (Námestie Štefana Moysesu č. 23)
- evanjelické gymnázium (Skuteckého č. 5)

Účelové stavby s rôznou funkčnou náplňou

Zástavbu Banskej Bystrice okrem meštianskych domov v stredoveku a na začiatku novoveku tvorili aj stavby, ktoré reprezentovali správnu organizáciu sídla a banského podnikania. Medzi najvýznamnejšie stavby patrila radnica, umiestnená na Námestí SNP v bývalom Mühlsteinovom dome a druhá radnica v hradnom areáli. Thurzovsko-fuggerovská spoločnosť vlastnila po roku 1495 na Námestí SNP č. 3 domy. V roku 1785 sa Banská Bystrica stala sídlom Zvolenskej župy, pre ktoré boli adaptované dva meštianske domy na Lazovnej ulici. Od konca 19. storočia sa mesto stalo sídlom viacerých peňažných ústavov, pre ktoré boli adaptované buď existujúce budovy alebo postavené nové stavby. V 1. polovici 20. storočia boli okrem nájomných domov, postavených na voľných nezastavaných parcelách na mieste historických budov, postavené aj ďalšie účelové stavby rôznej funkcie.

Školské budovy:

- Vyššie kráľovské gymnázium (na mieste asanovaných meštianskych domov na Námestí SNP č. 14, rok 1858)
- Evanjelické gymnázium (Skuteckého č. 5), rok 1894
- Židovská škola (Lazovná č. 7)

Budovy peňažných ústavov:

- Tatrabanka, prestavaný meštiansky dom na Dolnej ulici č. 2
- Zvolenská sporiteľňa, prestavaný meštiansky dom na Námestí SNP 23
- Slovenská sporiteľňa, novostavba na mieste asanovaného meštianskeho domu na Námestí Štefana Moysesu č. 8 podľa projektu architekta Emila Belluša
- budova Banskobystrickej mestskej sporiteľne, tzv. Hungaria s kaviarňou, v časti sídlil Poštový a telegrafický úrad, rok 1897

ďalšie budovy rôznej funkcie (postavené okrem nájomných domov v 1. polovici 20. storočia na voľných, nezastavaných parcelách:

- budova Slovenskej pošty, postavená na mieste niekoľkých meštianskych domov v blízkosti hradného areálu
- budova Stredoslovenských elektrární, postavená na mieste bývalých záhrad v záveroch parciel meštianskych domov na Námestí SNP

Nevhodné funkcie v PR

- vyžadujúce neprimerané, zvýšené nároky na adaptáciu objektu
- so zvýšeným nárokom na objemy, nezodpovedajúce priestorovým danostiam objektov
- s neprimeranými nárokmi na skladovanie a dopravnú obsluhu
- so zvýšenými nárokmi na parkovanie
- funkcie vyžadujúce zásadné zmeny dispozičného riešenia NKP a objektov vytypovaných na zápis

F.1.5. Historický pôdorys

Vývoj štruktúry sídla

Základný pôdorys mesta v stredoveku až do konca 19. storočia bol plošne vymedzený súvislým pásom múrov mestského opevnenia. Mal nepravidelný pôdorys, vyplývajúci hlavne z terénnych daností, na západe limitovaný tokom potoka Bystrica, na juhu tokom rieky Hron s veľkým meandrom, na severe výbežkom Jesenského vršku. K opevnenému mestu po jeho obvode nadväzovali predmestia.

Hlavnými prvkami mestského pôdorysu na území historického sídla je jeho uličná sieť a z nej vyplývajúca parcelácia.

Mesto bolo založené na pravobrežnej terase nad riekou Hron, s rôznymi výškovými rozdielmi. popri diaľkovom ťahu prechádzajúcom údolím paralelne s riekou Hron. Základný kompozičný princíp mestského pôdorysu tvorili ulice, z ktorých najvýznamnejšia bola komunikácia, prechádzajúca mestom v severovýchodnom smere, na západnej strane Dolná, v strede s námestím, na západnej strane Horná. Smerom na sever z námestia ústila Horná Strieborná pokračujúca za hradbami do Tajova a s ňou paralelná Lazovná ulica, vedúca k Medenému Hámru a ďalej do Španej Doliny. Južným smerom z námestia vychádzala Kapitulská ulica, smerujúca k výrobnému predmestiu *Vorstadt Fabrik*.

Súčasťou uličnej siete boli hradobné uličky, prebiehajúce po vnútornom obvode mestských hradieb. Ich fragmenty zobrazuje katastrálna mapa z roku 1859. Zachovali sa hlavne na pozemkoch s dostatočným priestorom pre novú výstavbu (v záveroch záhrad severozápadnej zástavby Dolnej ulice, od Mäsiarskej ku Krajčírskej bašte a ďalej ku bašte pod Hornou bránou. Na pozemkoch so stiesnenými pomermi zanikli pri rozširovaní dvorovej zástavby meštianskych domov v 19. storočí, pričom nové objekty boli pristavané priamo k hradobným múrom).

Začiatkom 17. storočia sieť ulíc doplnila *Neue Gasse* Nová ulica, ktorá vznikla v závere záhrad zástavby juhovýchodnej strany Námestia SNP. Rozparcelovaním bývalého farského majera v rovnakom období sa začala formovať súvislá radová zástavba východnej strany severnej časti Lazovnej ulice, na západnej strane majera vznikla dnešná Bakossova ulica. Po asanácii bývalého Kammerhofu v roku 1912 bola vytvorená nová Národná ulica paralelná s Kapitulskou. Mesto bolo od začiatku 17. storočia ohraničené súvislou líniou mestských hradieb nepravidelného mnohouholníkového pôdorysu, ovplyvneného jednak výškovými rozdielmi jednotlivých častí zástavby, terénymi zlomami, líniou vodných tokov.

Centrálnym priestorom sídla bolo námestie pozdĺžneho tvaru, ktoré vzniklo rozšírením hlavnej komunikácie, prechádzajúcej cez mesto. Má nepravidelný pozdĺžny šošovkovitý tvar, po oboch stranách so súvislou radovou zástavbou prevažne meštianskych domov. Hlavné námestie je na jeho severovýchodnej strane otvorené do Námestia Štefana Moysesu, pôvodne dôležitého priestoru mesta s dominujúcim hradným areálom nepravidelného oválneho pôdorysu, pôvodne uzavretého hradobnými múrmi a obkoleseného až do konca 18. storočia vodnou priekopou. Jeho južnú a západnú hranicu tvorí uličná fronta meštianskych domov, na východnej strane zástavba účelových budov, na severnej strane zachované hradby hradného areálu.

Súčasťou mestského pôdorysu od 15. storočia boli predmestia, na južnej strane v tesnej blízkosti mesta *Graner Vorstadt* Hronské predmestie, za Hronom *Vorstadt Fabrik*- dnešné Uhlisko, na východnej *Obere Vorstadt*- Horné predmestie, na severnej pomerne rozsiahle *Bader Vorstadt* Lazovné predmestie s Medeným Hámrom, na západnej *Untere Vorstadt* Dolné predmestie). Horné predmestie tvorila obojstranná zástavba pozdĺž hlavnej komunikácie prechádzajúcej cez Banskú Bystricu, centrálnym priestorom Dolného predmestia bolo námestie pri potoku Bystrica, komunikačne nadväzujúce na Dolnú ulicu, z ktorého západným smerom ústila ulica do Radvane. Súčasťou predmestí boli výrobné prevádzky súvisiace s ťažbou medi, na západnom okraji Dolného predmestia výrobný areál Striebornej huty, na okraji Lazovného predmestia Medený hámor.

Charakteristické prvky pôdorysu

- nepravidelný pôdorysný tvar historickej zástavby, vychádzajúci z terénnych daností, na viacerých úsekoch daný líniou mestského opevnenia, na severozápadnej strane narušený výstavbou povojnového sídliska Fortnička
- zachovaná stredoveká uličná sieť s hlavnou západo-východnou komunikáciou Dolnou ulicou a Hornou ulicou, na ňu nadväzujúca sieť bočných ulíc, na severnej strane Horná Strieborná a Lazovná, na južnej Kapitulská, z Námestia Štefana Moysesu vyúsťujúca Bakossova
- systém novodobých ulíc na južnej strane pamiatkovej rezervácie, ktoré vznikli na mieste pozemkov bývalého Kammerhofu a v záveroch záhrad meštianskych domov juhovýchodnej strany Dolnej ulice a Námestia SNP- Národná ulica, Kuzmányho a Cikkerova, Švantnerova

- po južnom obvode medzi úsekom mestských hradieb, resp. líniou bývalého mestského opevnenia a riekou Hron vedie štátna komunikácia I/66
- verejné priestranstvá - Námestie SNP v centrálnej časti pamiatkovej rezervácie ako rozšírenie tranzitnej komunikácie, s nepravidelným šošovkovitým tvarom a naň nadväzujúce Námestie Štefana Moysesu s pôvodne uzatvoreným mestským hradom, dnes otvoreným do priestoru námestia
- verejné priestranstvá s plochami zelene- malé parčíky na Národnej ulici, pri pamätníku SNP, pred križovatkou Hornej a Skuteckého ulice

Parcelácia

Parcelácia sídla je významným a charakteristickým nositeľom pamiatkových hodnôt konkrétneho sídla. Podmienená je prírodnými danosťami, špecifickou konfiguráciou terénu, ovplyvňujúcou pôdorysnú štruktúru sídla a jej komunikačnú sieť. Tvar parciel v jednotlivých častiach sídla ovplyvňovali morfológické danosti terénu a dejinné spoločensko-ekonomické faktory, dôsledkom ktorých dochádzalo k zlučovaniu menších alebo deleniu väčších parciel.

Stredoveká parcelácia Banskej Bystrice bola ovplyvnená geografickými danosťami územia, jeho situovaním na vyvýšenej terase, ktorého rozsah na juhozápadnej strane bol limitovaný tokom rieky Hron a potokom Bystrica, na východnom okraji terénymi zrázmi nad meandrom Hrona.

Historickú urbanistickú štruktúru pamiatkového územia tvorí prevažne obojstranná zástavba pozdĺž hlavnej komunikačnej západovýchodnej osi (Dolná a Horná ulica, Námestie SNP a Námestie Štefana Moysesu v centre s mestským hradom) a zástavba sekundárnych komunikácií (z Námestia SNP vyúsťujúca do ulíc - Hornej Striebornej, Lazovnej, Kapitulskej a ulice Bakossovej z Námestia Štefana Moysesu.) Súčasťou rezervácie je aj zástavba bytových domov a stavieb rôznej funkcie (školy, banka, divadlo), ktorá vznikla v priebehu 2. štvrtiny 20. storočia na území záhrad bývalého intravilánu (Národná, Kuzmányho, Cikkerova, Švantnerova, severná strana Stadlerovho a Štefánikovo nábrežia).

Začiatkom 17. storočia, v južnej časti intravilánu na vyvýšenej terase medzi Kapitulskou *Granner Gasse* a východným úsekom mestského opevnenia s Mäsiarskou baštou, vznikla Nová ulica *Neue Gasse* s obojstrannou zástavbou domov na pomerne krátkych parcelách, obdĺžnikového pôdorysu. V rovnakom období došlo aj k rozparcelovaniu západnej časti územia farského majera, kde už v roku 1559 bola západná časť plochy rozparcelovaná na 10 parciel, ktoré boli v roku 1574 oddelené od farskej záhrady kamenným múrom a okolo roku 1618 sa začala výstavba prvých domov, postavených na pravidelne radených, pomerne krátkych parcelách obdĺžnikového pôdorysu.

Stredovekú parceláciu zachytáva aj jedna z dvoch máp z roku 1605. Zatiaľ čo prvá nepresnejšia zachytáva stredovekú uličnú sieť v rámci opevneného mesta, vymedzeného mestskými hradbami a zobrazuje stavby dôležité z fortifikačného hľadiska, druhá mapa z toho istého obdobia je detailnejšia. Zobrazuje historickú zástavbu so zakreslením jednotlivých parciel v schematickom aditívnom radení bez vystihnúť pôdorysného tvaru a veľkosti parcely. Mapa bola vyhotovená tiež pre fortifikačné účely, preto zobrazuje všetky fortifikačné stavby. Zaujímavosťou je, že napriek schematickému znázorneniu parcelácie zobrazuje v centrálnej časti pomerne presne parceláciu jednotlivých úsekov zástavby, preto je jedným z významných východiskových prameňov pre hodnotenie vývoja.

Neskorostredoveká parcelácia sídla je charakteristická hĺbkovo orientovanými parcelami, radenými vedľa seba, obojstranne pozdĺž komunikácií, s pozdĺžnymi osami, kolmými na uličnú čiaru. V jednotlivých mestských častiach bola dĺžka a tvar parcely limitovaná geografickými danosťami a existujúcim mestským opevnením.

Nové urbanistické štruktúry (novovzniknutá Nová ulica, východná strana záveru Lazovnej ulice) boli obdobne, ako začiatkom 17. storočia, včlenené do rozparcelovaného intravilánu (na pozemkoch v závere záhrad domov vznikli ďalšie štruktúry). Už na mape z roku 1786 je zobrazená obojstranná zástavba Dolnej Striebornej ulice, ktorá vznikla rozparcelovaním záverov záhrad domov na Dolnej č. 1 a 3, č. 12 a 13 na Námestí SNP a domov západnej zástavby Hornej Striebornej ulice. Domy boli

postavené na krátkych rovných parcelách obdĺžnikového pôdorysu, záhrady domov západnej zástavby siahali ku mestským hradbám.

Túto parceláciu si mesto zachovalo až do 19. storočia, čo dokumentuje katastrálna mapa z roku 1859. Prvým rozsiahlejším komplexom, ktorý bol postavený v intraviláne mesta, bola budova postavená v 90. rokoch 19. storočia na parcele č. 575 (podľa mapy z roku 1859), patriacej pôvodne ku Kammerhofu, dnes Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov.

K rozvoju uličnej siete na nezastavaných plochách intravilánu, vnútri mestského opevnenia, a následnej parcelácii došlo až začiatkom 20. storočia. Výstavba budovy Štátnych lesov nadviazala na staršie zámery a snahy o dobudovanie a rozšírenie uličnej siete rozrastajúceho sa mesta. Dátumom 24. marec 1871 je označený plán uličnej siete mesta Banskej Bystrice s navrhnutými novými ulicami. V južnej časti historického jadra mesta zachytáva nielen budúcu Národnú ulicu, ale aj priečne komunikácie Kuzmányho a Švantnerovu. V roku 1882 mesto chcelo novou ulicou prepojiť Námestie SNP a malú železničnú stanicu cez Kammerhof. Z rokov 1901 a 1909 pochádzajú návrhy na výstavbu novej ulice s náčrtmi budov divadla. V roku 1913 bola asanovaná goticko-renesančná budova bývalého Kammerhofu a postavená terajšia budova Štátnych lesov. Prvé novostavby boli postavené v rokoch 1923-1926 na severnej strane nezastavanej parcely (dnes domy na parcelných číslach 1475, 1476). Pôdorys a dispozícia týchto domov sa v maximálnej miere prispôbili existujúcim danostiam, sú to jednotrakty, stojace na nehlbokých, šírko-orientovaných parcelách, plošne limitovaných z jednej strany dvorovým krídlom domu č. 9 na Námestí SNP, z uličnej strany novou Národnou ulicou. Južne situované objekty na Národnej ulici boli postavené na mieste asanovaného dvorového krídla domu č. 9 a na novovytyčených nezastavaných parcelách, patriacich predtým Kammerhofu, kedy jediným limitujúcim faktorom bola uličná čiara. V roku 1926 bola postavená budova Slovenskej všeobecnej úverovej banky (dnes Národná č. 10), neskôr Dom ZČSP a Matica slovenská. Ďalšie budovy na novovytyčených parcelách rôznej veľkosti boli postavené pod križovatkou Národnej ulice s Komenského, v rokoch 1923-1925 na nároží budova YMCA, v rokoch 1927-1929 na západnej strane ulice Národný dom. Zástavbu na východnej strane Národnej ulice uzatvorila v rokoch 1930-1932 postavená budova Národnej banky.

Urbanizácia priestoru vnútri mestských hradieb (po asanácii južného úseku mestského opevnenia medzi Kammerhofskou baštou a Hronskou bránou vytýčením Švantnerovej ulice) pokračovala vytýčením nových ulíc, kolmých na Národnú ulicu, paralelných s Dolnou ulicou. Na týchto nerovnakých veľkých parcelách, nepravidelného pôdorysu, boli postavené viaceré bytové a polyfunkčné domy, banka, divadlo a pod.

Samostatným urbanistickým celkom bol hradný areál, v stredoveku vymedzený hradobným múrom nepravidelného oválneho pôdorysu. K prvému narušeniu kompaktnosti mestského hradu došlo po požiari mesta v roku 1761, kedy bola zasypaná priekopa na západnej strane, asanovaný západný hradobný múr a po terénnych úpravách vznikla na mieste bývalej priekopy okolo roku 1840 Promenáda. Výrazným zásahom do jeho pôvodnej parcelácie, ale aj hmotovo-priestorového vnímania, bola po asanácii Mühlsteinovej bašty, výstavba budovy pošty, ktorou sa hradný areál otvoril do mesta aj na juhovýchodnej strane a zanikli posledné terénne vlny v mieste západného oblúka bývalej vodnej priekopy.

Napriek postupným slohovým premenám, urbanistická štruktúra tohto územia si zachovala svoj stredoveký a renesančný rozvrh, prejavujúci sa predovšetkým v parcelácii. Charakteristickou štruktúrou tohto územia sú výstavné meštianske, polyfunkčné domy v zomknutej línii so spojenou zastavovacou líniou, súbežnou s dopravnými koridormi, ktoré tvoria typickú mestskú zástavbu. Na tieto výstavné reprezentačné objekty nadväzuje skromnejšia vnútrobloková zástavba dvorných krídiel, v mnohých prípadoch ukončených objemnejším uzavretím hospodárskej budovy. Výstavné palácové domy námestia sú zväčša trojpodlažné, prekryté klasickým zastrešením s nižším sklonom. Obojstranné dvorné krídla pomerne malých rozponov, vychádzajúce zo šírky parcelácie sú prekryté pultovými strechami.

Na pôvodnú stredovekú štruktúru kontextuálne nadviazala novšia zástavba južne od námestia smerom k Hronu z konca 19. a zo začiatku 20. storočia. Vyznačuje sa ucelenou blokovou mestotvornou zástavbou kvalitných architektur.

V priebehu 2. polovice 20. storočia bola historická štruktúra zadných traktov námestia podstatne narušená novodobou výstavbou sídliskového charakteru (Fortnička) a realizáciou areálu

Pamätníka SNP. Tieto boli realizované na úkor nezastavaných plôch zelene (záhrad pôvodných parciel, vedúcich k hradbám). Zmenila sa tým priestorová kompozícia sídla, čo podmieňuje návrh pre dotvárajúcu regeneráciu pre nové uzatvorenie blokovej zástavby a kultiváciu novovzniknutých verejných priestorov.

Charakteristika parcelácie

Historická zástavba PR si zachovala na väčšine územia stredovekú parceláciu so zástavbou meštianskych domov, v južnej časti územia s novou štruktúrou mestskej zástavby na nových uliciach, v severozápadnej s povojnovým sídliskom Fortnička. Pre jednotlivé časti pamiatkovej rezervácie je charakteristická nasledujúca parcelácia:

- hĺbkovo orientované parcely po stranách Dolnej ulice kolmé na vrstevnice a komunikačnú os, prebiehajúcu po hrebeni výbežku terasy, smerom do hĺbky parcely k Hronu a potoku Bystrica s klesajúcou tendenciou, siahajúce pôvodne po mestské opevnenie, parcely sa skracovali podľa terénnych daností od východného okraja smerom k Dolnej bráne, ich pôvodná dĺžka na severozápadnej strane skrátená výstavbou sídliska Fortnička, na juhovýchodnej výstavbou na Kuzmányho ulici
- takmer rovnako dlhé hĺbkovo orientované parcely, zvažujúce sa smerom ku Hronu, ukončené hradobným múrom (juhovýchodná strana Námestia SNP)
- takmer rovnako dlhé hĺbkovo orientované rovné parcely na vyvýšenej terase nad meandrom Hron siahajúce pôvodne po juhovýchodný úsek mestského opevnenia medzi Hronskou a Mäsiarskou baštou (juhovýchodná strana Námestia Štefana Moysesesa a časť Hornej ulice č. 1-12)
- kratšie hĺbkovo orientované rovné parcely s pozdĺžnou osou kolmou na komunikáciu, ich dĺžka limitovaná terénnym zlomom terasy nad meandrom Hrona (juhovýchodná zástavba Hornej ulice č. 12-36), stúpajúcim terénom nad hradným areálom (severozápadná strana Hornej ulice) alebo zlomom nad potokom Bystrica (západná zástavba Lazovnej ulice)
- krátke rovnako dlhé priečne rovné parcely s pozdĺžnou osou kolmou na komunikáciu a kolmou na parcelu v závere (východná strana Kapitulskej ulice, kolmo popri uliciach vyúsťujúcich z Námestia SNP južným a severným smerom (Kapitulská, Horná Strieborná, Lazovná)
- nerovnako veľké parcely nepravidelného obdĺžnikového, resp. lichobežníkového pôdorysu novovekých urbanistických štruktúr so zástavbou samostatne stojacich víl, resp. nájomných a iných účelových budov Štefánikovo a Stadlerovo nábrežie)

Nevhodné zásahy do historickej parcelácie

- Asanáciou objektov so zaniknutou funkciou, objektov v havarijnom stavebno-technickom stave, ale aj asanáciou objektov z dôvodu nových stavebných zámerov dochádzalo v minulosti k nasledujúcim nevhodným zásahom do historickej parcelácie:
- veľkoplošné asanácie, ktoré narušili pôdorysnú štruktúru zástavby s dvorovými krídlami (dvorové krídla na severozápadnej strane Dolnej ulice)
- asanácia murovaných parcelačných múrov vymedzujúcich plošne parcely
- zlučovanie parciel, ktoré umožnilo vznik novej zástavby s nevhodným objemovým riešením, s neprimeranou zastavanosťou parcely (polyfunkčný objekt OTP Horná Strieborná č. 4)
- neprimeraná miera zastavanosti parcely (kino Urpín za Thurzovým domom na Námestí SNP č. 4, polyfunkčný objekt OTP Horná Strieborná č. 4)
- nevhodné pôdorysné riešenie prístavieb (schodisko v dvorovom krídle Horná Strieborná č. 15)

- drobné štruktúry radových zástavieb garáží vo vnútroblokoch južnej časti pamiatkovej rezervácie

Pôdorysná skladba zástavby

Centrálna časť pamiatkovej rezervácie:

- radenie hĺbkovo orientovaných parciel vedľa seba s pozdĺžnou osou orientovanou kolmo alebo takmer kolmo na uličnú čiaru
- spôsob zástavby parcely, zástavba v tvare písmena L s hlavným uličným krídlom a naň nadväzujúcim dvorovým krídlom alebo v tvare písmena „U“ s hlavným uličným krídlom a na bočné trakty nadväzujúcimi dvorovými krídlami
- ojedinele záver zástavby tvoria priečne dvorové krídla, zaberajúce celú šírku parcely
- pomer zastavenej plochy k nezastavanej, pričom zastavanosť v celej šírke parcely je charakteristická len pre uličné krídla, vytvárajúce tak súvislú radovú zástavbu a spomínané ojedinelé dvorové krídla v závere

Výstavba z 1. polovice 20. storočia:

- na šírkoivo orientovaných parcelách účelové stavby, prevažne radené v jednej línii, s pozdĺžnou osou orientovanou kolmo alebo takmer kolmo na uličnú čiaru
- spôsob zástavby parcely, zástavba v tvare písmena L v hlavným uličným krídlom a naň nadväzujúcim dvorovým krídlom alebo v tvare písmena „U“ s hlavným uličným krídlom a na bočné trakty nadväzujúcimi dvorovými krídlami

Výstavba z 2. polovice 20. storočia:

- osadenie nových stavieb bez nadväznosti na historický pôdorys a parceláciu prevažne na územiach veľkoplošných asanácií (kino Hviezda)

F.1.6. Objektová skladba územia – kompozícia

F.1.6.1. Dominanty a akcenty, celouzemné a miestne (výškové zónovanie a urbanistické priestorové vzťahy)

Vývoj výškovej úrovne zástavby

Výškové zónovanie historického jadra ako aj radenie a skladba jednotlivých hmôt obytnej zástavby boli dané konfiguráciou terénu, mierne stúpajúceho ľavého brehu potoka Bystrica na západnej strane a pravého brehu Hrona na južnej strane severovýchodným smerom k najvyššiemu bodu terasy, na ktorej sa rozprestieral mestský hrad. Okrem uvedených terénnych daností podlažnosť zástavby bola v rôznych časových obdobiach odrazom ekonomicko-spoločenskej situácie mesta. Výšková hladina zástavby stredovekého mesta gradovala od prevažujúcej jednopodlažnej zástavby solitérnych domov v bočných uliciach smerom k dvojpodlažnej zástavbe ringbürgerovských domov na Námestí SNP. Výškovými dominantami zástavby vnímateľnými v diaľkových pohľadoch bola veža farského kostola Nanebovzatia Panny Márie a veža vstupného komplexu do hradného areálu.

Rozvoj banského podnikania, sprevádzaný vznikom Thurzovsko-Fuggerovského mediarskeho podniku, bol významným stimulom stavebnej činnosti v meste, ktorého výsledkom od konca 15. storočia bola nadstavba jednopodlažných objektov, rozširovanie existujúcich domov, zlučovanie domov, spojené so vznikom prejazdov. V 16. storočí poschodové domy stáli už aj v bočných uliciach. V 2. polovici 16. storočia charakteristickým architektonickým prvkom meštianskych domov v Banskej Bystrici sa stali atiky, vytvárajúce hmotu ďalšieho nadzemného podlažia. Výškovými dominantami však naďalej zostávali veže a fortifikačné stavby mestského opevnenia. Na vedute Giorgia Piorata z roku 1676 dominujú nad schematicky zobrazenou zástavbou meštianskych domov

výškové dominanty stavieb rôznej funkcie (veže farského kostola Nanebovzatia Panny Márie, Baníckej bašty s tzv. Matejovým domom, veže vstupného komplexu s barbakanom, hodinovej veže).

Koncom 19. storočia menšími akcentmi mikropriestorov, vnímateľnými z Námestia SNP a Námestia Štefana Moysesa sa stali náročné vežičky budov Tatrabanky na Dolnej č. 2, postavenej v rokoch 1896-1898 a bývalej Zvolenskej sporiteľne na Námestí SNP č. 23 z roku 1896.

Výšková hladina historickej zástavby sídla, ako sa „vykryštalizovala“ do začiatku 20. storočia, bola charakteristická gradáciou hmôt od okrajových polôh, smerom k centrálne situovanému Námestiu SNP a hradnému areálu, na ktorom alebo v jeho blízkom susedstve boli situované takmer všetky výškové a hmotové dominanty. Zástavba meštianskych domov bola prevažne dvojpodlažná s dvomi nadzemnými podlažiami, smerom k námestiu aj 3-podlažná. Gradácia výškovej hladiny sa prejavovala aj na parcelách jednotlivých meštianskych domov. Dvoj- alebo trojpodlažné domy mali najčastejšie za uličnými krídlami dvorové krídla s dvomi nadzemnými podlažiami, končiacimi prízemnými hospodárskymi stavbami. Túto gradáciu výškovej hladiny zdôraznila aj konfigurácia terénu stúpajúceho k uličnému krídlu, čo sa prejavilo hlavne v obojstrannej zástavbe Dolnej ulice a juhovýchodnej zástavbe Námestia SNP.

Rozsiahlejšie zmeny výškového usporiadania objektov na území bývalého intravilánu nastali v súvislosti s urbanizáciou južnej časti mesta, v intraviláne na miestach bývalých záhrad juhozápadnej zástavby Dolnej ulice a Námestia SNP, vymedzenej mestskými hradbami medzi Dolnou bránou a Hronskou bránou, ako aj v extraviláne na území bývalého Hronského predmestia. Po asanácii Kammerhofu v roku 1913 bola vytýčená nová ulica, spojnica dnešného Námestia SNP a železničnej stanice a na ňu nadväzujúce kolmé komunikácie Kuzmányho a Cikkerova, kde bola v roku 1928 postavená budova Národného domu. V priebehu 30. rokov 20. storočia tu boli postavené viaceré 3-4 podlažné bytové domy. V rovnakom období boli postavené nájomné domy pri vstupe do Národnej ulice, dvoj- trojpodlažné vily na Štefánikovom nábreží, 4-podlažná budova bývalého učiteľského inštitútu (dnes ZUŠ).

Prvé zmeny ustálenej výškovej hladiny hradného areálu sa udiali po 2. svetovej vojne, kedy po asanácii Mühlsteinovej bašty a začiatku zástavby dvojpodlažných meštianskych domov na začiatku severnej strany Hornej ulice sa vytvoril priestor pre výstavbu novej budovy pošty, ku ktorej bola neskôr zo severozápadnej strany dostavaná budova katolíckeho gymnázia.

V severozápadnej časti historického jadra, po asanácii úseku mestských hradieb medzi Dolnou bránou a baštou pri potoku Bystrica na území bývalých záhrad meštianskych domov severozápadnej strany Dolnej ulice, bola zahájená výstavba povojnového sídliska Fortnička. V 70. rokoch minulého storočia došlo k celoplošnej asanácii dvorových krídiel meštianskych domov severozápadnej strany Dolnej ulice.

Mnohé rušivé zásahy v pamiatkovom území sa uskutočnili po roku 1989, kedy nastali zásadné zmeny vo vlastníckych pomeroch obytných objektov. Rekonštrukcie meštianskych domov sa sústredili nielen na ich obnovu, ale aj na zvýšenie ich kapacity formou nadstavieb, ako aj dostavieb dvorových krídiel, prípadne novostavieb na doteraz nezastavaných plochách.

Princípy výškovej skladby historickej zástavby

- gradácia výškovej hladiny zástavby sídla od prevažujúcej jednopodlažnej zástavby bočných ulíc smerom k Námestiu SNP a Námestiu Štefana Moysesa, odrážajúca sociálnu štruktúru obyvateľstva, založená aj na morfológických danostiach terénu smerom k najvyššej nivelete na území mestského hradu
- gradácia výškovej skladby na jednotlivých parcelách obytnej zástavby od prevažne jednopodlažných dvorových krídiel v závere parcely, cez dvojpodlažné dvorové krídla v strednej časti parciel smerom k dvojpodlažným alebo trojpodlažným uličným krídlam meštianskych domov
- gradácia výškovej skladby zdôraznená morfológiou stúpajúceho terénu, čo sa najvýraznejšie prejavuje v západnej časti rezervácie, kde terén stúpa obojstranne k výbežku, ktorým prechádza Dolná ulica

Výškové dominanty na území pamiatkovej rezervácie

- veža r. k. kostola Nanebovzatia Panny Márie v hradnom areáli, Námestie Štefana Moyses
- veža vstupného komplexu do mestského hradu
- hodinová veža, Námestie SNP č. 24
- dvojveže r. k. kostola sv. Františka Xaverského, Námestie SNP č. 26
- veža r. k. kostola sv. Alžbety, Dolná č. 49

Objemové dominanty pôvodnej historickej zástavby

- bývalé katolícke gymnázium, Námestie Štefana Moyses č. 14, parc. č. 6/5
- katolícky seminár, Kapitulská č. 21, parc. č. 1350
- vstupný komplex do mestského hradu s barbakanom
- objekt bývalej Zvolenskej sporiteľne, Námestie SNP č. 13
- biskupský úrad, Námestie SNP č. 19
- Hungaria, Horná č. 25

Rušivé novodobé výškové a objemové dominanty pamiatkovej rezervácie

- obchodný dom COOP Jednota, Námestie Štefana Moyses č. 2
- Dolná ulica, parc. č. 1541/2 poisťovňa Allianz
- bývalý dom priemyselného tovaru, Kapitulská č. 10, 12
- kino Urpín, vnútroblok medzi Námestím SNP a Cikkerovou ulicou, parc. č.
- kino Hviezda, Skuteckého č. 13, parc. č. 23/1
- bytový dom OTP banky, Horná Strieborná č. 4
- bytový dom na Kuzmányho ulici s novodobou nadstavbou
- budova bývalej Stavodistribúcie, Kuzmányho ulica

F.1.6.2. Systém opevnenia

Stavebno-historický vývoj opevnenia

1. etapa - stredoveká výstavba koniec 15. – začiatok 16. storočia

Samostatnou časťou fortifikačného systému bolo mestské opevnenie. Na existenciu staršieho opevnenia nepriamo poukazuje aj označenie vnútorného mesta *Burgstädtl* alebo *Burgstadt*. Prvá písomná zmienka o palisádach okolo mesta *Zaun* pochádza z roku 1473³ v listine Mateja Korvína, ktorou daroval Barbore Edelpěgkovej majer vnútri valu. V tomto období vybudovaný fortifikačný systém mal len mestský hrad, samotné mestské opevnenie pozostávalo z nesúvislých úsekov palisád a zemných valov, samostatných mestských brán a bášť. V nasledujúcich obdobiach sa vyskytujú rôzne pomenovania fortifikácií *Schranken*, *Graben*, *Planken*, *Zaun*, *Schrott*, *Schantz*, ktoré vyjadrujú rôznorodosť opevnenia vo forme valov v kombinácii s pletenými hradbami, palisádami, ktoré sa striedali s drevenými stavbami alebo mestskými bránami. Prvé zachované záznamy o výstavbe neidentifikovanej bašty pochádzajú až z roku 1502, ďalšie sa stavali v nasledujúcich rokoch 1503 a 1506⁴. K výstavbe murovaného mestského opevnenia nedošlo ani po moháčskej bitke a ozbrojenom baníckom povstaní v roku 1526. Ani v dôsledku tureckého nebezpečenstva mesto prišlo len k nevyhnutným obranným opatreniam a intenzívnejšiemu nákupu zbraní a streliva. Po páde Budína v roku 1541 sa mestská rada rozhodla budovať hradby a priekopy. V roku 1541 sa začali práce na spenení drevených palisád Dolného predmestia v okolí kostola sv. Alžbety. Do neidentifikovanej brány bola osadená kovová reťaz. z tohto roku sú známe ďalšie nelokalizované brány *Drevorubačská Baumhackels Thor* a *Garten Thor*. V roku 1543 veľká povodeň poškodila južný úsek hradobného múru medzi špitálom sv. Alžbety a Hronskou bránou, ktorý sa

³ ŠOKA BB, MBB, fasc. 1/11-S, MÚK 1386-1439.

⁴ Graus, Igor: Vývoj fortifikácie Banskej Bystrice do konca 16. storočia v podmienkach špecifik pasívnej obrany stredoslovenských banských miest. In: Vojenská história, s. 9.

zrútil.⁵ Mesto aj v nasledujúcom období sa necítilo v bezprostrednom ohrození a len udržiavalo staršie opevnenie, výstavba zemných valov pokračovala aj v roku 1547.

2. etapa - posledná štvrtina 16.- začiatok 17. storočia - výstavba murovaného opevnenia

Akútne turecké nebezpečenstvo zažívali stredoslovenské banské mestá v roku 1562 po prehratej bitke pri Sečanoch, po ktorej sa v roku 1564 v rámci reorganizácie obrany vytvorilo 6 kapitanátov. Kráľ Ferdinand I. mestu odpustil daň, ktoré za ušetrené finančné prostriedky dalo opraviť hradobné múry a strechy na baštách hradného areálu. Prvé úseky nového murovaného hradobného múru staval majster Osvald za záhradou radnice na námestí. Kameň sa ťažil v lome za Pfarhoffom a použil sa aj zo zrútenej bašty. V roku 1573 staval majster Sebastián Kankuš úsek hradieb okolo Hronskej brány, zároveň sa opravovala drevená brána na Hornej Striebornej ulici⁶, majster Ján Hedvábny prestaval drevenú Hronskú bránu na kamennú.⁷

Dobytie Modrého Kameňa a Divína v júli 1575 uvoľnilo Turkom cestu do stredoslovenskej banskej oblasti, fiľakovský beg Mehmed vyzval mestá, aby sa mu poddali. Mesto zintenzívnilo opevňovacie práce na palisádovom opevnení, postavilo drevenú Mäsiarsku baštu. Práce pokračovali aj v nasledujúcich rokoch na viacerých úsekoch hradobných múrov- okolo horného špitálskeho mlyna, oproti Hronu, na Hornej ulici, pri potoku Bystrica, na Mäsiarskej bašte. Zaujímavosťou bolo, že všetky bašty a palisády po vymazaní hlinou nafarbili zelenou farbou.⁸ V roku 1577 boli prestavané palisády medzi Lazovnou a Striebornou bránou, prestavaná Horná a Dolná brána za murovanú, v okolí špitála sv. Alžbety a Hornej brány, Pharhoffu sa stavali úseky murovanej hradby. Na kopci za Pharhoffom bola postavená drevená vartovka.⁹ Mesto v tomto období požiadalo panovnícky dvor o finančnú pomoc, ktorá mu bola poskytnutá formou odpredaja cisárskej medi. V roku 1584 sa opravovali palisády v zátopovej oblasti okolo špitála sv. Alžbety, pri Hrone a pri Pharhoffe, v roku 1585 v Hornej ulici a pri Dolnej bráne. V roku 1585 majster Krištof Krainer prestaval drevenú Hornú bránu na murovanú. Pretože si drevené palisády vyžadovali pomerne veľké finančné prostriedky na údržbu, mestská rada v roku 1586 rozhodla o ich postupnom nahradení murovanými hradbami. Ako prvý sa prestavoval úsek pri Burgstadte od Hronskej brány smerom k Mäsiarskej bašte v dĺžke 126 siah, múr bol od základu po ochodzu široký 1 1/2 siah, od ochodze po korunu muriva 2 siah. V nasledujúcom roku boli prestavané hradby pri Mäsiarskej bašte. Drevený strážny dom na Urpíne majster Ondrej Boženík nahradil murovanou stavbou. V roku 1589 sa mesto aj napriek predchádzajúcemu rozhodnutiu vrátilo k výstavbe drevených palisád pri potoku Bystrica. V roku 1589 mesto adresovalo arcivojvodovi žiadosť o finančnú podporu vo výške 8000 zlatých na výstavbu opevnenia Ring Mauer. Kamenný múr s baštami o dĺžke 794 siah sa mal postaviť na území Dolného predmestia. Taliansky fortifikačný staviteľ Gulio Ferrari spolu so zvolenským kapitánom Ladislavom Majthénim vykonali kontrolu opevnenia a vyhotovili pre arcivojvodu pôdorys mesta. Prestavba opevnenia sa začala až v roku 1591 prestavbou múru pri Krajčírskej bašte, potom smerom k Hornej bráne a Obuvníckej bašte múru medzi Obuvníckou a Pisárskou baštou hradného areálu. Pri výstavbe východného úseku bol prerazený múr cintorína pri kostole sv. Ducha a asanované dva domy. V roku 1592 sa pokračovalo v prestavbe mestského opevnenia na južnej strane mesta za mestským domom smerom k Hornej komorskej bašte, prestavala sa Hronská brána, opravovali sa hradby pri Hornej bráne.

Na konci 16. storočia okrem niekoľkých krátkych úsekov s palisádovým opevnením bolo mesto obohnané murovanými hradbami. Úseky palisádového opevnenia boli prestavané v nasledujúcich 14 rokoch. Fortifikačný systém mesta zachytávajú 2 mapy z obdobia okolo roku 1605. Zobrazujú graficky odlíšené úseky murovaných hradieb a palisád, ktoré v tom období boli ešte na južnej strane medzi špitálom sv. Alžbety a Kammerhofom, na severozápadnej strane popri potoku Bystrica medzi Dolnou a Hornou Striebornou bránou, na severovýchodnej strane od Farskej bašty v hradnom areáli k Zlatníckej bašte od Zlatníckej bašty smerom k Lazovnej bráne. Opevnenie nepravidelného mnohouholníkového tvaru bolo prerušené 5 mestskými bránami na hlavných komunikačných

⁵ Graus, tamže s. 11.

⁶ Graus, tamže s. 12.

⁷ Graus, Igor: Z minulosti a prítomnosti stredovekej mestskej fortifikácie Banskej Bystrice. In: Stredné Slovensko 9, Martin, 1990, s. 181.

⁸ Graus, Igor: Vývoj fortifikácie..., s. 14.

⁹ Graus, tamže s. 15..

ťahoch. Jednotlivé úseky hradieb boli zosilnené baštami kruhového, štvorcového alebo polygonálneho pôdorysu. Banská Bystrica mala v stredoveku 17 bášť¹⁰, ktorých obranu a údržbu zabezpečovali jednotlivé cechy, podľa čoho dostali bašty aj pomenovanie.

Fortifikačný systém mesta tvoril samostatný opevnený mestský hrad, na ktorý nadväzovalo mestské opevnenie, ktoré malo 17 bášť, 5 mestských brán a asi 3700 metrov hradobného múru.

Fortifikačný systém mesta mal po dobudovaní nasledujúce objekty:

Fortifikačný systém mestského hradu

tvorili :

- vstupná časť do mestského hradu s dolným podbráním, vežou a barbakanom
- Mühlsteinova bašta (postavená pred roku 1500, asanovaná v roku 1947)
- Ondrejova bašta (postavená pred rokom 1500, asanovaná v roku 1940)
- Pisárska (Gallova) bašta (postavená pred rokom 1479, dodnes zachovaná)
- Banícka bašta (postavená pred rokom 1479, dodnes zachovaná)
- Farská bašta (postavená pred rokom 1479, dodnes zachovaná)
- hradobné múry medzi baštami
- padací most pred barbakanom
- vodná priekopa okolo mestského hradu

Brány mestského opevnenia

- Dolná (Kremnická) brána - západný koniec Dolnej ulice na prístupovej ceste od Zvolena, v roku 1577 prestavaná majstrom Krištofom z drevenej na murovanú, asanovaná 1844
- Kammerhofská brána (samostatná brána Komorského dvora), asanovaná po roku 1877
- Hronská brána - južný koniec Kapitulskej ulice, postavená v roku 1573 majstrom Hedvábnym, asanovaná medzi rokmi 1885-1890
- Horná brána - východný koniec Hornej ulice na ceste smerom na Brezno, prestavaná pred rokom 1577 z drevenej na murovanú, asanovaná 1873
- Lazová brána - severný koniec Lazovnej ulice na ceste smerom do Medeného hámra a na Španiu Dolinu, postavená pred rokom 1580 majstrom Krainerom, asanovaná 1883
- Strieborná brána - severný koniec Hornej Striebornej ulice, v roku 1573 prestavaná z drevenej na kamennú, asanovaná 1898, jej súčasťou bol dodnes zachovaný tzv. Penov dom v závere parcely areálu Štátnej vedeckej knižnice.

Bašty mestského opevnenia

- Zlatnícka bašta, východne od Lazovnej brány, postavená okolo roku 1608, asanovaná medzi rokmi 1934-1936
- Kúpeľná (Katovná bašta) - Katovná ulica, postavená pred rokom 1608, zachovaná dodnes
- Strieborná bašta - severozápadný cíp opevnenia pri potoku Bystrica
- Nová bašta postavená pred rokom 1608, asanovaná po roku 1914
- bašta I. severozápadný úsek opevnenia popri potoku Bystrica, postavená pred rokom 1608, asanovaná medzi rokmi 1851-1859
- bašta II. severozápadný úsek opevnenia popri potoku Bystrica, postavená pred rokom 1608, asanovaná medzi r. 1851-1859
- bašta III. severozápadný úsek opevnenia popri potoku Bystrica
- Horná Komorská bašta postavená pred rokom 1608, asanovaná pred rokom 1845
- bašta pri Dolnej bráne postavená po roku 1608, asanovaná medzi rokmi 1873-1880 v súvislosti s výstavbou komplexu kláštora vincentiek
- Dolná Komorská bašta pri Hrone v blízkosti Komorského majera, postavená pred rokom 1608, asanovaná pred rokom 1845
- Horná Komorská pri Hrone, postavená po r. 1608, asanovaná v roku 1930
- Mäsiarska juhovýchodný cíp opevnenia, postavená pred rokom 1608, zachovaná dodnes

¹⁰ Graus, Igor: Z minulosti a prítomnosti..., s. 183

- Pekárska (Čižmarska) severne nad Mäsiarskou baštou, postavená po roku 1608, zachovaná dodnes
- Krajčírska východný cíp opevnenia pri Hornej bráne, postavená v roku 1577, asanovaná medzi r. 1892-1901
- Šusterská severný cíp opevnenia nad Hornou bránou, postavená pred rokom 1608, zachovaná dodnes

Medzi obranné prvky mesta patrila aj signalizačná veža, vartovka na Urpíne, ktorá bola súčasťou signalizačného systému stredoslovenských banských miest. Slúžila ako vyhliadková strážna veža, z ktorej v prípade nebezpečenstva boli vysielané svetelné a dymové signály.

3. etapa - zániková po požiari mesta v roku 1761

Tento stav pretrvával až do veľkého požiaru mesta, ktorý vypukol v noci z 3. na 4. augusta 1761. Z Medeného hámra sa rozšíril takmer na celé územie mesta a závažným spôsobom poškodil mestské opevnenie. Vyhořeli mestské brány a 16 bášť, a na hradobných múroch drevené ochodze. Po požiari mesto obnovovalo predovšetkým významné verejné stavby, mestské opevnenie, ktoré stratilo svoju fortifikačnú funkciu postupne chátralo. Mesto niektoré bašty odpredalo záujemcom.

4. etapa - od konca 19. storočia

Posledné pokusy o záchranu mestského opevnenia sa vyskytli koncom 1. polovice 19. storočia. V roku 1845 vypracoval mestský staviteľ Ferdinand Krappe projekt jeho opravy, ktorý bol predložený mestskej rade na schválenie, obnovu hradieb mali financovať vlastníci dotknutých pozemkov. V 19. storočí sa mestské brány s úzkymi prejazdmi stali prekážkou pre intenzívnejšiu dopravu, preto mestská rada rozhodla o ich postupnej asanácii. V roku 1860 bola asanovaná brána na najfrekventovanejšej komunikácii Dolnej ulici, v roku 1870 bola zbúraná Horná brána spolu s niekoľkými budovami pri ceste, v rokoch 1885-1890 bola asanovaná Hronská brána, v roku 1880 Lazová brána, ako posledná bola v roku asanovaná časť Hornej Striebornej brány s prejazdom, jej severná časť bola zachovaná a neskôr prestavaná (tzv. Penov dom).

S rozsiahlejšou asanáciou hradobných múrov sa začalo už koncom 19. storočia po vytýčení Kasárenskej ulice a výstavbou komplexu polyfunkčných stavieb na mieste asanovaného kostola sv. Ducha. Ďalší pomerne rozsiahly úsek mestských hradieb bol asanovaný v 30. rokoch minulého storočia pri urbanizácii južného územia pamiatkovej rezervácie na pravom brehu Hrona, kde na mieste bývalých záhrad vznikla Ulica Jána Cikkeru a Švantnerova ulica. K poslednej asanácii mestských hradieb došlo až v povojnovom období v 50. rokoch minulého storočia v súvislosti s výstavbou sídliska Fortnička, kedy bol asanovaný dlhý severozápadný úsek od Dolnej brány po zaniknutú valcovú baštu pri potoku Bystrica. V roku 1947 bola napriek nesúhlasu vtedajšieho Povereníctva školstva a kultúry asanovaná Mühlsteinova bašta.

Zaniknuté časti opevnenia

Zaniknuté fortifikačné objekty mestského hradu

- západný úsek hradobného múru medzi Farskou baštou a vežou
- juhovýchodný úsek hradobného múru medzi vstupnou časťou a radnicou
- juhovýchodný úsek medzi radnicou a Mühlstenovou baštou
- Mühlsteinova bašta, asanovaná v roku 1947
- východný úsek medzi Mühlstenovou baštou a Pisárskou baštou
- priekopa okolo hradného areálu

Zaniknuté úseky hradobných múrov

- južný úsek opevnenia – južná hranica bývalého kammerhofskeho majera, asanované koncom 30. rokov minulého storočia v súvislosti s výstavbou budov na Národnej ulici
- južný úsek opevnenia – od bývalej Kammerhofskej bašty po Hronskú bránu, asanované koncom 30. rokov minulého storočia v súvislosti s výstavbou budov na Cikkerovej ulici
- severozápadný úsek hradobného múru, od bývalej Dolnej brány na Dolnej ulici smerom

k bašte pri Dolnej Striebornej ulici, asanovaný v 60. rokoch minulého storočia v súvislosti s výstavbou povojnového sídliska Fortnička

- časť severozápadného úseku hradobného múru - od Pisárskej k Obuvníckej bašte, asanovaný v 30. rokoch 20. storočia v súvislosti s výstavbou Kollárovej ulice a budovy katolíckeho gymnázia
- časť severovýchodného hradobného múru od Skuteckého ulice smerom k Hornej bráne, asanovaný koncom 19. storočia v súvislosti s výstavbou cesty k mestským kasárňam

Zaniknuté brány a bašty

všetky brány mestského opevnenia boli asanované:

- Zlatnícka bašta, východne od Lazovnej brány
- bašta I. (Sedlárska) severozápadný úsek opevnenia popri potoku Bystrica
- bašta II. (Krajčírka) severozápadný úsek opevnenia popri potoku Bystrica
- bašta pri Dolnej bráne (Klobučnícka pred rokom 1700)
- Dolná Komorská bašta pri Hrone v blízkosti Komorského majera
- Horná Komorská pri Hrone
- Krajčírka (v 17. storočí Gombikárska) východný cíp opevnenia za domom na Hornej č. 34 pri Hornej bráne
- bašta III. na parcele meštianskeho domu na Dolnej č. 14, 16, súčasť vnútorného opevnenia mesta

Poznámka: U zaniknutých brán, bášť a úsekov hradobných múrov je predpoklad nálezov základových murív (archeologické lokality), okrem objektov na mieste ktorých vznikla nová výstavba.

Súčasný stav opevnenia

Fortifikačný systém mesta tvorilo opevnenie mestského hradu, na ktoré nadviazalo mestské opevnenie. Z pôvodného opevnenia sa zachovali niektoré bašty hradného areálu a severný hradobný múr, z mestského opevnenia úseky hradobných múrov vo fragmentárnom stave, prevažne s podstatne zníženou korunou muriva a niektoré bašty.

Zachované bašty a úseky hradobných múrov mestského hradu

- vstupná časť do mestského hradu s horným podbráním, vežou a barbakanom
- Pisárska bašta
- severný úsek medzi Pisárskou a Baníckou baštou, zachovaný v autentickej podobe so strieľňami ako súčasť z vnútornej strany pristavaného r. k. kostola sv. Kríža, slovenského, parc. č. 5/1
- Banícka bašta, parc. č. 4
- severný úsek medzi Baníckou a Farskou baštou, zachovaný v autentickej podobe so strieľňami, pri Farskej bašte s pristavanou budovou fary z vnútornej časti hradu, parc. č. 1830, na východnej strane so vstupom do r. k. cintorína, parc. č. 5419/3
- Farská bašta, parc. č. 1830

Rekonštruované a prezentované úseky hradobných múrov mestského hradu

- západný úsek medzi Farskou baštou vežou vstupnej časti do mestského hradu, so vstupom od tržnice do hradného areálu, parc. č. 5419/3, 1/6 prezentovaný formou nízkeho cca 60 cm vysokého múru
- južný úsek medzi vstupnou časťou do mestského hradu a bývalou radnicou, so vstupom z Námestia Štefana Moysesu do hradného areálu, parc. č. 5419/3, 2/2, prezentovaný vo forme cca 180 cm vysokého múru
- krátky východný úsek medzi bývalou radnicou a zaniknutou Mühlsteinovou baštou, parc. č. 2/2, 5419/3 prezentovaný formou cca 60 cm vysokého múru, v mieste komunikácie

- náznakovou rekonštrukciou v dlažbe
- krátky severovýchodný úsek Pisárskou a zaniknutou Mühlsteinovou baštou, prerušený Kollárovou ulicou, parc. č. 5/1

Zachované bašty a úseky hradobných múrov mestského opevnenia

- Zlatnícka bašta, parc. č. 1838/3, 1839 a 18402- len základové murivá
- Katovná bašta, parc. č. 1801
- Mäsiarska pri Pamätníku SNP, parc. č. 1332/1
- Krajčírka, parc. č. 1332/1
- Obuvnícka na Kollárovej ulici, parc. č. 23/2
- severovýchodný úsek medzi Farskou baštou a zaniknutou Zlatníckou baštou
- severný úsek medzi Lazovnou bránou a Katovnou baštou
- severozápadný úsek medzi Katovnou baštou a pozostatkom Hornej Striebornej brány
- fragmenty severozápadného úseku medzi Hornou Striebornou bránou a Novou baštou- časť na severnej strane Dolnej ulice a krátky úsek medzi bytovými domami na sídlisku Fortnička
- krátky úsek pri tzv. Novej bašte medzi bytovými domami na sídlisku Fortnička
- krátky západný úsek vo vnútrobloku, čiastočne ako súčasť radovej zástavby garáží
- predpoklad krátkeho úseku ako súčasti stavby na Dolnej č.49
- časť južného úseku medzi zaniknutou baštou pri Dolnej bráne smerom ku Dolnej Kammerhofskej bašte
- juhovýchodný úsek medzi Hronskou a Mäsiarskou baštou
- východný úsek medzi Mäsiarskou a Pekárskou baštou, prerušený východným vstupom do areálu Pamätníka SNP
- juhovýchodný úsek medzi Pekárskou a Krajčírskou baštou
- časť severovýchodného úseku od zaniknutého cintorína pri r. k. kostole sv. Ducha od ev. a. v. gymnázia na Skuteckého č.7 smerom k Obuvníckej bašte
- časť severozápadného úseku od Obuvníckej bašty smerom k Pisárskej bašte

F.1.6.3. Priestory územia – námestia, ulice a voľné plochy

Hlavnú kompozičnú os pamiatkovej rezervácie vytvára komunikácia, prechádzajúca z juhozápadu na severovýchod, ktorej rozšírením vznikol centrálny priestor šošovkovitého tvaru- Námestie SNP. Ten sa na najvyššej polohe otvára do dnešného Námestia Štefana Moysesa. Do požiaru mesta v roku 1671 bol dominantou tohto priestoru opevnený mestský hrad, oddelený vysokými hradbami od vnútorného mesta a obkolesený vodnou priekopou. Funkcia a vnímanie celého komplexu s jeho fortifikačnými prvkami sa mení po zániku jeho obrannej funkcie, kedy postupnou asanáciou hradieb od konca 18. storočia sa hrad stáva súčasťou mesta.

Zvláštnou urbanistickou štruktúrou je vidlicovité rozšírenie Hornej ulice na východnom okraji, ktoré vzniklo umelým prerušením ciest Hornej a cesty do Sásovej pri výstavbe mestských hradieb, ktoré preťali aj miestny cintorín okolo kostola sv. Ducha.

Začiatkom 17. storočia v juhovýchodnej časti historického mesta bola vytýčená tzv. Nová Ulica *Neue Gasse*, postupne obojstranne zastavaná prízemnými alebo poschodovými domami prejazdového typu. V roku 1967 bola ulica asanovaná, severne od Mäsiarskej bašty bol postavený Pamätník SNP. Jeho okolie v bývalom intraviláne na mieste asanovanej zástavby Novej ulice a záhrad meštianskych domov juhovýchodnej zástavby Námestia Štefana Moysesa bolo parkovo upravené.

Po výstavbe novej budovy správy lesov na Námestí SNP č. 9 na mieste bývalého Kammerhofu v roku 1912 vznikla nová ulica (dnešná Národná), ktorá spojila námestie so železničnou stanicou. Súčasťou urbanizácie južnej časti historického územia bolo vytýčenie priečných ulíc- Kuzmányho a Cikkerovej na mieste bývalých záhrad meštianskych domov juhovýchodnej zástavby Dolnej ulice a Námestia SNP. V 20. rokoch minulého storočia sa začala výstavba vzniká na pravom brehu Hrona nábrežie, kde boli postavené domy pre vojenských gážístov, štátne obytné domy na dnešnej Ulici

ČSA. Pokračovaním tejto novej komunikačnej osi popri južnej línii mestských hradieb západným smerom bolo Stadlerovo nábrežie, kde sa od 30. rokov 20. storočia formovala zástavba mestských vĺ. Koncom 30. rokov boli asanované časti múrov mestského opevnenia, múrov hradného areálu a Ondrejova bašta, za domami severnej strany Hornej ulice založená nová prístupová komunikácia dnešná Kollárova ulica.

F.1.6.4. Zástavba

Zástavba pamiatkovej rezervácie je charakteristická prevažujúcou kompaktnou zástavbou meštianskych domov, radených obojstranne pozdĺž hlavnej komunikácie ako aj bočných stredovekých ulíc. Uličné krídla meštianskych domov sú radené pozdĺž uličnej čiary, v dôsledku rôznej morfológie terénu, natočenia hlavnej pozdĺžnej osi jednotlivých parciel zástavba niektorých domoradií uskakuje - juhovýchodná strana Dolnej ulice, obe strany Námestia SNP, ale najmä jeho severozápadná strana. Na uličné krídla nadväzuje vnútrobloková zástavba jednotraktových dvorových krídiel, zastrešených pultovými strechami so spádom do dvora, v mnohých prípadoch ukončených priečnym krídlom hospodárskej budovy. Meštianske domy na oboch námestiach sú prevažne trojpodlažné prekryté klasickým zastrešením sedlovou strechou s nižším sklonom. V bočných uliciach zástavbu tvoria väčšinou dvojpodlažné domy, zastrešené sedlovými strechami. Samostatnú štruktúru historického celku tvorí areál bývalého hradu, pôvodne opevnený súbor správnych a cirkevných stavieb so solitérmi jedinečných kultúrnych hodnôt.

Na stredovekú urbanistickú štruktúru zástavby nadviazala novšia zástavba z konca 19. a zo začiatku 20. storočia, situovaná na plochách bývalých záhrad južne od námestia smerom k Hronu. Táto sa vyznačuje ucelenou blokovou mestotvornou zástavbou bytových domov a ďalších objektov rôznej funkcie.

Najvýznamnejším príkladom urbanizácie bývalého intravilánu z povojnového obdobia je výstavba sídliska Fortnička na plochách bývalých záhrad severozápadnej strany Dolnej ulice a realizáciou areálu Pamätníka SNP, postaveného na ploche po asanácii renesančnej Novej ulice.

Pamiatkové územie je nositeľom nielen významných urbanistických hodnôt, ale ďalšie hodnoty sú obsiahnuté v stavbách rôznej funkcie, z rôznych časových období.

Jedným z najvýznamnejších a architektonicky najhodnotnejších kultúrnych pamiatok je areál mestského hradu s farským kostolom Nanebovzatia Panny Márie, r. k. kostolom sv. Kríža a súborom fortifikačných stavieb. Dominantou hradu je najstaršia sakrálna stavba na území Banskej Bystrice farský kostol Nanebovzatia Panny Márie, okolo ktorého sa rozprestieral cintorín. Po požiari v roku 1761 prešiel výraznou neskorobarokovou prestavbou, ktorá najmenej zasiahla gotický priestor kaplnky sv. Barbory. Na úpravách interiéru sa podieľali významní umelci tej doby, maliar Anton Schmidt, Lukáš Kracker. V susedstve farského kostola pri hradbách stojí kostol sv. Kríža a tzv. Matejov dom. Po požiari zanikla významná sakrálna stavba karné sv. Michala, ktorú sa zatiaľ nepodarilo jednoznačne lokalizovať. Fortifikáciu mestského hradu tvoril pôvodne súbor stavieb, zo strany mesta so vstupnou, pôvodne priechodnou vežou s mladším barbakanom, radnicou, v roku 1947 asanovanou Mühlsteinovou baštou, na severnej strane s Farskou, Baníckou a Pisárskou baštou.

Nositeľmi architektonických, umelecko-remeselných a výtvarných hodnôt sú aj ďalšie sakrálné stavby v centrálnej časti pamiatkovej rezervácie. Rekatolizácia v Banskej Bystrici spájaná je s príchodom jezuitov do mesta v roku 1694 a v nasledujúcom roku s výstavbou jezuitského kostola na nároží Námestia SNP a Kapitulskej ulice. Bol prvou barokovou stavbou v meste s typickou jednoloďovou dispozíciou a štítovým priečelím bez veží. Na hmotu kostola nadviazala budova kolégia, ktorou založili mohutnú stavebnú hmotu, čím výrazne narušili aj pôvodnú stredovekú parceláciu v historickom centre sídla. V mieste vidlicovitého rozšírenia Hornej ulice stál od roku 1513 do konca 19. storočia kostol sv. Ducha. Drevený artikulárny kostol bol postavený v extraviláne mesta v blízkosti Lazovnej brány. V roku 1807 ho nahradil nový murovaný evanjelický kostol riešený v duchu klasicistických dispozícií v tvare rovnoramenného kríža, ktorý navrhol jeden z najvýznamnejších staviteľov v Uhorsku tej doby M. Pollacka. Koncom 19. storočia výtvarná výzdoba a časť zariadenia farského kostola padla za obeť puristickej reštaurátorskej metóde obnovy. V duchu historizujúceho romantizmu prestavali bol prestavaný špitálsky kostol sv. Alžbety.

Najstarším zachovaným sociálnym zariadením mesta je mestský špitál (xenodochia) so špitálskym kostolom sv. Alžbety, založený v roku 1303 na konci staršieho Dolného predmestia. Jeho pandantom na východnej strane bol špitál pri kostole sv. Ducha (Horná č. 28).

Výrazné architektonické a výtvarné hodnoty vykazuje zástavba meštianskych domov. Na území pamiatkovej zóny sa vyskytujú väčšinou dvoj- alebo trojtraktové domy prejazdového typu, na Námestí SNP alebo v jeho blízkosti aj mázhauzové domy (Námestie SNP č. 6, 7, 16 so stredným kamenným stĺpom). Napriek viacnásobným mladším slohovým prestavbám vo viacerých sa zachovali stredoveké jadrá z poslednej štvrtiny 15. storočia, ale aj zo staršieho obdobia. Prejazdové alebo mázhauzové domy vznikali dostavbou prieluky a spojením dvoch paralelne situovaných stavieb, alebo pri dvojtraktových domoch len dostavbou prieluky spojenou s jej zaklenutím v úrovni prízemí a vytvorením prejazdu.

Neskorogotické fasády z konca 15. storočia mali plochu členenú sieťou lineárneho kvádrovania s červenou, zriedkavejšie bielou linkou, vtlačanou do nezatvrdnutého povrchu omietky v režnej farebnosti. Nárožia boli tektonicky zvýraznené plošným striedavým maľovaným červeným kvádrovaním, rovnakej farebnosti bola aj monochróma kamenných článkov okien a portálov. Do vstupov do prejazdov boli osadené polkruhovo ukončené portály so skosenou hranou, v interiéroch sa používali aj bohatšie profilované portály s kríženými prútmi, vloženými tordovanými pätkami až po portály záclonového typu z obdobia vrcholnej gotiky. Typickým prvkom banskobystrickej renesancie boli atiky, ktorými boli domy nadstavané od 3. štvrtiny 16. storočia. V Banskej Bystrici začiatkom 17. storočia bolo minimálne 30 atikových domov, sústredených najmä v zástavbe po obvode námestia. Pri renesančnom prefasádovaní v 17. storočí meštianskych domov prevažovala bielo-čierna farebnosť esovkových a kvádrovaných kordónových a korunných pásov, ako aj plošného nárožného kvádrovania, ktoré boli podobne ako plošné pasparty otvorov lemované páskou. Kamenné články získavali výraznejšiu profiláciu, okná mali kamenné podokenné rímsoy. Portály do prejazdov sa vyskytovali od jednoduchých bez profilácie až po tektonicky členitejšie formy s reliéfnou výzdobou. Do mázhauzu domu na Dolnej č. 8 bol osadený portál so zdobenými osteniami, vo vlyse s nápisom s datovaním 1610, ukončený priamou rímsou. Najbohatším dekorom je zdobený portál Benického domu na Námestí SNP č. 16, nad rímsou s erbom rodu Beniczkých. Počas mladších prestavieb väčšinou staršie portály boli zachované. Ojedinelým príkladom mladšieho stvárnenia vstupu je segmentovo ukončený klasicistný portál do prejazdu biskupského paláca na Námestí SNP č. 19, po stranách dekorovaný konkávne natočenými stĺpmi s kompozitnými hlavicami a väzami.

Doteraz zistené a prezentované nálezy v interiéroch patricijských a meštianskych domov dokumentujú ekonomickú prosperitu ich majiteľov. V najbohatších patricijských domoch sa často vyskytovali tzv. „zelené izby“ s charakteristickou zelenou farebnosťou rastlinných akantových rozvilín kombinovanou a figurálnou výmaľbou. Medzi najhodnotnejšie patrí zelená izba v Thurzovom dome na Námestí SNP č. 4. Tento typ výmaľby pretrvával ešte dlho aj v 16. storočí, výskumami boli potvrdené nálezy fragmentárne zachovanej maľby na prízemí domu na Námestí SNP č. 22 a na poschodí domu č. 11, kde boli aj prezentované spolu s alegorickým výjavom Spravodlivosti.

Interiéry domov boli v najstarších obdobiach prestropané trámovými stropmi, ktoré podľahli požiarom, z veľkého počtu sa zachoval len neskorogotický strop s prievlakovým trámom v dome na Námestí SNP č. 4. Neskororenesančný strop vo farskom dvore na Námestí SNP č. 17 bol zlikvidovaný počas rekonštrukcie objektu. Medzi najstaršie typy klenieb v meštianskych domoch patria jednoduché valené klenby v prejazdoch alebo priestoroch prízemí alebo lunetové klenby s hrotitými čelami lunet. Zriedkavejším bolo klenutie priestorov hviezdicovými klenbami, ako sa zachovalo v priestoroch domu na Námestí SNP č. 20. Najvzácnejšou a jedinečnou v Banskej Bystrici je diamantová klenba na Námestí SNP č. 3. V priebehu 16. storočia sa udomácnil typ lunetových klenieb s obkročnými alebo protiľahlými a styčnými lunetami, nad širšími priestormi aj s kombináciou kútových lunet. Hrany lunet boli zvýraznené vytiahnutými hrebienkami alebo zdôraznené sieťou štukových hrebienkov v krížení so svorníkmi a vo vrchole s veľkými rozetami (Námestie SNP č. 7). Vo vrcholnej renesancii boli hrany lunet zdobené hladkými lištami, pätky tvarované vo forme ríms. Typickým regionálnym prejavom je štuková výzdoba klenieb s motívom srdca v plastickej forme alebo vykrajovaných do plochy omietky, pripisovaných talianskej rodine di Pauli. Na prestavbách banskobystrických interiérov v 17. storočí sa významne podieľali až tri generácie talianskej rodiny di Pauli, predovšetkým Jakub II., autorovi honosného zaklenutia

priestorov na poschodí Benického domu. Z cudzích majstrov v Banskej Bystrici pôsobil Ján Weinhardt zo Spišských Vlách, ktorý v roku 1636 dokončil arkier Ebnerovho domu na Námestí SNP č. 22, na ktorom prvýkrát na Slovensku boli uplatnené vo figurálnych reliéfoch antické námety. Renesančné prestavby domov sa prejavili aj vo forme charakteristických architektonických prvkov loggií, ktorými boli priestory na poschodí domov otvorené do dvora (Dolná č. 8, Lazovná č. 17, Námestie SNP č. 7, 12, 13, 14), ale aj na Slovensku jedinečnou formou loggie otvorenej do námestia (Námestie SNP č. 16). Neskorá renesancia okolo polovice 17. storočia je prezentovaná bohatou štukovou ornamentikou klenieb s prvkami palmiet a rastlinnej ornamentiky, vo vrchole figurálnou maľbou v zrkadle (sieň na poschodí domu na Námestí SNP č. 16). Rovnako bohaté dekorované klenby sa zachovali v priestoroch na poschodí domu na Námestí Štefana Moysesu č. 7. V požiari v roku 1761 boli zničené všetky dovtedy zachované drevené stropy, ktorými boli prestropené hlavne priestory poschodia. Z bezpečnostných dôvodov sa upustilo od použitia dreva a v prospech nehorľavých materiálov aj pri ohrozených vodorovných konštrukciách. Zničené stropy boli preto nahradzované vo veľkej miere plackovými klenbami, zriedkavejšie sa používal naďalej typ lunetovej klenby. Jednotlivé polia klenieb boli oddelené medziklenebnými pásmi, reprezentatívnejšou formou bolo členenie plôch klenieb a pásov zrkadlami vykrojenými do hĺbky, aplikáciou štukových rámov rôznych tvarov vo vrcholoch klenieb. Plackové typy klenieb pretrvávali aj v 18. storočí. Koncom 19. storočia sa v klenbách začínajú používať prefabrikáty, do železných traverz boli vkladané polia segmentovo klenutých tehlových klenieb, na vrcholy starších klenieb boli osadené štukové medailóny.

Koncom 18. storočia prestavbou starších meštianskych domov bol vybudovaný župný dom na Lazovnej ulici č. 9 a sídlo banskobystrického biskupstva na Námestí SNP č. 19, v interiéroch s množstvom cenných kamenných a štukových detailov. V roku 1913 bola na mieste bývalého Kammerhofu postavená budova Štátnych lesov s podjazdom do novej Národnej ulice, kde bola postavená polyfunkčná budova Národný dom podľa projektu Emila Belluša, v protiaľhlej pozícii filiálka Národnej banky (arch. Skřivánek). Pre Banskú Bystricu typická kvalitná moderná architektúra uvedeného obdobia vytvorila domoradie paralelné s líniou Hrona na veľkom úseku sídla s novými ulicami na pôvodne nezastavaných lúkach a záhradách v záveroch domových parciel.

F.1.6.5. Zatriedenie nehnuteľností

Rozdelenie nehnuteľností na základe ich pamiatkových hodnôt :

- nehnuteľné národné kultúrne pamiatky
- nehnuteľnosti vytypované na vyhlásenie za NKP
- nehnuteľnosti s pamiatkovou hodnotou
- nehnuteľnosti rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia
- nehnuteľnosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia
- pamätihodnosti obce

Národné kultúrne pamiatky

Národné kultúrne pamiatky sú nehnuteľnosti s individuálnymi pamiatkovými hodnotami (historické, spoločenské, urbanistické, krajinné, architektonické, vedecké, technické, výtvarné, umelecko-remeselné), evidované v Ústrednom zozname pamiatkového fondu.

Adresa ulica- orient. č.	Súp. číslo	Parcelné číslo	Č. ÚZPF rozsah OS*	UNKP unifikovaný názov kultúrnej pamiatky)	UNPO** unifikovaný názov pamiatkového objektu) alebo bližšie určenie	Rušivé prvky: P parter F fasáda S strecha, V vikier, +1 nadstavba
Bakossova ul. 2	468	1833	2330/0	dom meštiansky		
Bakossova ul. 4	469	1835	2331/0	dom meštiansky		

Adresa ulica- orient. č.	Súp. číslo	Parcelné číslo	Č. ÚZPF rozsah OS*	UNKP unifikovaný názov kultúrnej pamiatky)	UNPO** unifikovaný názov pamiatkového objektu) alebo bližšie určenie	Rušivé prvky: P parter F fasáda S strecha, V vikier, +1 nadstavba
Bakossova ul. 6	470	1836	2332/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 1	134	1483	2346/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 2	135	1601/4	2347/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 3	136	1484	2348/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 4	137	1600/1, 1600/8	2349/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 5	138	1485/1-2	2350/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 6	139	1599/1, 1599/5	2351/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 7	140	1489	2352/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 8	141	1598	2353/0	dom meštiansky	Bethlenov	záver historického dvorového krídla asanovaný
Dolná ul. 9	142	1490	2354/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 10	143	1597	2355/0	dom meštiansky		P- neprimeraná veľkosť a segmentové ukončenie otvorov S- nadstavba zadnej fasády o 1NP, výška strechy V- počet, veľkosť a tvar historické dvorové krídlo asanované
Dolná ul. 11	144	1494	2356/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 12	145	1596/1	2357/0	dom meštiansky		historické dvorové krídlo asanované
Dolná ul. 13	146	1495	2358/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 14	147	1593	2359/0	dom meštiansky		historické dvorové krídlo asanované
Dolná ul. 15	148	1496/1	2360/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 16	149	1592	2361/0	dom meštiansky		historické dvorové krídlo asanované
Dolná ul. 17	150	1498/1	2362/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 18	151	1589	2363/0	dom meštiansky		historické dvorové krídlo asanované
Dolná ul. 19	152	1499	2364/0	dom meštiansky		V- veľkosť, tvar, materiál historické dvorové krídlo asanované
Dolná ul. 20	153	1588	2365/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 21	154	1500/1	2366/0	dom meštiansky		V- veľkosť, architektonické riešenie

Adresa ulica- orient. č.	Súp. číslo	Parcelné číslo	Č. ÚZPF rozsah OS*	UNKP unifikovaný názov kultúrnej pamiatky)	UNPO** unifikovaný názov pamiatkového objektu) alebo bližšie určenie	Rušivé prvky: P parter F fasáda S strecha, V vikier, +1 nadstavba
Dolná ul. 22	155	1585/1	2367/0	dom meštiansky		DK- nadstavba o 1NP s predsadením hmoty pred fasádu, dostavba pričného krídla v strede dvora
Dolná ul. 23	156	1519	2368/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 25	158	1520/1-2	2369/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 26	159	1576	2370/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 27	160	1523	2371/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 28	161	1575	2372/0	dom meštiansky		DK- napojenie hmoty dvorového krídla na strechu uličného krídla, nadstavba DK o 1NP, plošný rozsah dostavby
Dolná ul. 29	162	1524/1	2373/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 30	163	1574/2	2374/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 31	164	1525	2375/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 32	165	1571	2376/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 33	166	1526	2377/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 34	167	1570/1-2	2378/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 35	168	1529	2379/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 36	169	1567	2380/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 37	170	1530/1	2381/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 38	171	1566	2382/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 39	172	1531	2383/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 40	173	1565	2384/0	dom meštiansky		S- nadstavba ZF o 1NP, veľkosť okenných otvorov nadstavby
Dolná ul. 41	174	1532	2385/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 42	175	1563	2386/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 43	176	1533	2387/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 44	177	1562	2388/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 45	178	1534	2389/0	dom meštiansky		HF- nadstavba koruny muriva
Dolná ul. 46	179	1555	2390/1 1-2	dom meštiansky		
Dolná ul. 47	180	1535/1	94/1 1-3	špitál s areálom	špitál Matej Bel- Funtík	

Adresa ulica- orient. č.	Súp. číslo	Parcelné číslo	Č. ÚZPF rozsah OS*	UNKP unifikovaný názov kultúrnej pamiatky)	UNPO** unifikovaný názov pamiatkového objektu) alebo bližšie určenie	Rušivé prvky: P parter F fasáda S strecha, V vikier, +1 nadstavba
Dolná ul. 48	181	1554	2390/2 1-2	dom meštiansky		ZF- architektonické riešenie, veľkosť otvorov, farebnosť S- spojenie do jednej strešnej roviny so strechou susedného domu č. 50, veľkosť a tvar vikiera s nevhodným balkónom historické dvorové krídlo asanované
Dolná ul. 49	182	1536	94/2 1-3	špitál s areálom	r. k. kostol sv. Alžbety	
Dolná ul. 47	180	1535/1	94/3 1-3	špitál s areálom	tabuľa pamätná Matej Bel-Funtík	
Dolná ul. 50	183	1551	2392/0	dom meštiansky		historické dvorové krídlo asanované
Dolná ul. 52	185	1550	2393/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 54	188	1546/1	2394/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 56	189	1545/1	2395/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 58	190	1544/1, 1544/2	2396/0	dom meštiansky		
Dolná ul. 60	191	1543	2397/0	dom meštiansky		
Horná Strieborná ul. 7	284	1610/1	2416/0	dom meštiansky		
Horná Strieborná ul. 8	288	1747	2417/0	dom meštiansky		
Horná Strieborná ul. 9	285	1612	2418/0	dom meštiansky		
Horná Strieborná ul. 13	289	1614/1-2	2419/0	dom meštiansky		
Horná Strieborná ul. 15	291	1615/1	2420/0	dom meštiansky		
Horná Strieborná ul. 16	296	1743	2421/0	dom meštiansky		
Horná Strieborná ul. 18	298	1742	2422/0	dom meštiansky		
Horná Strieborná ul. 19	295	1624	2423/0	dom meštiansky		
Horná Strieborná ul. 21	297	1625	2424/0	dom meštiansky		
Horná ul. 2	55	1326	2398/0	dom meštiansky		
Horná ul. 3	60	8	2399/0	dom meštiansky		
Horná ul. 4	57	1324	10011/0	dom meštiansky		
Horná ul. 5	62	9	2400/0	dom meštiansky		
Horná ul. 6	59	1323	10012/0	dom meštiansky		

Adresa ulica- orient. č.	Súp. číslo	Parcelné číslo	Č. ÚZPF rozsah OS*	UNKP unifikovaný názov kultúrnej pamiatky)	UNPO** unifikovaný názov pamiatkového objektu) alebo bližšie určenie	Rušivé prvky: P parter F fasáda S strecha, V vikier, +1 nadstavba
Horná ul. 7	64	10/2	2401/0	dom meštiansky		
Horná ul. 8	61	1319	10013/0	dom meštiansky		
Horná ul. 9	66	11	2402/0	dom meštiansky		
Horná ul. 10	63	1318	2403/0	dom meštiansky		
Horná ul. 11	68	12/1	2404/0	dom meštiansky		
Horná ul. 12	65	1315/1	2405/0	dom meštiansky		
Horná ul. 13	70	13/1	2406/0	dom meštiansky		
Horná ul. 14	67, 5748	1314/1, 1314/3	2407/0	dom meštiansky		
Horná ul. 16	69	1311	2408/0	dom meštiansky		
Horná ul. 17	74	15	10014/0	dom meštiansky		
Horná ul. 18	71	1310/1	2409/0	dom meštiansky		
Horná ul. 20	73	1309/1	10015/0	dom meštiansky		
Horná ul. 21	78	17	2410/0	dom meštiansky		
Horná ul. 22	75	1307/1	10016/0	dom meštiansky		
Horná ul. 23	80	18	10017/0	dom meštiansky		
Horná ul. 24	77	1306/1	2411/0	dom meštiansky		
Horná ul. 25	82	118	10018/0	dom bytový		
Horná ul. 26	79	1305/1-2	2412/0	dom meštiansky		
Horná ul. 28	81	1302	2413/0	špitál		
Horná ul. 32	85	1301	2414/0	dom meštiansky		
Horná ul. 34	87	1299	2415/0	dom meštiansky		
Horná ul. 36	89	1298/1	10019/0	dom meštiansky		
Kapitulská ul. 1	302	1340	2446/0	dom meštiansky		
Kapitulská ul. 2	341	1446/2	2327/1 1-2	kláštor jezuitov I.		
Kapitulská ul. 3	304	1341	2448/0	dom meštiansky		
Kapitulská ul. 4	305	1446/1	2327/2 1-2	kláštor jezuitov II.		
Kapitulská ul. 5	306	1342	2449/0	dom meštiansky		
Kapitulská ul. 6	307	1445/1	2451/1 1-3	kapitula s areálom	budova kapituly I.	
Kapitulská ul. 7	308	1343	2450/0	dom meštiansky		
Kapitulská ul. 8	309	1444	2451/2 1-3	kapitula s areálom	budova kapituly II.	
Kapitulská ul. 9	310	1344	2452/0	dom meštiansky		
Kapitulská ul. 10	311	1443	2451/3 1-3	kapitula s areálom	budova kapituly III.	
Kapitulská ul. 11	312	1345	2453/0	dom meštiansky		
Kapitulská ul. 13	314	1346	2454/0	dom meštiansky		
Kapitulská ul. 23	282	1332	2733/1 1-2	pamätník s areálom	pamätník SNP	

Adresa ulica- orient. č.	Súp. číslo	Parcelné číslo	Č. ÚZPF rozsah OS*	UNKP unifikovaný názov kultúrnej pamiatky)	UNPO** unifikovaný názov pamiatkového objektu) alebo bližšie určenie	Rušivé prvky: P parter F fasáda S strecha, V vikier, +1 nadstavba
Kapitulská ul.		1332	2733/2 1-2	pamätník s areálom	park	
Kapitulská ul.	547	1332	2320/3 1-5	opevnenie mestské	Mäsiarska bašta	
Katovná ul.	250	1801	2320/2 1-5	opevnenie mestské	Katovná bašta	
Kollárova ul.	7013	23/2	2320/5 1-5	opevnenie mestské	Obuvnícka bašta	
Lazovná ul.1	232	1759	2425/0	dom meštiansky		
Lazovná ul.3	234	1760	2426/0	dom meštiansky		
Lazovná ul.5	236	1761	2427/0	dom meštiansky		
Lazovná ul. 7	238	1762	2428/0	dom meštiansky		
Lazovná ul. 8	239	1765	96/1 1-2	dom meštiansky a pamätná tabuľa	dom meštiansky Izidor Žiak Somolický	
Lazovná ul. 8	239	1765	96/2 1-2	dom meštiansky a pamätná tabuľa	tabuľa pamätná Izidor Žiak Somolický	
Lazovná ul. 9	240	1784	2430/0	župný dom		
Lazovná ul. 10	241	1763	2431/0	dom meštiansky		
Lazovná ul. 11	242	1792	95/1 1-2	dom pamätný a pamätná tabuľa	dom pamätný Ján Botto	
Lazovná ul. 11	242	1792	95/2 1-2	dom pamätný a pamätná tabuľa	tabuľa pamätná Ján Botto	
Lazovná ul. 12	243	1822	107/0	miesto pamätne	miesto pamätne Pavol Križko	
Lazovná ul. 13	244	1793/1	2433/0	dom meštiansky		
Lazovná ul. 14	245	1821	2434/0	dom meštiansky		
Lazovná ul. 15	246	1799	2435/0	dom meštiansky		
Lazovná ul. 16	247	1820	2436/0	dom meštiansky		
Lazovná ul. 17	248	1800/1	2437/0	dom meštiansky		
Lazovná ul. 18	249	1819	2438/0	dom meštiansky		
Lazovná ul. 19	250	1801	10024/0	dom meštiansky		
Lazovná ul. 20	251	1818	2439/0	dom meštiansky		
Lazovná ul. 21	252	1803	2440/0	dom meštiansky		
Lazovná ul. 22	253	1817	2441/0	dom meštiansky		
Lazovná ul. 24	255	1816	2442/0	dom meštiansky		
Lazovná ul. 26	257	1815	2443/0	dom meštiansky		
Lazovná ul. 28	258	1814	2444/0	dom meštiansky		
Lazovná ul. 30	259	1813/1	2445/0	dom meštiansky		
Námestie Š. Moysesa			2320/1 1-5	opevnenie mestské	múr hradbový	
Námestie Š. Moysesa		1332	2320/4 1-5	opevnenie mestské	bašta hranatá	

Adresa ulica- orient. č.	Súp. číslo	Parcelné číslo	Č. ÚZPF rozsah OS*	UNKP unifikovaný názov kultúrnej pamiatky)	UNPO** unifikovaný názov pamiatkového objektu) alebo bližšie určenie	Rušivé prvky: P parter F fasáda S strecha, V vikier, +1 nadstavba
Námestie Š. Moysesa 1	29	1327	2335/0	fara		historické dvorové krídlo asanované
Námestie Š. Moysesa 2	30	1330/1	2336/0	dom meštiansky		
Námestie Š. Moysesa 3	31	1331/1	2337/0	dom meštiansky		historické dvorové krídlo asanované
Námestie Š. Moysesa 4	32	1333	2338/0	dom meštiansky		
Námestie Š. Moysesa 5	33	1334	2339/0	dom meštiansky		
Námestie Š. Moysesa 6	34	1335/2	2340/0	dom meštiansky		
Námestie Š. Moysesa 7	35	1336	2341/0	dom meštiansky		
Námestie Š. Moysesa 9	37	1774	2342/0	dom meštiansky		
Námestie Š. Moysesa 10	38	1775	2343/0	dom meštiansky		
Námestie Š. Moysesa 15	43	1779	2344/0	dom meštiansky		
Námestie Š. Moysesa 16	44	1783	2345/0	dom meštiansky		
Námestie Š. Moysesa 17	45	1828, 1825	3001/0	dom farský		
Námestie Š. Moysesa 26	52	1/1	2321/1 1-9	hrad mestský s areálom	brána opevnenia barbakanová	
Námestie Š. Moysesa 26	53	1/2	2321/2 1-9	hrad mestský s areálom	veža barbakana	
Námestie Š. Moysesa			2321/3 1-9	hrad mestský s areálom	múr hradbový	
Námestie Š. Moysesa 18	46	1830	2321/4 1-9	hrad mestský s areálom	Farská bašta	
Námestie Š. Moysesa 21	49	5	2321/5 1-9	hrad mestský s areálom	Pisárska bašta	
Námestie Š. Moysesa 25	51	2/1-2	2321/6 1-9	hrad mestský s areálom	radnica	
Námestie Š. Moysesa 20	48	4	2321/7 1-9	hrad mestský s areálom	palác, Matejov dom a Banícka bašta	
Námestie Š. Moysesa 28	56	3/1	2321/8 1-9	hrad mestský s areálom	kostol r. k. Nanebovzatia Panny Márie	
Námestie Š. Moysesa 21	49	5	2321/9 1-9	hrad mestský s areálom	kostol r. k. sv. Kríža slovenský	
Národná ul.		1471	109/0	pomník	Jozef Dekrét Matejovie	
Námestie Š. Moysesa 47	19	1832	110/1 1-4	hroby s náhrobníkmi súbor	hrob s náhrobníkom János Egry	

Adresa ulica- orient. č.	Súp. číslo	Parcelné číslo	Č. ÚZPF rozsah OS*	UNKP unifikovaný názov kultúrnej pamiatky)	UNPO** unifikovaný názov pamiatkového objektu) alebo bližšie určenie	Rušivé prvky: P parter F fasáda S strecha, V vikier, +1 nadstavba
Námestie Š. Moysesa 47	19	1832	110/2 1-4	hroby s náhrobníkmi súbor	hrob s náhrobníkom Jozef Dekrét Matejovie	
Námestie Š. Moysesa 47	19	1832	110/3 1-4	hroby s náhrobníkmi súbor	hrob s náhrobníkom Izidor Žiak Somolický	
Námestie Š. Moysesa 47	19	1832/1	110/4 1-4	hroby s náhrobníkmi súbor	hrob s náhrobníkom Ján Móry	
Národná ul. 8	736	1473	2826/0	dom meštiansky		
Národná ul. 10	880	1472/1	10010/0	banka		
Národná ul. 11	790	1424/1, 1425/1	108/1 1-2	hotel a pamätná tabuľa	hotel pamätný Matica Slovenská	
Národná ul. 11		1424/1	108/2 1-2	hotel a pamätná tabuľa	tabuľa pamätná Matica Slovenská	
Národná ul. 12	739	1423	104/1 1-2	internát a pamätná tabuľa	internát pamätný revolučný NV	
Národná ul. 12	739	1423	104/2 1-2	internát a pamätná tabuľa	tabuľa pamätná revolučný NV	
Skuteckého ul. 1	115	22/1	10027/0	dom meštiansky		
Skuteckého ul. 5	118	24	10028/0	škola		
Námestie SNP		5505/1	2328/0	socha na stĺpe	Panna Mária	
Námestie SNP		5505/1	2734/0	pomník	sovietska armáda	
Námestie SNP 1	1	1449/1	2455/0	radnica	Mühlsteinov	
Námestie SNP 2	2	1454	2456/0	dom meštiansky		
Námestie SNP 3	3	1455/1	2457/0	dom meštiansky		
Námestie SNP 4	4	1460	2458/0	dom meštiansky	Thurzov, tzv. Mittelhaus	
Námestie SNP 5	5	1461/1	2459/0	dom meštiansky		
Námestie SNP 6	6	1467	2460/0	dom meštiansky		
Námestie SNP 7	7	1468	2461/0	dom meštiansky		
Námestie SNP 8	8	1470/1	2462/0	budova administratívna		
Námestie SNP 9	9	1477	2463/0	dom meštiansky		
Námestie SNP 10	10	1478	2464/0	dom meštiansky		
Námestie SNP 11	11	1479/1	2465/0	dom meštiansky		
Námestie SNP 12	12	1602/1-2	2466/0	dom meštiansky		záver historického dvorové krídlo asanované
Námestie SNP 13	13	1603	2467/0	dom meštiansky		
Námestie SNP 14	14	1751/1	2468/0	dom meštiansky		
Námestie SNP 16	16	1753/1-2	2469/0	dom meštiansky	Benického	
Námestie SNP 17	17	1755	2470/0	dom meštiansky		
Námestie SNP 18	18	1756	2471/0	dom meštiansky		

Adresa ulica- orient. č.	Súp. číslo	Parcelné číslo	Č. ÚZPF rozsah OS*	UNKP unifikovaný názov kultúrnej pamiatky)	UNPO** unifikovaný názov pamiatkového objektu) alebo bližšie určenie	Rušivé prvky: P parter F fasáda S strecha, V vikier, +1 nadstavba
Námestie SNP 19	19	1758/1-4	97/1 1-2	palác biskupský a pamätná tabuľa	palác biskupský pamätný Štefan Moyses	
Námestie SNP 19	19	1758	97/2 1-2	palác biskupský a pamätná tabuľa	tabuľa pamätná Štefan Moyses	
Námestie SNP 20	20	1770/1	2473/0	dom meštiansky		
Námestie SNP 21	21	1771	2474/0	dom meštiansky		
Námestie SNP 22	22	1772/1	2475/0	dom meštiansky	Ebnerov dom	
Námestie SNP 23	23	1773/1	2476/0	banka		historické dvorové krídla asanované
Námestie SNP 24	24	1338	2477/0	veža mestská		
Námestie SNP 25	25	1339/2	2478/0	vážnica		
Námestie SNP 26	26	1447	2327/3 1-3	kláštor jezuitov	kostol r. k. sv. Františka Xaverského	
Námestie SNP 27	27	1448	2479/0	dom meštiansky	Oberhaus	
Štefánikovo nábrehie 6	954	1355/1, 1355/2, 1354	11297/0	škola		
Švantnera Františka 9	527	1439/1	103/1 1-2	budova administratívna a pamätná tabuľa	budova administratívna pamätná povereníctvo SNR	
Švantnera Františka 9	527	1439	103/2 1-2	budova administratívna a pamätná tabuľa	tabuľa administratívna pamätná povereníctvo SNR	

Nehnuteľnosti vytypované na vyhlásenie za NKP

Nehnuteľnosti s vysokým podielom zachovaných pamiatkových hodnôt (historické, spoločenské, urbanistické, krajinné, architektonické, vedecké, technické, výtvarné, umelecko-remeselné). Svojím pôdorysným založením, výškovým a priestorovým usporiadaním, dispozíciou a výrazom exteriéru spoluvytvárajú historickú urbanistickú štruktúru pamiatkového územia, ktorá je predmetom pamiatkovej ochrany.

Adresa ulica- orient. č.	Parcelné č.	Názov objektu	vznik	Dôvod zápisu
Horná (pred objektom Hungária na križovatke Horná- Skuteckého)	5419/2	park	začiatok 20. storočia	zachovaný pôdorys, kompozícia
Horná ul. 23	19/1-2	záhrada	koniec 18.-začiatok 19. storočia	
Horná ul. 29	120	dom meštiansky		
Horná ul. 31	121/1	dom meštiansky		

Adresa ulica- orient. č.	Parcelné č.	Názov objektu	vznik	Dôvod zápisu
Kapitulská ul. 15	1347	dom meštiansky	renesančné jadro z roku 1605, fasády 19. storočie	zachovaný pôdorys, dispozícia, fasády
Kapitulská ul. 17	1348	dom meštiansky	renesančné jadro z roku 1605, fasády 19. storočie	zachovaný pôdorys, dispozícia, fasády
Kapitulská ul. 21	1350	seminár	renesančné jadro z roku 1605, fasády 19. storočie	pôdorys, dispozícia, fasády
Komenského ul. 3	126	dom bytový	koniec 19. storočia	pôdorys, dispozícia, fasády
Komenského ul. 7	29	dom obytný	koniec 19. storočia	pôdorys, dispozícia, fasády
Kuzmányho ul. 3	1418	dom správcu	koniec 19. storočia, 1894	zachovaný pôdorys, dispozícia, fasády
Kuzmányho ul. 1	1419	škola	koniec 19. storočia, 1894	zachovaný pôdorys, dispozícia, fasády
Lazovná ul. 2	1769/1	dvorové krídlo		súčasť meštianskeho domu na Námestí SNP č. 20, zachovaný pôdorys, dispozícia, fasády
Lazovná ul. 6	1766/1	škola židovská	koniec 19. storočia	zachovaný pôdorys, dispozícia, fasády
Lazovná ul. 9	1785		začiatok 17. storočia, fasády začiatok 20. storočia	súčasť asanovanej Lazovnej brány zachovaný pôdorys, dispozícia, fasády
Lazovná ul. 32	1811	materská škôlka	koniec 19. storočia	zachovaný pôdorys, dispozícia, fasády
Lazovná ul. 38	1804		koniec 19. storočia	zachovaný pôdorys, dispozícia, fasády
Námestie Š. Moyses 4	1333	záhrada	koniec 19. storočia	zachované pôdorysné členenie a kompozícia, vzácne tisy
Námestie Š. Moyses 8	1337	banka	1934	projekt Emil Belluš, zachovaná hmotová skladba, čiastočné úpravy fasád, úpravy pôdorysu a dispozície
Námestie Š. Moyses 14	1778/1	škola	rok 1858	budova Vyššieho gymnázia, zachovaný pôdorys, dispozícia
Národná 13, 15 Štefánikovo nábřežie 1	1474/1 1375	dom bytový	30. roky 20. storočia	zachovaný pôdorys, dispozícia, fasády, hmotové členenie
Skuteckého ul. 2, 4	1 2 4		koniec 19. storočia	zachovaný pôdorys, dispozícia, fasády, hmotové členenie
Skuteckého ul. 6	125/3	dom bytový	koniec 19. storočia	zachovaný pôdorys, dispozícia, fasády, hmotové členenie
Štefánikovo nábřežie 1	1375	dom bytový	30. roky 20. storočia	zachovaný pôdorys, dispozícia, fasády, hmotové členenie

Adresa ulica- orient. č.	Parcelné č.	Názov objektu	vznik	Dôvod zápisu
Štefánikovo nábřežie 2	1371	vila	30. roky 20. storočia	zachovaný pôdorys, dispozícia, fasády, hmotová skladba
Štefánikovo nábřežie 3	1370	vila	30. roky 20. storočia	zachovaný pôdorys, dispozícia, fasády, hmotová skladba
Štefánikovo nábřežie 4	1366	vila	30. roky 20. storočia	zachovaný pôdorys, dispozícia, fasády, hmotová skladba
Strieborné námestie 5	1785	dom meštiansky		zachovaný pôdorys, dispozícia, fasády, hmotová skladba

Nehnuteľnosti s pamiatkovými hodnotami

Historické objekty so zachovanými pôvodnými časťami konštrukcií, úpravami fasád (rozmery a výplne otvorov, detailmi štukovej výzdoby, prvkami strešnej konštrukcie) a inými detailmi, ktoré vhodne prezentujú hodnoty pamiatkového územia.

Parcelné č.	Súp. číslo	Adresa	Názov objektu	Poznámka
1627		Dolná Strieborná ul.	dom remeselnícky	
1628		Dolná Strieborná ul.	dom remeselnícky	
1630	932	Dolná Strieborná ul.	dom obytný	
1631/2	932	Dolná Strieborná ul.	dom obytný	
1606		Horná Strieborná ul. 3	remeselnícky dom	
1748		Horná Strieborná ul. 6	meštiansky dom	
1613		Horná Strieborná ul. 11	meštiansky dom	
1618/1		Horná Strieborná ul. 17	meštiansky dom	
1741		Horná Strieborná ul. 20	remeselnícky dom	
1739		Horná Strieborná ul. 22	remeselnícky dom	
1782		Krížna ul. 1	remeselnícky dom	
1781		Krížna ul. 3	remeselnícky dom	
1780/1		Krížna ul. 5	remeselnícky dom	
1458		ul. J. Cikkera 3	dom bytový	

Nehnuteľnosti rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia

Nehnuteľnosti, ktoré dodržiavajú pôvodnú parceláciu a spôsob zástavby parcely, uličnú čiaru, objem stavby i vo vzťahu k okolitej zástavbe a vhodne dopĺňajú urbanistickú štruktúru pamiatkového územia.

Parcelné č.	Súp. číslo	Adresa	Názov objektu	Poznámka
1427		ul. J. Cikkera 4	dom bytový	
1457/1		ul. J. Cikkera 5	hotel	
1428		ul. J. Cikkera 6	dom bytový	
1457/2		ul. J. Cikkera 7	dom bytový	
1437		J. Cikkera 8	dom bytový	
1451		ul. J. Cikkera 9	dom bytový	
1438		ul. J. Cikkera 10	dom bytový	
1450		ul. J. Cikkera 11	dom bytový	
1440		ul. J. Cikkera 13- Kapitulská ul. 14-16	dom bytový	
14/1		Horná ul. 15	meštiansky dom	
16		Horná ul. 19	meštiansky dom	
1607/1,2 1608/1		Horná Strieborná ul. 5	dom zborový	novostavba
1746		Horná Strieborná ul. 10	meštiansky dom	novostavba
1745		Horná Strieborná ul. 12	obytný dom	
1744		Horná Strieborná ul. 14	obytný dom	novostavba
1626		Horná Strieborná ul. 23	dom obytný	novostavba
1739		Horná Strieborná ul. 22	dom remeselnícky	
1787		Horná Strieborná ul. 24	dom meštiansky	
1352/1		Kapitulská ul. 27	budova administratívna	
25 – 1		J. A. Komenského ul. 5	Škola - SPŠS	
1487		Kuzmányho ul. 2	dom bytový	
1492		Kuzmányho ul. 4	dom bytový	
1414		Kuzmányho ul. 5	dom bytový	
1497		Kuzmányho ul. 6	dom bytový	
1413		Kuzmányho ul. 7	dom bytový	
1509		Kuzmányho ul. 8	dom bytový	
1383		Kuzmányho ul. 9	dom bytový	
1510		Kuzmányho ul. 10	dom bytový	

Parcelné č.	Súp. číslo	Adresa	Názov objektu	Poznámka
1382		Kuzmányho ul. 11	dom bytový	
1511		Kuzmányho ul. 12	dom bytový	
1512		Kuzmányho ul. 14	dom bytový	
1528/1		Kuzmányho ul. 16	dom bytový	
1535/3		Kuzmányho ul. 18	dom bytový	
1353		Štefánikovo nábrežie 7	budova administratívna	
1752		Námestie SNP 15	dom meštiansky a banka	
1476		Národná ul. 2	dom bytový	
1466/1		Národná ul. 3	dom bytový	
1475		Národná ul. 4	dom bytový	
1465/1		Národná ul. 5	dom bytový	
1474		Národná ul. 6	dom bytový	
1464/1		Národná ul. 7	dom bytový	
1463/1		Národná ul. 9	dom bytový	
1432		F. Švantnera 1	dom bytový	
1373		F. Švantnera 2	dom bytový	
1433		F. Švantnera 3	dom bytový	
1369		F. Švantnera 4	dom bytový	
1434		F. Švantnera 5	dom bytový	
1368		F. Švantnera 6	dom bytový	
1439/5		F. Švantnera 7	dom bytový	
1364		F. Švantnera 8	dom bytový	
1439/6		F. Švantnera 9	dom bytový	
1363		F. Švantnera 10	dom bytový	
1358		F. Švantnera 12	dom bytový	
1357		F. Švantnera 14	dom bytový	

Nehnutelnosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia

Novostavby postavené po roku 1970, ktoré objemom, architektonickým výrazom a situovaním na parcele pôsobia v pamiatkovou území rušivo.

Parcelné č.	súp. č.	Adresa	Názov objektu	Odôvodnenie Požiadavka na zmenu
1459/4		Cikquera Jána ul.	parcelsa po asanovanej stavbe kina Urpín	plošný rozsah bývalej zástavby parcely
1459/5		Cikquera Jána ul.	kino Urpín	situovanie na parcele, rozsah zástavby parcely, objemový rozsah, architektonické riešenie
1596/2,4,5		Dolná 12	dvorové krídlo novostavba	rozsah zástavby parcely, hmotová skladba, podlažnosť, osadenie klimatizačných jednotiek v rade na zadnú fasádu
1520 (južná časť parcely), 1521		Dolná 19	dvorové krídlo novostavba	rozsah zástavby parcely dvorového krídla, hmotová skladba, objemový rozsah, výškové zónovanie,
1552/2		Dolná 50	rodinný dom novostavba	hmotová skladba, architektonické riešenie, farebnosť
1584		Dolná 24	obchodný dom novostavba	rozsah zástavby parcely dvorového krídla, hmotová skladba, architektonické riešenie
1551		Dolná 50	dom meštiansky-dostavba	DK- prístavba schodiskovej veže
1552/2		Dolná 50	dom rodinný	architektonické riešenie, farebnosť, spôsob zástavby parcely
1541/2		Dolná 62	administratívna budova Allianz	rozsah zástavby parcely, hmotová skladba, objemový rozsah, výškové zónovanie, architektonické riešenie
1308/1		Horná ul. 20, 22	dvorové krídlo v závere parcely	rozsah zástavby parcely, hmotová skladba, architektonické riešenie
1605,1609		Horná Strieborná ul. 1	polyfunkčný dom	rozsah zástavby parcely, hmotová skladba, objemový rozsah, výškové zónovanie, architektonické riešenie
1749/2		Horná Strieborná ul. 4A	polyfunkčný dom	hmotová skladba, objemový rozsah, výškové zónovanie, farebnosť, architektonické riešenie, materiál
1613		Horná Strieborná ul. 11	nadstavba dvorového krídla	rozsah zástavby parcely, objemový rozsah, hmotová skladba, architektonické riešenie
1618/2		Horná Strieborná ul. 15	prístavba schodiskovej veže k južnému traktu	rozsah zástavby parcely, hmotová skladba, architektonické riešenie
1441		Kapitulská 10, 12	administratívna budova	
1764		Krížna 7	novostavba – bytový dom	rozsah zástavby parcely, hmotová skladba, objemový rozsah, architektonické riešenie
1823		Krížna	rodinný dom	rozsah zástavby parcely, hmotová skladba, architektonické riešenie (vikiere)
1824		Krížna	rodinný dom novostavba	rozsah zástavby parcely, hmotová skladba, architektonické riešenie
20/2-3-4		Kollárova ul.	garáže	

Parcelné č.	súp. č.	Adresa	Názov objektu	Odôvodnenie Požiadavka na zmenu
27/2		Kollárova ul.	Bytový dom	objemový rozsah, výškové zónovanie, osadenie objektu v tesnej blízkosti bašty
1535/3		Kuzmányho	administratívna budova	rozsah zástavby parcely, hmotová skladba, architektonické riešenie
1767,1768		Lazovná ul. 4	rodinný dom	architektonické riešenie
1381		Kuzmányho 13	bytový dom	nadstavba
1380		Kuzmányho 15	bytový dom	nadstavba
1385-1405		Kuzmányho	garáže	situovanie pri hradbách
1777/4-5		Námestie Štefana Moysesu 12	obchodný dom	rozsah zástavby parcely, hmotová skladba, architektonické riešenie
1329		Námestie Štefana Moysesu 2, 3	dvorové krídla- novostavba – dom bytový	
2287		Námestie Štefana Moysesu	tržnica	situovanie v blízkosti mestského hradu, nerešpektovanie terénnych daností
1421/2-11		Štefánikovo nábrežie	garáže	

Pamätihodnosti mesta

Mesto Banská Bystrica utvára všetky podmienky, potrebné na zachovanie, ochranu a využívanie pamiatkového fondu na svojom území.

Mesto eviduje Pamätihodnosti mesta Banská Bystrica, kde zaradilo hnutelné a nehnuteľné veci, kombinované diela prírody a človeka, historické udalosti, názvy ulíc, zemepisné a katastrálne názvy, ktoré sa viažu k histórii a osobnostiam Banskej Bystrice

Evidencia a výber pamätihodností sa koná na základe súčinnosti a metodickej pomoci KPÚ Banská Bystrica.

Zoznam pamätihodností mesta Banská Bystrica bol schválený uznesením MsZ č. 311/2011 v súlade s VZN mesta Banská Bystrica č. 4/2010 o evidencii pamätihodností mesta Banská Bystrica.

Pamätihodnosť	Umiestnenie	Zaradenie
Hmotné nehnuteľné pamätihodnosti		
fontána	Námestie SNP	
Pobočka – Slovenská sporiteľňa	Námestie Š. Moysesu č. 8	
Pošta/Stredisko poštovej prevádzky	Horná ul. č. 1	
ZŠ Š. Moysesu	Námestie Štefana Moysesu č. 23	
komín	vo dvore domu v Hornej ulici/ prechod k Múzeu SNP	
Štadlerovo nábrežie		
Park pod Pamätníkom SNP/ po Daňový úrad		prírodný priestor kombinované dielo prírody a človeka
Hmotné hnutelné pamätihodnosti		
pamätný kameň J. D. Matejovie (odkaz J. D. Matejovie Zachovať lesy potomkom)	Horná ul. č. 1	pamätne tabule, označenia, sochy, bustы
tabuľky s nápisom PROVERENO MIN NET	územie mesta	

pamätná tabuľa (osadená pri návšteve arcikniežaťa Franca Karla roku 1821 K. A. Zipsera)	Horná Strieborná ul. č. 21 (v interiéri)	
socha pápeža Jána Pavla II. (autor: R.Lauro, P. Sulík)	Kapitulská ul. č. 21	
súsošie Štefana Moysesu a Karola Kuzmányho (autor: akad. maliar M. Tomaško)	Námestie Š. Moysesu / pri tržnici	
tabuľka - fortifikačný múr (označenie výšky vody pri povodni v roku 1813)	Fortifikačný múr – pozdĺž I/66	
Nehmotné pamätihodnosti		
Medený Hámor		udalosť

F.1.7. Archeologické náleziská

Areál mestského hradu

- **Farský kostol Nanebovzatia Panny Márie, č. ÚZPF 2321/8, parcelné č. 3**
výskumy v roku 1984. V interiéri kostola, cca v strede lode, resp. v jej západnej časti pod chórom boli odkryté základy južného múru lode a emporie staršieho kostola, paralelné so stojacim severným múrom. Na základe uvedených nálezov je možné interpretovať pôvodnú sakrálnu stavbu, datovanú na základe písomných prameňov a analogických pôdorysov do polovice 13. storočia (jednoloďový objekt, na západnej strane s murovanou emporou a predsunutou vežou). Východný, pravdepodobne pravouhlý uzáver nebol dosiaľ doložený.
- **Kostol sv. Kríža – slovenský, č. ÚZPF 2321/9, parcelné č. 5**
výskumy v rokoch 1981, 1982. Výsledky výskumu preukázali, že najstaršia časť kostola (pôvodne menšia, jednoloďová kaplnka, nebol postavená súčasne so severným obvodovým múrom opevnenia hradného areálu ako sa prv predpokladalo, ale je jeho prístavbou. Výstavba hradbového múru je podľa najnovších výsledkov archívnych a archeologických výskumov datovaná až do 2. polovice 15. storočia (pred rokom 1465 boli murované bašty navzájom pospájané palisádami).
- **Mestský hrad, príkostolný cintorín okolo farského kostola, parcelné č. 5419, 2/2**
výskumy v rokoch 1981, 1982, 1995, 1996. V priestore medzi kostolmi (farským a slovenským) bolo odkrytých 92 hrobov z mladšej fázy cintorína (17.-18. storočie). Ich neobvykle plytké uloženie (98 % hrobov bolo pochovaných v hĺbke 40-90 cm), poukazuje na zmenu nivelety v uvedenej časti areálu. Podľa výšky dlažby v slovenskom kostole ako aj výsledkov archeologických výskumov v Matejovom dome sa predpokladá, že terén bol znížený o cca 80-120 cm.
- **Mestský hrad, južne od Farskej bašty**
odkrytie ďalších 12 hrobov cintorína. Spôsob pochovávania bol etážovitý, s dvoj i viacnásobnou superpozíciou hrobov, zapustených do rôznych hĺbok. Ďalšie štyri hroby boli zachytené na parcele č. 2/2, medzi farským kostolom a objektom mladšieho pretória (vybudovaným po požiari v roku 1500).
- Na cintoríne okolo kostola sa pochovávalo už od 13. storočia. Až na prerušenie v období tureckého nebezpečenstva (1530), bol cintorín funkčný do konca 18. storočia. Vzhľadom na postupné zaplňovanie areálu okolo kostola ďalšou zástavbou – sakrálnou i profánnou charakteru sa priestor vhodný na pochovávanie neustále zmenšoval, čo vyvolávalo neustále porušovanie starších hrobov. V písomných prameňoch je k roku 1406 doložený karner – osárium sv. Michala (poslednýkrát spomínaný ešte v 2. polovici 17. storočia). Pravdepodobne z uvedených dôvodov sa výskumom nepodarilo zachytiť hroby zo starších fáz cintorína.
- **Opevnenie mestského hradu, parcelné č. 5419, 1/1 a 6** v areáli základnej školy na Námestí Štefana Moysesu č. 3, výskum v rokoch 1966, 1997, 2001. Odkrytie zvyškov najstaršieho palisádového opevnenia hradu, konkrétne kolových jám a spálených kolov (vybratých z vrstiev

datovaných mincami do 2. polovice 15. storočia). Jamy po koloch s kamenným obložením sa nachádzali v piatich radoch (v šírke 250 cm), v hĺbke 150-170 cm, približne v jednej línii so západným hradbovým múrom, datovaným do konca 60. rokov 15. storočia, t. j. po roku 1465, z ktorého pochádza písomná správa o poskytnutí nemalého finančného obnosu na vybudovanie murovaného opevnenia hradu. Časť západného hradbového múru bola zistená tiež z južnej strany veže, v priestore mladšieho vstupu do hradného areálu.

- **Vstupná časť do mestského hradu s barbakanom, parcelné č.** v priestore barbakanu bola zistená priekopa so zahroteným profilom, prebiehajúca v smere severozápad - juhovýchod, situovaná pred pôvodnou vstupnou- bránovou vežou – dnešnou zvonickou.
- **Areál ZŠ Kollárova, parcelné č.** boli odkryté časti základového muriva širokého 145-180 cm zaniknutej bašty (pravdepodobne obdĺžnikového pôdorysu) mestského hradu - tzv. Ondrejovej a základy neznámych objektov v dotyku s pretóriom.
- **Zástavba areálu mestského hradu, parcelné č. 1/2, 2/2, 5419** – výskumy v rokoch 1993, 1995, 1996, 1997. V severozápadnom nároží hradného areálu bol čiastočne odkrytý objekt zaniknutej fary. Táto drevená stavba s maltovou dlážkou dosahovala dĺžku 9,8 m a bola orientovaná juhovýchod - severovýchod. V jej interiéri sa našli zvyšky kachľovej pece, datovanej na základe kolekcie komorových neglazovaných kachlíc do polovice 15. storočia. Fara zanikla pri požiari v roku 1500.
- V priestore areálu, severne od zvonice boli odkryté základy „strážneho domčeka“ (rozmery 6,7 x 6,6 m), pristavané k západnému hradbovému múru. Objekt bol postavený podľa písomných prameňov v roku 1587. Zo severnej strany k nemu priliehali plytké základy hospodárskych stavieb. Pod uvedeným komplexom sa zistila deštrukcia pomerne veľkého dreveného objektu (s ubíjanou podlahou), ktorý je možné datovať na základe nálezov kachlíc na koniec 15. storočia.
- Medzi farským kostolom a radnicou boli zachytené pôdorysy troch dosiaľ neznámych stavieb, ktoré nebolo možné preskúmať z dôvodu osádzania novej dlažby v areáli. Murované kamenné objekty – dva štvoruholníkového a jeden pravdepodobne kruhového pôdorysu boli už čiastočne porušené rekonštrukciou inžinierskych sietí. Základové murivo jedného z objektov pravouhlého pôdorysu dosahovalo šírku 140 cm. V druhom, čiastočne skúmanom objekte, sa našla kolekcia glazovaných gotických kachlíc. Vzhľadom na charakter týchto nálezov je možné predpokladať, že išlo o najstaršiu radnicu.
- Objekt so súvislou kamennou deštrukciou kruhového pôdorysu sa nachádzal južne od východného uzáveru svätyne. Objavil sa po vybagrovaní povrchovej asfaltovej a betónovej vrstvy a okamžite bol zasýpaný podkladovým štrkom pod novú dlažbu. Na základe pôdorysu a Willenbergovej veduty z roku 1590, resp. 1596 je reálne uvažovať, že išlo o pozostatok stavby karnera sv. Michala.
- Ďalšou polohou s predpokladom archeologických nálezov hnutelných i nehnuteľných je rozsiahla poloha pod vrškom hradného kopca, odkiaľ bol zberom získaný nálezový materiál datovaný do 11. storočia. Ide o zástavbu Hornej ulice až po hranice Pamätníka SNP, t. j. priestory vnútrobloku, resp. dvory.

Z prehľadaného prehľadu výsledkov výskumov i načrtnutých ďalších nálezových možností je nutné považovať celé územie mestského hradu za archeologické nálezisko, ktoré je potrebné rozšíriť aj na príľahlé polohy mimo opevneného areálu, t.j. pred barbakan, Galériu, poštu, resp. školu.

Dolná ulica

- **Dolná č. 35, č. ÚZPF 2379/0** (Ebnerov dom) – výskumy v r.1974 a 1979.
- Kachliarska dielňa v 15. storočí – zanikla pri požiari v roku 1500 – bohaté nálezy komorových neglazovaných kachlíc s reliéfnou figurálnou výzdobou.
- **Dolná, parkovisko za hranicou PR, parcelné č. 5513**, výskum v roku 1993. Nález zaklenutého mlynského náhonu (novovek).
- **Dolná č. 10 a 12, č. ÚZPF 2355/0 a 2357/0**, výskum v roku 1993. Odkrytie neznámych suterénnych priestorov zo 16.- 17. storočia., nálezy keramiky zo 14.- 16. storočia. a mincí zo 14.

a 15. storočia.

- **Dolná č. 19, č. ÚZPF 2364/0** – nálezy keramiky z 15. storočia v požiarovej vrstve, získané pri kopaní základov (r. 1996, 1997) a nálezy renesančných kachlíc.
- **Dolná č. 33, č. ÚZPF 2377/0** – výskum 2002. V rámci rekonštrukcie barokového domu zistená kultúrna vrstva so stredovekými nálezmi (15. storočia), dokladajúca gotické jadro objektu, a jeho prestavbu po požiari v roku 1761.
- **Dolná, okolie Dolnej brány**, výskum v roku 2009. Torzá viacerých (bez prednej identifikácie) murív, gotický architektonický článok a deštrukcia drevozemného opevnenia z roku 1540.

Dolná Strieborná ulica

- Baroková kanalizácia (r.2006)
- Torzo nárožia striebornej brány (r.2006)

Horná ulica

- **Horná č. 2 – 4** : stredoveká vrstva s deštrukciou drevohlineného domu predchádzajúceho súčasný kamenný, studňa. Gotické nálezy 14. – 16. storočia (r.2009).
- **Nález základovej dosky pre pilier (z kmeňov spájaných vápennou maltou** – novovek), fragment žľabu s čiastočne zachovanou výdrevou (17.-18. storočie?), kanál, pravdepodobne renesančný, prekrytý s platňami s lomového kameňa, murivá zaniknutých suterénnych priestorov, po asanovanom dvorovom trakte z konca 19. storočia (plošne zachytený objekt pece, odkrytie koruny studne , vyloženej lomovým kameňom, sekundárne preklenutej tehlyami – čiastočne zachytená archeologickým výskumom v roku 2008, hnutelné archeologické nálezy, keramika, pochádzajúca z obdobia od cca 15. – 18. storočia (2015)
- **Horná brána** – nález časti základového muriva opevnenia v dotyku s Hornou bránou (rok 2006).

Kapitulská ulica

- **Hronská brána**: základové murivo a zahĺbené objekty v súvislosti s Hronskou bránou, mince zo 16. storočia (rok 2009).
- **Kapitulská č. 7** v interiéri niekoľko vrstiev stredovekých udusaných hlinených dlážok datovaných stredovekým keramickým materiálom (rok 2006).

Katovná ulica

- Baroková kanalizácia (rok 2006)

Křížna ulica

- Baroková kanalizácia – jeden hlavný zberač (rok 2006).

Kuzmányho ulica

- V ceste zahĺbený objekt púchovskej kultúry (rok 2009).

Lazovná ulica

- Nález kanalizačného systému z obdobia baroka, výskumy v rokoch, 2007.
- Pre domom č. 18, výskum v roku 2007. Deštruované kamenné murivo zo stredoveku.
- V dome číslo 20, výskum v roku 2006. Zistené nedatované kultúrne vrstvy v podjazde, jedna z nich požiarová.
- Lazová brána, výskum v roku 2006. Zistený pôdorys a základové murivo.

Námestie SNP

- **Námestie SNP č. 16, č. ÚZPF 2469/0** (Benického dom), výskum v rokoch 1982, 1986. Zo suterénu staršieho, pôvodne samostatne stojaceho domu v západnej časti parcely pochádzajú nestratifikované keramické nálezy, rámcovo datované do 13.-14. storočia.
- **Námestie SNP, pred domom č. 7 na komunikácii, parcelné č. 5505**, výskum v roku 1993. V hĺbke 190 cm zistené staršie, pravdepodobne novoveké, drevené kanalizačné potrubie o priemere 20 cm.

- **Námestie SNP pri fontáne, parcelné č. 5505**, výskum v roku 1994, 1995 a 1996. Odkryté porušené drevené potrubie o priemere 20 cm, vyrobené z borovicového kmeňa, pravdepodobne novoveké.
- **Námestie SNP č. 3, č. ÚZPF 2457/0, parcelné č. 1455/1**, výskumy v rokoch 1994, 1995 a 1996. V priestore vnútrobloku vo dvore sa na juhovýchodnom okraji parcely odkryla časť dreveného, zrubového objektu z 2. polovice 15. storočia, ktorý zanikol pri požiari v roku 1500. Vlastníkom uvedeného pozemku bol v tomto období Ján Thurzo. Sprievodné nálezy predstavovali pomerne bohatú výbavu: sklenené nádoby, biela keramika, kachlice a pod. V superpozícii pod objektom sa zistila konštrukcia starších drevených žľabov vodovodu (pred 1. polovicou 15. storočia), pod ktorými sa našli fragmenty slovanskej keramiky z 10. storočia.
- **Námestie SNP č. 1, č. ÚZPF 2455/0, parcelné č. 1449**, výskum v rokoch 1996 a 1997. Pri sledovaní rekonštrukčných prác v suterénnych priestoroch radnice bola zistená čierna kultúrna vrstva, datovaná keramickými nálezmi do 13.-14. storočia. Na prízemí sa našli fragmenty neglazovaných komorových kachlíc datovaných do 15. storočia a na 1. poschodí sa pri odstraňovaní násypu z renesančnej klenby zachránilo veľké množstvo gotických kachlíc približne z troch kachľových pecí. Na nádvorí zistené mohutné murivá zo 16. storočia ako aj žumpa pod prevetom a odpadové jamy. Počas výskumu v roku 2008 v dvorovom krídle zistená zasypaná bližšie nedatovaná studňa.
- Pozoruhodné archeologické objavy zaznamenané v Dolnej ulici, predovšetkým však na Námestí SNP, ale aj systematické sledovanie zásahov do terénu a výsledky zberu archeologických huteľných nálezov, zaraďujú uvedené časti PR do kategórie archeologických nálezísk. Dôsledné sledovanie zemných prác, požadovanie a realizovanie predstihových – záchranných archeologických výskumov, predovšetkým vo vnútroblokoch a dvoroch, je zásadným predpokladom pre ochranu archeologických nálezov huteľných i nehnuteľných a súčasne aj jedinou možnosťou na objasnenie zložitého historického a stavebno-urbanistického vývoja sídla.

Námestie Štefana Moyses

- **Námestie Štefana Moyses č. 17, farský dvor, č. ÚZPF 3001/0**, výskum v roku 1987. Zistené bolo zníženie terénu v rámci mladších stavebných fáz komplexu a potvrdená prístupová komunikácia do neskorogotického objektu. V suteréne východného krídla sa v základovom murive obnažil pôvodný otvor, neskôr sekundárne zamurovaný. Výskum bol obnovený v roku 2004 s negatívnymi výsledkami.
- **Námestie Štefana Moyses č. 23, parcelné č. 1778/1**, výskum v roku 1988. Vo vstupnom priestore základnej školy, vo vyhĺbenej jame (400 x 200 x 190 cm) bol v hĺbke 163 – 190 cm odkrytý blok mazanice, pravdepodobne z pece, s keramickým materiálom, datovaným do neskorej doby bronzovej. Narušený bol základmi gotickej stavby, zapustenými do hĺbky 180cm. Nad pravekým objektom sa v profile zistila kultúrna vrstva zo 14.-16. storočia.
- **Námestie Štefana Moyses, pred domom č. 11, parcelné č. 5419**, archeologický dozor v roku 1996. Z vyhĺbenej ryhy (hĺbka 100 cm) ojedinelý keramický nálež dna nádoby, datovaný do 12. storočia. Východne od miesta nálezu zachytená na ploche 7 x 3 m spálená kultúrna vrstva a obytný drevený príbytok, datovaný na základe sprievodných nálezov do 14.-15. storočia, so zánikovým horizontom spôsobeným požiarom v r. 1500.
- **Priestor Námestie Štefana Moyses pred domom č. 12, parcelné č. 5419**, archeologický dozor v roku 1996. Vo vzdialenosti 5 m východne od domu potravín bol zistený suterén gotického domu. Kultúrna vrstva so stredovekou keramikou sa zistila aj pred JV nárožím banky Slovakia a ďalší stredoveký objekt južne od JZ nárožia novej tržnice.
- **Námestie Štefana Moyses, pred rozhraním domov č. 14 – 15, č. ÚZPF 2344/0, parcelné č. 5419**, v roku 1966 sledovanie prác v súvislosti s výmenou inžinierskych sietí a následným osadením novej dlažby. V priestore námestia zistený v hĺbke 250 cm zaklenutý kamenný objekt (pravdepodobne chodba) široký 100 cm a vysoký 120 cm, smerujúci k Farskej bašte. Nálež nebolo možné preskúmať ani zdokumentovať, nakoľko bol urýchlene zasypaný.

- **Priestor Námestia Štefana Moyses**a, na mieste asanovanej starej tržnice, vybudovanej v polohe zasypanej vodnej priekopy, písomne doloženej v roku 1480, **parcelné č.: 1/2, 2287**, záchranný výskum v roku 1996. Čiastočne zachytený priebeh priekopy bol zdokumentovaný v dĺžke 120 m. Nepodarilo sa však zistiť jej šírku ani hĺbku, zasypaná bola koncom 18. storočia.
- **Námestie Štefana Moyses**a č. 2, dvorová parcela. Kultúrna vrstva a vydrevená odpadová jama zo stredoveku.
- **Námestie Štefana Moyses**a, **priestor pred pretóriom**. Zaniknutý zaklenutý suterénny objekt z vrstvou naplaveniny, a neidentifikované murivá pri pretóriu.

Celý priestor Námestia Štefana Moyses

a má potenciál archeologických nálezov; pod dlažbou, resp. súčasnou zástavbou nachádzajú pozostatky starších sídelných celkov (praveké osídlenie) i staršej stredovekej sa drevenej zástavby, ktorú zrejme až začiatkom 16. storočia nahradila kamenná architektúra.

Námestie S. H. Vajanského

- **Námestie S. H. Vajanského- Kuzmányho ulica, príprava výstavby polyfunkčného domu, parcelné č. 1539/2**, archeologický výskum prerušený, dosiaľ zistené hnutelné archeologické nálezy z obdobia 19.-20. storočia, zachytená deštrukcia budovy zo začiatku 20. storočia, asanovaná v roku 1979 (2014-2015).

Národná ulica

Zachytené základové murivo mestského opevnenia a obvodové murivo s tehlovou dlažbou objektu pristavaného k tzv. bráne Komorského dvora – pravdepodobne sýpky (r.2007).

Ulica Jána Cikkera

- **Ulica Jána Cikkera, parcelné č. 1426**, záchranný výskum v roku 2000 bol vyvolaný zistením kultúrnej vrstvy s najmenej tromi sídliskovými horizontmi od včasného až po neskorý stredovek. Najstaršie doklady osídlenia sú nálezmi keramiky datované do 12. storočia. Ďalšie, výrazné nálezy, materiálnej kultúry reprezentujú 14.-15. storočie, najmladší horizont je zo 16. storočia.
- **Ulica Jána Cikkera, miestna komunikácia** v priestore cesty objekt pravdepodobne púchovskej kultúry.
- **Ulica Jána Cikkera, bývalý dvor**, dnes prístavba štátnej opery, výskum v roku 2009. Odpadová jama s hrobom koňa z 15. storočia a keramika od včasného po vrcholný stredovek v porušenej stratigrafii.
- **Ulica Jána Cikkera, parcelné č. 1426** vrátane príslušených, zásadne nenarušených plôch pravobrežnej terasy Hrona, výskum v roku 2009, kde vzhľadom na hodnotný archeologický materiál predpokladáme zistenia staršej zástavby.
- **Ulica Jána Cikkera 5, parcelné č. 1459, 1462/1, 1462/2**, archeologický výskum vykonaný počas asanácie kina Urpín v roku 2015. Zistené hnutelné nálezy novoveku, v ryhe pre základ štítovej steny zachytené murivá, nedatované.

Skuteckého ulica

- **Skuteckého ulica č. 3**, výskum v roku 2007. Nález valového opevnenia, keramického fragmentu lužickej alebo púchovskej kultúry.

Predpokladané miesta archeologických nálezov

Vzhľadom na urbanisticko-historický vývoj územia, stavebno-historický vývoj jednotlivých objektov je územie PR lokalitou charakteristickou nielen zachovanými kultúrnymi vrstvami, ale aj s množstvom nálezov materiálnej kultúry zo stredoveku až novoveku.

Predpoklad nálezov základových murív objektov mestského opevnenia:

- Horná brána, Horná ulica
- bašta pri Dolnej bráne, Dolná ulica

- Hronská brána, Kapitulská ulica
- Horná Strieborná brána, Horná strieborná ulica
- základy západného úseku hradobného múru, sídlisko Fortnička

F.1.8. Historická zeleň a zeleň v pamiatkovom území

Zeľň na území pamiatkovej rezervácie a jej bezprostrednom okolí

Historickú zeleň v rámci hraníc dnešnej pamiatkovej rezervácie predstavovala v minulosti hlavne zeleň úžitkových záhrad (v rámci jednotlivých parciel, ktoré od uličnej zástavby pokračovali až ku hradbám), zeleň cintorína a zeleň na námestiach a v uliciach. Koncom 19. a začiatkom 20. storočia dochádza k územnému nárastu sídla novou výstavbou a k narušeniu historickej parcelácie záhrad na území pamiatkovej rezervácie (úbytok zelene je zrejmý z porovnania historickej katastrálnej mapy so súčasným vyhodnotením pamiatkových hodnôt územia). Cieľavedomá výsadba verejnej zelene sa v Banskej Bystrici začala už v 1. polovici 19. storočia, kedy v polohe dnešného Námestia Štefana Moysesu na bývalej zasypanej priekope mestského hradu bola vysadená stromová aleja. Koncom 19. a začiatkom 20. storočia bola zrealizovaná aj alejová výsadba stromovej vegetácie po obvode Námestia SNP, charakteristická pre toto obdobie takmer vo všetkých našich mestách. Mestská alejová výsadba Námestia SNP a Dolnej ulice bola v nedávnom období regenerovaná pri celkovej rekonštrukcii týchto mestských priestorov.

Súčasťou mestského hospodárenia boli majere, pričom v intraviláne mesta ich bolo niekoľko. Medzi najstaršie patrila majer, ktorý sa zaberá územie od hodinovej veže po Novú ulicu.¹¹ V roku 1592 mesto kúpilo *Kleine Mayerhof* v extraviláne v blízkosti Hornej brány.¹² Jeden z najrozsiahlejších majerov v intraviláne sa rozprestieral za bývalým Kammerhofom a domami 9-11 na Námestí SNP a domami s nepárnymi číslami 1-15 na začiatku Dolnej ulice, ktoré mali len krátke záhrady. Kammerhof, pôvodne meštiansky dom, ktorý spočiatku vlastnili bohatí banskí podnikatelia kúpil Matej Korvín pre svojho nemanželského syna Jána Korvína.¹³ V roku 1523 si ho prenajali Fuggerovci, v roku 1566 prešiel do vlastníctva erára. Jurkovich vyslovil predpoklad, že nakoľko bol dom vo vlastníctve kráľa, tento sa v ňom aj počas svojich pobytov v Banskej Bystrici zdržiaval. *Na zábavu slúžila kráľovi záhrada, rozprestierajúca sa za kráľovským domom, ku ktorej podľa Dernschwama - pripojili všetky záhrady domov z tejto strany námestia, pričom mešťania boli uistení, že po odchode kráľa ich dostanú naspäť. Napriek tomuto sľubu záhrady ostali aj potom v užívaní Komorského domu, využívané už však nie ako záhrady, ale ako pasienky, na ktorých sa chovali aj srnky a líšky. Až neskôr ich majitelia dostali naspäť, keďže náklady na ich udržiavanie boli vyššie ako úžitok z nich.*¹⁴ Ostatné záhrady meštianskych domov na juhovýchodnej strane Dolnej ulice siahali až po rieku Hron, nakoľko s výstavbou murovaného mestského opevnenia sa začalo až začiatkom 17. storočia. Na rozsiahlej parcele Kammerhofskeho majera v blízkosti Kammerhofskej bašty bola pomerne veľká vodná plocha cca 35x25m (dnes parcela č. 1414, 1420/1 južne od budovy Fakulty politických vied a medzinárodných vzťahov), ako aj niekoľko pravdepodobne drevených stavieb neznámej funkcie. V severovýchodnom cípe pri parcelačnom múre s domom č. 9 bola na kammerhofskej parcele pristavaná kamenná stavba. Niektoré majere boli aj vo vlastníctve bystrických mešťanov - Lovčaniho majer pri Lazovej bráne (na jeho území postavené budovy ev. a. v. cirkvi), Karoliho majer (dnešná miestna časť Karlovo).

Najstarším cintorínom na území mesta bol cintorín okolo farského kostola Nanebovzatia Panny Márie v mestskom hrade, bohatí mešťania boli pochovávaní v krypte pod kostolom. Podľa listiny z roku 1368 cintorín sa rozprestieral aj okolo kostola sv. Alžbety na Dolnej ulici. Najmladším cintorínom v intraviláne mesta bol cintorín v Kapitulskej ulici, slávnostne otvorený v roku 1636. Na východnom konci mesta v blízkosti Hornej brány existoval ďalší cintorín, na jeho území stála

¹¹ Jurkovič, Emil: Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica. Banská Bystrica: občianske združenie Pribicer- 1. banskobystrická vzdelávacia a kultúrna spoločnosť pre Mesto Banská Bystrica 2005, s. 207.

¹² Jurkovič, s. 207.

¹³ Jurkovič, s. 32.

¹⁴ Jurkovich, s. 32. Jurkovich sa v poznámkach opiera o presnú citáciu z Dernschwamovho denníka.

slovenská kaplnka Windisch Cappel¹⁵, v rokoch 1579-1586 rozšírená a vysvätená ako kostol sv. Ducha. Plocha cintorína bola násilne predelená výstavbou hradieb, časť pohrebiska sa po ich výstavbe ocitla v extraviláne. Cintorín okolo kostola sa používal do roku 1777. Po asanácii kostola sv. Ducha v roku 1895 bol zrušený aj cintorín, nasledujúci rok bol na jeho mieste vystavaný nájomný dom Banskobystrickej mestskej sporiteľne (dnešná Hungária). V blízkosti vidlicovitého križovatky Hornej a Skuteckého ulice bol v strede cesty založený parčík trojuholníkového pôdorysu so sadovníckou úpravou, pôvodne ohradený nízkym plotom na kamennej podmurovke s kovaným zábradlím. Základom kompozície bola západo-východná os, v smere ktorej prebiehala aj pešia komunikácia cez park, sprístupnený vstupmi na západnej a východnej strane. Centrom parku bola oddychová plocha, vytvorená rozšírením komunikácie v centrálnej časti. Po stranách komunikácie na južnej a severnej strane boli zatrávnené plochy s výsadbou drevín (orgovánu).

K prvým cieleným úpravám a vzniku verejnej zelene na území pamiatkovej rezervácie došlo po roku 1840. Mestský hrad bol obkolesený priekopou, ktorá koncom 18. storočia bola zanesená blatom a zapáchala. V roku 1778 miestodržiteľská rada sa zaoberala otázkou jej ďalšej existencie, v roku 1782 sa o zasypanie priekopy u mestskej rady prihovárал biskup. K zasypaniu priekopy z južnej strany smerom do námestia došlo roku 1808, keď ku hradbe barbakanu z južnej strany bola pristavaná nová budova.¹⁶ Na západnej strane od mestského hradu zostal pozostatok priekopy vo forme vodnej plochy, ktorá bola zasypaná ako posledná v 40. rokoch 19. storočia.¹⁷ Súčasne bol asanovaný západný hradobný múr opevnenia mestského hradu, na zasypanej ploche sa začali vysádzať stromy a na okraji priekopy po navýšení terénu vznikla *Promenáda* s obojstrannou alejou. Promenádu začiatkom 40. rokov 20. storočia nahradila budova tržnice s pochôdnou strechou, nadväzujúcou na parkové úpravy predpolia mestského hradu na mieste bývalej západnej priekopy.

Menšia zatrávnená plocha so sadovníckou úpravou bola vytvorená na Námestí SNP v roku 1895, oplotená nízkym kovaným plotom. Po 2. svetovej vojne bola nahradená plochou pravouhlého tvaru, až do rekonštrukcie námestia, ktorou bola zeleň okolo fontány zrušená. Po výstavbe Národného domu v roku 1929 a neskôr nájomného domu č. 13 a 15 boli položené základy parčíka pri južnom závere ulice v blízkosti nábrežia na priestranstve medzi Národnou ulicou a spomínanými nájomnými domami. Centrálnou časťou parku bol oddychový priestor v strede zatrávnenej plochy so sadovníckymi úpravami s krovínami a kvetinovou výsadbou, vymedzený nízkym kovovým plotom. Na tento priestor nadväzovala pozdĺžna komunikácia, sprístupňujúca park z bočného južného vchodu od Národného domu a priečna komunikácia z Národnej ulice východným smerom k nájomným domom. Sadovnícky upravená plocha bola vytvorená aj na východnej strane Národnej ulice pred blokom nájomných domov č. 14, 16, 18. V severnej časti ulice na ploche za budovou Štátnych lesov sa rozprestierala neudržiavaná plocha bývalého dvora. Po výstavbe nájomných bytov (Národná 3, 5, 7, 9) bol na nej v roku 1937 vytvorený park so sadovníckou úpravou, v strede s fontánou kruhového pôdorysu, zrušenou v roku 1969 a nahradenou len jednoduchou sadovníckou úpravou.

Najväčšiu plochu zelene v intraviláne opevneného mesta však tvorila úžitková zeleň. Podľa katastrálnej mapy z roku 1859 záhrady, ktoré sa rozprestierali za uličnými a dvorovými krídlami meštianskych domov, siahali až ku mestským hradbám. Najdlhšie záhrady mali domy na Námestí SNP č. 12 a Dolnej č. 2 na severozápadnej strane a Dolnej č. 16 na juhovýchodnej strane. Parcely smerom k Dolnej bráne sa skracovali. Za domami na Námestí SNP č. 9-11 a začiatku Dolnej č. 1-15 už začiatkom 16. storočia na mieste záhrad vznikol kammerhofsý majer. Veľké plochy záhrad sa nachádzali aj za domami južnej radovej zástavby Námestia SNP č. 2-7. Krátke záhrady, limitované terénymi danosťami a z nich vyplývajúcim pôdorysom mestského opevnenia boli za domami severozápadnej radovej zástavby Hornej ulice a juhovýchodnej zástavby Hornej ulice od domu č. 18 až do domu č. 14 pri Hornej bráne.

Nezanedbateľné miesto v obraze mesta má zeleň krajinného prostredia, ktorá je vnímateľná z polohy spolupôsobenia s urbanistickou štruktúrou historického jadra v diaľkových pohľadoch, ale i z interiéru mesta. Je to predovšetkým zalesnený Urpín s Kalváriou a panoráma hôr a zalesnených strání nad Banskou Bystricou (je to Bystrická vrchovina, ku ktorej na východe patrí návršie Urpína a

¹⁵ Jurkovich, s. 40.

¹⁶ Jurkovich, s. 105.

¹⁷ Jurkovich, s. 105.

Vartovky, na severe zaberá časť Kremnických vrchov s masívom Suchého vrchu). Rozsiahle lúky sa rozprestierali v bezprostrednej blízkosti mesta, patriace bystrickým mešťanom, časť z nich vlastnilo mesto, časť cirkev a banskobystriická komora. Mesto vlastnilo hlavne pozemky na Bánoši, medzi najväčšie lúky patrila *Pratum Castri*, *Schlosswiese*, *Hradná lúka*¹⁸. Cirkev vlastnila tzv. *Dolnú lúku*, nazývaná aj *Býčia*, *Stierwiese*¹⁹, v 19. storočí upravená na mestský park.

Charakteristika súčasného stavu

- **Areál cintorína** - areál r. k. cintorína situovaného nad bývalým mestským hradom, upravený vo forme trávnatého porastu v medzihrobovom priestore, alejovými výsadbami listnatých stromov, solitérnou a skupinovou výsadbou stromov a krov.
- **Plochy záhrad** – zeleň záhrad meštianskych domov, obytných domov a súborov okrasného i úžitkového charakteru, ktoré si zachovali svoju funkciu i situovanie v rámci historickej urbanistickej štruktúry, so značnou redukciou pôvodných výmer novou zástavbou.
- **Plochy zelene verejných priestranstiev** – sadovnícky upravené plochy námestí, ulíc a menších parkovo upravených plôch. Tento typ zelene je v pamiatkovom území zastúpený sadovníckymi úpravami na Námestí SNP, Hornej a Národnej ulici, areálu bývalého mestského hradu a alejovými výsadbami ulíc.
- **Plochy zelene areálov** – sadovnícky a parkovo upravené plochy zelene vyhradených areálov a budov, zastúpené parkom SNP, univerzitným areálom na Kuzmányho ulici, areálom evanjelického gymnázia na Skuteckého ulici a pod.
- **Líniové prvky – aleje** – kompozičný vegetačný prvok interiéru ulíc pamiatkového územia nadväzujúci na vzory z minulosti (Námestie SNP, Námestie Štefana Moyses, Skuteckého ulica, Cikkerova ulica a pod.).
- **Hodnotné solitérne stromy a skupiny stromov** - v pamiatkovom území zastúpené vekovo a habituálne hodnotnými prevažne jedincami lipy (*Tilia*), pagaštanu (*Aesculus*).
- **Plochy ostatnej zelene** – plochy zelene, ktoré nie je možné začleniť v rámci uvedených kategórií. V pamiatkovom území sú zastúpené prevažne stromovou a krovinovou vegetáciou (solitérnou i skupinovou) a trávnikovými porastmi v okolí cestných komunikácií, chodníkov a parkovísk, na svahoch mestského opevnenia a pod.
- **Plochy navrhovanej zelene** – plochy v súčasnosti bez zelene, so spevneným povrchom, ktoré boli v minulosti tvorené vegetačnými štruktúrami. V pamiatkovom území tejto kategórii zodpovedajú hlavne plochy bezprostredného okolia mestských hradieb, ktoré je potrebné revitalizovať s použitím trávneho porastu.

Zatriedenie zelene podľa zachovaných pamiatkových hodnôt

A. Plochy zelene zapísané v Ústrednom zozname pamiatkového fondu:

- solitérna zeleň alebo plochy zelene, ktoré sa dochovali do súčasnosti na pôvodnej ploche, s relatívne vysokým stupňom autenticity, prípadne i plošne zredukované, ktoré sú národnými kultúrnymi pamiatkami v zmysle pamiatkového zákona:
 - Park SNP, Kapitulská ulica, ÚZPF č. 2733/2, parcela CKN č. 1332/1

B. Plochy navrhované na zápis:

- solitérna zeleň alebo plochy zelene, ktoré sa dochovali do súčasnosti na pôvodnej ploche, s relatívne vysokým stupňom autenticity, prípadne i plošne zredukované, ktorých hodnoty je potrebné chrániť, a preto sú navrhované na zápis do ústredného zoznamu pamiatkového fondu:
 - záhrada pri dome č. 4, Námestie Štefana Moyses, parcela CKN č. 1333 – tzv. romantická záhrada
 - areál r. k. cintorína

¹⁸ Jurkovich, s. 206.

¹⁹ Jurkovich, s. 207.

C. Plochy zelene s pamiatkovou hodnotou:

- maloplošné úpravy námestia, parkovo upravené plochy, solitérna zeleň alebo uličné aleje zachované aspoň vo fragmentoch na pôvodných plochách a uliciach, s väzbou na zachovanú historickú urbanistickú štruktúru:
 - plochy záhrad (napr. závery parciel meštianskych domov na Dolnej ulici č. 5, 7, 9, 11, 13)
 - plochy zelene verejných priestranstiev (Námestie SNP, parková plocha na Hornej ulici (pred budovou bývalej Hungarie), parcela CKN č. 5458/13, Národná ulica, pred areálom bývalého mestského hradu)
 - plochy zelene areálov (areál univerzity na Kuzmányho ulici, areál evanjelického gymnázia na Skuteckého ulici, areál ŠVK)
 - líniové prvky – aleje (Námestie SNP, Cikkerova ulica, Švantnerova ulica)
 - hodnotné solitérne stromy a skupiny stromov (dvor Štátnej vedeckej knižnice, areál mestského hradu)

D. Plochy zelene rešpektujúce historické prostredie:

- novodobé parkové úpravy, plochy zelene alebo solitérna zeleň, ktorá síce nenadväzuje na vzory z minulosti, ale vhodne dotvára interiér mesta, prípadne akceptuje historické dominanty;
- plochy zelene na parcelách bez špecifickej funkcie, príp. zeleň náletová, bez negatívneho vplyvu na historické prostredie:
plochy ostatnej zelene (napr. príhradbová zeleň na Štadlerovom nábreží, zeleň svahu hradieb na Katovnej ulici)

E. Plochy zelene nerešpektujúce historické prostredie:

- zeleň, ktorá v interiéri sídla pôsobí nevhodne a rušivo, náletová alebo vysádzaná nekonceptne pod vplyvom módných trendov, pokrývajúca dominanty mesta;
- zeleň nerešpektujúca historické prostredie je v pamiatkovom území zastúpená najmä líniovou, skupinovou alebo solitérnou výsadbou nevhodných druhov drevín (ihličnatých drevín – tuje, cyprušteky, smrek a pod.) na plochách záhrad, zelene verejných priestranstiev, areálov a plochách ostatnej zelene, pochádzajúcou z mladších výsadiieb:
 - napr. výsadby tují a smrekov v predzáhradkách a záhradách na Kuzmányho ulici, jedince smrekov za meštianskym domom na Nám. SNP č. 8, smrek a tuja v záhrade za domom Horná č. 28, výsadby smrekov, tují a cypruštekov v areáli r. k. cintorína a pod.

F. Plochy navrhovanej zelene (požiadavka na regeneráciu plochy s uplatnením zelene):

- líniové alebo plošné štruktúry v súčasnosti bez vegetácie, prípadne iba s fragmentmi nefunkčných porastov. V komplexe urbanisticko-architektonických vzťahov v území je to zeleň s pozitívnym účinkom, nadväzujúca na vzory z minulosti (plochy zelene pri hradbách tvoriacu ochrannú podnož pôvodnej línie fortifikácie, podrobne definovanú v blokoch a ochranný pás zelene pri novovytvorenej komunikácii, lemujúcej areál pamätníka SNP)

F.1.9. Prvky uličného interiéru a uličného parteru

Prvky uličného interiéru

Povrchová úprava priestorov a komunikácií

Povrchová úprava priestorov a komunikácií je významným prvkom v uličnom interiéri, ktorý dotvára kolorit mesta nielen svojim pôdorysným a výškovým riešením s rozdielnou niveletou peších a cestných komunikácií, použitým materiálom, štruktúrou a farebnosťou jeho povrchovej úpravy.

Komunikácie, verejné priestranstvá, námestia spoluvytvárajú obraz historického sídla, tvoria pomerne veľké, pohľadovo vnímateľné plochy, ktorým je treba venovať pozornosť aj vo vzťahu k jednotlivým nehnuteľným stavebným pamiatkam. Spolupôsobenie okolitého priestoru so

zástavbou vytvára významné historické väzby a sú plnohodnotnou súčasťou obrazu chráneného územia.

Komunikácie, ktoré viedli cez Banskú Bystricu, nemali spočiatku žiadnu zvláštnu povrchovú úpravu. V archívnych záznamoch sa o najstarších komunikáciách zachovali len stručné údaje. V roku 1568 sa spomína chodník *der Steig in der Obergassen*, ktorý viedol stredom Hornej ulice ku kostolu sv. Ducha.²⁰ Zároveň bola upravená cesta, ktorá viedla od Oberhausu ku hradnému areálu *die Weg und Steig vom Oberhaus* a ďalej na Námestí Štefana Moysesu k farskému majeru, ako je už zobrazená na mape z roku 1605. Podobne boli chodníky upravené aj v Lazovnej ulici. Okrem hlavného chodníka, vedúceho cez námestie mapa zobrazuje aj cestu po juhovýchodnom obvode, smerujúcu do Kapitulskej ulice.

K dláždeniu ulíc v Banskej Bystrici sa pristúpilo pomerne neskoro v poslednej štvrtine 19. a na začiatku 20. storočia v súvislosti s rozvojom dopravy. Vzhľadom na to, že v priebehu 20. storočia dochádzalo k viacerým radikálnym povrchovým úpravám komunikácií, ako aj pri líniových stavbách súvisiacich s výmenami a rekonštrukciami inžinierskych sietí k mnohonásobným zásahom do terénu, staršie dlažby sa nezachovali, ich fragmenty sú skryté pod mladšími vrstvami a sú predmetom archeologických výskumov. Povrchové úpravy priestorov a komunikácií dokumentujú viaceré dobové pohľadnice a fotografie rôznej kvality. Chodníky boli oproti cestnej komunikácii vyvýšené a spevnené obrubníkmi. Komunikácie, chodníky, prejazdy boli prevažne vydláždené kamennou dlažbou - valúnovou, dlažbou z nepravidelného kameňa s rôznym spôsobom kladenia, dlažbou z opracovaných kociek (mačacie hlavy) z materiálu pochádzajúceho z okolitých zdrojov. Dlažba bola kladená do piesku. Koncom 19. storočia po obvode Námestia SNP viedli pešie komunikácie, mierne vyvýšené oproti cestným komunikáciám. Ich vonkajšia okrajová línia bola na Námestí SNP, Dolnej a Hornej ulici, lemovaná stromoradiami. Chodníky boli dláždené prevažne ryolitovou kamennou dlažbou o rozmeroch cca 20x20 cm. Plocha námestia bola dláždená valúnovou dlažbou, väčšie kusy kameňa ukladané v pásach vytvárali v dlažbe pozdĺžne rastre. Námestie rozdeľovali cesty a priečne chodníky, od roku 1928 s asfaltovou úpravou. K radikálnej úprave námestia došlo v roku 1938, keď kamenná dlažba bola nahradená keramzitovou dlažbou, časť kamennej dlažby bola zachovaná na severnej strane. Povojnová úprava námestia súvisela s rozšírením cestných komunikácií s povrchovou asfaltovou úpravou.

Pri rekonštrukcii námestia v rokoch 1993-1994 bola plocha námestia riešená ako jednoliata plocha bez prevýšenia peších komunikácií, nebola obnovená ani dôležitá komunikácia popri juhovýchodnom domoradí. Bez ohľadu na historické danosti bola riešená aj povrchová úprava Námestia SNP prevažne s dlažbou z umelého kameňa s minimálnym podielom prírodnej dlažby, vytvárajúcou na ploche námestia geometrickú kompozíciu, hlavná komunikácia bola riešená s povrchovou úpravou zo zeleného asfaltu.

Podobným spôsobom bola riešená aj rekonštrukcia Námestia Štefana Moysesu, kde síce zostali zachované hlavné cestné a pešie komunikácie, avšak aj tu bolo odstránené dvojúrovňové riešenie chodníkov a ciest s rovnakým materiálovým riešením, dlažbou z umelého kameňa. V roku 2011 prebehla rekonštrukcia Lazovnej ulice, v roku 2012 rekonštrukcia Hornej Striebornej ulice, ktorá pokračovala v rovnakom duchu ako rekonštrukcia námestí. Na Lazovnej ulici bol použitý zvyšok kamennej čadičovej dlažby v krížení Lazovej a Krížnej ulice, plocha ulíc bola vydláždená dlažbou z umelého kameňa, chodníky boli odlíšené len v inom tvare a farebnosťou dlažby. Na území PR boli v rámci realizácie pešej zóny umelo odstránené dvojúrovňové riešenia úprav ulíc z konca 19. storočia s chodníkmi vyvýšenými nad úroveň vozovky, boli použité nové materiály odlišné od historických materiálov, tvarom aj veľkosťou. V mnohých prípadoch pri obnove povrchových úprav neboli aplikované všeobecné zásady pamiatkovej ochrany. Riešenie povrchových úprav je skôr na výbere investora, projektanta, dodávateľa, pričom prvoradá sú ekonomické a technické ukazovatele. Zásady pamiatkovej ochrany pre povrchovú úpravu verejných priestranstiev, ulíc je preto potrebné dôsledne uplatňovať pri akýchkoľvek zemných prácach na území PR, výkopov pre inžinierske siete a následných povrchových úprav, pri komplexných obnovách jednotlivých kultúrnych pamiatok, pri posudzovaní územnoplánovacej dokumentácie z hľadiska využitia plôch, zmeny trasy historických komunikácií.

²⁰ Filip, š. 56.

Na verejné komunikácie nadväzovali v interiéroch domov prejazdy a prechodové chodby. V prejazdoch meštianskych domov sa v 19. storočí vyskytovali dlažby z drevených kociek o rozmeroch cca 10x10x10 cm (Horná č. 23, Dolná č. 23). Dvory v meštianskych domoch boli od 19. storočia dláždené valúnovou dlažbou s vyspádovaním do rigolov pre odtok dažďovej vody. Tieto dlažby boli masívne odstraňované nielen pri povojnových stavebných úpravách, ale aj pri rekonštrukciách meštianskych domov po roku 1989, dláždenie dvorov sa zachovalo len výnimočne (meštiansky dom na Námestí SNP č.10) alebo môžu byť zistené pri archeologických výskumoch (valúnová dlažba v dvore meštianskeho domu na Dolnej č. 35). V mnohých prípadoch bola staršia povrchová úprava dvora hlavne v povojnovom období nahradená liatym betónom, niekde aj s asfaltovým kobercom, po roku 1989 najčastejšie dlažbou z umelého kameňa.

Fontány a studne

Jednou z najstarších zachovaných fontán na území pamiatkovej rezervácie je fontána v záhrade meštianskeho domu č.13 na Hornej ulici, ktorá sa zachovala ako súčasť zaniknutej úpravy neskorobarokovej záhrady. Tvorí ju kamenná obruba v tvare kvadrilobu, v súčasnosti aj s funkčným malým vodotryskom v strede.

Predchodcom dnešnej fontány na Námestí SNP bola vodná nádrž 8-uholníkového pôdorysu, ktorú v rokoch 1633-1635 vyhotovil kamenársky majster Tomáš Wolf²¹ a stála bližšie ku komunikácii, prechádzajúcej cez námestie. V roku 1895 ju nahradila nová fontána kruhového pôdorysu v strede s vodomedom, tryskajúcim z kopy kameňa a po obvode s kamennou obrubou. V roku 1895 okolo fontány bola vytvorená zatrávnená plocha so sadovníckou úpravou, oplotená nízkym kovaným plotom, od roku 1912 s elektrifikovaným vodomedom. V roku 1928 bola fontána upravená do dnešnej podoby navŕšením lomového kameňa po jej obvode, zároveň bolo vyhotovené farebné osvetlenie.²² Kovové oplotenie bolo odstránené, po obvode fontány osadené lavičky. Po 2.svetovej vojne bola kruhová zatrávnená plocha okolo fontány nahradená plochou pravouhlého tvaru, ktorá sa udržiavala až do rekonštrukcie námestia v roku 1994, ktorou bola zeleň okolo fontány zrušená.

Ďalšia fontána sa nachádzala v parčíku pred budovou nájomného domu na Hornej ulici. Po asanácii r. k. kostola sv. Ducha bol v roku 1898 na vidlicovitej križovatke Hornej a Skuteckého ulice postavený nájomný dom Mestskej sporiteľne, na prízemí s kaviarňou a reštauráciou. Pred križovatkou bol založený malý parčík s drevinami, hlavne orgovánom. V 1. polovici 40. rokov orgovány vyrúbali a parčík predĺžili smerom do Hornej ulice. Na prelome 50 -60. rokov bola na jeho východnom konci vybudovaná nová fontána, ktorej nefunkčné torzo sa zachovalo dodnes.

Po asanácii Kammmerhofu v roku 1912 bola počas výstavby novej budovy Štátnych lesov vytýčená nová ulica (Národná). Na ploche za budovou Štátnych lesov (paralelne s ulicou) sa rozprestierala neudržiavaná plocha bývalého dvora. Po výstavbe nájomných bytov (Národná č. 3, 5, 7, 9) bol v polovici 30. rokov na jej ploche vytvorený park so sadovníckou úpravou, v strede s funkcionalistickou fontánou kruhového pôdorysu. V roku 1937 bola fontána dotvorená pyramidálne navŕšenými stupňami z mliečneho skla, ktorých estetické pôsobenie vo večerných hodinách umocňovalo pôsobivé naprogramované meniace sa osvetlenie. Fontána bola zrušená v roku 1969, nahradená len jednoduchými kamennými hríbmi s vytekajúcou vodou, neskôr len sadovníckou úpravou.

Zaniknuté fontány a nádrže

- vodná nádrž s kamennou obrubou 8-uholníkového pôdorysu na Námestí SNP
- fontána kruhového pôdorysu s pyramidálnou strednou časťou, polovica 30. rokov 20. storočia, v roku 1969 upravená, neskôr nahradená sadovníckou úpravou
- fontána kruhového pôdorysu v parčíku na rázcestí Skuteckého a Hornej ulice, vznik po roku 1898, zánik 50. roky 20. Storočia

²¹ Baláž, s. 57.

²² Baláž, s. 57.

Zachované fontány

- fontána s kamennou nádržou s pôdorysom v tvare kvadrilobu v záhrade meštianskeho domu na Hornej ulici 13, koniec 18. storočia
- fontána s kamennou nádržou s kruhovým pôdorysom v záhrade meštianskeho domu na Námestí SNP 18, dnes prevádzkovo súčasť domu č. 16, 2. polovica 19. storočia
- fontána na Námestí SNP, rok 1895, obnovená v roku 2009
- fontána pred vstupným komplexom do mestského hradu, južne od barbakanu, rok 2006

Najstarší morový stĺp bol postavený na východnej strane Námestia SNP po jednej z morových epidémií, ktorá postihla mesto, na žiadosť jezuitskeho superiora Jána Hoffela z r. 1680, socha Panny Márie bola vysvätená 5. 10. 1681. Počas stavovského povstania Imricha Tököliho bolo súsošie zbúrané. V roku 1719 bol na námestí z kráľického pieskovca postavený nový stĺp Panny Márie. V 19. storočí bola spodná časť kvôli zlému stavu opravovaná, socha nahradená novou z travertínu z Dalmácie. Stĺp bol dookola chránený ohradou, ktorá bola v roku 1897 odstránená. V súvislosti s návštevou Nikitu Chruščova v roku 1964 bola v tejto časti vystavená tribúna a morový stĺp z ideologických dôvodov bol po čiastočnom reštaurovaní akad. sochárom Pollákom premiestnený na východný okraj hradného areálu. Na takmer totožné miesto bol osadený pri rekonštrukcii Námestia SNP v rokoch 1993-1994.

V spodnej západnej časti Námestia SNP boli cez 2. svetovú vojnu pochovaní vojaci, ktorí padli pri oslobodzovaní mesta. Pôvodný pomník postavený v marci 1945 mal tvar malého pylónu s pamätnou tabuľou. V rokoch 1946 – 1947 bol podľa návrhu Samuela Myronoviča Vajnštejna realizovaný pomník v dnešnej podobe, pôvodne ohradený nízkym kovovým plotom.

Osvetlenie verejných priestorov

Najstaršia zmienka o osvetlení verejného priestranstva je zápis v účtovnej knihe mesta Banská Bystrica z roku 1563. Vtedy mestská rada dala na 10 domov osadiť 10 medených kotlíkov so smolou. V mladších záznamoch sa spomínajú pouličné lampy, v období pred Rákocziho povstaním z bezpečnostných dôvodov museli na strážnych miestach pri mestských bránach celú noc horieť pouličné lampy a na určených miestach v kadiach kolomaž. Systematickejšie sa uličné osvetlenie začalo riešiť až v roku 1826, kedy mestská rada objednala 11 uličných lúč, na ktoré prispeli hlavne rímkoví mešťania. V roku 1845 z výnosu dobrovoľnej zbierky mesto zakúpilo ďalších 54 lúč.²³ Petrolejové lampy boli neskôr nahradené elektrickým osvetlením.

Verejné osvetlenie malo dlhé obdobie hlavne utilitárny charakter. V 30. rokoch minulého storočia do interiéru mesta vstupuje nový prvok – svetlo sa stáva významným výtvarným prvkom v nasvietení drobnej architektúry - fontán. Na námestí SNP bola nasvietená kamenná fontána v strede námestia, v Národnej ulici nová fontána pred bytovými domami. V diaľkových nočných pohľadoch významné zastúpenie malo osvetlenie Kalvárie.

Svetlo sa stalo aj významnou súčasťou reklamného osvetlenia. Na Námestí SNP pribudli viaceré svetelné reklamy firiem, osadené na fasádach alebo strechách meštianskych domov.

Oplotenia parciel

Meštianske domy v pamiatkovej rezervácii sú postavené na dlhých hĺbkovo orientovaných parcelách, s uličnými krídlami, orientovanými do ulíc alebo námestí, vytvárajúcich kompaktnú súvislú radovú zástavbu. Jednotlivé parcely meštianskych domov boli v hĺbke parciel oddeľované parcelačnými múrmi, vymurovanými z lomového kameňa, ktoré sa postupne predlžovali smerom do hĺbky parcely. K parcelačným múrom boli postupne pristavované dvorové krídla meštianskych domov, pri viacpodlažných dvorových krídlach boli parcelačné múry nadstavané. Ohraničením parciel v prednej časti, alebo krátkych parciel (západná strana záveru Lazovnej ulice, bývalá Nová ulica) vznikali uzavreté mikropriestory. Na dvorovú zástavbu nadväzovali záhrady, väčšinou siahajúce takmer v mestských hradbách. V týchto častiach boli parcely oddelené často len drevenými plotmi.

²³ Jurkovich, s. 429.

Od konca 19. storočia vznikali na predtým nezastavaných územiach nové typy mestského bývania mestské vily, ako aj administratívne budovy rôzneho určenia (Skuteckého ulica). Budovy boli postavené ako solitéry na parcelách s odstupom od uličnej čiary. Takmer súčasne s novou výstavbou boli pozemky oplotené plotmi s kamennými podmurovkami a kovanými výplňami, osadenými medzi murované alebo kované stĺpiky. Kovové rámové výplne s drôteným pletivom mali často záclonovitý tvar. Väčšina zachovaných plotov sa nachádza vo vilovej zástavbe na Skuteckého ulici a Ulici Janka Kráľa.

Prvky uličného parteru

Portály a brány

Meštianske domy prejazdového alebo mázhausového typu boli sprístupnené v stredoveku polkruhovo ukončenými portálmi, väčšinou so skosenou hranou po obvode. V renesancii do vstupov do prejazdov boli osadzované portály rovnakého tvaru, ale aj v honosnejšom architektonicko-výtvarnom prevedení s ostentami dekorovanými kanelovaním, rastlinnou ornamentikou (rozetami), v supraporte s nadstavcom s profilovanou rímsou, vo vlyse architrávu s nápismi (Dolná č.8 z roku 1610, Námestie SNP z roku 1669, s erbom z roku 1792).

Gotické brány sa v dôsledku častých požiarov nezachovali. V renesančnej stavebnej etape sa vo vstupných portáloch vyskytovali dvojkrídlové drevené brány, zvlakovej konštrukcie, z uličnej strany z diagonálne kladených dosiek pripevnených o konštrukciu kovanými klincami. V strede brán mohla byť pre peších vytvorená menšia bránka. Na bránach bývali osadené kovové klopadlá. Ojedinelým príkladom takejto renesančnej brány zo začiatku 17. storočia bola brána domu č.8 na Dolnej ulici, v hornej časti s vyrezávaným maskarónom, počas reštaurovania fasády v 90. rokoch nahradená kópiou.

Väčšina brán zachovaných okolo roku 1955 v období vyhlásenia pamiatkovej rezervácie pochádzala z obdobia po požiari mesta v roku 1761 alebo z obdobia prefasádovania meštianskych domov v priebehu 19. alebo začiatkom 20. storočia. Neskorobarokové brány boli taktiež dvojkrídlové, podobne riešené ako renesančné brány, v spodnej časti dvojkrídlové s jednokrídlovou bránkou pre peších, nad vyrezávanou profilovanou rímsou s radiálnym delením (brána do domu č. 11 na Námestí SNP) alebo s kazetovanými krídlami, s kazetami ohraničenými vyrezávaným štylizovaným rokajom, na krídle vyrezávanou krycou lištou.

Výklady, vstupy do predajní

Rozvoj a zintenzívnenie obchodnej činnosti si postupne vyžiadalo aj prevádzkové zmeny v riešení obchodných priestorov. Komfortnejší prístup do predajní situovaných na prízemíach vedľa prejazdu bol zabezpečený priamo z námestia alebo ulice odstránením parapetných murív okenných otvorov. Vstupy so zasunutými dverami chránili dvojkrídlové drevené dvernice otvárané smerom do verejného priestranstva, niekedy z exteriérovej strany s oplechovaním. Od polovice 19. storočia boli v miestach okenných otvorov parteru osadzované veľkoplošné drevené výkladné skrine so vstupmi, s architektonickým členením vyrezávanými kazetovanými výplňami, pilastrami, rímsami. Na parteri meštianskeho domu na Dolnej ulici č.5 sa zachoval jeden z mála výkladov z 19. storočia, ktorý bol súčasťou riešenia interiéru. Začiatkom 20. storočia sa nad rímsoy výkladných skrií osádzali pláténé markízy. V povojnovom období mnoho drevených výkladných skrií z 19. storočia bolo nahradených kovovými výkladnými skriňami s veľkoplošným presklením. Nevhodné zásahy do parterov sa realizovali po roku 1989 prerazením vstupov alebo úpravou pravouhlých vstupov na historicky neodôvodnené segmentovo zaklenuté otvory.

Erby, domové znamenia

Erby na uličných fasádach sa zachovali v nevelkom počte. Boli osadzované nad vstupmi do prejazdov, stvárnené len v jednoduchšej forme ako štít s korunkou (Námestie SNP č. 11, Dolná č. 2), v rozšírenej forme aj s klenotom (Námestie SNP č. 6, Námestie SNP č. 11, erb staviteľa Payerbergera) alebo v honosnej forme aj s nosičmi po stranách (Námestie SNP č. 16, erb Ladislava Szentiványiho z roku 1792, osadený nad renesančným portálom).

Domové znamenia sa zachovali len ojedinele ako symboly stvárnené v reliéfnej forme na klenákoch vstupných portáloch do prejazdu (Dolná č. 29, Dolná č. 43).

Arkiere

Často používaným architektonickým prvkom renesančných fasád boli arkiere, buď valcovitého tvaru osadené na krakorcach na nárožiach budov alebo hranolovitého tvaru, zakomponované do fasády. Na území pamiatkovej rezervácie sa zachovali obidva typy- valcovité arkiere na nárožiach renesančného meštianskeho domu, neskôr prestavaného na župný dom (Lazovná č. 8) a kubusovitý arkier na fasáde meštianskeho domu (Námestie SNP č. 20), ktorého autorom je majster Andrej Weinhardt zo Spišských Vlachov.

Balkóny

Novým prvkom v riešení uličných fasád sa koncom 19. storočia stali balkóny, situované nad portálmi do prejazdu. Boli osadené na kovových konzolách, po obvode mali kované zábradlie so štylizovanými rastlinnými motívami (Námestie SNP č. 18). Začiatkom 20. storočia vznikajú balkóny osadené na železobetónových podestách, po obvode s kovaným zábradlím alebo zábradlím v kombinácii murovaných stĺpikov s kovovými výplňami.

Výtvarná výzdoba fasád

Najstaršie povrchové úpravy fasád sa na objektoch rôznej funkcie zachovali v neúplnom rozsahu v dôsledku ďalších viacnásobných stavebných úprav. Od stredoveku bolo najrozšírenejšou úpravou fasád omietanie kamenného alebo tehlového muriva. Neskorogotické fasády boli omietnuté omietkou vyznievajúcou v prírodnom tóne so stiahnutým povrchom, do nezatvrdnutého povrchu bola vtlačená sieť kvádrovania, vyplnená bielym alebo červeným pigmentom, korešpondujúcim s farebnosťou striedavého plošného nárožného kvádrovania (Námestie SNP č. 24 vážnica, časť dvorového krídla Dolná č. 5, veža barbakanu, Dolná č. 11). Alternatívnou úpravou bola omietka s hladným gletovaným povrchom, na ktorý bola sieť kvádrovania namaľovaná (farský kostol).

Klasickú omietkovú úpravu začalo v 2. polovici 16. storočia nahradzovať sgrafito, najprv v jednoduchom výtvarnom poňatí vo forme celoplošného členenia fasády kosoštvorcami (Dolná č. 17 staršie jadrá domu), začiatkom 17. storočia sa fasády tektonizovali členením s esovkovými alebo kvádrovanými kordónovými a korunnými pásmi a nárožným kvádrovaním v tmavošedej až čiernej farebnosti, akú mali aj kamenné články fasád. V 1. polovici 17. storočia najčastejšou výzdobou fasád bola výmalba geometrického typu na bielom podklade s tmavošedým až čiernym nárožným kvádrovaním s lemujúcou páskou, esovkovými alebo kvádrovanými kordónovými a korunnými pásmi a plošnou monochrómiou kamenných článkov.

V období po požiari mesta v roku 1761 plošné členenie fasády geometrickými prvkami postupne nahradilo iluzívne stvárnenie s motívami pilastrov s pätkami a hlavicami, korunnými rímsami (jezuitský kláštor, Námestie SNP č. 3, Lazovná č. 13, 21).

V 19. storočí hladké fasády ustupujú fasádam s reliéfnym tektonickým členením kordónovými a korunnými rímsami, podokennými a nadokennými rímsami, prípadne frontónmi. Väčšina fasád meštianskych domov sa zachovala vo výraze z konca 19.- začiatku 20. storočia. Secesia obohatila fasády o výraznejšie dekoratívne stvárnenie s geometrickými motívami, doplnenými maskarónmi a inými reliéfnymi detailmi (Námestie SNP č. 12), ojedinele s výraznou rastlinnou ornamentikou (Dolná č. 16).

F.1.9.1. Drobná architektúra a historické cintoríny

Najstarším cintorínom na území mesta bol cintorín okolo farského kostola Nanebovzatia Panny Márie v mestskom hrade, bohatí mešťania boli pochovávaní v krypte pod kostolom.

Podľa listiny z roku 1368 cintorín sa rozprestieral aj okolo kostola sv. Alžbety na Dolnej ulici. Najmladším cintorínom v intraviláne mesta bol cintorín v Kapitulskej ulici, slávnostne otvorený v roku 1636.

Na východnom konci mesta v blízkosti Hornej brány sa rozprestieral cintorín, na jeho mieste stála slovenská kaplnka Windisch Cappeln²⁴, v rokoch 1579-1586 rozšírená a vysvätená ako kostol sv. Ducha. Plocha cintorína bola násilne predelená výstavbou hradieb, časť pohrebiska sa po ich výstavbe ocitla v extraviláne. Cintorín okolo kostola sa používal do roku 1777.

F.2. Pamiatkové hodnoty územia nehmotnej povahy

Historické názvy mesta

- 1255 **Nova villa Bystriciensis**, Nova Villa Bystrice prope Lypcham Nové mesto Bystrica neďaleko Ľupče, 1256 Byztherze, 1263 Byzterchebana, 1271 Bystrice, 1287 Bystricia, Byztriche, 1293 Byztherczebana (privilegiálna listina Ondreja III.), Byzthercze, 1300 odpustková listina pápeža Bonifáča VIII. in Nouvo Solio Nový Zvolen, opakovane v rokoch 1332, 1335, 1303 Nouisolium, 1326 asi chybné označenie Wystricia, 1340 Byztricia, Byztrice, 1379 in Novo Solio, 1387 Bistrichie Soliensis Zvolenská Bystrica, 1388 Bystrichia, Bystrich, od konca 14. storočia sa paralelne používali názvy Bystrica aj Nový Zvolen, 1400 Bystrichia, 1414 Bistricia seu Novo Solio, 1424 Bistriciensis civitas alias Novizolium, 1443 prvýkrát nemecké pomenovanie Neusoll, prevládalo v nasledujúcom období, 1446 Nouozolium, 1773 Banská Bistryca, 1786 Byzterchebana, Bystrice, 1842 Bystricza, pozemno-knižná mapa 1859 Neusohl, 1920 Baňská Bystrica, 1927 Banská Bystrica
- lat. **Novisolium**, **Neosolium**, používalo sa do konca 15. storočia
- nem. **Neusoll** prvýkrát v roku 1414, Newenzol, Newenzoll, Newen Zoll, Newen Zol, Neusohl, Bistricz, Neusol,
- maď. **Beszterczébánya**, Besztercze-Bánya

Historické názvy jednotlivých ulíc a častí mesta

Pomenovania jednotlivých mestských častí, predmestí, ulíc, prípadne objektov sa stretávame hlavne v mestských účtovných knihách, daňových súpisoch, ale aj mapách z rôzneho obdobia. Staršie názvy ulíc a predmestí zachytávajú hlavne mapy mestskej fortifikácie z roku 1605, v mladšom období pozemno-knižná mapa z roku 1859. Pomenovania mesta v jednotlivých časových obdobiach boli ovplyvnené spoločensko-ekonomickou situáciou v meste, národnostnými pomermi v meste a v neposlednej miere aj politickými udalosťami. Až do polovice 70. rokov 19. storočia v meste prevládal vplyv nemeckého obyvateľstva, úradným jazykom bola latinčina a nemčina, pomenovanie ulíc a jednotlivých častí mesta bolo výlučne v nemeckom jazyku, pričom pre pomenovanie ulíc sa udomácnil termín *gasse*, ktorý má pôvod v Rakúsku a východnom Nemecku. K zmenám miestnych názvov došlo až po roku 1651 po zrovnoprávnení mešťanov slovenskej národnosti, čo sa však odrazilo väčšinou v pomenovaní chotárných názvov. Po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v 70. rokoch 19. storočia v dôsledku silnejúcej maďarizácie boli pomenovanie väčšiny ulíc len preložené do maďarčiny, niektoré názvy boli pozmenené. K ďalším zmenám názvov došlo v krátkom období v roku 1896 pri príležitosti 1000. výročia príchodu staromaďarských kmeňov do Karpatskej kotliny. Ulice a námestia boli pomenované podľa osobností uhorských dejín, alebo podľa historických udalostí spätých s dejinami mesta. Maďarské miestne názvy pretrvali do vzniku 1. československej republiky, na jar v roku 1919 boli navrhnuté slovenské historicky opodstatnené pomenovania. Po vzniku Slovenského štátu nedošlo v miestnych pomenovaniach k zásadnejším zmenám okrem Masarykovho námestia (Námestie SNP) a Lazovnej ulice. Rozsiahlejšie zmeny miestnych názvov boli realizované po 2.svetovej vojne a po roku 1948. Po revolúcii v roku 1989 sa uliciam a námestiam vrátili pôvodné historické pomenovania.²⁵

- Námestie SNP- **Ring** (daňový súpis 1578), **Ring** (katastrálna mapa z roku 1859), **Fö tér** alebo aj **Hlavné námestie** (po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v roku 1867 koniec 19. storočia), **IV. Béla**

²⁴ Jurkovich, s. 40.

²⁵ Baláž, Ján: Dejinné medzníky v pomenovaní banskobystričských ulíc a námestí v historickom jadre mesta. In: Permon. Banskobystrická revue pre popularizovanie veda a umenia, rok 2003, ročník I., č. 1, s. 8.

- királyi tér* (od roku 1896 - do roku 1919 podľa kráľa Belu IV., ktorý mestu udelil privilégiá), *Hlavné námestie* (1919- koniec 20. rokov 20. storočia), *Masarykovo námestie* (koniec 20. rokov 20. storočia), *Námestie Andreja Hlinku* (1938 -cca 1945), *Námestie Národného povstania* (po roku 1948), *Námestie Slovenského národného povstania* (koniec 50. rokov minulého storočia)
- *Námestie Štefana Moysesu* (západná strana smerom ku farskému majeru), *dy Kirchen* (daňový súpis 1578), **Pfarrhofgasse** (katastrálna mapa z roku 1859), *Vár tér* (Hradné námestie po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v roku 1867), ale neoficiálne aj *Piacz tér* (Trhové námestie), *Matyás tér* (od roku 1896- do roku 1919 podľa kráľa Mateja, ktorý viackrát navštívil mesto), *Banického povstania* (obdobie nezistené), *Horné námestie* (obdobie nezistené), *Námestie Červenej armády* (po roku 1945-1989)
 - **Bakossova** - *Episcopsey* (daňový súpis 1578), *Episcopecz- Bischofsgasse*²⁶ bez udania obdobia, na tomto území sa rozprestiera *Pfarrhof*, t. j. Farský majer, *Morgenthaler Fülöp utcza* (od roku 1896, podľa Filipa Morgenthala, novohradského kapitána a majiteľa Benického domu na Námestí SNP) Historické názvy ulíc, námestí a bývalých predmestí
 - *Dolná - Untere Gasse* (daňový súpis 1578), *Spital Gasse* (Protocol Praetoriale z roku 1627, s. 154)²⁷, názov používaný súčasne s *Untere Gasse*, *Untere Gasse* (katastrálna mapa z roku 1859), *Alsó utcza* (po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v roku 1867), *Kossuth Lajos utcza* (od roku 1896- do roku 1919), *Malinovského* (od roku 1945-1989)
 - *Horná - Obere Gasse* (daňový súpis 1578), *Obere Gasse* (katastrálna mapa z roku 1859), *Felső utcza* (po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v roku 1867- do roku 1919), *Bethlen Gábor utcza* (od roku 1896- do roku 1918, podľa sedmohradského kniežaťa Gabriela Bethlena), *Benešova* (po roku 1918), *Viliama Širokého* (po roku 1945)
 - *Horná, úsek za Hornou bránou - Hofstadt*²⁸, *Obere Vorstadt* Horné predmestie (katastrálna mapa z roku 1859)
 - *Horná Strieborná - Silbergasse* (daňový súpis 1578), *Ulica Ondreja Heinczmana*²⁹ pomenovaná po prvom richtárovi mesta bez udania obdobia, *Silber gasse* (obdobie nezistené), *Hámorná- Vicus Mallei* (daňové registre z roku 1542), *Obere Silbergasse* (katastrálna mapa z roku 1859), *Felső ezüst utcza* (po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v roku 1867), *Heiczmann András utcza* (od roku 1896), *Kataríny Kalužay* (po roku 1945)
 - *Hušták- Untere Vorstadt* Dolné predmestie (katastrálna mapa z roku 1859)
 - *Kapitulská - Gran Gasse* (daňový súpis 1578), *Fleischerteig* Mäsiarsky chodník (Protocol Praetoriale z 10. apríla 1551)³⁰, *Grangassen auf den Wag*³¹ bez udania obdobia *Ulica na jatkách* ako nezaužívaný názov uvedený len v kúpnopredajnej zmluve Protocol praetoriale z rokov 1665-1668, s. 25)³², *Kapitel Gasse* (od roku 1776)³³, na západnej strane sa rozprestieral Komorský majer *Per Herrn Keuperverlänfern Hofstadt*,³⁴ *Graner Gasse* (katastrálna mapa z roku 1859), *Káptalan utcza*, *Garami utcza* (po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v roku 1867), *Wesselényi Ferencz utcza* (od roku 1896- do roku 1919), *Polevojova*³⁵ (po roku 1945), *Moysesova* (do roku 1989),
 - *Krížna- Kereszt utca* (po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v roku 1867)
 - *Lazovná - Bader gasse* (daňový súpis 1578), *Plattea Chyrurgika* (Protocol Praetoriale z roku 1754, s. 43)³⁶, *Komitats Gasse* (po výstavbe župného domu v roku 1768)³⁷, *Fürdő utcza* (Kúpeľná ulica po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v roku 1867), neskôr *Vármegye utcza* (Župná ulica), *Károly Péter utcza* (od roku 1896, podľa štedrého sponzora špitála sv. Alžbety)³⁸

²⁶ Jurkovich, s. 37.

²⁷ Jurkovich, s. 40, poznámkový aparát 255.

²⁸ Jurkovich, s. 40.

²⁹ Jurkovich, s. 43.

³⁰ Jurkovich, s. 45, poznámkový aparát 326.

³¹ Baláž, s. 211.

³² Jurkovich, s. 45, poznámkový aparát 326.

³³ Jurkovich, s. 26, poznámkový aparát 12.

³⁴ Baláž, s. 211.

³⁵ Baláž, s. 211.

³⁶ Jurkovich, s. 43, poznámkový aparát 293.

³⁷ Jurkovich, s. 26, poznámkový aparát 12.

³⁸ Jurkovich, s. 43.

bohatého banskobystričského banského ťažiara Petra Karoliho), *Martina Rázusa* (po roku 1938), *Maxima Gorkého* (po roku 1945)

- Lazovná, úsek mimo mestských hradieb - **Haunner**³⁹ Hámor
- ??? – **Auf der Gran** (daňový súpis 1578)= Szt. János sor
- Národná - vznikla na pozemku, ktorý patrila k budove Kammerhofu, Kammerhof, Kamara udvar, *Grof Serényi utca* (od roku 1896- do roku 1918), *Masarykova* (po roku 1945- do roku 1948), *Februárového víťazstva* (po roku 1948- do roku 1989)
- Skuteckého - Kasárenská, *Dr. Deák Ferencz utca* (1896-1919), Súdobná (1919-1938?), Hitlerova (1838?-1949?), Stalinova (1949?-začiatok 60. rokov minulého storočia), Obrancov mieru (začiatok 60. rokov minulého storočia-1990), Dominika Skuteckého (po 1990)

Historické názvy vodných tokov

- **Hron** - 166-180 *Granova*, 1075 *Gron*, 1157 *Grana*, 1209 *Gran*, 1697 *Garam*, 1808 *Hrom*, 1859 pozemnoknižná mapa *Gran Fluss*, lat. 1603 *Granus*, nárečová podoba *Hrôn*
- **Bystrica** - 1859 pozemnoknižná mapa *Bistrica Bach*

Zaniknuté urbanistické štruktúry, ulice a objekty

Zaniknuté historické štruktúry a mestské časti (súvis s archeológiou)

- **Nová ulica** - obojstranná súvislá radová zástavba meštianskych domov prejazdového typu zo začiatku 17. storočia severne od hradobného múru medzi Hronskou bránou a Mäsiarskou baštou, asanovaná v roku 1967 v súvislosti s výstavbou pamätníka SNP
- **Dolná Strieborná ulica** - obojstranná zástavba ulice založenej vo vnútrobloku pri mestských hradbách, asanovaná postupne v rokoch 1967-1973 v súvislosti s výstavbou povojnového sídliska Fortnička
- začiatok **Hornej ulice** s meštianskymi domami (medzi nimi aj dom Jozefa Dekréta-Matejovie), asanovaná v roku 1947 v súvislosti s výstavbou budovy pošty
- záver **zástavby** juhovýchodnej strany **Dolnej ulice** poniže kostola sv. Alžbety - komplex kláštora Vincentiek s bývalou dievčenskou meštianskou školou, postavený v roku 1907, asanovaný v roku 1979
- záver zástavby **severozápadnej strany Dolnej ulice** s 2 domami- krajný dom asanovaný po roku 1954, ďalší dom asanovaný v roku 1974, na ich mieste stojí dnes časť budovy Allianz
- **dvorové krídla** meštianskych domov na severozápadnej strane Dolnej ulice č.2 - 58, stavané postupne smerom do hĺbky parcely, asanované v 70. rokoch minulého storočia, kompletne zachované len dvorové krídla domov na Dolnej č.2, 4, u väčšiny domov zachované len uličné krídlo orientované do Dolnej ulice
- zaniknuté **Untere Vorstadt** (katastrálna mapa 1859), *Hid tér* (Mostové námestie po rakúsko-uhorskom vyrovaní v roku 1867), *Szent István tér* (od roku 1896), Dolné predmestie, Hušták
- zástavba na **Huštáku** juhozápadne od Dolnej brány s malým obdĺžnikovým námestím s modrotlačiarenskými domami, kováčskou vyhňou, domami popri potoku Bystrica, cestou do Radvane, asanovaná v roku 1974 pri výstavbe a rozširovaní príjazdovej cesty do Banskej Bystrice
- zaniknuté **Graner Vorstadt** (katastrálna mapa 1859) Hronské predmestie, *Garam Külváros*, boli tu ulice Mäsiarska, Hronská a Hronské nábrehie,
- územie **pod južným úsekom hradieb** po stranách Hronskej brány - dnes časť Kapitulskej ulice, Štefánikovo nábrehie a parkoviško pod pamätníkom SNP, prvé asanácie v rokoch 1933 v súvislosti s výstavbou budovy Štátneho učiteľského ústavu (dnes ZUŠ), ďalšie po vojne a v roku 1966 pri výstavbe Pamätníka SNP
- zaniknuté **Bader Vorstadt** (katastrálna mapa 1859) Lazovné predmestie
- **obojstranná zástavba** ulice severne od Lazovnej brány od evanjelického kostola smerom k Medenému hámru, na východnej strane ulice od úrovne ev. a. v. kostola súvislá radová zástavba domov, asanovaná v 70. rokoch minulého storočia, dnes v južnej časti bez zástavby, smerom k bývalému Medenému hámru účelové stavby z 2. polovice 20. storočia (bývalý klub

³⁹ Jurkovich, s. 45.

- Slovenka), na západnej strane z konca 20.-začiatku 21. storočia (Daňové riaditeľstvo)
- zaniknuté **Obere Vorstadt** (katastrálna mapa 1859) Horné predmestie
- zaniknuté **Vorstadt Fabrik** (katastrálna mapa 1859) Fabrické predmestie

Zaniknuté ulice mesta (súvis s urbanizmom)

- zaniknutá **Bisztricz Gasse** (daňový súpis 1608)
- zaniknutá **Dolná Strieborná Untere Silber Gasse** (plocha dvorov za juhovýchodným bytovým domom na Rázusovej ulici) vznik v priebehu 18. storočia pri Novej bašte, *Alsó ezüst utcza* (po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v roku 1867), asanovaná po roku 1957 a začiatkom 60. rokov 20. storočia
- zaniknutá **Nová – Neue Gasse** (daňový súpis 1608), *Neue Gasse* (katastrálna mapa z roku 1859), *Új utcza* (po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v roku 1867- do roku 1896), *Glabics József utcza* (od roku 1896, podľa Jozefa Glabiča, banskobystričského richtára z 1. polovica 19. storočia), asanovaná v roku 1967 v súvislosti s výstavbou pamätníka SNP
- zaniknutá **Radvanská – St. Anna Gasse** (daňový súpis 1578), jej situovanie dodnes nie je presne identifikované = Radvanská

Zaniknuté objekty

Sakrálné objekty

- karner** v hradnom areáli, zanikol pravdepodobne pri prestavbe areálu po požiari v roku 1761
- kaplnka sv. Jána Nepomuckého** - na pravej strane prístupovej cesty z Námestia Štefana Moysesu do hradného areálu, postavená po zasypaní priekopy, asanovaná
- r. k. kostol sv. Ducha** na východnom okraji mesta na križovatke Hornej a Skuteckého ulice, postavený v 1. polovici 16. storočia, asanovaný v roku 1895, na jeho mieste postavený nájomný dom Hungaria
- záver budov **komplexu jezuitského kláštora** na Kapitulskej ulici, asanovaný v roku 1976 (na jeho mieste postavený Dom priemyselného tovaru)
- brána do nádvorja** bývalého bohosloveckého seminára na Kapitulskej ulici, asanovaná v 50. rokoch 20. storočia
- cintorín** na Kapitulskej ulici zriadený v roku 1636, dnes zatrávnená plocha pri vstupe do areálu Pamätníka SNP z Kapitulskej ulice

Opevnenie mestského hradu

Bašty

- Mühlsteinova bašta** - asanovaná v roku 1947 v súvislosti s výstavbou pošty
- hraná Ondrejova bašta** - nádvorie Katolíckej základnej školy, Námestie Štefana Moysesu

Hradobné múry

- južný úsek** medzi barbakanom a radnicou, zaniknutý v nadzemnej časti, po roku 2005 náznakovo zrekonštruovaný
- juhovýchodný úsek** medzi radnicou a Mühlsteinovou baštou, prezentovaný v dlažbe
- východný úsek** medzi Mühlsteinovou baštou a Pisárskou baštou
- západný úsek** medzi Farskou baštou a vežou vstupného komplexu, zaniknutý v nadzemnej časti, po roku 2005 náznakovo zrekonštruovaný
- vodná priekopa** po obvode hradného areálu

Mestské opevnenie (súvis s archeológiou)

Brány

- Dolná brána** - západný koniec Dolnej ulice, asanovaná v roku 1871

- **Horná brána** - východný koniec Hornej ulice, asanovaná v roku 1873
- **Lazovná** - severný koniec Lazovnej ulice, brána asanovaná v roku 1883
- **Hronská brána** - južný koniec Kapitulskej ulice, asanovaná medzi rokmi 1885 -1890
- **Strieborná brána** - severný koniec Hornej Striebornej ulice, asanovaná v roku 1898, jej súčasťou bol dodnes zachovaný tzv. Penov dom v závere parcely areálu ŠVK

Bašty

- **Mühlsteinova bašta** - v hradnom areáli, asanovaná v roku 1947 v súvislosti s výstavbou pošty, časť prezentovaná v dlažbe
- hranatá **Ondrejova bašta**, zaniknuté nadzemné časti, časti podzemných murív potvrdené archeologickým výskumom
- **Zlatnícka bašta** - severovýchodný cíp opevnenia na parcele pri Bakossovej ulici, zaniknuté nadzemné časti, časti podzemných murív potvrdené archeologickým výskumom
- **kruhovú baštu** pri Dolnej bráne, asanovaná v súvislosti s výstavbou komplexu kláštora vincentiek, zaniknuté nadzemné časti, časti podzemných murív potvrdené archeologickým výskumom

Úseky hradobných múrov

- **južný úsek opevnenia** – južná hranica bývalého kammerhofskeho majera, asanované koncom 30. rokov minulého storočia v súvislosti s výstavbou budov na Národnej ulici
- **južný úsek opevnenia** – od bývalej kammerhofskej bašty po Hronskú bránu, asanované koncom 30. rokov minulého storočia v súvislosti s výstavbou budov na Cikkerovej ulici
- **severozápadný úsek opevnenia** - od bývalej Dolnej brány na Dolnej ulici smerom k bašte pri Dolnej Striebornej ulici, asanovaný v 60. rokoch minulého storočia v súvislosti s výstavbou povojnového sídliska Fortnička
- časť **severozápadného úseku hradobného múru** - od Pisárskej ku Obuvníckej bašte, asanovaný v 30. rokoch 20. storočia v súvislosti s výstavbou Kollárovej ulice a budovy Katolíckeho gymnázia
- časť **severovýchodného hradobného múru** - od Skuteckého ulice smerom ku Hornej bráne, asanovaný koncom 19. storočia v súvislosti s výstavbou cesty ku mestským kasárňam, potom aj koncom 19. storočia

Meštianske a remeselnícke domy

- **Horná č. 1, 3** (staré číslovanie), domy meštianske- poschodové domy, č.3 prejazdového typu so sedlovou strechou, asanovaný v súvislosti s výstavbou budovy novej pošty
- **Horná č. 5** (staré číslovanie), dom meštiansky - poschodový trojtraktový dom prejazdového typu so sedlovou strechou, od roku 1814 až do svojej smrti v roku 1841 v ňom býval Jozef Dekrét Matejovie, asanovaný v súvislosti s výstavbou budovy novej pošty
- **Horná ulica**, na mieste dnešnej Banky Dexia, bývalá Hungaria - prízemné remeselnícke domy, 1 z nich s podkrovím na sušenie modrotlačie, asanované pred rokom 1896
- **Námestie Štefana Moysesu** dnes č. 8, dom meštiansky - poschodový trojtraktový dom prejazdového typu, zastrešený barokovou manzardovou strechou, asanovaný v súvislosti s výstavbou mestskej sporiteľne
- **Námestie Štefana Moysesu č. 2** ,pravdepodobne renesančné domy prejazdového typu za dnešným domom č. 11, asanované po roku 1945, na ich mieste postavený Dom potravín

Továrne, technické objekty

Technické objekty

- do roku 1868 bolo v prevádzke v meštianskych domoch hlavne na Námestí SNP č. 32 niekoľko **pivovarov**, po tomto roku zostali len 3 (Paška, Sauber, Hertz)
- **parný a valcový mlyn** - záver Dolnej ulice, mlyn patril pôvodne špitálu sv. Alžbety, v roku 1881 prestavaný na parný a valcový mlyn, po skončení prevádzky v roku 1935 bol zasýpaný privádzací vodný kanál, mlyn bol asanovaný po 2. svetovej vojne

Iné účelové stavby

- **Kammerhof** na Námestí SNP č.8 - pôvodne meštiansky dom, ktorí vlastnili v minulosti bohatí banskí ťažiar, neskôr vo vlastníctve Mateja Korvína, začiatkom 16. storočia sa stal sídlom Thurzovsko-Fuggerovskej spoločnosti, potom prešiel do vlastníctva eráru, asanovaný v roku 1912
- **strážny domček** - pristavaný k veži pri barbakane v hradnom areáli, postavený v roku 1575, kedy bol vstup cez vežu presunutý do susedného novovybudovaného podbránia, asanovaný okolo roku 1920
- **mestská kolkáreň** s reštauráciou - pristavaná k južnému úseku mestských hradieb po roku 1865, v roku 1881 pristavaná reštaurácia

V 50. rokoch 19. storočia mala byť Banská Bystrica napojená na železničnú sieť - košicko-bohumínsku trať, avšak kvôli sporom, kadiaľ viesť výhodnejšiu trasu, sa výstavba oddialila. V roku 1862 bol prijatý **projekt Pohronskej železnice**, výstavba sa uskutočnila až po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v roku 1862. V roku 1871 bola dokončená železničná trať zo Zvolena, v roku 1889 bola otvorená dostavníková doprava do Štúrova, kde sa prestupovalo na železnicu do Viedne. Od roku 1912 bola v prevádzke lokálna trať z Banskej Bystrice do Harmanca s dĺžkou 12,8 km. V roku 1940 bola sprevádzkovaná unikátna **jednokolaťová železnica** z Banskej Bystrice do Dolnej Štubne o dĺžke 41 km, s výškovým rozdielom 349,16 m s 22 tunelmi o dĺžke 12,21 km, 166 mostami, v tom čase **najväčším železobetónovým viaduktom v juhovýchodnej Európe**.

Demografický vývoj a hustota zástavby v meste

rok	charakteristika súpisu	počet obyvateľov	počet domov	počet narodených /úmrtie	národnosť
1542			168 domov		
1696			232 domov 112 domov na predmestiach		
1715					1899 slovenské 873 nemecké 279 maďarské
1720	súpis za účelom platenia daní, vynechával neplatičov, nepresný	2646 (2651 ÚPVS)	337 domov		
1780		4988			
1787		5211			
1850					4221 slovenské 978 nemecké 44 maďarské
1869		5950			
1918		10776			4137 slovenské 879 nemecké 5262 maďarské
1919		10707	702 domov		8320 Slovákov a Čechov 1480 Maďarov 404 Nemcov 1 Rusín 502 iné
1930		11347			9520 Slovákov a Čechov 434 Maďarov 483 Nemcov 12 Rusov 507 Židov
1950		22651			
1980		62923			
1991		83698	5660 z toho rodinné domy		

rok	charakteristika súpisu	počet obyvateľov	počet domov	počet narodených /úmrte	národnosť
			3907 byty 29015		
26. máj 2001	prvé sčítanie ľudu, domov a bytov v histórii samostatnej SR	83056	5456 z toho rodinné domy 3711 byty 29438		1899 slovenská 53 nemecká 446 maďarská
2012		81230 z toho: 38449 mužov 42781 žien		narodených 642 úmrte 635	

Významné osobnosti, ktoré sa narodili alebo pôsobili v Banskej Bystrici

Architekti, stavitelia:

BELLUŠ, Emil (*19. 9.1899 Slovenská Ľupča - †14.12.1979 Bratislava)
architekt (1922 oblúkový most cez Hron, zničený počas SNP, 1924 Národný dom, 1936 Sporiteľňa)
vysokoškolský pedagóg, 1909-1918 študoval na gymnáziu v Banskej Bystrici, rodina bývala v dome na Dolnej č. 10

GROSSMANN, Peter (18. storočie)
stavitel', murársky majster, 1770-1790 pôsobil v Banskej Bystrici

HUDEC, Ladislav (*8.1.1893 Banská Bystrica - †1958 USA)
architekt, učil sa kreslenie u Dominika Skuteckého, v Šanghaji projektoval väčšinu svojich stavieb, býval vo vile na Skuteckého č. 11

PEIERBERGER, Alojz (*19.- †20. storočie)
stavitel', býval v dome na Námestí SNP č. 12, kde je na hlavnej fasáde osadený aj jeho erb.

Cirkevní a verejní činitelia:

BERCHTOLD, František (*24.6.1730, Trnava - †14.8.1793, Žiar nad Hronom)
1776 -1793 prvý biskup banskobystrickej diecézy, barón z Ungerschützu, vybudoval biskupskú rezidenciu v Banskej Bystrici, založil mnoho nových farností,

KUZMÁNY, Karol (*16.11.1806 Brezno - †14.08.1866, Turčianske Teplice)
teológ, básnik (hymnická pieseň Kto za pravdu horí), prozaik, pedagóg, prvý podpredseda Matice Slovenskej
pamätná tabuľa na fasáde farskej budovy na Lazovnej č. 2, súsošie so Štefanom Moysesom na tržnici pri mestskom hrade

MOYZES, Štefan (*24.10.1797, Veselé - †5.7.1869, Žiar nad Hronom)
1850-1869 šiesty biskup banskobystrickej diecézy, pedagóg, zakladateľ a prvý predseda Matice Slovenskej
pamätná tabuľa na biskupskom úrade na Námestí SNP č. 19, súsošie s Karolom Kuzmánym na tržnici pri mestskom hrade

RÁZUS, Martin (*18.10.1888, Liptovský Mikuláš - †8.8.1937, Brezno)
básnik, prozaik, publicista, ev. kňaz, politik, predseda Slovenskej národnej strany, 1902-1903 študoval na gymnáziu v Banskej Bystrici, pochovaný na evanjelickom cintoríne

SÁRA, Ladislav (*9. 2.1913, Lopej - †19.2.1945, Melk)
pedagóg, prvý hlásateľ Slobodného slovenského vysielača v Banskej Bystrici
pamätná tabuľa na fasáde domu na Hornej č. 21, odkiaľ Sára prečítal vyhlásenie o obnovení Československej republiky

STADLER, Teofil (*1 3.1823, Bratislava - †21.3.1911, Banská Bystrica)
obchodník, od 1866 spoluvlastník Harmaneckých papierní, od 1885 kráľovský, neskôr dvorný radca, mecén cirkvi a mesta, z jeho peňazí vybudované nábrežie, ktoré podľa vtedajšieho odsúhlasenia mestskej rady navždy poniesie jeho meno,
busta vo farskej budove na Lazovnej č. 44, pamätná tabuľa na dome na Lazovnej 40

STUMMER, Arnold Ipolyi (*18.10.1823, Kosihy nad Ipľom - †2.12.1886, Oradea)
1871- 1886 ôsmy biskup banskobystrickej diecézy, historik, autor asi 50 publikácií (Schematismus historicus diocesis Neosoliensis), pedagóg, mecén a umenia
pamätná tabuľa na dome na Dolnej č. 51

Vedci:

BEL, Matej (*22.3.1684, Očová - †29. 8.1749, Bratislava)
polyhistor, vlastivedný pracovník, autor prvej obsiahlej práce o Uhorsku (Hungariae novae Historico-geographica), pedagóg, 1710-1714 rektor evanjelického gymnázia, (pamätná tabuľa na fasáde domu Dolná č. 47)

DERSCHWAM, Ján (*23. 3.1494, Most - †1567, Častá)
banský odborník, zaslúžil sa o rozvoj Thurzovsko-Fuggerovskej spoločnosti, vlastník bohatej knižnice

DIVALD, Kornel (*21.5.1872, Prešov - † 24.3.1921, Budapešť)
historik výtvarného umenia, inšpektor, zakladateľ Stredoslovenského múzea v Banskej Bystrici (dnes Stredoslovenské múzeum)

KRIŽKO, Pavol (*30.5.1841, Banská Bystrica - † 25.3.1902, Kremnica)
historik, archivár, pedagóg, narodil sa a býval v dome na Lazovnej č. 12 (asanovaný, na jeho mieste novostavba, pamätná tabuľa na fasáde domu)

MATEJOVIE, Jozef Dekrét (*12.7.1774, Dobroč - †18.1.1841, Banská Bystrica)
zakladateľ moderného slovenského lesníctva (umelé zalesňovanie, hospodárna ťažba dreva, evidencia), 1814-1837 komorský lesmajster
busta v parku na Národnej, pamätný kameň pred poštou na Hornej, kde stál do r. 1947 dom, v ktorom Jozef Dekrét-Matejovie žil

MURGAŠ, Jozef (*17 2.1864, Tajov-Jabříková - †11.5.1929, Wilkes Barre USA)
vynálezca, priekopník bezdrôtovej komunikácie, po ňom pomenovaná Stredná priemyselná technická škola Jozefa Murgaša

PAULINY, Viliam (*20.12.1877, Slovenské Pravno - † 1945, Nemecko)
bankár (po roku 1918 založil v Banskej Bystrici Národnú banku), verejný činiteľ (od r.1923 predseda Obchodnej a priemyselnej komory v Banskej Bystrici), politik (poslanec Národného zhromaždenia v Prahe v r.1918 -1920), starosta Banskej Bystrice (1938)

ŠTEVČEK, Ján (*13.9.1929, Mýto pod Ďumbierom - † 26.9.1996, Bratislava)
literárny vedec, teoretik, historik, prekladateľ, pedagóg, býval na Lazovnej č. 14 (pamätná tabuľa na fasáde domu)

ZIPSER, Andrej Kristián (*25.11.1783, Győr - †20. 2.1824, Banská Bystrica)
mineralóg, pedagóg

Spisovatelia:

BOTTO, Ján (*27.1.1829, Hrachovo- Vyšný Skálnik - †28.4.1881, Bratislava)
básnik, predstaviteľ romantizmu (Smrť Jánošíkova), zberateľ slovenských ľudových rozprávok, zememerač, žil v dome na Lazovnej č. 11 (pamätná tabuľa na fasáde domu)

KARVAŠ, Peter (*25.4.1920, Banská Bystrica - †28.11.1999, Bratislava)
dramatik, prozaik, divadelný teoretik, pedagóg VŠMU Bratislava, vnuk maliara Dominika Skuteckého, žil vo vile na Hornej č. 55 (pamätná tabuľa na fasáde vily)

KOVÁČ, Mikuláš (*18.5.1834, Hronovce-Čajkovo- †26 5.1992, Banská Bystrica)
básnik, spisovateľ pre deti, dramaturg Krajského bábkového divadla, redaktor denníka Smer, režisér Československého rozhlasu.

MATUŠKA, Alexander (*26.2.1910, Vlkanová - †1 4.1975, Bratislava)
básnik, literárny vedec a kritik, publicista, pedagóg, žil v dome na Komenského č. 15 (pamätná tabuľa na fasáde domu)

VANSOVÁ, Terézia (*18 4.1857, Zvolenská Slatina - † 10.10.1942, Banská Bystrica)
spisovateľka, redaktorka Denice, národná a osvetová pracovníčka, podpredsedníčka Živeny, od roku 1911 žila v dome na Ulici Vansovej č.10 (pamätná tabuľa na fasáde)

ZECHENTER-LASKOMERSKÝ, Gustáv Kazimír (*4 3.1824, Banská Bystrica - † 20 8.1908, Kremnica)

lesný a banský lekár (Banská Bystrica, Brezno, Kremnica), prozaik (Vlastný životopis), publicista, zakladajúci člen Matice slovenskej.

ŽIAK-SOMOLICKÝ, Izidor (*10.2.1863, Turčiansky Michal - †25.1.1918, Banská Bystrica)

básnik, prozaik, publicista, prekladateľ

pamätná tabuľa na fasáde domu na Lazovnej č.8

TAJOVSKÝ, Jozef Gregor (*18.10.1874, Tajov - †20.5.1940, Bratislava)

prozaik, dramatik,

do meštianskej školy chodil v Banskej Bystrici, kde po štúdiách pôsobil ako učiteľ

Maliari:

ANGYAL, Gejza (24.12.1888 Kremnica - †23.9.1956, Kremnica)

maliar, grafik, pedagóg, 1913-1919 profesor kreslenia na Štátnej kovorobnej priemyselnej škole v Banskej Bystrici, cez vojnu vytvoril množstvo kresieb a skíc z prostredia Banskej Bystrice

BOŽETECH-KLEMENS, Jozef

maliar, pedagóg banskobystričského gymnázia

FLACHE, Július (*7.11.1892, Budapešť - †18.9.1967, Banská Bystrica)

maliar, 1920 zakladateľ Jednoty výtvarných umelcov Slovenska, býval vo vile pri potoku Bystrička

SKUTECKÝ, Dominik (14. 2.1849, Gajary - †13.3.1921, Banská Bystrica)

maliar (Trh v Banskej Bystrici, séria obrazov z prostredia Medeného Hámra), žil vo vile na Hornej č. 55, ktorej výzdobu sám navrhol (pamätná tabuľa na fasáde vily)

Hudobní skladatelia:

EGRY, Ján (*12.12.1824, Nádaš - †15.4.1908, Banská Bystrica)

hudobný skladateľ, regenschori farského a katedrálneho kostola, pedagóg biskupského seminára a Učiteľského ústavu

BELLA, Ján Levoslav (*4.9.1843, Liptovský Mikuláš - †25.5.1936, Bratislava)

hudobný skladateľ (1. slovenská opera Kováč Wieland), dirigent, organista, pedagóg, v rokoch 1859-1863 študoval na gymnáziu a teológiu v Banskej Bystrici

FIGUŠ-BYSTRÝ, Viliam (*28.2.1875, Banská Bystrica- †11.5.1937, Banská Bystrica)

hudobný skladateľ vážnej hudby (opera Detvan), zberateľ ľudových piesní, pedagóg, zakladajúci člen, v roku 1925 predseda Spolku slovenských umelcov, narodil sa v dome na Dolnej č. 6 (pamätná tabuľa) a Vansovej č. 12 (pamätná tabuľa)

MÓRY, Ján (*10.7.1892, Banská Bystrica- †5. 5. 1978 Bratislava)

hudobný skladateľ (orchestrálne a zborové skladby, operety), pedagóg, majiteľ hotela na Novom Plese, kde sa stretával s mnohými významnými osobnosťami, narodil sa v dome na Námestí SNP č. 9 (pamätná tabuľa)

CIKKER, Ján (*29.7.1911, Banská Bystrica- †21.12.1989 Bratislava)

hudobný skladateľ vážnej hudby (opera Juro Jánošík, Beg Bajazid, Vzkriesenie, Obliehanie Bystrice), pedagóg na VŠMU, narodil sa v dome na Námestí Štefana Moysesa č. 9, pamätná tabuľa na fasáde domu na Námestí Štefana Moysesa č. 9

Divadlo, film:

BIELIK, Paľo (*11.12.1910, Banská Bystrica - Senica - † 23.4.1983, Bratislava)

filmový režisér, herec (Jánošík), scenárista, zakladateľ slovenskej kinematografie. 1925-1929 študoval na Štátnej odbornej škole kovorobnej v Banskej Bystrici, počas SNP nakrúcal v okolí Banskej Bystrice

F.3. Vyhodnotenie pamiatkových hodnôt územia a odôvodnenie jeho ochrany

Odôvodnenie ochrany pamiatkového územia

Pamiatková rezervácia Banská Bystrica je historicko-urbanistickým celkom s pôvodnou urbanistickou štruktúrou, charakterizovanou urbanistickou priestorovou kompozíciou sídla, historickou komunikačnou sieťou a parceláciou, zachovanou hmotovo – priestorovou skladbou, autenticitou a integritou jednotlivých architektúr s vygradovaním dominancie bývalého Mestského hradu, hodinovej veže a farského kostola

Pamiatkovými hodnotami PR Banská Bystrica sú:

I. Historický pôdorys, parcelácia sídla

- **pôdorys sídla**, vyplývajúci z terénnych daností, na juhovýchodnej strane determinovaný veľkým meandrom rieky Hron, na severozápadnej tokom potoka Bystrica
- pôdorysný tvar **mestského opevnenia** determinovaný terénymi danosťami
- **uličná sieť** s hlavnou komunikačnou západno-východnou osou a komunikáciami, vyúsťujúcimi z námestia severným a južným smerom, vrátane uličnej siete, ktorá vznikla rozparcelovaním južnej časti územia
- **historické námestie** pozdĺžneho šošovkovitého tvaru, situované v centrálnej časti územia
- prevažujúca **stredoveká parcelácia** charakteristická radením hĺbkovo orientovaných parciel vymedzených plošne parcelačnými múrmi
- spôsob **radenia parciel**, ich tvar
- **situovanie objektov na parcele**, ich orientácia, hustoty zástavby, charakteristická pre jednotlivé typy štruktúr a bloky (obytná časť a dvorová časť zástavby)

II. Silueta a panoráma sídla

- charakteristická **silueta územia s výškovými dominantami** a ich akcentmi (mestský hrad s kostolom Nanebovzatia Panny Márie, barbakan, hodinová veža, kostol sv. Františka Xaverského) ktorých vizuálne vnímanie znásobuje sklon terénu a to vo viacerých diaľkových pohľadoch

III. Objemovo-priestorová skladba územia

- **výškové zónovanie** zástavby:
 - gradácia hmôt od okrajových polôh sídla smerom k centrálnej časti s dominujúcim komplexom stavieb mestského hradu
 - gradácia hmôt na jednotlivých parcelách meštianskych domov od prízemných stavieb smerom k viacpodlažným uličným krídlam, v juhozápadnej časti gradácia hmôt, ovplyvnená reliéfom terénu
- **objemovo-priestorová skladba** charakteristická pre jednotlivé typy urbanistických štruktúr:
 - súbor **solitérnych stavieb mestského hradu** okolo centrálnej sakrálnej stavby farského kostola, pôvodne spojených hradobným múrom
 - kompaktná radová zástavba meštianskych domov s dvorovými krídlami
 - prevažujúca kompaktná zástavba bytových domov urbanizovanej južnej časti historického jadra
 - solitérna vilová zástavba
 - reliéf strešnej krajiny s charakteristickou skladbou sedlových striech uličných a prevažne pultových striech dvorových krídiel

- **Objektová skladba územia**

objekty NKP a nehnuteľnosti v PR, vytypované na vyhlásenie za NKP, nehnuteľnosti s pamiatkovými hodnotami a nehnuteľnosti rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia :

- profánne a sakrálné objekty, rôzneho funkčného určenia (administratívne, školské, kultúrne stavby) z rôzneho časového obdobia
- komunikácie a verejné priestranstvá
- systém zelene s historickou a pamiatkovou hodnotou
- dvory a záhrady

IV. Architektonicko-historické hodnoty objektov

- mestský hrad s komplexom budov rôznej funkcie- sakrálnej, administratívnej, fortifikačnej
- radové dvoj- alebo trojtraktové domy prejazdového, v centrálnej časti aj mázhausového typu, najhodnotnejšie z nich s výraznými architektonickými, umelecko-historickými a výtvarnými hodnotami prezentovanými najmä :
 - stredovekými konštrukčnými systémami murivami a klenbami, renesančnými arkádovými pavlačami, loggiami
 - rôznymi druhmi klenieb z mladších slohových období
 - ojedinelý architektonický prvok na Slovensku- loggia orientovaná do námestia
 - zachované typy striech a ich detaily (sedlové, valbové, pultové, unikátna zavesená konštrukcia)
 - v niektorých objektoch zachované dvojpodlažné suterény, resp. suterény čiastočne vysekané do skalného podlažia
- ďalšie sakrálné objekty situované v území PR
- stavby rôzneho funkčného určenia, administratívne, školské, kultúrne stavby z rôzneho časového obdobia

V. Umelecko-historické hodnoty objektov

- štuková výzdoba fasád z rôznych časových období
- maľovaná výzdoba fasád často s viacnásobným slohovým vrstvením, prezentovaná v slohovom výraze alebo prekrytá mladšími omietkovými vrstvami, s charakteristickými regionálnymi formami:
 - neskorogotické fasády s vtláčanou sieťou linkovania červenej farebnosti
 - renesančné sgrafitá s motívom diamantového rezu
 - renesančné fasády s esovkovými alebo kvádrovanými pásmi, plošným nárožným kvádrovaním
 - neskorobarokové fasády s maľovanou iluzívnou architektúrou v čiernej lineárnej schéme a šedých odtieňoch, vytvárajúcich dojem plasticity
- štuková výzdoba klenieb z rôznych časových období, často s charakteristickými regionálnymi formami:
 - neskororenesančné klenby so štukovou výzdobou so srdcovými motívami
 - neskororenesančné klenby s bohatou štukovou ornamentikou palmiet, viničových úponkov
- maľovaná výzdoba interiérov meštianskych domov s charakteristickými tzv. zelenými izbami, ako aj výmaľbami z mladších slohových období
- kamenné detaily okenných otvorov, portály, stĺpy loggií, stĺpy v mázhausoch
- kamenný arkier s bohatou reliéfnou výzdobou s antickou tematikou
- kovové detaily - okenné a dverné mreže, liatinové odrazníky, zábradlia balkónov, pavlačí. zábradlia a mreže schodísk
- drevené výplňové prvky

VI. Kultúrne a pamiatkové hodnoty archeologických nálezov a nálezísk

PR je územie s vysokým archeologickým potenciálom s predpokladanými nehnuteľnými alebo hnutelnými nálezmi:

- zaniknuté objekty mestského hradu, jeho fortifikácie a zmenené profily terénu
- zaniknuté úseky mestského opevnenia so zachovanými základovými murivami
- pozostatky zaniknutých objektov historickej zástavby
- doklady materiálnej kultúry

V. Zeleň v pamiatkovom území

- zeleň cintorína
- verejná zeleň (plošná, líniová)
- zeleň záhrad
- solitérna zeleň

VI. Metóda ochrany pamiatkových hodnôt PR Banská Bystrica - sanačno – revitalizačná s podrobnosťami na úrovni blokov

PRÍLOHY URBANISTICKO - HISTORICKÉHO VÝSKUMU

Fotografická dokumentácia

Fotografická dokumentácia urbanisticko-historického výskumu obsahuje:

- reprodukcie historických vedút a historických fotografií a dobových pohľadníc územia, ulíc, jednotlivých objektov
- letecké snímky územia, ortofotomapy
- charakteristické pohľady do priestorov námestí a ulíc
- zábery významných objektov
- pohľady na uličné fasády zástavby
- pohľady na dvorové a vnútroblokové priestory
- zábery na prepojenie pamiatkového územia s novou zástavbou

G. ZÁSADY OCHRANY, OBNOVY A PREZENTÁCIE HODNÔT ÚZEMIA PR

Všeobecné požiadavky na záchranu, obnovu a regeneráciu pamiatkového územia a požiadavka diferencovaného prístupu k objektom v pamiatkovom území

Základné požiadavky pre pamiatkové územie PR

1. Zachovať, chrániť a regenerovať historický pôdorys PR, tvorený urbanistickou štruktúrou sídla, historickou parceláciou a uličnou sieťou.
2. Zachovať a chrániť siluetu územia a jeho existujúce výškové dominanty
3. Zachovať a chrániť hmotovo - priestorovú skladbu štruktúr zástavby, jej výškové zónovanie a gradáciu hmôt.
4. Zachovať a chrániť pamiatkové hodnoty NKP a nehnuteľností v PR, ich architektonické, umelecko - historické, výtvarné a technické prvky a detaily.
5. Zachovať, chrániť a prezentovať archeologické nálezy a náleziská.
6. Zachovať, chrániť a regenerovať zeleň v pamiatkovom území

G.1. Požiadavky na primerané funkčné využitie územia

Analýza funkcií v pamiatkovom území :

- **historická funkcia** : obytná, administratívno-správna (správa mesta, management a spracovanie rudy), drobná remeselná
- **súčasná funkcia** : obytná, rekreačná, kultúrno - spoločenská, vzdelávacia administratívno-správna, obchodná, občianska vybavenosť,
- **cieľová funkcia** : obytná, administratívno-správna, kultúrno-spoločenská, obchodná, rekreačná, vzdelávacia, občianska vybavenosť, služby
- **neprípustné funkcie** : funkcie poškodzujúce pamiatkové hodnoty územia (priemyselná veľkovýroba, poľnohospodárska výroba, skladové hospodárstvo, veľké dopravné areály,

1. Zachovať a udržiavať súčasnú obytnú, obchodnú, administratívnu, kultúrno-spoločenskú a vzdelávaciu funkciu pamiatkového územia, obnoviť jej historické funkcie (remeselná výroba, príležitostné trhy a podujatia) a funkcie podporujúce rozvoj CR (s výnimkou nadmernej požiadavky na úpravy, resp. rozšírenia statickej a dynamickej dopravy).
2. Funkčné využitie nehnuteľností (stavby, pozemky) v pamiatkovom území podriaďiť pamiatkovým hodnotám PR, ich kapacitným a stavebno-technickým možnostiam.
3. Podkrovné priestory nepovažovať za plnohodnotne využiteľné; vhodnosť a rozsah využitia bude predmetom osobitného posudzovania.
4. Dôsledky nového funkčného využitia nehnuteľností v pamiatkovom území nesmú spôsobiť úbytok ich pamiatkových hodnôt, narúšať ich pohľadovo, prevádzkovo alebo technickým riešením, alebo inak znemožňovať ich vhodnú prezentáciu.
5. Vylúčiť funkcie poškodzujúce alebo narúšajúce prezentáciu pamiatkového fondu a zelene, vyžadujúce zvýšené dopravné zaťaženie územia a všetky činnosti, ohrozujúce pamiatkové hodnoty prostredia.

G.2. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu historického pôdorysu a parcelácie

G.2.1. Požiadavky na zachovanie a ochranu historickej pôdorysnej schémy

1. Zachovať, udržiavať a regenerovať pôvodnú historickú pôdorysnú schému PR, tvorenú hlavným námestím s charakteristickou radovou zástavbou (objekty profánnych a sakrálnych stavieb) verejnými priestranstvami a námestiami, historickou komunikačno - dopravnou sieťou).
2. Zachovať a udržiavať charakter historickej parcelácie PR (tvar, veľkosť a orientácia parciel).
3. Zachovať súčasný komunikačný systém (tvorený ulicami a verejnými priestranstvami); vylúčiť vytváranie komunikácií nerešpektujúcich pamiatkové hodnoty územia a historický urbanizmus.
4. Plošný rozsah objektovej zástavby na jednotlivých parcelách a potrieb úprav terénu je limitovaný vývojom urbanistickej štruktúry v danom území. Vylúčiť celoplošné objektové zastavanie parciel, zachovať podiel zastavanej plochy a nezastavanej vo funkčno-účelovom pomere.

G.2.2. Požiadavky na reguláciu novej zástavby a riešenie rezervných plôch

Prípustnosť novej zástavby : prieluky

plochy po asanovaných objektoch a archívne potvrdených stavieb
rezervné plochy

Nezastavateľné plochy :

- priestory verejné (námestia, historické ulice,)
- plochy historickej zelene, parkov, záhrad a vnútorných dvorov meštianskych domov
- plochy, ktoré zachovávajú tradičné pohľadové vnímanie dominánt pamiatkovej rezervácie
- plochy v blízkosti mestských hradieb - zelený filtračný pás min. 1,5 m od línie hradieb (viď. výkres Zásad – navrhovaná zeleň)

Všeobecné požiadavky :

1. Nová zástavba v historickom prostredí musí byť kontextuálna, vylučuje sa jej kontrastný účinok (vylúčiť kontrast oproti prevládajúcej mierke okolitej zástavby, nová zástavba má mať výraz súčasnej architektúry).
2. Novostavba musí rešpektovať historické urbanistické a architektonické princípy, najmä: zastavovaciu schému, celkovú kompozíciu, pôdorysné a priestorové usporiadanie, parceláciu (nezastavovať celú parcelu v jej hĺbke), charakteristický tvar striech, materiálú skladbu, farebnosť.
3. Rešpektovať tradičné osadenie objektu voči terénu (k chodníku, komunikácii, dvorovej parcele, vylúčiť zvýšené prízemie a z toho vyplývajúce potreby riešenia prístupov z chodníka, alebo neopodstatnené vnútorné zahĺbenie vstupu).
4. Novostavba musí rešpektovať priebeh uličnej čiary a parcelácie, objem, výšku, tvar a orientáciu striech historickej zástavby.
5. Zachovať výškovú nadradenosť hlavného objektu voči dvorovým krídlam, dvorová zástavba nesmie výškovo konkurovať existujúcej historickej zástavbe, predovšetkým zástavbe pamiatkových objektov.
6. Zachovať a prezentovať historické parcelačné múry, ktoré sú neodmysliteľnou súčasťou zachovanej urbanistickej štruktúry pamiatkovej rezervácie a súčasťou zástavby meštianskych domov, regenerovať historickú parceláciu doplnením asanovaných parcelačných múrov podľa konkrétnych zistení, definovaných v jednotlivých blokoch.
7. Zachovať princíp vnútorného členenia blokovej zástavby a rešpektovať ho novou zástavbou.
8. V území rezervných a revitalizačných plôch (ďalej len „RP“) overiť vhodnosť novej zástavby urbanisticko – architektonickou štúdiou (zameranou na rozbor širších vzťahov,

hmotovo - priestorové pôsobenie v uličnej zástavbe, priestore dvorov, resp. vnútroblokov a v obojstrannom pôsobení uličného koridoru, s rešpektovaním výškovej gradácie hmôt a morfológie terénu).

Dvorové trakty :

1. Vylučuje sa realizácia prístavieb objektov a novostavieb v území na úkor existujúcej historickej zástavby.
2. Vylúčiť celoplošné zastavanie historických dvorových parciel na jej celú šírku, zastrešovanie vnútorných dvorov a spájanie historických objektov do kompaktnej zástavby.
3. Zástavbu dvorových parciel (k existujúcej nehnuteľnosti alebo samostatnej dvorovej stavby) riešiť na mieste pôvodnej zástavby, prednostne zachovať historické pôdorysné riešenie zaniknutej stavby, jej pozdĺžnu pôdorysnú schému.
4. Zástavba dvorových častí parciel musí rešpektovať jej terénne danosti, členiť hmotu prístavby, predovšetkým pri dlhých dvorových krídlach, členiť ju na menšie celky s klesajúcou výškou hrebeňa striech, korunných ríms (výnimka blok 7), kopírujúcich existujúci terén dvora.
5. Zastrešenie prístavieb na dvorových častiach parciel v pohľadovo exponovaných situáciách riešiť tradičným typom striech (pultové, príp. sedlové), riešenie prístavby s plochými strechami, alebo s miernym sklonom použiť len vo výnimočných a opodstatnených prípadoch.
6. Prístavby musia rešpektovať pamiatkové hodnoty územia a architektonické hodnoty existujúcich objektov, ku ktorým sa má realizovať prístavba.
7. Vylučuje sa odstránenie, premiestnenie a poškodenie architektonických prvkov a výtvarných detailov (výzdoba fasád, kamenné prvky a historické výplne otvorov), prístavbou k existujúcej historickej zástavbe.

Vzhľad novostavieb :

1. Výška jednotlivých podlaží je 3,0 m, výška parteru je 3,5 – 4,0 m, výška hrebeňa strechy nesmie prevyšovať úroveň susedných hrebeňov striech, výšky podlaží budú individuálne určené na základe situovania v konkrétnom priestore a vo väzbe na historickú zástavbu.
2. Prednostne použiť pre územie PR charakteristické prírodné stavebné materiály (kameň, drevo, sklo, kov, keramika) a farebné riešenia.
3. Vylúčiť použitie cudzorodých a rušivo pôsobiacich architektonických prvkov a materiálov (napr. obklady z plastov, kovových šablón, štrukturované omietky a pod.) .

Rezervné a revitalizačné plochy

Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu bloku

R 1 (Blok 1)

Lokalita: parcela situovaná medzi tzv. Penovým domom a objektom (Strieborné námestie č. 6), v JV časti Strieborného námestia, v kontakte so zástavbou areálu ŠVK

Parcelné vymedzenie: 1786

Charakter územia: svahovitý, čiastočne zastavaný pozemok v časti orientovanej do Strieborného námestia prízemnou stavbou menšieho rozsahu (maloobchodná predajňa).

Návrh funkčného využitia: skladové priestory Štátnej vedeckej knižnice s doplnkovou funkciou-parkovaním.

Kompozičné vzťahy:

Rozsah zastavania riešiť v zmysle výkresu zásad, dodržať uličnú čiaru, dopravný vstup riešiť zo Strieborného námestia. Novostavbou uzatvoriť zástavbu na západnej strane Strieborného námestia so zachovaním prieluky medzi vedľajším objektom (par. č. 5407/3).

Hmotová a priestorová skladba: novostavbu pôdorysne riešiť formou prístavby k existujúcemu objektu tzv. Penov dom, v pokračovaní jeho uličného krídla s možnosťou dvorového krídla smerom do hĺbky parcely. Prípustné je jeho podpivničenie pre potreby príp. parkovania, resp. skladov.

Výškové zónovanie: 3 NP + podkrovie, výšku hrebeňa strechy riešiť cca v úrovni rímsy západného krídla budovy ŠVK, a nižšie ako je úroveň atiky Penovho domu, na ktorý sa prístavba pripája.
Prípravná a projektová dokumentácia: zámer riešenia lokality bol predmetom urbanisticko-architektonickej štúdie (Ing. arch. Bizoň, 2012), vypracovať ďalšie stupne PD.

Požiadavky ochrany PR vo vzťahu k R 1:

1. Použiť charakteristické materiály (sklo, kameň, kov, drevo, ...).
2. Riešiť vstup do objektu z úrovne terénu zo strany Strieborného námestia.
3. Vykonať predstihový archeologický výskum, na základe ktorého sa určia podmienky výstavby.

R 2 (Blok 2)

Lokalita: Bakossova ulica, Farský dvor

Parcelné vymedzenie: 1826/1, 1826/4

Charakter územia : pôvodné záhrady v súčasnosti narušené zmenou parcelácie,

Návrh funkčného využitia: polyfunkčné s preferenciou bývania, parkovanie pre rezidentov v podzemí, sadovnícka úprava zelene pôvodných záhrad.

Kompozičné vzťahy: novostavbu realizovať na obdĺžnikovom pôdoryse s rešpektovaním morfológie terénu a výškového zónovania okolitej zástavby vo dvoroch .

Hmotová a priestorová skladba: Novostavbu pôdorysne a objemovo členiť, zastrešiť sedlovou strechou, ukončenou valbou. Rešpektovať morfológiu terénu, hmotu a dominantnosť NKP (Křížna ulica, Nám. Š. Moysesova č. 17).

Výškové zónovanie: max. 2 NP + podkrovie (neprevýšiť výškové zónovanie uličných krídel objektu na Nám. Š. Moysesova 17).

Prípravná a projektová dokumentácia : Dotvorenie lokality preveriť urbanisticko-architektonickou štúdiou s dôrazom na kompozičné a výškové usporiadanie novej výstavby vo väzbe na charakteristické dominanty, panorámu a siluetu historického jadra.

Požiadavky ochrany PR:

1. Minimalizovať pomer zastavanej plochy a pôvodných plôch záhrad a regenerovať jej historickú zeleň .
2. Novostavbu členiť s dôrazom na rešpektovanie morfológie terénu
3. Prijazdnú komunikáciu riešiť z Bakossovej ulice, minimalizovať jej šírku a zásahy do morfológie terénu.

R 3 (Blok 3)

Lokalita: Dolná ul. č. 2- 48 (zadné trakty)

Parcelné vymedzenie: 1553/2, 1554, 1556, 1557, 1560, 1561/1,2, 1563, 1565, 1566/1, 1567, 1569/3, 1570/2, 1571, 1572/2, 1573/1, 1574/1, 1575/5, 1577/1, 1580, 1581/2, 1583/3, 1584, 1585/1,2, 1586/1, 1588, 1589, 1590, 1592, 1593, 1594/2, 1596/2, 1597/1,2, 1595/2, 1598/3, 1599/7, 1600/12, 1601/2

Charakter územia: vstupná a najproblematickejšia časť pamiatkovej rezervácie s nenávratnou likvidáciou hodnôt historického prostredia (celoplošná asanácia hospodárskych a dvorných krídiel počas výstavby obytného súboru Fortnička) a vznikom novej obslužnej komunikácie.

Návrh funkčného využitia: polyfunkčné (obchody, služby, bývanie, parkovanie)

Kompozičné vzťahy: narušená historická urbanistická štruktúra (vytvorenie novej prejazdenej komunikácie), hmotovo - priestorové riešenie prestavieb a prístavieb neakceptuje hodnoty historickej zástavby pamiatkovej rezervácie

Hmotová a priestorová skladba: Novú výstavbu riešiť len na vymedzenej ploche (jej šírka je orientačná; skutočná šírka bude predmetom urbanisticko – architektonickej štúdie) pozdĺž novovzniknutej komunikácie (viď výkres zásad), dvory doplniť zeleňou s dôrazom na funkčno-účelový podiel plôch zelene a spevnených plôch

Výškové zónovanie: 1 NP, resp. 2 NP - individuálne určené, výšku zástavby riešiť s rešpektovaním konfigurácie terénu zastrešenie riešiť pultovou alebo sedlovou strechou, rešpektovať výškové zónovanie historickej zástavby meštianskych domov

Požiadavky ochrany PR :

1. Rešpektovať pôvodné parcelačné členenie s uplatnením parcelačných múrov respektíve ich náznakovou rekonštrukciou.
2. Akceptovať priechody dvorov meštianskej zástavby vo vzťahu k mestskej časti Fortnička (v súčasnosti hodnotný urbanizovaný priestor)
3. Parkovanie v závislosti od morfológie terénu prednostne riešiť pod terénom, s dôrazom na minimalizáciu súčasných parkovacích plôch.
4. Vhodnosť parkovania pod zemou overiť archeologickým výskumom.
5. Novo navrhovanú zástavbu overiť urbanisticko - architektonickou štúdiou v alternatívach a pre celé riešené územia Bloku 3.

R 7 (Blok 7)

Lokalita: Skuteckého ulica č. 3, kino Hviezda, severovýchodná časť PR juhovýchodná časť bloku 7, juhozápadne a juhovýchodne od mestských hradieb a Obuvníckej bašty.

Parcelné vymedzenie: 23/1, k. ú. Banská Bystrica (viď. výkres Zásad)

Charakter územia: parcela centrálne zastavaná rozsiahlym objektom kina Hviezda, postavenom v 50. rokoch 20. storočia, nerešpektujúcim uličnú a stavebnú čiaru, radovú zástavbu Hornej ulice, jedná sa o rušivo pôsobiaci objekt (hmota, fasády, strecha, pôdorysné riešenie), objekt dlhodobo bez využitia, v zlom stavebno-technickom stave, parcela je z juhozápadnej strany ohraničená parcelačným múrom a štítovou stenou meštianskeho domu na Skuteckého ulici č. 1, zo severozápadnej a severovýchodnej strany hradobným múrom mestského opevnenia na par. č. 25/3, na nárožní s Obuvníckou baštou. Z juhovýchodnej strany je parcela ohraničená Skuteckého ulicou. Parcela je situovaná na svahovitom teréne s klesaním smerom do Skuteckého ulice. Lokalita s asanovanou historickou zástavbou, predpoklad archeologických nálezov (Poznámka: v lokalite bol realizovaný predstihový archeologický výskum).

Návrh funkčného využitia: polyfunkčný objekt, (bývanie, obchod, služby, administratíva), podzemné parkovanie (prednostne pre rezidentov existujúcej a navrhovanej zástavby).

Kompozičné vzťahy: rešpektovať uličnú čiaru Skuteckého ulice, zachovať vizuálnu prezentáciu hradieb s Obuvníckou baštou z Kollárovej ulice, s rešpektovaním okolitej historickej zástavby s plochami nízkej zelene.

Hmotová a priestorová skladba: Pôdorysné, výškové a hmotovo - priestorové riešenie novej výstavby prispôbiť existujúcej zástavbe Bloku 7, pôdorysný rozsah zastavania (viď výkres zásad), rešpektovať klesajúci terén parcely smerom ku Skuteckého ulici, použiť charakteristické zastrešenie uličného krídla (sedlová strecha) s hrebeňom rovnobežným s uličnou čiarou.

Výškové zónovanie: uličného krídla 3 NP vrátane podkrovia (výška podlažia cca 3 m, parteru max.4,5m), rešpektovať úroveň korunnej rímsoy susedných objektov, výšku novostavby prispôbiť stúpajúcemu terénu smerom do hĺbky parcely.

Požiadavky ochrany PR:

1. Výškové a objemovo- priestorové riešenie novej výstavby prispôbiť existujúcej historickej zástavbe bloku, dvorová zástavba musí rešpektovať výškové zónovanie existujúcej historickej zástavby.
2. Novostavbou rešpektovať klesajúci terén a minimalizovať jeho úpravy (v nevyhnutnom rozsahu).
3. Architektúru riešiť súčasnými architektonickými výrazovými prostriedkami s rešpektovaním historickej zástavby, jej prvkov a farebného riešenia.
4. Zastrešenie riešiť kombináciou sedlovej (uličné krídlo) a pultovej strechy (dvorové krídla), veľkosť okenných a dverových otvorov riešiť v analógii s okolitou historickou zástavbou ulice.
5. Uplatniť vertikálny systém členenia fasád, vylúčiť členenie fasád veľkoplošnými oknami s horizontálnym členením
6. Zachovať vizuálnu prezentáciu bašty a hradieb, novostavbu umiestniť odsadením od hradieb vo vzdialenosti min. 8 m, graficky určenej vo výkrese Zásad.
7. Rešpektovať uličnú čiaru Skuteckého ulice.
8. Funkčné využitie novostavieb navrhnuť bez nárokov na zvýšenú distribučnú, statickú dopravu a skladovacie plochy, parkovacie plochy riešiť pod úrovňou terénu.

R 9 (Blok 9)

Lokalita: je vymedzená južnou časťou radovej zástavby Nám. SNP, západnou radovou zástavbou Kapitulskej ulice, severnou zástavbou ulice J. Cikkera a východnou zástavbou Národnej ulice.

Parcelné vymedzenie: 1462, 1455/6, 1455/7, 1455/4, 1455/2, 1456, 1454/3, 1454/2, 1453, 1452, 1449/1, 1449/2, 1441, 1440, 1450, 1451, 1459/4

Charakter územia : urbanisticky zmenená historická štruktúra zástavby vnútrobloku (s obytnou funkciou), vytvoreného po asanácii pôvodnej zástavby a spojením pôvodných parciel, na ktorých bolo situované kino Urpín (asanované)

Návrh funkčného využitia: Zachovať obytnú funkciu, doplnenú o nevyhnutné požiadavky na rezidenčné bývanie, rehabilitovať oddychovú funkciu vnútrobloku a zvýšiť podiel plôch zelene. Plochu po asanovaní kina nahradiť zástavbou s polyfunkčným využitím a s možnosťou podzemného garážovania.

Kompozičné vzťahy: narušená urbanistická štruktúra a pôvodná parcelácia (výstavba kina, prieluka, budova VAV centra – objekt domu priemyselného tovaru)

Objemová a priestorová skladba: rešpektovať existujúcu historickú parceláciu a priechodnosť historickej zástavby.

Výstavbu riešiť v existujúcej prieluke a tým doplniť uličnú radovú zástavbu na Cikkerovej ulici. Zohľadniť objektovú skladbu bloku a morfológiu jeho terénu. Novostavbu na mieste po asanovanom kine riešiť s menšou plošnou výmerou a podlažnosťou rešpektujúcou líniu západnej hranice pôvodnej historickej parcely. Rešpektovať terénne danosti dvorovej parcely, členiť hmotu novostavby v časti strechy na menšie celky so zakomponovaním do jestvujúcej strešnej krajiny PR. V prípade riešenia zelenej strechy neprekročiť 50% celkovej plochy strechy. Neriešiť ako jeden objemovo veľký solitér. Zrušiť parkovacie plochy v priestore za VAV centrom, umiestniť ich pod úroveň terénu (podzemné garážovanie) a revitalizovať ho prednostne plochami zelene.

Výskové zónovanie: Dostavbu prieluky na parcele č. 1462 riešiť max. 4-podlažnú s podkrovím. Strechu riešiť sedlového tvaru s hrebeňom rovnobežným s ulicou J. Cikkera. Úroveň podstrešnej rímsy riešiť max. do úrovne rímsy objektu Národná č. 9, rešpektovať uličnú čiaru.

Novostavbu v priestore dvora (po asanovaní kina) riešiť max. do výšky 2 NP s podkrovím, plochú strechu, alebo strechu s miernym sklonom použiť len vo výnimočných a opodstatnených prípadoch. Zástavbu vo vnútrobloku za NKP – Námestie SNP 2, riešiť max. 2 NP s podkrovím s rešpektovaním sklonu terénu.

Prípravná a projektová dokumentácia :

- Urbanisticko - architektonická štúdia v alternatívach (celé riešené územie Bloku 9)
- pre územné a stavebné povolenie

Požiadavky ochrany PR :

1. Vstup do vnútrobloku riešiť podjazdom zo strany Cikkerovej ulice cez prieluku medzi objektmi na Cikkerovej ul. č. 3 a na Národnej č. 9.
2. Vylúčiť vzájomné prepojenie obslužných dopravných plôch.
3. Zachovať vzrastlú zeleň a trávnaté plochy pôvodnej meštianskej architektúry.
4. Revitalizovať oddychovú funkciu vnútrobloku a zvýšiť podiel plôch zelene
5. Rešpektovať úroveň korunnej rímsy susedného objektu (Národná 9) zo strany Cikkerovej ulice, v parteri riešiť prejazd do dvora
6. Minimalizovať požiadavky na statickú dopravu rezidentov.
7. Vylúčiť realizáciu nových vnútroblokových komunikácií, sprístupnenie objektov, dvorových parciel riešiť z existujúcej dopravnej štruktúry,
8. Parkovacie plochy riešiť v rozsahu nevyhnutnom pre využitie objektov, prednostne ich situovať do podzemných garáží.
9. Vylúčiť hromadné veľkokapacitné nadzemné garáže a rozširovanie parkovacích plôch.
10. Vykonať archeologický výskum pred realizáciou stavieb.

R 10a (Blok 10)

Lokalita: Horná ul. č.12 – 18 , Námestie po navrhovanú miestna komunikáciu pri areáli pomníka SNP

Parcelné vymedzenie: 1316, 1314/2, 1313, 1312, 1310/2, 5468/1

Charakter územia : narušená pôvodná urbanistická štruktúra, nekoordinovaná realizácia parkovacích plôch

Návrh funkčného využitia: statickú dopravu riešiť pre rezidentov existujúcej zástavby vo funkčno-účelovej kombinácii so zeleňou. Zachovať a rehabilitovať existujúcu zeleň záhrad meštianskych domov.

Kompozičné vzťahy: kompaktné zachovaná urbanistická štruktúra s podielom záhrad a jej parceláciou. Zachovať historické dvorové krídla, zachovať charakteristické prejazdy, zástavbu riešiť na plochách po zaniknutej asanovanej historickej zástavbe

Hmotová a priestorová skladba : musí rešpektovať okolitú historickú zástavbu, dominanciu uličných krídiel a gradáciu hmôt, vyplývajúcu z morfológie terénu a historicky overeného funkčného využitia dvorových krídiel.

Výškové zónovanie: max. 2. NP s využiteľným podkrovím, novostavby podriaďiť okolitej historickej zástavbe a použitému typu striech (sedlová, pultová) .

Prípravná a projektová dokumentácia : plánovanú zástavbu overiť urbanisticko - architektonickou štúdiou celej lokality

Požiadavky ochrany PR :

1. Zachovať pôvodnú parceláciu
2. Novostavby riešiť súčasnými architektonickými výrazovými a tvaroslovnými prostriedkami , ktoré bude kontextuálne nadväzovať na existujúcu historickú zástavbu a výškové zónovanie.
3. Parkovacie plochy riešiť vo funkčno-účelovej kombinácii spevnených plôch a zelene. Prístrešky parkovacích plôch budú predmetom osobitného posúdenia (ľahké konštrukcie).
4. Existujúcu komunikáciu oddeliť priebežným pásom zelene v šírke min. 1,5 m.

R 10b (Blok 10)

Lokalita: Areál Múzea SNP

Parcelné vymedzenie: 1332/1

Charakter územia: v území je situovaný objekt Múzea SNP – pietny objekt medzinárodného významu, plocha parku so sadovníckou úpravou, ktorého predpolie tvorí nevhodné parkovisko.

Návrh funkčného využitia: expozícia ťažkých zbraní, situovaná pod terénom

Kompozičné vzťahy: zaniknutá urbanistická štruktúra (po asanácii historickej zástavby). Zachovať kompozíciu parku v kombinácii vzrastlej zelene a zatrávnených plôch; zachovať a rešpektovať vizuálnu prezentáciu pietneho areálu s dominantnou stavbou pamätníka.

Hmotová a priestorová skladba : prípustnosť zástavby výhradne pod úrovňou terénu.

Výškové zónovanie: objekt realizovať pod úrovňou terénu a minimalizovať vnímanie technických prvkov, vyúsťujúcich nad terénom (presvetlenie a vzduchotechnika)

Prípravná a projektová dokumentácia : spracovať urbanisticko –sadovnícku štúdiu

Požiadavky ochrany PR :

1. Zachovať pietny charakter areálu a dominantnosť architektúry pamätníka SNP.
2. Vykonať predstihový archeologický výskum.

R 10c (Blok 10)

Lokalita: Kapitulská ulica, vstup do Múzea SNP, parcela situovaná severne od mestských hradieb

Parcelné vymedzenie: 1332/5

Charakter územia : v súčasnosti plocha s trávnatým porastom.

Územie s predpokladom archeologických nálezov a akékoľvek zemné práce súvisiace so stavebnou činnosťou by mohli narušiť archeologické nálezy a situácie .

Návrh funkčného využitia: polyfunkčný objekt

Kompozičné vzťahy: zaniknutá urbanistická štruktúra (po asanácii historickej zástavby). Plochu dotvoriť urbanistickým a objemovo-priestorovým riešením s rešpektovaním zachovania prezentácie fortifikácie, pietneho areálu pamätníka SNP a okolitej historickej zástavby (Diecézne centrum).

Hmotová a priestorová skladba: výška a objem stavby musí rešpektovať pohľadové vnímanie hradieb mestského opevnenia a Mäsiarskej bašty, situovaných južne od riešenej lokality,

Výškové zónovanie: max. 4.NP (vrátane podkrovia) s rešpektovaním sklonu Kapitulskej ulice

Prípravná a projektová dokumentácia : Dotvorenie lokality preveriť urbanisticko-architektonickou štúdiou s dôrazom na historickú kompozíciu Kapitulskej ulice, jej sklonu a vo vzťahu k Pamätníku SNP.

Požiadavky ochrany PR:

1. Zachovať vizuálnu prezentáciu fortifikácie, novostavbu umiestniť odsadením od hradieb vo vzdialenosti min. 5 m, graficky určenej vo výkrese Zásad.
2. Zachovať verejnú zeleň východne od riešeného územia.
3. Vykonať predstihový archeologický výskum

R 10d (Blok 10)

Lokalita : Kapitulská ul. č. 27, Štefánikovo nábrežie – dostavba vnútrobloku pod hradbami

Parcelné vymedzenie : 1352/1, 1352/2,1352/3, 1352/4, 1204/28, 1204/60, 1204/56, 1204/88, 1204/89, 1204/90, 1204/92, 1204/93

Charakter územia : Riešené územie má svažitý terén, na ktorom sa nachádza 4 podlažný objekt Sociálnej poisťovne a severovýchodne od nárožného objektu Územnej vojenskej správy na Štefánikom nábreží č. 7 (par. č. 1353), južne od zachovaného úseku mestských hradieb s Mäsiarskou baštou.. V priestore jeho dvora sú garáže a iné hospodárske objekty dočasného charakteru. Ostatnú plochu územia tvorí trávnatý porast. Na riešenom území je predpoklad archeologických nálezov.

Návrh funkčného využitia: objekty polyfunkčné s funkciou obchodu, služieb, administratívy, bývania, v rámci objektu riešenie parkovania pre účely objektu.

Kompozičné vzťahy: nesystémové a neukončené riešenie urbanistickej štruktúry bez historických analógií. Plochu dotvoriť urbanistickým a hmotovo - priestorovým riešením s akceptáciou existujúcich stavieb (budova Sociálnej poisťovne a PZ SR);

Hmotová a priestorová skladba : výška a hmota stavby nesmie prekryvať pohľadové vnímanie hradby mestského opevnenia a bašty opevnenia, situované severne od riešenej lokality.

Výškové zónovanie : 3 nadzemné podlažia + využiteľné podkrovie

(Poznámka : VZN č. 131/2004 k schválenému Územnému plánu CMZ Banská Bystrica, Návrh zmien a doplnkov, Blok X., schváleného uznesením MsZ zo dňa 24.08.2004 je max. 4.NP (3+ využiteľné podkrovie), výškové členenie zástavby nutné preveriť UA štúdiou.)

Prípravná a projektová dokumentácia : Dotvorenie lokality preveriť urbanisticko-architektonickou štúdiou.

Požiadavky ochrany PR:

1. Zachovať dominantnosť a nenarušenú vizuálnu prezentáciu historickej fortifikácie (Mäsiarska bašta, hradby mestského opevnenia).
2. Vykonať predstihový archeologický výskum
3. Pri riešení zástavby uplatniť súčasné architektonické výrazové prostriedky.

G.3. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu hodnotnej objektovej skladby

G.3.1. Požiadavky na ochranu charakteru charakteristickej skladby zástavby

1. Zachovať a chrániť blokovosť zástavby s domoradiami obojstranne lemujúcimi verejné priestory a komunikácie polyfunkčnými meštianskymi domami (2 – 3 podlažnými), rešpektovať ojedinelosť historických solitérov (napr. *Mestský hrad, Univerzita Mateja Bela, pamätník SNP*).

2. Vylúčiť situovanie dočasných stavieb, ktoré svojim riešením (objemovým, architektonickým, technickým, materiálovým a farebným) a prevádzkou nerešpektujú pamiatkové hodnoty územia.

G.3.2. Požiadavky na zachovanie a ochranu historických dominánt a kompozície výškového zónovania sídla

1. Zachovať charakteristické objemovo - priestorové dominanty (napr. *Mestský hrad, Hodinová veža, farský kostol, objekt býv. Zvolenskej sporiteľne, býv. katolíckeho gymnázium*) s ich výškovými akcentmi a kompozíciu výškového zónovania PR, podmienenú morfológiou terénu.
2. Vylúčiť umiestnenie veľkoobjemových, výškových a líniových stavieb, diaľkových vedení v chránených pohľadových uhloch vonkajšieho a vnútorného obrazu sídla.
3. Architektonickými výrazovými prostriedkami eliminovať rušivé pôsobenie novodobých výškových a objemových dominánt PR
4. Vylúčiť stavebné úpravy umocňujúce výškové, hmotovo - priestorové a architektonické účinky rušivo pôsobiacich objektov (*objekty na Kuzmányho ulici*).

G.3.3. Požiadavky na zachovanie a ochranu, obnovu a prezentáciu systému opevnenia

1. Zachovať a regenerovať existujúce časti mestského opevnenia a historickú parceláciu v jej línii.
2. Zachovať a regenerovať samostatne stojace múry mestského opevnenia, ktoré sa stali súčasťou parcelačných múrov, z oboch strán susedných parciel.
3. Vyhladávať, identifikovať, dokumentovať autentické stavebné prvky mestského opevnenia, zachované v hmote mladších objektov, prípadne pod terénom.
4. Prezentovať archívnym a archeologickým výskumom potvrdené zaniknuté časti fortifikácie, zachované pod terénom (prezentácia v dlažbe; vhodnosť iných foriem bude predmetom individuálneho posúdenia).
5. Nenadstavovať existujúce časti mestského opevnenia, kde nie je možné archívnym, pamiatkovým výskumom zistiť pôvodnú výšku hradobného múru.
6. Vylúčiť novú zástavbu v kontakte s mestskými hradbami, priestor okolo hradieb riešiť zatrávnením v šírke min. 1,5 m.
7. Vylúčiť akékoľvek perforácie a prieryzy v existujúcej fortifikácii.
8. Nová výstavba nesmie výškovo a pohľadovo prekryvať mestské opevnenie a jeho súčasti.
9. Zástavbu nerešpektujúca pamiatkové hodnoty územia PR, nevhodne situovanú v kontakte s hradbami, je nutné považovať za dočasnú. Vylúčiť jej zveľaďovanie (nadstavba, dostavba, prístavba a iné stavebné úpravy) a akékoľvek predlžovanie jej životnosti.

G.3.4. Požiadavky na zásady diferencovaného prístupu k ochrane, obnove údržbe objektov

Zástavba na území PR sa podľa pamiatkovej hodnoty delí na:

1. **Nehnutelnosti pamiatkovo-chránené**, zapísané v Ústrednom zozname pamiatkového fondu; sú to nehnuteľnosti, ktoré tvoria podstatu PR, asanácia týchto objektov je neprípustná.
2. **Nehnutelnosti vytypované na vyhlásenie za NKP** a zápis do Ústredného zoznamu pamiatkového fondu; sú to nehnuteľnosti s existujúcimi pamiatkovými hodnotami, ktoré je potrebné v budúcnosti na území PR zachovať a chrániť.
3. **Nehnutelnosti s pamiatkovou hodnotou** sú nehnuteľnosti s charakteristickou hmotou, autentickou fasádou, konštrukčným riešením a detailmi použitými materiálmi, priaznivo dotvárajúce prostredie PR; je nevyhnutné z hľadiska územnej pamiatkovej ochrany tieto objekty zachovať.

4. **Nehnutelnosti rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia**, ktoré vhodne dopĺňajú urbanistický priestor, ale ktoré vyžadujú čiastočnú úpravu (napr. fasády, krytina, konštrukčné detaily) ide o nehnuteľnosti, ktoré prešli stavebnými úpravami bez znalosti a rešpektovania lokálnych charakteristických architektonických detailov.
5. **Nehnutelnosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia**, ktoré rušivo pôsobia svojím situovaním, objemom ako aj architektonickým riešením a narušujú pamiatkové hodnoty historického prostredia, je potrebné ich prestavať a upraviť podľa individuálnych hodnôt danej časti pamiatkového územia.

Obnova NKP je proces, založený na individuálnom prístupe ku konkrétnym hodnotám, s dôrazom na zachovanie urbanistickej, dispozičnej, hmotovo - priestorovej, výrazovej a ideovej autenticity a originality predmetnej nehnuteľnosti.

1. Zachovať a chrániť architektonické, umelecké, umelecko - remeselné artefakty a prvky, pôvodné materiály, povrchové úpravy stavebné techniky a technológie v interiéri a exteriéri NKP. Neprípustné je neopodstatnené nahradzovanie časových, slohových častí, prvkov, či detailov, falzifikujúcich autentický stavebný vývoj, materiál a slohové zaradenie pamiatky.
2. Kópiou možno nahrádzať originálne historické prvky alebo materiály **iba výnimočne**, ak stupeň poškodenia originálu je nezvratný. Kópia musí byť identická s originálom materiálovo, tvarovo, konštrukčne, povrchovo a farebne a musí mať rovnaké vizuálne a funkčné vlastnosti.
3. V nevyhnutných prípadoch, ak nie je možné zachovať autentickú hmotu alebo materiál historických prvkov, dodržiavať zásadu kontinuity, t.j. zachovať nadväznosť na pôvodný materiál, technologický a remeselný postup.
4. Pri realizácii obnovy NKP a iných novodobých zásahoch do historických prvkov a materiálov uplatniť zásadu reverzibility.
5. Asanácia NKP je neprípustná.

Úprava nehnuteľnosti v pamiatkovom území je procesom s individuálnym prístupom, zameranom na ochranu exteriéru.

1. Stavebné úpravy a zmeny nehnuteľností, ktoré nie sú NKP, ale rešpektujú pamiatkové hodnoty PR, individuálne posudzovať s ohľadom na hodnoty pamiatkového územia.
2. Stavebné úpravy a zmeny nehnuteľností, ktoré nie sú NKP a nerešpektujú pamiatkové hodnoty PR a pôsobia rušivo, rehabilitovať v zmysle hodnôt pamiatkového územia.
3. Regenerovať nehnuteľnosť v PR, zosúladiť charakter objektu s jeho hmotou, dispozíciou a funkčným využitím.

A. Národné kultúrne pamiatky

1. Zachovať, udržiavať a regenerovať všetky pôvodné pamiatkové hodnoty (architektonické – konštrukcia, dispozícia a materiál, historické, výtvarné, technické riešenie, umelecko-remeselné súčasti interiéru a exteriéru).
2. Zachovať a udržiavať výškové, objemové a priestorové usporiadanie NKP.
3. Nadstavanie o ďalšie podlažie je neprípustné.
4. Limitovať zobytnenie a iné funkčné využitie podkrovia, vhodnosť zmeny funkčnej náplne a prípadný spôsob presvetlenia podkrovia bude predmetom individuálneho posúdenia.
5. Zachovať existujúce tvary striech (ich hodnotné historické konštrukcie a detaily a sklony), použitú pôvodnú strešnú krytinu a ich konštrukčné prvky a detaily.
6. Vylúčiť zateplovanie fasád NKP a interiérov v prípade hodnotných výtvarných a remeselných úprav.
7. Vylúčiť neopodstatnené dostavby a prístavby NKP (archívne a dokumentačne nepotvrdené).

B. Nehnutelnosti vytypované na vyhlásenie za NKP

1. Zachovať a udržiavať všetky pôvodné pamiatkové hodnoty (architektonické – konštrukcia, dispozícia a materiál, historické, výtvarné, technické riešenie, umelecko-remeselné súčasti interiéru a exteriéru).
2. Zachovať a udržiavať výškové, objemové a priestorové usporiadanie objektov.
3. Nadstavanie o ďalšie podlažie je neprípustné.

4. Limitovať zobytnenie a iné funkčné využitie podkrovia, vhodnosť a spôsob presvetlenia podkrovia bude predmetom individuálneho posúdenia; uprednostniť riešenie presvetlenia okennými otvormi v štítoch.
5. Zachovať existujúce tvary striech (ich konštrukcie a sklony), použitú pôvodnú strešnú krytinu a ich konštrukčné prvky a detaily.
6. Vylúčiť ich exteriérové zateplovanie.
7. Vylúčiť ich neopodstatnené dostavby a prístavby (archívne a dokumentačne nepotvrdené).

C. Nehnuteľnosti s pamiatkovou hodnotou

1. Zachovať, udržiavať a regenerovať všetky pôvodné pamiatkové hodnoty (architektonické, tvarové, materiálové, konštrukčné riešenie, dispozíciu, výtvarné umelecko-remeselné súčasti exteriéru a iné pamiatkovo hodnotné súčasti).
2. Zachovať, udržiavať výškové, objemové a priestorové usporiadanie objektov.
3. Vylúčiť nadstavanie o ďalšie podlažie.
4. Limitovať zobytnenie a iné funkčné využitie podkrovia, vhodnosť a spôsob presvetlenia podkroví preveriť architektonickou štúdiou. Zachovať existujúce tvary striech a ich sklony.
5. Vylúčiť ich exteriérové zateplovanie.
6. Prípustnosť prístavieb bude predmetom osobitného posúdenia.

D. Nehnuteľnosti rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia

1. Zachovať, udržiavať ich výškové, objemové a priestorové usporiadanie.
2. Vylúčiť nadstavanie o ďalšie podlažie.
3. Zámer zobytnenia a iné funkčné využitie podkrovia, vhodnosť a spôsob presvetlenia podkrovia bude predmetom osobitného posúdenia s dôrazom na rešpektovanie pamiatkových hodnôt územia.
4. Zachovať existujúce tvary striech a ich sklony.
5. Vhodnosť ich zateplovania bude predmetom osobitného posúdenia.
6. Prípustnosť prístavieb bude predmetom osobitného posúdenia.
7. Stavebnými úpravami eliminovať prípadné nevhodné zásahy z predchádzajúceho obdobia.

E. Nehnuteľnosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia

1. Eliminovať účinok ich nevhodných urbanistických, objemových a stavebných riešení.
2. Prípadné stavebné úpravy zamerať na odstránenie ich nevhodného (urbanistického, architektonického, materiálového, konštrukčného a farebného) riešenia a eliminovať ich nevhodnosť v historickom prostredí.
3. Vylúčiť akékoľvek ich nadstavby, prípustnosť prípadných dostavieb a prístavieb preveriť architektonickou štúdiou.
4. Vylúčiť umiestnenie akýchkoľvek stavebných prvkov, ktoré by novými hmotami zdôraznili ich nevhodné objemovo-priestorové riešenie.
5. Nehnuteľnosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia, ktorých negatívny účinok nie je možné eliminovať uvedenými stavebnými úpravami považovať za dočasné a ponechať ich na dožitie (napr. radové a samostatne stojace garáže, ...)

Všeobecné princípy ochrany pamiatkových hodnôt a regionálnych znakov NKP a nehnuteľností vytypovaných na zápis do ÚZPF

• Dispozícia a hmotovo - priestorové riešenie a funkčné využitie

1. Zachovať a chrániť pôvodnú historickú hmotu, výraz a hmotovo – priestorovú skladbu, jej komunikačné a dispozičné riešenie
2. Zachovať a chrániť historický nosný systém.
3. Prípustnosť výmeny, resp. náhrady konštrukcií a ich častí podlieha individuálnemu posúdeniu, je možný v odôvodnených prípadoch, po vyčerpaní všetkých sanačných možností.

4. Dôsledky nového funkčného využitia nehnuteľností v pamiatkovom území nesmú spôsobiť úbytok ich pamiatkových hodnôt, narúšať ich pohľadovo, prevádzkovo, technickým riešením, alebo inak znemožňovať ich vhodnú prezentáciu.
5. Spôsob využitia prispôbiť charakteru, dispozícii, konštrukčnému riešeniu stavebno-technickému stavu a pamiatkovým hodnotám nehnuteľnosti

• Murivá a zvislé konštrukcie

1. Zachovať a chrániť originálne murivá, použiť klasické stavebné techniky a materiály.
2. Vylúčiť stavebné úpravy, nerešpektujúce originál a spôsobujúce úbytok pamiatkových hodnôt objektu.
3. Rozvody inžinierskych sietí situovať v pôvodných trasách, minimalizovať zásahy do murív a jeho hodnotných omietkových vrstiev, využiť pôvodné komínové prieduchy.

• Stropy a horizontálne nosné konštrukcie, klenby

1. Zachovať a chrániť originálne nosné konštrukčné prvky stropov (*drevené trámové stropy, stropy z ocelových I-profilov s murovanými segmentovými klenbičkami*) a podláh (*drevené parkety, kamenné, tehlové a keramické dlažby*).
2. Zachovať a chrániť originálne formy klenieb (*valené, lunetové, plackové, ...*) ich materiálovú, tvarovú a konštrukčnú autenticitu.
3. Vylúčiť neprimerané zaťaženie stropov a horizontálnych nosných konštrukcií, nemeniť ich funkčné a statické pomery.
4. Zachovať pôvodnú konštrukčnú výšku stropov, nerealizovať podhľadové konštrukcie a prekryvať ich akýmkoľvek iným spôsobom.
5. Vylúčiť bezdôvodné perforovanie konštrukcií.
6. Vedenie inžinierskych sietí realizovať podpovrchovo, vylúčiť povrchové vedenie rozvodov.

• Krov

1. Zachovať a chrániť originálne konštrukčné riešenia krovov (*drevené hambáľkové, vešadlové, väznicové so stojatou a ležatou stolicou, zavesené, reťazová konštrukcia,...*).
2. Obnovu zamerať na regeneráciu pôvodnej konštrukcie, v odôvodnených prípadoch (*na základe statického a dendrologického posudku*) je v nevyhnutnom rozsahu prípustná, lokálna výmena jej konštrukčných prvkov.
3. Obmedziť vstavby do podkrovia, realizovať ich len na úrovni doplnku, bez nároku na zmenu a odstránenie časti historickej konštrukcie krovu.
4. Minimalizovať zbytné podstrešných priestorov nehnuteľností, ich úzkych dvorových krídel a hodpodárskych prístavieb.

• Strechy

1. Zachovať a chrániť tvar strechy (*manzardová, valbová, sedlová s námetkami, prevažne s murovaným a hladko omietnutým štítom, sklon, presah, vyloženie nad rímou, výšku a polohu hrebeňov, podstrešnej rímsy, atika, štítové murivá*) a komínových telies (*ukončené rímsičkou so sedlovou strieškou, poloblúkovou hlavicou*).
2. Zastrešenia riešiť tradičným krovom, neprípustné je prestrešenie typom plochých striech.
3. Zachovať a chrániť ploché strechy iba ak súvisia so vznikom nehnuteľnosti, jeho slohovou úpravou (*funkcionalizmus, moderna*).
4. Zachovať a chrániť detaily striech (*historické strešné okienka, vikiere, svetlíkové konštrukcie, vetracie prieduchy a klampiarske prvky strechy*).
5. Presvetlenie podstrešného priestoru realizovať vikierni (pultové, sedlové, valbové), tvarovo a rozmerovo rešpektujúcimi hmotu strechy, alebo strešnými oknami.

• Štíty

1. Vylúčiť perforáciu štítových stien a narušenie ich celistvosti.
2. Zachovať a obnoviť charakteristickú povrchovú úpravu štítových múrov.

• Krytiny

1. Zachovať a chrániť technologické a materiálové riešenie krytín a ich povrchových úprav.

2. Vhodnou náhradou je keramická pálená, medená, titánzinková (antracitová farba), plechová.
3. Rehabilitovať použitie charakteristickej krytiny, dreveného štiepaného šindľa (výnimočne stavby a súčasti fortifikácií).
4. Vylúčiť výmenu pôvodnej krytiny za novodobé napodobeniny a nové nevhodné typy krytín.

• Fasády

1. Zachovať a chrániť originálne umiestnenie („in situ“) architektonických, umelecko-remeselných, remeselných, výtvarných a iných charakteristických prvkov fasády (*arkiere, balkóny...*).
2. Zachovať a chrániť tektoniku, slohovosť, rytmus, tvaroslovie, materiálové, technické, technologické a výtvarné riešenie fasád a ich detailov.
3. Rehabilitovať a prezentovať ich pôvodnú úpravu, stavebné činnosti zamerať na odstránenie rušivých a negatívnych zásahov z predchádzajúcich období.
4. Vylúčiť realizáciu akýchkoľvek stavebných zásahov, úprav a prístavieb spôsobujúcich úbytok, či stratu pamiatkových hodnôt.
5. V odôvodnených prípadoch úpravu soklovej časti fasády riešiť odvetraným kamenným soklom.

• Otvory a ich výplne

1. Zachovať a chrániť pôvodné proporcie a tvary otvorov, ich konštrukčné a materiálové riešenie.
2. Rešpektovať hlavné vstupy, vstupy do prejazdov a priechodov.
3. Zachovať a chrániť pôvodnú konštrukciu, členenie (*okenné - drevené dvojkrídlové, dvojité s členením, viactabulkové, dverné - drevené, rámová alebo zvlaková konštrukcia, prípadne kovová výplň*), profiláciu, kovanie (*kovové prvky a závesný systém*), osadenie výplní a ich otváracosť.
4. Zachovať a chrániť in situ výplne z historických stavebných období.
5. Rešpektovať originál, chýbajúce výplne nahrádzať na základe doložených archívnych podkladov pôvodných výplní.
6. Vylúčiť umiestňovanie atypických prvkov (*vonkajšie rolety, žalúzie, okenice na oknách,...*).

• Povrchové úpravy

1. Zachovať pôvodné materiálové a technologické riešenie omietok a náterových vrstiev interiéru a exteriéru (vápenný náter, jednoduchá štuková výzdoba).
2. Zachovať a rehabilitovať pôvodnú farebnú škálu náterov, vylúčiť použitie výrazných a iných atypických farebných a materiálových povrchových úprav.
3. Opravu, doplnenie omietok, alebo ich obnovu realizovať v pôvodnej technológii, s použitím tradičných materiálov a technologických postupov.

• Výtvarné a umelecko-remeselné prvky

1. Zachovať a chrániť autenticitu výtvarných diel, ich charakter, skladbu, proporcie, materiál, modeláciu a farebnosť.
2. Minimalizovať zásahy do originálu výtvarného, maliarskeho a sochárskeho diela.
3. Odstrániť všetky nevhodné sekundárne zásahy, deštrukcie a mechanické poškodenia, v opodstatnených prípadoch použiť substitučnú metódu.
4. Zachovať a chrániť štukovú výzdobu interiérov (*rozety, rímsy, zrkadlá a historickú výmalbu*) a výzdobu fasád (*maskaróny, erby, domové znamenia,...*).
5. Zachovať a chrániť originálne kovové časti architektonických prvkov fasády (*balkónov, zábradlí, ...*) a iných kovových výplňových prvkov.

G.4. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu výškového a priestorového usporiadania objektov

1. Zachovať, chrániť a regenerovať pôvodné historické výškové a priestorové usporiadanie objektov, tvorené jednotlivými konštrukčnými a architektonickými prvkami v súlade s danou

- konfiguráciou terénu (gradácia od prevažujúcej jednopodlažnej zástavby solitérnych domov v bočných uliciach smerom k viacpodlažnej zástavbe domov na Námestí SNP).
2. Vylúčiť premiestňovanie NKP a objektov vytypovaných na zápis do ÚZKP.
 3. Zachovať symetrickosť strešných rovín (*výnimkou sú archívne doložené asymetrické strechy*).
 4. Zachovať pultové strechy dvorových krídel, vylúčiť ich náhradu zalomenými tvarmi striech (*s dvomi spádmi*).
 5. Adaptácia podkrovia je prípustná, ak strecha a jej konštrukčné parametre umožňujú navrhovanú zmenu.
 6. Nové využitie podkrovia musí zachovať základný konštrukčný charakter objektu a jeho hlavné dispozičné parametre (*vstupy, schodiská, komunikačné trasy*).
 7. Zachovať a chrániť výšku hrebeňa strechy a pôvodnú úroveň podstrešnej rímsy (*hlavná i dvorová fasáda*).
 8. Zachovať a chrániť sklony striech, v odôvodnených prípadoch je prípustné ich zvýšenie s dôrazom na okolitú zástavbu a pamiatkovú hodnotu objektu.
 9. Vylúčiť nadstavovanie NKP a objektov vytypovaných na zápis do ÚZKP a akýmkoľvek iným spôsobom meniť ich výškové a objemové parametre.
 10. Vylúčiť vstavby v podkroví v rozsahu viac ako jedno podlažie, pri rozmerných krovoch je prípustné vnútorný priestor riešiť galériou.
 11. Vylúčiť nadstavbu striech a vertikálne zvyšovanie ich konštrukcií.
 12. Presvetlenie podstrešných priestorov realizovať v primeranom množstve a rozmeroch, v závislosti od hmoty a architektonického stvárnenia strechy.
 13. Presvetlenie podstrešných priestorov riešiť strešnými oknami alebo vikiermi (po individuálnom posúdení architektonickej štúdie).
 14. Vylúčiť združovanie strešných okien do dvojíc, či skupín, ich umiestnenie prispôbiť konštrukcii krovu (*bez kopírácie rytmu fasády*).
 15. Pri viacúrovňovom využití podstrešného priestoru, bude jeho presvetlenie posudzované individuálne na základe architektonickej štúdie.
 16. Vylúčiť odstraňovanie funkčných alebo nefunkčných komínových telies alebo historických komínových hlavíc.
 17. Vylúčiť zmeny pôvodných tvarov striech nehnuteľností v PR, vytváranie rôznych variant strešných terás a iných vnútorných atypických strešných priestorov.

G.5. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu prvkov uličného interiéru a uličného parteru

G.5.1. Požiadavky na ochranu typických prvkov prostredia

• Prvky uličného interiéru

1. Zachovať, chrániť a rehabilitovať pôvodné historické prvky uličného interiéru (*morový stĺp, pamätníky, pomníky, zábradlia oplotení, výtvarné diela, plochy zelene, líniovú zeleň, aleje, parkové úpravy, povrchové úpravy ulíc, verejné osvetlenie*) a uličného parteru (*podľa zachovaných archívnych dokumentov, historických fotografií alebo dobových analógií*).
2. Vylúčiť umiestňovanie katalógových a typizovaných zariadení prvkov (napr. PNS), ktoré narúšajú, či inak ovplyvňujú pamiatkové hodnoty územia.

• Parter

1. Zachovať a rehabilitovať archívne dokumentované historické úpravy parterov s pôvodným členením otvorov, vstupov do prejazdu, priechodu a ich výplňovými prvkami.
2. Zachovať, udržiavať a regenerovať autentický architektonický výraz uličných fasád historických objektov s charakteristickou tektonikou situovaním okenných a vstupných otvorov s ich výplňami, výtvarným a umelecko – remeselným riešením a pod.

3. Zachovať a rehabilitovať originálne archivne dokladované historické riešenia (*materiál, tvar, proporcie, architektonické a umelecko-remeselné*) obchodných priestorov (*výklady, výkladce*).
4. Vylúčiť neodôvodnené zmeny proporcií a zásahy do pôvodnej hmoty murív (*zväčšovanie otvorov, vybúranie parapetov, ...*).
5. Architektonickými prostriedkami eliminovať rušivý účinok realizácie nevhodných výkladov (*od 60 –tych rokov 20. stor.*).

• Profil terénu

1. Zachovať, udržiavať a regenerovať historickú profiláciu a niveletu terénu (doklad stáročného vývoja mesta, sú predmetom ochrany).
2. Zachovať, obnoviť a udržiavať plochy nádvorí a ostatných plôch vo funkčno – účelovej kombinácii spevnených plôch a zelene.

• Oplotenie

1. Zachovať a rehabilitovať parcelačné múry, rešpektovať ich materiálové, výškové členenie, vylúčiť ich perforáciu a realizáciu sekundárnych otvorov (*prepojenie susedných parciel*).
2. Zachovať a obnoviť historické oplotenia, v identických tvaroch, materiáloch a farebnosti.
3. Nové vymedzenia parciel riešiť charakteristickým tvarovým riešením a spôsobom v závislosti od charakteru historického prostredia (*plný omietaný múr, kovové plotové výplne na podmurovke...*).
4. Uprednostniť jednoduchý tvar s uplatnením tradičných materiálov (kameň, omietka, drevo, kov).
5. Vylúčiť použitie typizovaných betónových oplotení, plastových a poplastovaných materiálov.
6. Existujúce drôtené pletivo má dočasný charakter vymedzenia pozemku v PR.

• Verejné priestranstvá, komunikácie a chodníky

1. Zachovať celkový výraz historicky významných komunikácií a ich prirodzenú členitosť povrchu.
2. Zachovať a regenerovať historické dlažby a ich povrchové úpravy a línie (*pozdlžny a priečny profil*) jednotlivých ulíc, zachovávať ich autenticitu v pôvodnom konštrukčnom, architektonickom a materiálovom riešení.
3. Zachovať a rehabilitovať pôvodné historické terénne úpravy, prevýšenia chodníkov, zábradlia terasových chodníkov, spevnené múry terasových chodníkov, doplnkové prvky komunikácií (*kamenné obrubníky ciest, nárožné odrazníky pri vstupe do prejazdu a pod.*).
4. Povrchovú úpravu verejných priestranstiev a komunikácií realizovať z prírodných materiálov (*preferovať kameň z blízkeho okolia*) a s použitím charakteristických spôsobov kladenia, rastru, tvaru, veľkosti a pod.
5. Novodobé, neautentické povrchové úpravy komunikácií a verejných priestranstiev, realizované z betónovej dlažby, asfaltu v kombinácii s prírodným kameňom, kladením bez historickej analógie, sú dočasného charakteru.
6. Doplnkové konštrukcie dlažieb (*napr. mreže chrániace koreňový systém stromov*) riešiť kovové, kované, s atypickým tvarovým riešením, vylúčiť použitie typizovaných prvkov.
7. Architektonickými prostriedkami eliminovať negatívne následky nevhodných úprav realizovaných v minulosti.
8. Výber materiálu povrchovej úpravy komunikácie, kde sa nezachovala pôvodná dlažba, ani nie je možné vychádzať z archívnych dokumentov, podriaďiť historickému charakteru prostredia, vylúčiť historizujúce úpravy, ako aj netypické farebné, materiálové i výškové a tvarové členenia plôch.
9. Minimalizovať situovanie a rozsah prvkov technickej vybavenosti v spevnených povrchoch, v nevyhnutných prípadoch ich vizuálne eliminovať (rampy, parkovacie automaty, stĺpiky zabraňujúce vjazdu do ulice a pod.).

• Sezónne zariadenia (letné sedenia, terasy, zastrešenia terás a pod.)

1. Svojím architektonickým stvárnením, pôdorysným a objemovým riešením, farebnosťou mobiliára a použitými materiálmi musia rešpektovať pamiatkové hodnoty územia a jeho jednotlivých historických budov.
2. Rešpektovať pôvodnú historickú parceláciu so zachovaním voľných prístupov k vstupom do objektov a prejazdov.
3. Dodržať 3-metrový odstup od fasád objektov na Námestí SNP, vylúčiť zásahy do ich fasád (chrániť ich tvaroslovie a výzdobu).
4. Minimalizovať realizáciu pódíí.
5. Prevýšenie pódíí realizovať max. 180 mm nad niveletou terénu, v strmšom teréne (Dolná ulica) usakovať s podnožou a zachovať maximálne prevýšenie 180 mm jednotlivých stupňov.
6. Estetizovať realizáciu pódíí mobilnou zeleňou.
7. Vylúčiť napojenie sezónnych zariadení na verejný vodovod a kanalizáciu, vylúčiť vedenie elektrickej energie nad úrovňou terénu.
8. Vylúčiť konštrukčné prepojenie sezónnych zariadení s obvodovými stenami objektov.
9. Vylúčiť zariadenia zasahujúce do povrchu verejných komunikácií a priestranstiev, do stožiarov verejného osvetlenia, do korún stromov; prekrywajúce ochranné mriežky stromov.
10. Sezónne zariadenia realizovať voľne dostupné, eliminovať ich ohradenie a vylúčiť osadenie ohrád po celom obvode.
11. Prekrytie riešiť formou slnečníkov alebo markíz, subtilnej konštrukcie vhodnej farebnosti.
12. Tieniacci materiál riešiť vo svetlých pastelových farbách, vo svetle béžovej, krémovej alebo smotanovej.
13. Tieniace prvky realizovať s použitím prírodných materiálov, vylúčiť materiály na báze plastu.
14. Prekrytie riešiť s maximálnou výškou, nepresahujúcou úroveň kordónovej rímsy.
15. Vylúčiť prekrytie s vysokou strechou, nepresiahnuť maximálny sklon zastrešenia 15°, pri obojstranných konštrukciách prekrytia riešiť sklon rovín v rovnakom uhle.
16. V prípade markíz vylúčiť opláštenie štítu, tieniacu plachtu riešiť výlučne na šikmých plochách konštrukcie markízy.
17. Reklamné nápisy uplatniť výlučne na bordúrach tieniacich zariadení, po prerokovaní návrhu ich umiestnenia správnym orgánom.
18. Mobiliár riešiť na adekvátnej architektonickej a výtvarnej úrovni.
19. Vylúčiť mobiliár presahujúci výšku 850 mm.

G.5.2. Požiadavky na zachovanie, použitie charakteristických stavebných materiálov

1. Pri návrhu regenerácie prvkov uličného interiéru uplatňovať charakteristické prírodné materiály (drevo, kameň – čadič, pieskovec, kov, vápno, minerálne farbivá) a architektonické riešenia s dôrazom na integritu historického prostredia PR.
2. Výber a použitie stavebných materiálov, technológií a konštrukčného riešenia musí vychádzať z dôsledného poznania hodnôt obnovovanej nehnuteľnosti (na základe pamiatkového výskumu, exaktného poznania slohových premien a charakteru nehnuteľnosti).
3. Použitie betónových prvkov v PR má dočasný charakter.
4. Vylúčiť :
 - reflexné a zrkadliace sa materiály, resp. ich povrchové úpravy
 - novodobé obklady fasád
 - plasty v akejkoľvek podobe
 - poplastované materiály
 - hliníkové profily
 - pohľadový betón
 - syntetické omietky a farbivá

G.5.3. Požiadavky na zachovanie, ochranu, obnovu a údržbu pamiatkových a výtvarných hodnôt drobnej architektúry a výtvarných diel

1. Zachovať diela historickej drobnej architektúry (*sochy, súsošia, pomníky, pamätníky, iné artefakty*) a ďalšie stavebné prvky s nimi súvisiace (*podnož, podstavec, schodiskové stupne, povrchová úprava, ohrada a pod.*), sú súčasťou autentického obrazu sídla a predmetom ochrany pamiatkového územia.
2. Zachovať originálne situovanie prvkov drobnej architektúry (*in situ*), vylúčiť ich bezdôvodné premiestňovanie.
3. Zachovať a prezentovať kultúrne hodnoty nehmotnej povahy viažuce sa na osobnosti a udalosti symbolicky prezentované najmä pamätnými tabuľami s väzbou na konkrétnu nehnuteľnosť v PR.
4. Určenie vhodnosti realizácie akejkoľvek formy prezentácie, resp. pamäti na osoby, či historické udalosti bude určená na základe vypracovanej ideovej a architektonicko – urbanistickej štúdie s dôrazom na pamiatkové hodnoty územia.
5. Dočasne novo osadzované umelecké diela a artefakty sú dotvárajúcimi prvkami uličného interiéru, nie sú dominantného charakteru a nesmú v historickom prostredí pôsobiť rušivo.
6. Vylúčiť v interiéri rezervácie umiestňovanie umeleckých diel, artefaktov, ktoré sú pre toto územie cudzorodé, nízkej umeleckej úrovne, proporčne a materiálovo nevhodné.

G.5.4. Požiadavky na reklamy

1. Umiestnenie, veľkosť a množstvo reklamných, propagačných informačných (ďalej len „RPI“) a iných technických zariadení nesmie narúšať priehľady a pohľady na pamiatkové územie, jeho architektonické dominanty a krajinné zázemie.
2. Reklamné, informačné a propagačné zariadenie musí rešpektovať architektonický výraz a historické tvaroslovie fasád objektov a nesmie narúšať architektonickú kompozíciu hlavnej fasády a jej dôležité detaily (vstupné portály, rímsy, pilastre a pod.).
3. Umiestňovanie reklamných zariadení je prípustné len v časti parteru, po úroveň kordónovej rímsy, pri dodržaní podchodnej výšky 220 cm a vysunutí do priestoru max. 100 cm.
4. Reklamné, informačné a propagačné zariadenia riešiť vývesnými štítmami na konzolách resp. nad alebo vedľa vstupu do objektu v adekvátnom tvarovom a materiálom prevedení a na kvalitnej individuálnej výtvarnej a dizajnerskej úrovni.
5. Veľkosť reklamného zariadenia podriadit architektonickému výrazu a individuálnym hodnotám objektu.
6. Použiť charakteristické materiály a formy (drevené, kovárske, kamenárske, keramické a štukatérske výrobky). Vylúčiť novodobé materiály (hliník, plast a pod.) a sériovo vyrábané reklamy (s hliníkovými eloxovanými rámami, neónové, typizované svietiace reklamy a pod.).
7. V opodstatnených prípadoch sú prípustné nápisy (*maľované písmo s vhodnou typológiou písma*) na fasáde. Veľkosť a farebnosť písma, jeho kompozičné usporiadanie má pôsobiť úmerne a harmonicky s rešpektovaním proporcií parteru a jeho detailov.
8. Vylúčiť umiestňovanie plošne svietiacich reklám, novodobých, svetelných krabicových reklám; reklamné označenie prevádzky je prípustné nasvietiť, podsvietiť.
9. Minimalizovať umiestňovanie a počet reklám, označení prevádzok a informačných zariadení na fasádach nehnuteľností v území pamiatkovej rezervácie (*zachovať princíp umiestnenia max. 1 plošnej a 1 vývesnej reklamy, reklamného označenia / 1 prevádzka*).
10. Pri situovaní viacerých prevádzok v jednom objekte je potrebné vypracovať návrh celkovej koncepcie jednotlivých typov označení a reklám umiestnených na fasáde.
11. Preferovať RPI zariadenia v podobe plošných tabuliek menších rozmerov, združených do spoločného nosiča (rámu, podkladu).
12. Vylúčiť umiestňovanie označení:
 - propagujúce konkrétne označenia výrobkov, tovarov
 - prevádzok, ktorých sídlo nie je totožné s umiestnením označenia.
13. Odstrániť RPI zariadenia po zrušení alebo premiestnení prevádzky.

14. Umiestňovanie reklám, označenia prevádzok a informačných zariadení v pamiatkovom území je neprípustné:
 - na strechách objektov, bočných štítových stenách, štítoch a atikách,
 - na zábradliach pavlačí, balkónov a lógií,
 - na okenných šambránach a architektonických článkoch fasád (*vstupných portáloch, pilastroch, stĺpoch*, a pod),
 - v polohách, kde by obmedzovali pohľad na architektúru objektov alebo jej hodnotnú časť,
 - na výtvarných dielach, drobnej architektúre a na zeleni.
15. Na území pamiatkovej rezervácie je neprípustné umiestňovanie veľkoplošných reklám, vystužených bannnerov, billboardov a veľkoplošných obrazoviek.
16. Vylúčiť celoplošné prekryvanie okenných resp. výkladových otvorov polepmi.

G.5.5. Požiadavky nasvetlenia – iluminácie

1. Osvetlenie verejných priestranstiev a prvky verejného osvetlenia tvarovo a materiálovo zosúladiť s tradíciami a historickým charakterom pamiatkového územia.
2. Uplatniť diferencovaný prístup pre umiestnenie a tvarové riešenie mobiliára verejného osvetlenia, rešpektujúci špecifiká daného prostredia.
3. Použiť prostriedky iluminácie na zdôraznenie dominantných a významných historických objektov, areálov a architektonických detailov.
4. Zosúladiť ilumináciu verejných priestranstiev, dominantných stavieb a individuálne nasvietených architektonických detailov, reklám a označení prevádzok.
5. Použiť prirodzenú farbu svetla (*„mäkké“ teplé tóny*), vylúčiť „chladné“ svetelné tóny.
6. Realizáciu iluminácie priestorov a nehnuteľností v PR overiť svetlotechnickou a architektonickou štúdiou s dôrazom na komplexnosť riešenia.

G.5.6. Požiadavky na riešenie infraštruktúry a jej technických zariadení

1. Minimalizovať osadzovanie nadzemných technických objektov, líniové prvky infraštruktúry umiestiť pod úrovňou terénu.
2. Vodovodné a kanalizačné šachty umiestniť na najmenej exponované miesta; materiálové riešenie poklopu zosúladiť s charakterom komunikácie a jeho povrchovým riešením.
3. Odstrániť nefunkčné technické zariadenia a sieťové pripojenia.
4. Vylúčiť umiestňovanie zariadení technickej infraštruktúry (plynomery, ELI rozvodné skrinky, trafostanice, klimatizačné jednotky, satelitné a telekomunikačné zariadenia, kolektory a iné) v pohľadovo prístupných polohách uličného interiéru a minimalizovať ich vizuálny účinok.
5. Existujúce rušivo pôsobiace technické zariadenia (*antény, satelitné zariadenia, solárne panely, klimatizačné a vzduchotechnické zariadenia a pod.*) majú dočasný charakter (nutné je ich odstránenie alebo premiestnenie).
6. Minimalizovať rozmery technických zariadení (*skriniek pre elektromer, plynomer*) a umiestňovať ich na neexponovaných častiach nehnuteľnosti, v závislosti od jej individuálnych pamiatkových hodnôt
7. Minimalizovať vnímateľnosť technických zariadení vhodnou povrchovou (*farebnou a inou materiálovou*) úpravou.
8. Technické zariadenia umiestňovať len v nevyhnutných prípadoch v pohľadovo neexponovaných polohách, na zošíkmených častiach striech, za atikou, v dvorovej časti nehnuteľnosti.
9. Umiestnenie rozvodných skríň a akýchkoľvek technických zariadení (*antény, satelitné zariadenia, solárne panely, klimatizačné a vzduchotechnické zariadenia a pod.*) na historických objektoch, a trasovanie inžinierskych sietí budú posudzované individuálne vo vzťahu k originálnym pamiatkovým hodnotám objektu a pamiatkového územia.
10. Vhodnosť situovania slnečných kolektorov, fotovoltaiických zariadení na nehnuteľnostiach na území PR bude predmetom individuálneho posúdenia.

G.6. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu charakteristických pohľadov

1. Zachovať, chrániť a rehabilitovať existujúce historické dominanty územia, ktoré spoluvytvárajú siluetu sídla a jej panorámu v kontexte s krajinou.
2. Vylúčiť realizáciu nových dominant alebo akcentov vo vnútornom a vonkajšom obraze sídla.
3. Zachovať gradačný charakter historickej urbanistickej štruktúry so špecifickým výrazom obrazu sídla, podmieneným morfológiou terénu a krajinným prostredím (*prechodu historickej urbanistickej štruktúry od údolnej polohy mesta cez jej stúpajúcu štruktúru k dominujúcemu hradnému areálu*).
4. Nové stavebné úpravy existujúcich objektov a umiestňovanie novostavieb podriaďiť zachovaným historickým dominantám a existujúcej kompozícii výškového a priestorového zónovania.
5. Vylúčiť akékoľvek stavebné činnosti situovanie stavieb a ich prvkov, rušivo pôsobiacich na zachovanie a prezentáciu výnimočnej siluety a panorámy, individuálnym posúdením z viacerých chránených pohľadov.

Pre vnímanie vonkajšieho a vnútorného obrazu pamiatkovej rezervácie sú prioritné chránené pohľady:

Vnútorný obraz:

Chránené panoramatické pohľady :

- I. Stanovisko - priehľad zo stanoviska na Námestí slobody, priehľad na kultúrnu pamiatku Pamätník SNP
- II.a. Stanovisko Urpín - priebežné stanovisko pohľadov
- II.b. Stanovisko Urpín - pod kostolom karmelitánov
- IV. Stanovisko - Graniar
- IV.a. pohľad z obchvatu - priebežné stanovisko pohľadov
- V. Stanovisko - kopec Bánoš
- VI. Stanovisko - hodinová veža, panoramatický pohľad (360°)

• pohľad v interiéri PR

1. z Dolnej ulice k Námestiu SNP
2. z Dolnej ulice k Námestiu SNP
3. z Dolnej ulice k Námestiu SNP
4. z Dolnej ulice SV smerom na Námestie SNP
5. zo severozápadnej strany Námestia SNP SV smerom
6. z Námestia SNP, JZ smerom na Dolnú ulicu
7. z Námestia SNP, SV smerom
8. z centrálnej časti Námestia SNP, SV smerom na dominanty – Hodinová veža, kostol Fr. Xaverského a časť Nám. Š. Moyses
9. z centrálnej časti Námestia SNP, SV smerom na dominanty – mestský hrad a Hodinovú vežu
10. zo SV Námestia SNP na JZ
11. z kopca Kapitulskej ulice JZ smerom na Nám. SNP
12. z Nám. Š. Moyses SZ smerom na areál mestského hradu
13. z Hornej ulice SV smerom na park a budovu Hungárie, pokračovanie Hornej ulice a začiatok Skuteckého ulice
14. z Hornej ulice JZ smerom , v pozadí s vežami areálu mestského hradu
15. z križovania ulíc Komenského a Skuteckého JZ smerom, v pozadí časť Hornej ulice
16. z Námestia Š. Moyses S smerom na začiatok Bakosovej ulice
17. z Námestia Š. Moyses J smerom, v pozadí Hodinová veža
18. z Kapitulskej ulice smerom k pamätníku SNP
19. zo severnej strany Hornej Striebornej ulice J smerom
20. z Národnej ulice JV smerom na budovu opery, v pozadí kopec Urpín
21. z Národnej ulice SZ smerom na budovu Národnej banky a začiatok Kuzmányho ulice
22. zo severnej strany Kapitulskej ulice JV smerom

23. z Kapitulskej ulice Za uličkou SZ smerom na Námestie SNP
24. z JV časti areálu Pamätníka SNP SV smerom na Pamätníka SNP a časť fortifikácie s baštou.

G.7. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu archeologických nálezísk

1. Zachovať a chrániť náleziská vyhlásené za NKP a existujúce archeologické náleziská.
2. Prezentované archeologické náleziská udržiavať v dobrom stavebno-technickom stave .
3. Regenerovať archeologické náleziská, určené na prezentáciu, v súlade s výsledkami archeologického výskumu (spôsob, rozsah a forma prezentácie archeologických nálezov sa určí individuálne, na základe ich lokalizácie, výsledkov výskumu, povahy a stavu zachovania nálezu).
4. Stavebné činnosti, zasahujúce do terénu s predpokladom výskytu archeologických nálezov, sú podmienené vykonaním pamiatkového archeologického výskumu o nevyhnutnosti ktorého rozhoduje príslušný krajský pamiatkový úrad.
5. Prezentáciu fortifikačného systému riešiť koncepčne na základe individuálneho stavu zachovaných častí a archívnych dokumentov (bašty, vstupné brány, línie opevnenia,...) .

G.8. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu ďalších kultúrnych a prírodných hodnôt územia

G.8.1 Zeleň v pamiatkovom území

1. Zachovať, chrániť a regenerovať zeleň v pamiatkovom území (*zeleň areálu cintorína, zeleň záhrad, verejných priestranstiev a areálov, alejí, hodnotných solitérov*,
2. Plochy zelene rešpektujúce historické prostredie (*plochy ostatnej zelene*) zachovať a regenerovať vo forme plôch zelene; v prípade revitalizačných plôch (R1, R2, R3, R7, R9 a R10 a-d) s možnosťou čiastočného zastavania.
3. Rešpektovať dispozičné riešenie a priestorové usporiadanie, farebnosť, štruktúru a pomer jednotlivých plôch zelene.
4. Zachovať pôvodné druhové zloženie a štruktúru zelene v pamiatkovom území, vylúčiť výsadbu introdukovaných (hlavne ihličnatých) druhov drevín.
5. Zachovať pozostatky záhrad, s prevažne úžitkovým charakterom, ich plochy nezastavať (s výnimkou revitalizačnej plochy R2) .
6. Existujúce vegetačné štruktúry pravidelne udržiavať a zaistiť tak ich dlhodobú funkciu, dobrý zdravotný stav, prevádzkovú bezpečnosť a primeraný estetický výraz.
7. Odstrániť zeleň nerešpektujúcu historické prostredie (*líniovú, skupinovú alebo solitérnu výsadbu nevhodných druhov drevín*), zeleň náletovú a pokrývajúcu dominanty mesta.
8. Rekultivovať zeleň svahov mestského opevnenia a južného územia pri nábreží Hrona (pozdĺž mestskej tranzitnej dopravnej tepny) s dôrazom na prezentáciu mestského opevnenia.
9. Hodnotné solitérne stromy a skupiny stromov zachovať a udržiavať ich v dobrom zdravotnom a estetickom stave, pri náhrade dožitých jedincov uplatniť zásadu zachovania druhového zloženia.

G.8.2. Pamätihodnosti

1. Poskytovať metodickú a odbornú pomoc samospráve pri vedení zoznamu pamätihodností.
2. Prezentovať a popularizovať pamiatkové hodnoty lokality.

G.9 Požiadavky špecifikované pre bloky B1- B14 v PR Banská Bystrica

Členenie pamiatkovej rezervácie na tzv. bloky, ich označenie a hranice, sú prevzaté z platnej ÚPN CMZ Banská Bystrica.

Blok 1 – severozápadná časť PR Banská Bystrica

Vymedzenie územia: uličná čiara západnej zástavby Lazovnej ulice, Katovná ulica od Katovnej bašty južným smerom, východná zástavba Strieborného námestia, južná zástavba Krížnej ulice

Zástavba : Lazovná č. 9-21 (nepárne čísla), Katovná bašta, Strieborné námestie č. 5, 6

Funkcia : kultúrna, obchodná, administratívna, obytná, drobné prevádzky

Stručný urbanistický a stavebný vývoj:

- meštianske domy s neskorogotickými a renesančnými jadrami, prestavané po požiari v roku 1761, prefasádované koncom 19., začiatkom 20. storočia,
- pred rokom 1573 v krížení ulíc Hornej Striebornej a Krížnej postavená Horná Strieborná brána,
- pred rokom 1580 v severnom závere Lazovnej ulice postavená Lazovná brána,
- začiatkom 17. storočia postavená Katovná bašta a hradobný múr mestského opevnenia,
- r. 1764 - prestavba dvoch renesančných domov - vznik župného domu na Lazovnej č. 8,
- v priebehu 2. polovice 19. storočia z exteriérovej strany hradobného múru mestského opevnenia pristavané remeselnícke domy, asanované,
- r. 1883 asanácia Lazovnej brány,
- r. 1898 asanovaná Horná Strieborná brána ako jedna z posledných mestských brán, zachovaná jej východná časť tzv. Penov dom.

Charakteristika pamiatkových hodnôt

Dominanty, akcenty: župný dom Lazovná č. 9, línia fortifikácie s baštou

Objektová skladba:

- NKP - mestské opevnenie (Katovná bašta, hradbový múr (od tzv. Penovho domu, ktorý bol súčasťou Hornej Striebornej brány severným smerom ku Katovnej bašte, od Katovnej bašty východným smerom k zaniknutej Lazovnej bráne, základové murivá Lazovnej brány) poschodové dvoj - alebo trojtraktové meštianske domy prejazdového typu
župný dom, Lazovná č. 9
mýtny dom, Lazovná č. 21
- nehnuteľnosti vytypované za NKP:
Lazovná č. 13, par. č. 1797, dvorové krídlo meštianskeho domu
Strieborné námestie č. 5, tzv. Penov dom, pôvodne súčasť Hornej Striebornej brány
- nehnuteľnosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia:
Lazovná pri hradbách, par. č. 1802/2- trafostanica
- zeleň: dotvárajúca PR- svah pri hradobnom múre na Katovnej ulici
dotvárajúca NKP- záhrada, Lazovná č. 9, 11, 13, 21.

Parcelácia: zachovaná historická parcelácia v porovnaní so stavom z roku 1859 a 1927- kratšie pozdĺžne parcely lichobežníkového, obdĺžnikového, menej mnohouholníkového pôdorysu s východno-západnou orientáciou, pozdĺžnou osou kolmou na uličnú čiaru (Lazovná), pozdĺž Katovnej ulice parcely s pozdĺžnou osou paralelnou s uličnou čiarou parcely meštianskych domov oddelené kamennými parcelačnými múrmi, niektoré súčasťou dvorových krídiel.

Objemovo-priestorové usporiadanie:

- kompaktná radová zástavba, dvoj - zriedkavejšie trojpodlažné uličné krídla v šírke parcely, za hradbami na severnej strane jednopodlažný solitérny objekt bývalej mýtnej stanice, dvorové krídla dvojpodlažné alebo jednopodlažné (Lazovná č. 13)

- strechy - uličné krídla sedlové s hrebeňom paralelným s uličnou čiarou, dvorové krídla pultové so sklonom do dvora, pultové strechy so spádom do zaatikového priestoru (Lazovná č. 17), Katovná bašta ihlanovitá strecha, mýtny dom (Lazovná č. 21) sedlová strecha so štítmi, krytina z pásov pozinkovaného, ojedinele medeného (Lazovná č. 8) plechu, keramická pálená škridla.

Architektonické a výtvarné hodnoty:

- jeden z ojedinele zachovaných domov s atikou (Lazovná č. 17),
- fasády s neskororenesančnou (Lazovná č. 17, Katovná bašta), neskorobarokovou maľovanou výzdobou (Lazovná č. 13, 21),
- renesančné arkiere na nárožiach župného domu, jeden z nich prezentovaný v renesančnom výraze,

Archeologické náleziská:

- základové murivá Lazovnej brány, záver Lazovnej ulice - prezentovaná v dlažbe,
- baroková kanalizácia, Katovná ulica,
- predpoklad nálezov základových murív zaniknutej zástavby z exteriérovej strany mestských hradieb, Katovná ulica
- predpoklad nálezov kultúrnych vrstiev od stredoveku a nálezov materiálnej kultúry

Nevhodné úpravy:

- *nevhodná obnova fasády, Lazovná č. 13 (neskorobarokové okná nahradené plastovými, korunná rímsa nahradená nevhodným betónovým profilom),*
- *architektonický výraz dvorového krídla, Lazovná č. 11,*
- *architektonický výraz severného dvorového krídla, Lazovná č. 13, par. č. 1798,*
- *plastové okná s nevhodným členením, Strieborné námestie č. 6,*
- *pešie komunikácie v rovnakej nivele s cestnou komunikáciou Lazovná ulica,*
- *povrchové úpravy komunikácií zámkovou dlažbou v komunikácii s kamennou dlažbou,*
- *Lazovná - billboard, Strieborné námestie, par. č. 1786.*

Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu bloku

R 1 (Blok 1)

Lokalita: parcela situovaná medzi tzv. Penovým domom a objektom (Strieborné námestie č. 6), v JV časti Strieborného námestia, v kontakte so zástavbou areálu Štátna vedecká knižnica

Parcelné vymedzenie: 1786

Charakter územia: svahovitý, čiastočne zastavaný pozemok v časti orientovanej do Strieborného námestia prízemnou stavbou menšieho rozsahu (maloobchodná predajňa).

Návrh funkčného využitia: skladové priestory Štátnej vedeckej knižnice s doplnkovou funkciou-parkovaním.

Kompozičné vzťahy:

Rozsah zastavania riešiť v zmysle výkresu zásad, dodržať uličnú čiaru, dopravný vstup riešiť zo Strieborného námestia. Novostavbou uzatvoriť zástavbu na západnej strane Strieborného námestia so zachovaním prieluky medzi vedľajším objektom (par. č. 5407/3).

Hmotová a priestorová skladba: novostavbu pôdorysne riešiť formou prístavby k existujúcemu objektu tzv. Penov dom, v pokračovaní jeho uličného krídla s možnosťou dvorového krídla smerom do hĺbky parcely. Prípustné je jeho podpivničenie pre potreby príp. parkovania, resp. skladov.

Výškové zónovanie: 3 NP + podkrovie, výšku hrebeňa strechy riešiť cca v úrovni rímsy západného krídla budovy ŠVK, a nižšie ako je úroveň atiky Penovho domu, na ktorý sa prístavba pripája.

Prípravná a projektová dokumentácia: zámer riešenia lokality bol predmetom urbanisticko-architektonickej štúdie (Ing. arch. Bizoň, 2012), vypracovať ďalšie stupne PD.

Požiadavky ochrany PR vo vzťahu k R 1:

4. Použiť charakteristické materiály (sklo, kameň, kov, drevo, ...).
5. Riešiť vstup do objektu z úrovne terénu zo strany Strieborného námestia.
6. Vykonať predstihový archeologický výskum, na základe ktorého sa určia podmienky výstavby.

Požiadavky ochrany bloku:

1. Pre Blok 1 platia všeobecné požiadavky ochrany, obnovy a regenerácie územia PR.
2. Zachovať a udržiavať historickú objektovú skladbu a kompaktnú radovú zástavbu bloku.
3. Zachovať a chrániť dominantnosť areálu ŠVK na Lazovnej č. 9 v existujúcom objemovo priestorovej skladbe.
4. Zachovať a chrániť vizuálnu prezentáciu hradieb s Katovnou baštou zo strany Katovnej ulice a zo Strieborného námestia, bez možnosti zastavania.
5. Urbanistický priestor pod mestskými hradbami zo strany Katovnej ulice riešiť sadovníckou úpravou, vylúčiť jeho zastavanie.
6. Zachovať a regenerovať historické pivničné klenbové priestory pod hradbami.
7. Plochy dvorov a záhrad udržiavať vo funkčno-účelovej kombinácii spevnených plôch a zelene.
8. Novú výstavbu situovať len na plochách s možnosťou zastavania, v miestach asanovaných objektov v limitovanom plošnom rozsahu vid'. výkres zásad, v šírke dvorového krídla.
9. Zachovať a prezentovať parcelačné múry, oddeľujúce jednotlivé parcely zástavby bloku
10. Architektonickým riešením eliminovať negatívne pôsobenie objektov nerešpektujúcich pamiatkové hodnoty bloku (trafostanica v záhrade objektu na Lazovnej č. 21, trafostanica situovaná na Katovnej ulici pod hradbami, prízemná prístavba k Penovmu domu orientovaná do Strieborného námestia, uličná prístavba ku Katovnej bašte, typový novinový stánok) resp. ich odstránením.
11. Odstrániť existujúci billboard z parteru Lazovnej ulice, a estetizovať rušivé reklamné zariadenia.
12. Pri úprave miestnych komunikácií a peších chodníkov, nádvorí uplatniť prírodný kameň a farebne, materiálovo a tvarovo ich odlíšiť.
13. Prezentovať archeologický nález, základové murivo zaniknutej Lazovnej brány napr. v dlažbe.

Blok 2 – severná časť PR Banská Bystrica

Vymedzenie územia:	uličná čiara zástavby západnej strany Lazovnej ulice, južnej zástavby Krížnej ulice a Námestia Štefana Moysesu východným smerom k mestskému hradobnému múru, východný úsek hradobného múru smerom k zaniknutej Zlatníckej bašte, severná hranica parcely č. 1840, západná uličná čiara Bakossovej ulice, pešia bezmenná komunikácia medzi Bakossovou a Lazovnou ulicou
Zástavba:	Lazovná č. 38-12 (párne čísla od severného konca južným smerom), Krížna č. 2, 4 (párne čísla), Námestie Štefana Moysesu č. 17, Bakossova č. 2-8 (párne čísla) a vnútrobloková zástavba
Funkcia:	obchodná, administratívna, predškolské zariadenie, obytná, drobné prevádzky

Stručný urbanistický a stavebný vývoj:

- pôvodne dominantou bloku bol tzv. Farský majer, komplex budov rôznej funkcie s farou, obytnými priestormi pre kňazov a novicov, orientovanými do Námestia Štefana Moysesu, hospodárskymi priestormi,
- pred rokom 1580 v severnom závere Lazovnej ulice postavená Lazovná brána,
- začiatkom 17. storočia postavená Zlatnícka bašta a hradobný múr mestského opevnenia medzi Lazovnou bránou a Zlatníckou baštou, Zlatníckou baštou a Farskou baštou v hradnom areáli,
- začiatkom 17. storočia rozparcelovaná západná časť územia farského majera, parcely najprv v prenájme, neskôr výstavba meštianskych domov prejazdového typu, podobne rozparcelovaním východnej časti územia vznikla zástavba dnešnej Bakossovej ulice,
- domy s renesančnými jadrami, prestavané po požiari v roku 1761, prefasádované koncom 19.- začiatkom 20. storočia,

- r. 1883 asanácia Lazovnej brány, na voľnej parcele východne od asanovanej brány postavená budova detskej opatrovne (Lazovná č. 32).

Charakteristika pamiatkových hodnôt

Dominanty, akcenty: budovy farského majera, Námestie Štefana Moysesu č. 17

Objektová skladba:

- NKP - mestské opevnenie - základy zaniknutej Zlatníckej bašty hradbový múr (od zaniknutej Zlatníckej bašty južným smerom ku Farskej bašte, tvorí hranicu medzi blokom 2 a 6), základové murivá Lazovnej brány,
 - poschodové dvoj - alebo trojtraktové meštianske domy prejazdového alebo priechodového typu,
 - budovy areálu farského majera, Námestie Štefana Moysesu č. 17,
- nehnuteľnosti vytypované na zápis :
Lazovná č. 32, par. č. 1811, budova detskej opatrovne z roku 1898
Lazovná č. 38, par. č. 1808, dom obytný
- nehnuteľnosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia:
Křížna č. 4, par. č. 1823 - rodinný dom
Křížna č. 2, par. č. 1824/3 - rodinný dom
- Zeleň: dotvárajúca PR - záhrady na západnej strane Bakossovej ulice, par. č. 1810, 1807, 1805,
dotvárajúca NKP - záhrada, Lazovná č. 28, 26, 24
- záhrada tzv. farského majera, par. č. 1810.

Parcelácia : po obvode bloku zachovaná historická parcelácia v porovnaní so stavom z roku 1859 a 1927 - na Lazovnej kratšie pozdĺžne parcely obdĺžnikového pôdorysu so západno - východnou orientáciou, pozdĺžnou osou kolmou na uličnú čiaru, na východnej strane Bakossovej ulice širšie parcely obdĺžnikového pôdorysu so západno - východnou orientáciou, pozdĺžnou osou kolmou na uličnú čiaru, pomerne rozsiahlu časť bloku zaberajú v jeho strede parcely bývalého farského majera parcely meštianskych domov oddelené kamennými parcelačnými múrmi, väčšinou sú súčasťou dvorových krídiel.

Objemovo-priestorové usporiadanie:

- kompaktná radová zástavba západnej strany Lazovnej ulice, na východnej strane bloku, kompaktná radová zástavba západnej strany Bakossovej ulice dvojpodlažné uličné krídla v šírke parcely, dvorové krídla dvojpodlažné alebo jednopodlažné (Lazovná 30), na západnej strane bloku záhrady bývalého farského majera,
- strechy uličné krídla sedlové s hrebeňom paralelným s uličnou čiarou, dvorové krídla pultové so sklonom do dvora, v strešnej rovine historické svetlíky (Námestie SNP 20, 22), vikiere (Námestie SNP 20, 21), krytina z pásov pozinkovaného, keramická pálená škridla.

Architektonické a výtvarné hodnoty:

- fasády s neskorogotickou (dvorové krídlo Námestie Štefana Moysesu 17), neskororenesančnou (Lazovná č. 28, 26, Námestie Štefana Moysesu 17), empírovou maľovanou výzdobou (hlavná fasáda Námestie Štefana Moysesu č. 17)

Uličný interiér a parter:

- v mieste kríženia Lazovnej a Křížnej ulice použitá dlažba z prírodného kameňa (andezitové kocky)

Archeologické náleziská:

- základové murivá Lazovnej brány prezentované v dlažbe, severný záver súvislej radovej zástavby Lazovnej ulice
- základové murivá Zlatníckej bašty, neprezentovaná
- deštruované kamenné murivo zo stredoveku, pred domom Lazovná č. 18
- neskorogotická prístupová komunikácia, zníženie úrovne terénu, v interiéri systém vetracích kanálikov pri základových murivách, Námestie Štefana Moysesu č. 17

- predpoklad nálezov základových murív hradobného múru mestského opevnenia, Bakossova ulica
- predpoklad nálezov kultúrnych vrstiev od stredoveku a nálezov materiálnej kultúry

Zeleň : zatrávnená plocha pri hradobnom múre, Katovná ulica
záhrady, Lazovná č. 28, 26, 24, tzv. farský majer
dvory prevažne s povrchovou úpravou dláždením

Nevhodné úpravy:

- *nevhodné objemové riešenie rodinného domu Krížna č. 4, par. č. 1823,*
- *nevhodné objemové riešenie rodinného domu, riešenie strechy s predimenzovanými vikiermi Krížna č. 2, par. č. 1824/5,*
- *asanované dvorové krídla Lazovná č. 18, 16,*
- *nevhodné objemové riešenie vikierov objektu Bakossova č. 10,*
- *nevhodný architektonický výraz fasád rodinného domu Krížna č. 4, par. č. 1823,*
- *nevhodný architektonický výraz fasád rodinného domu Krížna č. 2, par. č. 1824/5,*
- *nevhodný výraz dvorových krídiel Lazovná č. 30, par. č. 18721824,*
- *nevhodný výraz objektu Lazovná č. 34,*
- *nevhodný architektonický výraz objektu Bakossova 10,*
- *nevhodné riešenie : povrchové úpravy komunikácií zámkovou dlažbou,*
- *nevhodné riešenie billboardu pokrývajúceho bočnú fasádu objektu Bakossova 10,*
- *pešie komunikácie v jednej nivelete s cestnými komunikáciami Lazovná, Bakossova ulica.*

R 2 (Blok 2)

Lokalita: Bakossova ulica, Farský dvor

Parcelné vymedzenie: 1826/4,

Charakter územia : pôvodné záhrady v súčasnosti narušené zmenou parcelácie,

Návrh funkčného využitia: polyfunkčné s preferenciou bývania, parkovanie pre rezidentov v podzemí, sadovnícka úprava zelene pôvodných záhrad.

Kompozičné vzťahy: novostavbu realizovať na obdĺžnikovom pôdoryse pozdĺžne s Bakossovou ulicou, s rešpektovaním morfológie terénu a výškového zónovania okolitej zástavby vo dvoroch.

Hmotová a priestorová skladba: Novostavbu výškovo a objemovo členiť, zastrešiť sedlovou strechou, ukončenou valbou. Rešpektovať morfológiu terénu, hmotu a dominantnosť NKP (Krížna ulica, Nám. Š. Moysesova č. 17).

Výškové zónovanie: max. 2 NP + podkrovie (neprevýšiť výškové zónovanie uličných krídel objektu na Nám. Št. Moysesova 17)

Prípravná a projektová dokumentácia : Dotvorenie lokality preveriť urbanisticko-architektonickou štúdiou s dôrazom na kompozičné a výškové usporiadanie novej výstavby vo väzbe na charakteristické dominanty, panorámu a siluetu historického jadra.

Požiadavky ochrany PR :

1. Minimalizovať stavebné činnosti zasahujúce do plôch historickej zeleň a plochy záhrad.
2. Novostavbou rešpektovať morfológiu terénu .
3. Prijazdnú komunikáciu riešiť z Bakossovej ulice, minimalizovať jej šírku a zásahy do morfológie terénu.

Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu bloku:

1. Pre Blok 2 platia Všeobecné požiadavky ochrany, obnovy a regenerácie územia PR (zachovaná historická parcelácia, kompaktná radová zástavba, uličná čiara Lazovnej, Krížnej a Bakossovej ulice, Námestia Štefana Moysesova).
2. Zachovať a udržiavať historickú objektovú skladbu a kompaktnú radovú zástavbu bloku Lazovnej ulice (NKP, objekty vytypované na zápis do ÚZPF).
3. Zachovať, udržiavať a regenerovať systém opevnenia (línia opevnenia, bašty) v ich objemovej a priestorovej skladbe.

4. Novú výstavbu situovať len na plochách po asanovaných objektoch v šírke dvorového krídla (v plošnom rozsahu vid'. výkres zásad), (par. C-KN č. 1839- Bakossova ulica), resp. na ploche stanovenej v časti revitalizačnej plochy R2.
5. Novostavby, prístavby dvorových objektov musia rešpektovať urbanistické a architektonické princípy PR s dôrazom na morfológiu terénu (stúpajúci terén smerom k Bakosovej ulici a k hradbám).
6. Výšku rímsy strechy novostavby na par. C – KN č. 1839 riešiť v úrovni výšky rímsy objektu na Bakosovej ul. č.10 so sedlovou strechou a hrebeňom rovnobežným s osou ulice. Architektonické členenie fasád riešiť analogicky podľa archívne doloženého materiálu meštianskeho domu.
7. Zachovať a prezentovať parcelačné múry, oddeľujúce jednotlivé parcely zástavby bloku.
8. Zachovať, udržiavať zeleň záhrad v záveroch parciel (par. č. 1806, 1810, 1807, 1808, 1811, 1826/2, 5423).
9. Plochy dvorov a záhrad udržiavať vo funkčno-účelovej kombinácii spevnených plôch (uplatniť prírodný kameň) a zelene.
10. Pri úprave miestnych komunikácií a chodníkov uplatniť prírodný kameň, farebne, materiálovo a tvarovo ich odlíšiť (cesta – chodník).
11. Minimalizovať a estetizovať rušivé reklamné zariadenia.
12. Prezentovať archeologický nález, základové murivo zaniknutej Zlatníckej bašty vo východnej časti par. C -KN č. 1840 v rámci novej výstavby v mieste asanovaného objektu meštianskeho domu na Bakosovej ulici č. 12, prezentovať asanovaný úsek mestských hradieb v severnej časti Bakosovej ulice, v záhrade par. č. 1811.

Blok 3 – západná časť PR Banská Bystrica

Vymedzenie územia: uličná čiara severozápadnej zástavby Dolnej ulice, uličná čiara západnej zástavby Hornej Striebornej ulice, Dolná Strieborná ulica, na severozápadnej strane bezmenná miestna komunikácia

Zástavba: Dolná č. 60-2 (párne čísla od západného záveru smerom na Námestie SNP), Námestie SNP č. 12-13, Horná Strieborná č. 1-23 (nepárne čísla od Námestia SNP smerom k Hornej Striebornej bráne), Dolná Strieborná č. 1, 3

Funkcia: kultúrna, obchodná, administratívna, obytná, drobné prevádzky

Stručný urbanistický a stavebný vývoj:

- domy s gotickými a renesančnými jadrami, prestavané po požiari r. 1761, prefasádované koncom 19.- začiatkom 20. storočia,
- na konci ulice stál tzv. Dolný špitálsky mlyn, ku ktorému viedol náhon cez územie dnešného sídliska Fortnička,
- pred r. 1577 v západnom závere ulice postavená Dolná brána,
- r.1605 západná časť Dolnej ulice vypálená BočKayovými vojskami,
- po r. 1605 výstavba nových murovaných domov na západnom konci Dolnej ulice,
- začiatok 17. storočia postupná dostavba prieluk, vznik domov prejazdového typu,
- r. 1896 -1898 vybudovaná náročná vežička na nárožnom dome Dolná č. 2,
- r. 1873 -1880 asanovaná Dolná brána,
- v 19. storočí Dolný špitálsky mlyn prestavaný na parný a valcový, v roku 1881 zväčšený, v prevádzke do r.1930, asanovaný v 40. rokoch minulého storočia,
- 60. roky minulého storočia výstavba povojnového sídliska Fortnička na mieste bývalých záhrad radovej zástavby meštianskych domov severozápadnej strany Dolnej ulice, asaná pomerne rozsiahleho západného úseku hradobných múrov,
- r. 1974 asanovaný poschodový meštiansky dom Dolná č. 60
- 70. roky 20. storočia asaná dvorových krídiel meštianskych domov severozápadnej strany Dolnej ulice,
- r. 2001 na mieste asanovaných domov v závere Dolnej ulice postavená budova poisťovne Allianz.

Charakteristika pamiatkových hodnôt

Dominanty, akcenty: meštiansky dom Dolná č. 2 (Tatra banka),

Objektová skladba:

- NKP - poschodové dvoj- alebo trojtraktové meštianske domy prejazdového zriedkavejšie priechodového typu
- nehnuteľnosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia:
 - Dolná č. 62 - budova Allianz, a. s.
 - Dolná č. 52 - dvorové krídlo
 - Dolná č. 50 - rodinný dom
 - Dolná č. 24 - stavba na mieste asanovaného meštianskeho domu
 - Dolná č. 12 - prístavba k meštianskemu domu a novostavba dvorového krídla
 - Dolná č. 6 - dostavba prieluky v závere dvora
 - Dolná č. 2 - prestrešenie dvora
 - Horná Strieborná č. 1 - polyfunkčný dom
 - Horná Strieborná č. 17, 19 - prístavba k meštianskemu domu

Parcelácia: po obvode bloku zachovaná historická parcelácia v porovnaní so stavom z roku 1859 a 1927- pozdĺžne parcely lichobežníkového, obdĺžnikového pôdorysu so severo-západnou orientáciou Na Dolnej, východno-západnou orientáciou na Hornej Striebornej ulici, pozdĺžnou osou kolmou na uličnú čiaru
parcely meštianskych domov na Dolnej v prednej časti oddelené kamennými parcelačnými múrmi, ktoré sú súčasťou dvorových krídiel

Objemovo-priestorové usporiadanie:

- kompaktná radová zástavba meštianskych domov, dvoj- zriedkavejšie trojpodlažné uličné krídla v šírke parcely, na Hornej Striebornej ulici aj jednopodlažné domy, niektoré koncom minulého storočia asanované a nahradené novostavbami (Horná Strieborná č. 1, 21), dvorové krídla dvojpodlažné alebo jednopodlažné, zriedkavejšie aj viacpodlažné nadstavané koncom minulého storočia (Dolná č. 4, 6)
- strechy - uličné krídla sedlové s hrebeňom paralelným s uličnou čiarou, dvorové krídla pultové so sklonom do dvora, pultové strechy so spádom do zaatikového priestoru (Dolná č. 8), krytina z pásov pozinkovaného, ojedinele medeného (Dolná č. 8, Horná Strieborná č. 9) plechu, keramická pálená škridla
negatíva - zlúčenie striech dvoch objektov do jednej strešnej roviny, znásobené rovnako riešenými vikiermi, Dolná č. 52, 54
- veľkosť a počet vikierov, ich zastrešenie rovnou strechou, Horná Strieborná č. 9

Architektonické a výtvarné hodnoty:

- jeden z ojedinele zachovaných domov s neporušenou atikou, Dolná č. 8,
- cenné architektonické detaily- renesančný portál do mázhauzu Dolná č. 8,
- neskororenesančné klenby s motívom srdca (Dolná č. 8),
- fasády s neskororenesančnou (Dolná č. 8), neskorobarokovou maľovanou výzdobou (Dolná č. 42)

Uličný interiér a parter:

Negatívne úpravy - pešie komunikácie v rovnakej nivele s miestnymi komunikáciami Dolná ulica, Námestie SNP, Horná Strieborná ulica
povrchové úpravy komunikácií zámkovou dlažbou
tvár a veľkosť výkladov so segmentovým ukončením, Dolná č. 10
tvár a veľkosť výkladnej skrine so segmentovým ukončením, Dolná č. 18
obloženie okolo otvorov doskami z povrchovo lešteného mramoru, Dolná č.22

Archeologické náleziská:

- základové murivá Hornej Striebornej brány, záver Hornej Striebornej ulice, bez prezentácie
- základové murivá Dolnej brány, záver Dolnej ulice, bez prezentácie

- zaklenutý mlynský náhon, koniec Dolnej ulice, par. č. 5513
- kachliarska dielňa z 15. storočia, Dolná č. 35
- baroková kanalizácia, Dolná Strieborná
- predpoklad nálezov kultúrnych vrstiev od stredoveku a nálezov materiálnej kultúry

Zeleň: záhrada meštianskeho domu, Horná Strieborná č. 9, Dolná č. 54
dvory prevažne s povrchovou úpravou dláždením

Dotvárajúca zeleň:

PR - svah pri hradobnom múre na Katovnej ulici

NKP- záhrada, Lazovná č. 9, 11, 13, 21

Nevhodné stavebné úpravy:

- *nadstavba záveru dvorového krídla s výrazným štítom, celoplošné prestrešenie južnej časti dvora (parc.č.1601/4) - Dolná č. 2,*
- *nadstavba dvorového krídla - Dolná č.4, 6,*
- *dostavba prieluky medzi domami - Dolná č. 4, 6,*
- *nadstavba koruny muriva zadnej fasády, predimenzovaná strecha - Dolná č. 8,*
- *podkrovie presvetlené tromi radmi vikierov - Dolná č. 10,*
- *francúzske okná na dvorových fasádach (Dolná č. 2, 10)*
- *prístavby dvorových krídiel v šírke parcely, objemovo predimenzovaných - Dolná č. 12,*
- *nadstavba úzkeho dvorového krídla, predsunutie hmoty do dvora - Dolná č. 22,*
- *tvarovo-objemové riešenie objektu - uličného krídla a dvorovej zástavby - Dolná č. 24,*
- *nadstavba dvorového krídla, jeho nadviazanie na strechu uličného krídla - Dolná č. 26,*
- *objemové riešenie dvorových krídiel – Dolná č. 36*
- *nadstavba zadnej fasády uličného krídla, zväčšenie objemu strechy, obklad fasády platňami z lešteného mramoru - Dolná č. 40,*
- *tvarovo - objemové riešenie rodinného domu za meštianskym domom na Dolnej č. 50, par. č. 1552/2*
- *tvarovo - objemové riešenie objektu - Dolná č. 60*
- *tvarovo - objemové riešenie objektu za meštianskym domom na Dolnej č. 52, par. č. 1548/1,2*
- *architektonický výraz objektu, Horná Strieborná č. 1*
- *objemové riešenie prístavby dvorového krídla k meštianskeho domu, odstránenie korunných ríms - Horná Strieborná č. 11,*
- *tvarovo - objemové riešenie prístavby k meštianskemu domu - Horná Strieborná č. 17, 19*
- *nadstavba dvorového krídla s predsadeným podlažím - Nám. SNP č. 12.*

R 3 (Blok 3)

Lokalita: Dolná ul. č. 2- 48 (zadné trakty)

Parcelné vymedzenie: 1553/2, 1556, 1560, 1561/1,2, 1563d, 1565, 1566/1, 1572/2, 1574/1, 1575/5, 1577/1,3, 1579, 1580, 1581/1, 1581/3, 1585/2, 1588, 1589, 1592, 1593, 1597/2, 1595/2, 1599/2, 1600/2

Charakter územia: vstupná a najproblematickejšia časť pamiatkovej rezervácie s nenávratnou likvidáciou hodnôt historického prostredia (celoplošná asanácia hospodárskych a dvorných krídiel počas výstavby obytného súboru Fortnička) a vznikom novej obslužnej komunikácie.

Návrh funkčného využitia: polyfunkčné (obchody, služby, bývanie, parkovanie)

Kompozičné vzťahy: narušená historická urbanistická štruktúra (vytvorenie novej prejazdenej komunikácie), hmotovo - priestorové riešenie prestavieb a prístavieb neakceptuje hodnoty historickej zástavby pamiatkovej rezervácie

Hmotová a priestorová skladba: Novú výstavbu riešiť len na vymedzenej ploche (jej šírka je orientačná; skutočná šírka bude predmetom urbanisticko – architektonickej štúdie) pozdĺž novovzniknutej komunikácie (viď výkres zásad), dvory doplniť zeleňou s dôrazom na funkčno-úcelový podiel plôch zelene a spevnených plôch

Výškové zónovanie: prízemné objekty – max 2. NP s podkrovím, výšku zástavby gradovať v závislosti od konfigurácie terénu, zastrešenie riešiť pultovou alebo sedlovou strechou, rešpektovať výškové zónovanie historickej zástavby meštianskych domov .

Požiadavky ochrany PR :

1. Rešpektovať pôvodné parcelačné členenie s uplatnením parcelačných múrov respektíve ich náznakovou rekonštrukciou.
2. Akceptovať priechody dvorov meštianskej zástavby vo vzťahu k mestskej časti Fortnička (v súčasnosti hodnotný urbanizovaný priestor)
3. Parkovanie v závislosti od morfológie terénu prednostne riešiť pod terénom, s dôrazom na minimalizáciu súčasných parkovacích plôch.
4. Vhodnosť parkovania pod zemou overiť archeologickým výskumom.
5. Novo navrhovanú zástavbu overiť urbanisticko - architektonickou štúdiou v alternatívach a pre celé riešené územie Bloku 3.

Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu bloku:

1. Pre Blok 3 platia Všeobecné požiadavky na ochranu, obnovu a regeneráciu územia PR (zachovaná historická parcelácia, kompaktná radová zástavba, uličná čiara Dolnej ulice, vid' výkres zásad).
2. Zachovať a udržiavať existujúcu historickú objektovú skladbu (NKP, objekty vytypované na zápis do ÚZPF, objekty s pamiatkovými hodnotami).
3. Eliminovať architektonickými prostriedkami rušivé účinky objektov bloku (novostavby objektov realizované v 90. rokoch 20. storočia, formou dvorových prístavieb objektov na Dolnej ul., Hornej Striebornej a na Námestí SNP riešeného bloku, resp. dostavieb prieluk - Dolná č. 62, Horná Strieborná č. 1, tvarovým riešením vikierov, fasád, farebnosťou, tvarom, veľkosťou otvorov, resp. parteru (Dolná č. 10, Dolná č. 52, 54 – vid' výkres zásad).
4. Zachovať pôvodnú historickú klesajúcu konfiguráciu terénu a tejto prispôbiť i výšku novej výstavby.
5. Parkovacie plochy riešiť v rozsahu nevyhnutnom pre využitie objektov.
6. Zachovať a udržiavať plochy dvorov a záhrad vo funkčno-účelovej kombinácii spevnených plôch (prednostne uplatniť prírodný kameň) a zelene.
7. Zachovať priechodnosť prejazdov (smer Fortnička) meštianskych domov a ich dvorov.
8. Pri úprave miestnych komunikácií a peších chodníkov, uplatniť prírodný kameň, farebne, materiálovo a tvarovo ich odlišiť (cesta – chodník).
9. Minimalizovať a estetizovať rušivé reklamné zariadenia.
10. Vhodným spôsobom prezentovať archeologický nález – základové murivo zaniknutej Hornej Striebornej brány, Dolnej brány v dlažbe ulice.

Blok 4 – severozápadná strana Námestia SNP

Vymedzenie územia: uličná čiara zástavby severozápadnej strany Námestia SNP, východnej zástavby Lazovnej ulice, severná strana Krížnej, západná strana Hornej Striebornej ulice

Zástavba: Námestie SNP č. 14 -19, Lazovná č. 1 - 7 (nepárne čísla), Horná Strieborná č. 22 - 4 (párne čísla od nárožia s Krížnou ul. smerom k Námestiu SNP)
a vnútrobloková zástavba

Funkcia: obchodná, cirkevná, administratívna, obytná, drobné prevádzky

Stručný urbanistický a stavebný vývoj:

- domy s gotickými jadrami, prestavané v renesancii a po požiari v roku 1761, prefasádované koncom 19. - začiatkom 20. storočia,
- domy na Námestí SNP patrili najbohatšej vrstve mešťanov, ringbürgerov, jeden z najhodnotnejších v bloku Benického dom Námestie SNP č. 16,
- r. 1504 v dome na Lazovnej č. 7 zriadené mestské kúpele, ktorých donátorom bol banskobystrický ťažiar Michal Königsberger,
- po založení Banskobystrického biskupstva v roku 1776 prestavba renesančných objektov na nároží Námestia SNP a Lazovnej ulice na biskupskú rezidenciu,
- r. 1884 prestavba zaatíkoveho priestoru domu č. 14 na Námestí SNP.

Charakteristika pamiatkových hodnôt

Dominanty, akcenty: biskupská rezidencia, Námestie SNP č. 19
Benického dom, Námestie SNP č. 16 (renesančný balkón)

Objektová skladba :

- NKP - poschodové dvoj - alebo trojtraktové meštianske domy prejazdového, ojedinele sieňového typu (Námestie SNP č. 14 - neskororenesančná klenba s bohatou štukovou ornamentikou a freskami, priestor 2.NP), s gotickými jadrami, prestavané v renesancii a po požiari v roku 1761, prefasádované koncom 19.- začiatkom 20. storočia, biskupská rezidencia,
- nehnuteľnosti s pamiatkovou hodnotou - meštiansky dom Námestie SNP č. 15 (zachované klenby na 2.NP, freska Posledný súd), remeselnícke domy Horná Strieborná č. 22, 20, meštiansky dom Horná Strieborná č. 6, dvorové krídla Námestie SNP č. 15, Horná Strieborná č. 20, 12.
- nehnuteľnosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia:
 - Horná Strieborná č. 12, par. č. 1745- polyfunkčný objekt
 - Horná Strieborná č. 10, par. č. 1746- polyfunkčný objekt
 - Horná Strieborná č. 4, par. č. 1749/2- polyfunkčný objekt
 - Námestie SNP č. 16, par. č. 1757/5- dvorové krídlo
 - Lazovná č. 5, par. č. 1761- prestrešenie dvora
- zeleň - líniová, popri juhozápadnej radovej zástavbe meštianskych domov na Námestí SNP jednoradová aleja guľových javorov
záhrada s fontánou z 19. storočia - Námestie SNP č. 18

Parcelácia:

- po obvode bloku zachovaná parcelácia v porovnaní so stavom z roku 1859 a 1927- pozdĺžne parcely prevažne obdĺžnikového pôdorysu s južno - severnou orientáciou na severozápadnej strane Námestia SNP, záhrady domov na Námestí SNP č. 16, 17, 18 siahajú až po uličnú čiaru Krížnej, na východnej a západnej strane bloku (Horná Strieborná a Lazovná ulica) sú parcely domov kratšie, situované s osou kolmou na uličnú čiaru, v severovýchodnej časti bloku 4 menšie parcely so severo-južnou orientáciou,
- parcely meštianskych domov oddelené kamennými parcelačnými múrmi, väčšinou sú súčasťou dvorových krídiel.

Objemovo-priestorové usporiadanie:

- kompaktná radová zástavba, dvoj - a trojpodlažné uličné krídla v šírke parcely, ojedinele jednopodlažné v skupine remeselníckych domov v severnom závere Hornej Striebornej ulice (č. 20, 22), dvorové väčšinou dvojpodlažné, niektoré dvorové krídla po stranách parciel (Námestie SNP) a v záveroch parciel (Lazovná č. 1, Horná Strieborná č. 16, 10, 8)
- strechy uličných krídiel sedlové s hrebeňom paralelným s uličnou čiarou, dvorové krídla pultové so sklonom do dvora, krytina z pásov pozinkovaného plechu, keramická pálená škridla,

Uličný interiér a parter:

- v parteroch zachované kamenné portály, najhodnotnejší portál s erbom rodu Beniczkých, Námestie SNP č. 16,
- nevhodné plnoautomatizované dvere Námestie SNP č. 13, 15, 16, 17, 18
- ojedinelý architektonický prvok loggie orientovanej do námestia s neskororenesančnou štukovou ornamentikou a freskami na lunetovej klenbe - Námestie SNP č. 16,
- uličná fasáda prezentovaná v goticko-renesančnom výraze - Námestie SNP č. 14,

Archeologické náleziská:

- baroková kanalizácia, terasa Krížna ulica
- predpoklad nálezov kultúrnych vrstiev od stredoveku a nálezov materiálnej kultúry

Nevhodné stavebné úpravy:

- *narušený urbanistický priestor vo vnútrobloku, par. č. 1749/2 , 1757/5, 1756, 1754,*

- *nevhodné objemovo-priestorové riešenie polyfunkčného domu, Horná Strieborná č. 4, par. č. 1749/2,*
- *nevhodné riešenie prestavby strechy (perforácia) s predimenzovanými vikiermi do dvora, a realizácia dvorového krídla (Námestie SNP č. 18),*
- *pešie komunikácie v jednej nivelete s cestnými komunikáciami Námestie SNP, Lazovná, Krížna a Horná Strieborná ulica,*
- *povrchové úpravy komunikácií zámkovou dlažbou,*
- *nevhodné farebne výrazné označenie prevádzky Horná Strieborná č. 4.*

Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu bloku:

1. Pre Blok 4 platia Všeobecné požiadavky ochrany, obnovy a regenerácie územia PR (zachovaná historická parcelácia, kompaktná radová zástavba, uličná čiara Námestia SNP, Lazovnej a Hornej Striebornej ulice).
2. Zachovať a udržiavať existujúcu historickú objektovú skladbu (NKP, objektov vytypovaných do ÚZPF, objektov s pamiatkovými hodnotami).
3. Eliminovať architektonickými a urbanistickými prostriedkami rušivý účinok objektov bloku (trafostanica vo dvore objektov Námestie SNP č. 16 18, prízemné západné dvorové krídlo v dvorovej časti meštianskeho domu na Námestí SNP č. 18 /par. č. 1756/, prízemný dvorový objekt /par. č.1757/5/, polyfunkčný dom OTP na Hornej Striebornej č. 4 /par. č. 1749/2/, polyfunkčné domy na Hornej Striebornej č. 10, 12 /par. č. 1745, 1746/, dvorová prístavba nádvorja meštianskeho domu na Lazovnej č. 5 /par. č.1761/, objekty skladov /par. č. 1754/, parteru /Námestie SNP č. 18, Horná Strieborná č. 10, 12/, časti striech ,...).
4. Novú výstavbu bloku situovať len na plochách s možnosťou zastavania, v miestach asanovaných objektov v limitovanom plošnom rozsahu (viď. výkres zásad).
5. Zachovať súčasnú komunikačnú sieť, sprístupnenie objektov a dvorov; vylúčiť realizáciu nových vnútroblokových komunikácií.
6. Parkovacie plochy minimalizovať a riešiť v rozsahu nevyhnutnom pre využitie objektov.
7. Zachovať zvýšený peší chodník - trotuár na Krížnej ulici a Hornej Striebornej ulici v pôvodnom historickom pôdorysnom, tvarovom, architektonickom a materiálovom riešení.
8. Sprístupnenie dvorov z Krížnej ulice rehabilitovať len v rozsahu pôvodných otvorov.
9. Zachovať a prezentovať parcelačné múry, oddeľujúce jednotlivé parcely zástavby bloku.
10. Zachovať, udržiavať zeleň historických záhrad v záveroch parciel (záhrada s fontánou z 19. storočia za NKP Námestie SNP č. 18).
11. Plochy dvorov a záhrad udržiavať vo funkčno - účelovej kombinácii spevnených plôch (uplatniť prírodný kameň) a zelene.
12. Pri ďalšej úprave miestnych komunikácií a peších chodníkov, uplatniť prírodný kameň, farebne, materiálovo a tvarovo ich odlíšiť (cesta – chodník).
13. Minimalizovať a estetizovať rušivé reklamné zariadenia.
14. Zachovať a primerane prezentovať archeologický nález - archeologickým výskumom zistený nález barokovej kanalizácie (stoky)-na par. č. 5520, 1757/1, vedúcej od Krížnej ulice smerom k Nám. SNP.

Blok 5 – severozápadná strana Námestia SNP

Vymedzenie územia:	uličná čiara zástavby severozápadnej strany Námestia SNP, východnej zástavby Námestia Štefana Moysesesa, severná strana Krížnej, západná strana Lazovnej ulice
Zástavba:	Námestie SNP č. 20 - 23, Námestie Štefana Moysesesa č. 9 - 16 (od juhu smerom na sever), Krížna č. 1 - 7 (nepárne čísla), Lazovná č. 10 - 2 (párne čísla) a vnútrobloková zástavba
Funkcia:	obchodná, administratívna, obytná, drobné prevádzky

Stručný urbanistický a stavebný vývoj:

- domy s gotickými jadrami, prestavané v renesancii a po požiaroch v roku 1761, prefasádované koncom 19.- začiatkom 20. storočia,

- r. 1866 prestavba a nadstavba meštianskeho domu na nároží Námestia SNP č. 23 na budovu Zvolenskej sporiteľne,
- r. 1898 postavená budova Vyššieho kráľovského gymnázia, Námestie Štefana Moysesa č. 14,
- r. 1910 zmena nárožnej vežičky na budove sporiteľne na Námestí SNP č. 23,
- 60. roky 20. storočia - postavený bytový dom Krížna č. 7,
- koniec 60. rokov 20. storočia - postavený Dom potravín na mieste 2 asanovaných meštianskych domov - Námestie Štefana Moysesa č. 12,
- r. 2011- postavený polyfunkčný objekt OTP banky - Horná Strieborná č. 4.

Charakteristika pamiatkových hodnôt

Dominanty, akcenty : budova VÚC, Námestie SNP č. 23 a jej nárožná vežička
obchodný dom Námestie Štefana Moysesa č. 11 (negatívny účinok)
bývalá základná škola Námestie Štefana Moysesa č. 14

Zástavba :

- NKP - poschodové dvoj - alebo trojtraktové meštianske domy prejazdového, ojedinele sieňového typu (Námestie SNP č. 20),
- nehnuteľnosti vytypované na zápis:
Námestie Štefana Moysesa č. 11 - meštiansky dom
Námestie Štefana Moysesa č. 14 - škola
Krížna č. 3, 5 - remeselnícke domy
Lazovná č. 6 - škola židovská
Lazovná č. 2- záver krídla meštianskeho domu č. 20 na Námestí SNP,
- nehnuteľnosti s pamiatkovou hodnotou - remeselnícky dom Krížna č. 1, dvorové krídla Námestie SNP č. 20, Lazovná č. 4,
- *nehnutelnosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia:*
Námestie Štefana Moysesa č. 12, par. č. 1777/4, 1777/5 - obchodný dom
Krížna č. 7, par. č. 1764 - bytový dom
Lazovná č. 4, par. č. 1768 - rodinný dom

Zeleň : líniová- jednoradová aleja guľových javorov pred domoradiím na Námestí SNP
dotvárajúca PR- sadovnicke úpravy pred bytovým domom Lazovná č. 7
dotvárajúca NKP- záhrada, Lazovná č. 4, Námestie Štefana Moysesa č. 15

Parcelácia:

- po obvode bloku zachovaná parcelácia v porovnaní so stavom z roku 1859 a 1927- pozdĺžne parcely prevažne obdĺžnikového pôdorysu s južno-severnou orientáciou na severozápadnej strane Námestia SNP, na ne kolmo situované kratšie obdĺžnikové parcely na východnej a západnej strane bloku, v severovýchodnej časti bloku 4 menšie parcely so severo - južnou orientáciou, parcely s osou kolmou na uličnú čiaru,
- parcely meštianskych domov oddelené kamennými parcelačnými múrmi, niektoré súčasťou dvorových krídiel

Objemovo - priestorové usporiadanie:

- kompaktná radová zástavba, dvoj - zriedkavejšie trojpodlažné uličné krídla v šírke parcely, ojedinele jednopodlažné v skupine remeselníckych domov v severovýchodnej časti bloku (Krížna č. 3, 5, č. 1 nadstavané v 90. rokoch 20. storočia), dvorové väčšinou dvojpodlažné, viaceré asanované (viď. výkres Rozbor PH),
- strechy uličných krídiel sedlové s hrebeňom paralelným s uličnou čiarou, dvorových krídiel pultové so sklonom do dvora, krytina z pásov pozinkovaného, ojedinele medeného (Námestie SNP č. 23) plechu, keramická pálená škridla.

Architektonické a výtvarné hodnoty:

- domy s gotickými jadrami, prestavané v renesancii a po požiari v roku 1761, prefasádované koncom 19.- začiatkom 20. storočia,

- diamantová klenba (Námestie SNP č. 20), klenby lunetové, plackové, korýtkové, segmentové.

Uličný interiér a parter:

- ojedinelý architektonický prvok podlúbia s renesančnou maľovanou výzdobou - Námestie Štefana Moysesu č. 9,
- renesančný arkier s reliéfmi s antickými a starozákonnými námetmi od Jána Weinhardta zo Spišských Vlachov z roku 1636 - Námestie SNP č. 22,
- uličné fasády prezentované v neskorogotickom výraze - Lazovná č. 10.

Archeologické náleziská:

- suterén gotického domu 5 m východne do domu na Námestí Štefana Moysesu č. 12,
- studňa, Lazovná č. 4,
- klenutý objekt na rozhraní domov č. 14 -15 na Námestí Štefana Moysesu,
- predpoklad nálezov kultúrnych vrstiev od stredoveku a nálezov materiálnej kultúry.

Zeleň :

- jednoradová aleja z guľových javorov pred domoradím na Námestí SNP,
- sadovnícke úpravy pred bytovým domom Lazovná č. 7,
- záhrada, Lazovná č. 4,
- nezastavané plochy prevažne dvory s povrchovou úpravou dláždením.

Nevhodné stavebné úpravy:

- *narušený urbanistický priestor vo vnútrobloku, pôvodne parcela za bankou na Námestí SNP č. 23 a parcela na Námestí Štefana Moysesu č. 12 (Dom potravín),*
- *nevhodné hmotovo-objemové riešenie dvorového objektu s rampou Námestie SNP č. 23, par. č. 1777/1,*
- *nevhodné hmotovo-objemové riešenie objektu Námestie Štefana Moysesu č. 12, par. č. 1777/4, 5,*
- *nevhodné hmotovo-objemové riešenie objektu Krížna č. 7, par. č. 1764,*
- *nevhodné hmotovo-objemové riešenie dvorového objektu Lazovná č. 2, par. č. 1769/2,*
- *nevhodné hmotovo-objemové riešenie objektu Lazovná č. 4, par. č. 1467,*
- *nevhodné architektonické riešenie fasády dvorového krídla Námestie SNP č. 21, par. č. 1771,*
- *nevhodný architektonický výraz objektu Námestie Štefana Moysesu č. 12, par. č. 1777/4, 5,*
- *v parteri nevhodne polkruhovo ukončené otvory objektu Krížna č. 1,*
- *nevhodný architektonický výraz objektu Krížna č. 7, par. č. 1764,*
- *nevhodný architektonický výraz objektu Lazovná č. 4, par. č. 1467,*
- *negatívum - pešie komunikácie v rovnakej nivele s cestnými komunikáciami Námestie SNP, Námestie Štefana Moysesu, Lazovná,*
- *nevhodné povrchové úpravy komunikácií zámkovou dlažbou,*
- *nevhodné situovanie - stánok PNS Námestie Štefana Moysesu.*

Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu bloku

1. Pre Blok 5 platia Všeobecné požiadavky ochrany, obnovy a regenerácie územia PR (zachovaná historická parcelácia, kompaktná radová zástavba, uličná čiara Námestie SNP, Námestie Štefana Moysesu).
2. Zachovať a udržiavať existujúcu historickú objektovú skladbu (NKP, objekty vytypované na zápis do ÚZPF, objekty s pamiatkovými hodnotami).
3. Eliminovať architektonickým riešením (v časti striech, fasád, parteru, farebnosťou, tvarom a veľkosťou otvorov) rušivo pôsobiace objekty bloku (Dom potravín, rodinný dom na Lazovnej ul. č. 4, bytový dom na Krížnej ul. č. 7 /viď. výkres zásad/).
4. Novú výstavbu situovať len na plochách s možnosťou zastavania, v miestach asanovaných objektov v limitovanom plošnom rozsahu (viď. výkres zásad - objekty na Námestí SNP č. 21, 22, Krížna č. 1, 3).

5. Urbanisticky dotvoriť narušený vnútroblokový priestor a obslužný priestor Domu potravín so zásobovacou rampou, radovými garážami s možnosťou výstavby podzemných parkovacích plôch s dôrazom na sadovnícke úpravy.
6. Zachovať a prezentovať parcelačné múry, oddeľujúce jednotlivé parcely zástavby bloku.
7. Plochy dvorov udržiavať vo funkčno - účelovej kombinácii spevnených plôch (uplatniť prírodný kameň) a zelene. Plochy dvorov doplniť o zeleň. Zachovať, udržiavať zeleň verejného priestranstva.
8. Pri úprave miestnych komunikácií a chodníkov, uplatniť prírodný kameň, farebne, materiálovo a tvarovo ich odlišiť (cesty – chodníky).
9. Minimalizovať a estetizovať rušivé reklamné zariadenia (odstrániť „reklamný smog“).
10. Zvýšiť architektonickým riešením atraktivitu časti Námestia Štefana Moysesa (pred NKP, Nám. SNP č. 23) s funkciou voľno - časového využitia a malých foriem kultúrno - spoločenských aktivít.
11. Odstrániť rušivo pôsobiaci existujúci novinový stánok situovaný v exponovanej polohe (preferovať umiestnenie predmetnej funkcie v „kamennej“ prevádzke).

Blok 6 – Hradný areál, Námestie Štefana Moysesa

Vymedzenie územia: Námestie Štefana Moysesa a r. k. cintorín na severnej strane od mestského hradu

Zástavba: objekty mestského hradu (farský kostol Nanebovzatia Panny Márie, r. k. kostol sv. Kríža tzv. slovenský, vstupný komplex s barbakanom a vežou, radnica, Pisárska bašta, Matejov dom s Baníckou baštou, Farská bašta, hradobné múry, priekopa, archeologická lokalita), tržnica, r. k. cintorín s hrobmi a hrobkami

Funkcia: kultúrno – spoločenská, obchodná, obslužná, cirkevná

Stručný urbanistický a stavebný vývoj :

- jednou z najstarších stavieb bol zaniknutý karner sv. Michala
- vznik opevneného hradu okolo farského kostola Nanebovzatia Panny Márie,
- od 13. storočia okolo kostola existoval cintorín, až na prerušenie počas tureckého nebezpečenstva (r. 1530) funkčný do konca 18. storočia,
- r. 1406 písomne doložený karner (osárium sv. Michala), spomínaný ešte v 2. polovici 18. storočia,
- do polovice 15. storočia mestský hrad opevnený palisádovým opevnením,
- 70. roky 15. storočia - výstavba murovaného opevnenia, ktoré nahradilo staršie opevnenie, po obvode s priekopou,
- dostavba barbakanu s barbakanovou vežou,
- po roku 1505 postavená radnica,
- r. 1761 - mestský hrad zničený požiarom, roztavené zvony, poškodená klenby farského kostola,
- neskorobaroková prestavba objektov, dostavba objektov na nádvorí barbakanu, strata fortifikačnej funkcie - zasypanie priekopy,
- postavená r. k. kaplnka sv. Jána Nepomuckého na okraji zaniknutej priekopy pred vstupom do barbakanu,
- okolo roku 1840 - vytvorenie promenády na mieste zasypanej priekopy na západnej strane hradu s dvojradovou alejou líp,
- začiatok 20. storočia existovala jednoradová aleja guľových gaštanov na južnej strane od hradného areálu,
- okolo r. 1920 - asanácia strážneho domčeka pri vstupnom komplexe,
- r. 1947 - asanácia Mühlsteinovej bašty,
- r. 1964 na západnej strane areálu na pochôdznej ploche tržnice osadený Mariánsky stĺp, premiestnený z Námestia SNP pri príležitosti návštevy Nikitu Chruščova,
- r. 1996 asanácia starej tržnice, výstavba novej, založenie novej aleje,
- r. 2005 obnova vstupného komplexu s barbakanom, vytvorenie fontány, osadenie súsošia Štefana Moysesa a Karola Kuzmányho.

Dominanty, akcenty : veža r. k. kostola Narodenia Panny Márie
veža barbakanu
vstupný komplex s barbakanom, Námestie Štefana Moysesu č. 26-27
r. k. kostol Nanebovzatia Panny Márie
r. k. kostol sv. Kríža, tzv. slovenský a Pisárska bašta
Matejov dom a Banická bašta
Farská bašta

Objektová skladba :

- NKP - hradbový múr (úsek od Farskej bašty severným smerom k Zlatníckej bašte, tvorí hranicu medzi blokom 6 a 2)
mestský hrad - farský kostol Nanebovzatia Panny Márie, r. k. kostol sv. Kríža tzv. slovenský, vstupný komplex s barbakanom a vežou, radnica, Pisárska bašta, Matejov dom s Banickou baštou, Farská bašta, hradobné múry, priekopa, archeologická lokalita
- nehnuteľnosti vytypované na zápis:
hrobky na r. k. cintoríne
- nehnuteľnosti s pamiatkovou hodnotou:
márnica pri hradobnom múre na r. k. cintoríne
- nehnuteľnosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia:
Námestie Štefana Moysesu č. 26, par. č. 1/4, prestrešenie nádvorja barbakanu

Parcelácia : priestor pôvodne vymedzený po obvodě hradobným múrom, nepravidelná parcelácia vyplývajúca z funkcie predmetného komplexu, delenie parciel súviselo s mladšími úpravami po požiari v roku 1761 (vytvorenie promenády), zasypenie priekopy, výstavby školy, asanácie Mühlsteinovej bašty a výstavby budovy pošty, ako aj vzniku novej komunikácie (Kollárova ul.), pretínajúcej hradný areál
hodnotný urbanistický priestor celé Námestie Štefana Moysesu

Objemovo-priestorové usporiadanie:

- hradný areál tvorí súbor solitérnych stavieb rôznej funkcie a z toho vyplývajúceho rozdielného hmotovo-objemového riešenia, pôvodne po obvodě pôdorysne vymedzený hradobným múrom s baštami, po odstránení opevnenia hradného areálu na západnej, južnej a východnej strane sa mestský hrad stal súčasťou zástavby mesta
- strechy solitérnych objektov sedlové s valbovým ukončením, valbové, veža vstupného komplexu a veža r. k. kostola Nanebovzatia Panny Márie cibulovité strechy, Pisárska a Farská bašta kužeľovitá strecha, väčšina objektov hradného areálu krytina z pásov medeného plechu, keramická pálená škridla

Architektonické a výtvarné hodnoty:

- vstupný komplex s barbakanom so zachovanou neskorogotickou dispozíciou s neskorobarokovými úpravami, fortifikačné prvky, zachované fragmenty omietkových vrstiev s maľovanou výzdobou z rôznych slohových období,
- r. k. kostol Nanebovzatia Panny Márie so zachovanými neskorogotickými architektonickými detailmi a časťou sochárskej výzdoby, neskorogotická klenba v oratóriu.

Archeologické náleziská:

- r. k. kostol Nanebovzatia Panny Márie, par. č. 3, v západnej časti lode pod chórom odkryté základy južného múru a emporie staršieho kostola z 13. storočia
- r. k. kostol sv. Kríža, par. č. 5, najstaršia časť kostola vo forme jednoloďovej kaplnky postavená ako prístavba ku hradobnému múru, ktorého výstavba je datovaná až do 2. polovice 15. storočia
- priestor medzi farským a slovenským kostolom par. č. 5419, 2/2 odkrytých 92 hrobov zo 17.-18. storočia, ich plytké situovanie v hĺbke 40-90 cm poukazuje na zníženie nivelety v tejto časti areálu
- južne od Farskej bašty odkrytých ďalších 12 hrobov
- par. č. 5419, 1/1 a 6, areál základnej školy odkryté kolové jamy a spálené koly (územie zasahuje už do bloku 7) a časti základového muriva 145-180 cm hrubého tzv. Ondrejovej bašty

- v severozápadnej časti areálu, par. č. 1/2, 2/2, 5419 odkryté fragmenty drevenej fary, zhorenej v požiari v roku 1500, v interiéri so zvyškom kachľovej pece
- par. č. 1/4 nádvorie vstupného komplexu s barbakanom odkrytá priekopa hrotitého profilu, pôvodný vstup do hradného areálu viedol cez vežu
- r. 1587 podľa písomných prameňov severne od barbakanovej veže postavený tzv. strážny domček, v staršej vrstve odkrytý drevený objekt
- medzi farským kostolom a radnicou odkryté základové murivá 3 neidentifikovaných objektov
- klenutý objekt na rozhraní domov č. 14-15 na Námestí Štefana Moysesa - predpoklad nálezov kultúrnych vrstiev od stredoveku a nálezov materiálnej kultúry

Zeleň:

- novodobá dvojradová gaštanová aleja medzi pochôdznou plochou tržnice a západným hradobným múrom,
- lipa veľkolistá solitéry popri západnom hradobnom múre,
- 2 solitéry - smrek pri Farskej bašte,
- zatrávnená plocha západne od hradného areálu,
- 2 solitéry - lipy veľkolisté severovýchodne od radnice,
- novodobá dvojradová aleja južne od hradného areálu.

Nevhodné stavebné úpravy:

- *nevhodné prestrešenie nádvorja barbakanu,*
- *pešie komunikácie v jednej nivele s cestnými komunikáciami Námestie Štefana Moysesa,*
- *nevhodné povrchové úpravy komunikácií zámkovou dlažbou,*
- *nevhodne umiestnené kontajnery pri vstupe objektu barbakanu, pri hradnej studni,*
- *nevhodné osadenie typových záhradných chatiek – predaj syrov a mliečnych výrobkov,*
- *nástupné schodisko od barbakanu na tržnicu,*
- *nevhodné situovanie MHD zastávky v areáli hradu,*
- *nevhodné situovanie a vizuálne riešenie drevených rezbárskych výtvorov (sv. Barbory).*

Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu bloku

1. Pre Blok 6 platia Všeobecné požiadavky ochrany, obnovy a regenerácie územia PR (kompaktné zachovaný areál mestského hradu s cintorínom a čiastočne zachovanou a prezentovanou fortifikáciou).
2. Zachovať súčasnú kultúrnu, spoločenskú a relaxačnú funkciu bloku.
3. Zachovať, udržiavať a konzervovať existujúcu historickú objektovú skladbu - NKP, objekty vytypované na zápis do ÚZPF, objekt s pamiatkovými hodnotami.
4. Zachovať, udržiavať a prezentovať dominantnosť Hradného areálu v existujúcom objemovo – priestorovom vymedzení.
5. Zachovať, udržiavať a regenerovať systém opevnenia v objemovej a priestorovej skladbe.
6. Vylúčiť parkovacie plochy v bloku, zásobovanie objektov riešiť krátkodobým státím.
7. Eliminovať rušivý účinok kontajnerov na odpad, umiestnených pri vstupe do barbakanu a pri hradnej studni.
8. Architektonickým, resp. adekvátnym výtvarným spôsobom estetizovať vzhľad predajných stánkov mestskej tržnice (zjednotenie materiálu, tvaru a farebného riešenia), vylúčiť osadzovanie typových objektov.
9. Zachovať, udržiavať plošnú výmeru a skladbu historickej zelene bloku, v prípade úbytku riešiť adekvátnu náhradu za odstránenú zeleň náhradnou výsadbou v bloku.
10. Vylúčiť výsadbú stromov s vysokou korunou, ktoré by v budúcnosti vytvárali pohľadovú bariéru na objekty Hradného areálu.
11. Historickú zeleň areálu hradu riešiť koncepčne sadovníckou úpravou (redukovať ihličnaté, introdukované dreviny, nahradiť ich listnatými drevinami domáceho pôvodu, preferovať dreviny s nízkou korunou).
12. Zachovať a udržiavať povrchovú úpravu plôch areálu hradu a verejných priestranstiev (komunikácií, chodníkov, nádvorie), v prípade potreby výmeny, resp. doplnenia použiť zhodný materiál (farebnosť a tvar prírodného kameňa) s dodržaním spôsobu kladenia.
13. Estetizovať a koncepčne riešiť osadzovanie reklamných a informačných zariadení a typizovaných objektov drobných prevádzok.

14. Neprípustné je vytváranie akýchkoľvek nových otvorov a prierazov v opevnení.
15. Prehodnotiť nevhodné situovanie zastávky MHD v areáli hradu a odstrániť jej rušivý účinok.

Blok 7- severovýchodná časť PR

Vymedzenie územia: uličná čiara severozápadnej zástavby Hornej ulice, uličná čiara severovýchodnej zástavby Komenského ulice, Kollárova ulica

Zástavba : nárožná budova Slovenskej pošty Horná č. 1, meštianske domy Horná č. 3 - 23 (nepárne čísla od východu smerom na západ), meštiansky dom Skuteckého č. 1, bývalé kino Hviezda, ev. a. v. gymnázium Skuteckého č. 5, ev. a. v. gymnázium Komenského č. 5, bytový dom Komenského č. 7, budova Spolku stavebných inžinierov, katolícke gymnázium Kollárova č. 23 a 24 a vnútrobloková zástavba

Funkcia: obchodná, administratívna, obytná, výchovno - vzdelávacia

Stručný urbanistický a stavebný vývoj:

- vznik opevneného hradu okolo farského kostola Nanebovzatia Panny Márie, západná časť bloku bola pôvodne súčasťou hradného areálu,
- do polovice 15. storočia mestský hrad opevnený palisádovým opevnením,
- 70. roky 15. storočia - výstavba murovaného opevnenia, ktoré nahradilo staršie opevnenie, po obvode s priekopou,
- začiatok 17. storočia výstavba mestských hradieb,
- r. 1761 - mestský hrad zničený požiarom,
- r. 1891 vznik Kasárenskej ulice (dnes Skuteckého), ktorá sprístupňovala kasárne za mestskými hradbami dokončené v roku 1893,
- r. 1895 asanácia r. k. kostola sv. Ducha, začiatok výstavby budovy Katolíckeho tovarišského spolku,
- r. 1893-1894 výstavba budovy evanjelického gymnázia - Skuteckého č. 5,
- neskorobaroková prestavba objektov, dostavba objektov na nádvorí barbakanu, strata fortifikačnej funkcie - zasypanie priekopy,
- 30. roky 20. storočia asanácia Ondrejovej bašty a západného úseku mestských hradieb medzi baštou na Kollárovej a Pisárskou baštou, výstavba Katolíckeho gymnázia - Kollárova č. 23, 24,
- r. 1946 asanácia jedného trojpodlažného samostatne stojaceho domu a 3 meštianskych domov radovej zástavby na začiatku Hornej ulice,
- r. 1947- asanácia Mühlsteinovej bašty.

Dominanty, akcenty: budova Slovenskej pošty - Horná č. 1
Katolícke gymnázium - Námestie Štefana Moysesu č. 23, 24
negatívum - bývalé kino Hviezda - Skuteckého č. 3

Objektová skladba :

- NKP - mestské opevnenie - Šusterská bašta, Kollárova ulica hradbový múr (od Kollárovej ulice východným smerom ku Šusterskej bašte, od Šusterskej bašty juhovýchodným smerom ku Skuteckého ulici)
meštianske domy, Horná č. 1-13, 17, 21, 23
meštiansky dom, Skuteckého č. 1
mestské opevnenie - hradobný múr, bašta
ev. a. v. gymnázium - Skuteckého č. 5
- nehnuteľnosti vytypované na zápis:
obytný dom - Komenského č. 7
- nehnuteľnosti s pamiatkovou hodnotou:
meštianske domy – Horná č. 15, 19
- nehnuteľnosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia:

bývalé kino Hviezda - Skuteckého č. 13
ev. a. v. gymnázium, dostavba v zadnej časti - Komenského č. 5

Parcelácia: na južnej strane bloku na Hornej a začiatku Skuteckého ulice zachovaná historická parcelácia v porovnaní so stavom z roku 1859 a 1927- pozdĺžne parcely lichobežníkového, obdĺžnikového pôdorysu so severo - juhovýchodnou orientáciou s pozdĺžnou osou kolmou na uličnú čiaru, na začiatku Skuteckého ulice smerom k zachovanému hradobnému múru parcelácia zo 60. rokov, keď boli asanované objekty pri mestských hradbách a postavené kino Hviezda, na severnej strane bloku zmena parcelácie oproti stavu z roku 1859 a 1927, záhrady západnej zástavby meštianskych domov skrátene, na ich mieste po asanácii úseku mestských hradieb vytýčená Kollárova ulica, parcely meštianskych domov na Hornej ulici oddelené kamennými parcelačnými múrmi, viaceré sú súčasťou dvorových krídiel.

Objemovo-priestorové usporiadanie:

- kompaktná radová zástavba meštianskych domov Hornej ulice, dvoj - zriedkavejšie trojpodlažné (Horná č. 23) uličné krídla v šírke parcely, na východnej strane solitér bývalého kina Hviezda, za hradbami ďalšie solitérne dvojpodlažné stavby, na západnej strane bloku štvorpodlažná budova Slovenskej pošty a Katolíckeho gymnázia,
- strechy uličných krídiel meštianskych domov sedlové s hrebeňom paralelným s uličnou čiarou, dvorových krídiel pultové so sklonom do dvora, na solitérnych stavbách valbová strecha (evanjelické gymnázium Skuteckého č. 5) alebo sedlové strechy s murovanými štítmi, na nároží vežička s cibulovitou strechou (Kuzmányho č. 7), bývalé kino Hviezda rovná strecha, krytina z pásov pozinkovaného plechu, keramická pálená škridla,
- Námestie Štefana Moyses, Horná ulica hodnotný urbanistický priestor.

Architektonické a výtvarné hodnoty:

- zachovaná dispozícia prevažne renesančných meštianskych domov prejazdového alebo prechodového typu,
- freska na 1.NP - Horná č. 11,
- maľovaná výzdoba schodiska z 19. storočia - Horná č. 11,
- architektonický výraz fasád budovy Slovenskej pošty, Horná č. 1 (povojnová stavba).

Uličný interiér a parter:

- neskorobaroková fontána - Horná č. 23

Archeologické náleziská:

- dvor Základnej školy Štefana Moyses, Kapitulská č. 23, 24 základy zaniknutej tzv. Ondrejovej bašty,
- predpoklad nálezov fragmentárne zachovaných základových murív mestského opevnenia, Kollárova ulica, Skuteckého ulica,
- predpoklad nálezov kultúrnych vrstiev od stredoveku a huteľných nálezov kultúr.

Zeleň:

- jednoradová gaštanová aleja pred domoradím na Hornej ulici,
- záhrada s neskorobarokovou fontánou, Horná č. 23,
- záhrady za meštianskymi domami Horná č. 5-17, Skuteckého č. 1, bytovými domom Kuzmányho č. 7,
- zatravnené plochy popri hradbách z vnútornej strany pri bývalom kine Hviezda, exteriérovej strany na Kollárovej ulici, okolo budov ev. gymnázia,
- solitérne stromy v záhradách,
- nezastavané plochy s povrchovou úpravou dláždením (areál Slovenskej pošty, dvor Základnej školy Námestie Štefana Moyses č. 23, 24).

Nevhodné stavebné úpravy:

- *nevhodná prístavba so schodiskom do suterénu, Skuteckého č. 1,*
- *nevhodné hmotovo-objemové riešenie objektu bývalého kina Hviezda, Skuteckého č. 3,*
- *nevhodné hmotovo-objemové riešenie objektu školy, rovná strecha, Komenského č. 5,*

- *nevhodné hmotovo-objemové riešenie objektu Kollárova, par. č. 27/3,*
- *architektonický výraz fasád, kino Hviezda,*
- *architektonický výraz fasád objektu školy, Komenského č. 5,*
- *nevhodné pešie komunikácie s asfaltovým povrchom - Horná ulica,*
- *nevhodné povrchové úpravy komunikácií zámkovou dlažbou - Kollárova ulica,*
- *nevhodné riešenie parteru - Skuteckého č. 1.*

R 7 (Blok 7)

Lokalita: Skuteckého ulica č. 3, kino Hviezda, severovýchodná časť PR juhovýchodná časť bloku 7, juhozápadne a juhovýchodne od mestských hradieb a Obuvníckej bašty.

Parcelné vymedzenie: 23/1, k. ú. Banská Bystrica

Charakter územia: parcela centrálne zastavaná rozsiahlym objektom kina Hviezda, postavenom v 50. rokoch 20. storočia, nerešpektujúcim uličnú a stavebnú čiaru, radovú zástavbu Hornej ulice, jedná sa o rušivo pôsobiaci objekt (hmota, fasády, strecha, pôdorysné riešenie), objekt dlhodobo bez využitia, v zlom stavebno-technickom stave, parcela je z juhozápadnej strany ohraničená parcelačným múrom a štítovou stenou meštianskeho domu na Skuteckého ulici č. 1, zo severozápadnej a severovýchodnej strany hradobným múrom mestského opevnenia na par. č. 25/3, na nároží s Obuvníckou baštou. Z juhovýchodnej strany je parcela ohraničená Skuteckého ulicou. Parcela je situovaná na svahovitom teréne s klesaním smerom do Skuteckého ulice. Lokalita s asanovanou historickou zástavbou, predpoklad archeologických nálezov (Poznámka: v lokalite bol realizovaný predstihový archeologický výskum).

Návrh funkčného využitia: polyfunkčný objekt, (bývanie, obchod, služby, administratíva), podzemné parkovanie (prednostne pre rezidentov existujúcej a navrhovanej zástavby).

Kompozičné vzťahy: rešpektovať uličnú čiaru Skuteckého ulice, zachovať vizuálnu prezentáciu hradieb s Obuvníckou baštou z Kollárovej ulice, s rešpektovaním okolitej historickej zástavby s plochami nízkej zelene.

Hmotová a priestorová skladba: Pôdorysné, výškové a hmotovo - priestorové riešenie novej výstavby prispôbiť existujúcej zástavbe Bloku 7, pôdorysný rozsah zastavania (viď výkres zásad), rešpektovať klesajúci terén parcely smerom ku Skuteckého ulici, použiť charakteristické zastrešenie uličného krídla (sedlová strecha) s hrebeňom rovnobežným s uličnou čiarou.

Výškové zónovanie: uličného krídla 3 NP vrátane podkrovia (výška podlažia cca 3 m, parteru max. 4,0 m), rešpektovať úroveň korunnej rímsy susedných objektov, výšku novostavby prispôbiť stúpajúcemu terénu smerom do hĺbky parcely.

Požiadavky ochrany PR:

1. Výškové a objemovo- priestorové riešenie novej výstavby prispôbiť existujúcej historickej zástavbe bloku, dvorová zástavba musí rešpektovať výškové zónovanie existujúcej historickej zástavby.
2. Novostavba musí rešpektovať klesajúci terén a minimalizovať úpravy.
3. Architektúru riešiť súčasnými architektonickými výrazovými prostriedkami s rešpektovaním historickej zástavby, jej prvkov a farebného riešenia.
4. Zastrešenie riešiť kombináciou sedlovej (uličné krídlo) a pultovej strechy (dvorové krídla), veľkosť okenných a dverových otvorov riešiť v analógii s okolitou historickou zástavbou ulice,
5. Uplatniť vertikálny systém členenia fasád, vylúčiť členenie fasád veľkoplošnými oknami s horizontálnym členením
6. Zachovať vizuálnu prezentáciu bašty a hradieb, novostavbu umiestniť odsadením od hradieb, vo vzdialenosti min. 8 m, graficky určenej vo výkrese Zásad .
7. Rešpektovať uličnú čiaru Skuteckého ulice.
8. Funkčné využitie novostavieb navrhnúť bez nárokov na zvýšenú distribučnú, statickú dopravu a skladovacie plochy, parkovacie plochy riešiť výlučne pre účely polyfunkčného objektu.

Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu bloku

1. Pre Blok 7 platia Všeobecné požiadavky ochrany, obnovy a regenerácie územia PR (zachovaná historická parcelácia, kompaktná radová zástavba, uličná čiara Hornej ulice, zachovaný úsek fortifikácie s baštou).
2. Zachovať a udržiavať existujúcu historickú objektovú skladbu (NKP, objekt vytypovaný na zápis do ÚZPF, objekty s pamiatkovými hodnotami).
3. Zachovať, udržiavať a vizuálne prezentovať hradobný múr mestských hradieb s baštami.
4. Nezastavanú plochu, pás pozdĺž hradobného múru riešiť zeleňou, od hradobného múru a Šusterskej bašty zatrávnenou plochou.
5. Rešpektovať zachovanie vizuálnej prezentácie hradieb so Šusterskou baštou z Kollárovej ulice, s nutnosťou podradenosti akejkoľvek architektúry. Riešenú plochu doplniť sadovníckou úpravou pozdĺž úseku mestských hradieb.
6. Objekty nerešpektujúce pamiatkové hodnoty bloku - novostavba polyfunkčného domu na parc. č. 27/3, školský objekt postavený v druhej pol. 20. storočia na par. č. 25/1, objekt Kina Hviezda na par. č. 23/1, nedokončená stavba objektu na par. č. 11, radové garáže na Kollárovej ulici (viď. výkres zásad) nenadstavovať o ďalšie podlažia, príp. pôdorysne nerozširovať o ďalšie prístavby, nové stavebné riešenie objektov orientovať na zníženie, resp. obmedzenie ich celkového negatívneho pôsobenia v historickom prostredí. Vhodným architektonickým riešením v časti striech, fasád, farebnosťou, tvarom, veľkosťou otvorov, prípadne ich komplexnou prestavbou, príp. odstránením, resp. nahradením novou výstavbou eliminovať ich negatívne pôsobenie v historickej zástavbe PR Banská Bystrica.
7. Eliminovať narušenú urbanistickú štruktúru (napr. doplnením o zeleň verejnú, resp. zeleň záhrad, prípadne odstránením a nahradením novou objektovou zástavbou v zmysle stanovených požiadaviek) juhozápadne a juhovýchodne od mestských hradieb a Šusterskej bašty, v lokalite na Kollárovej ul. (za hradbami pod cintorínom), severovýchodná časť PR (par. č. 20/1, 20/2, 20/3, 20/4, 23/2, 27/1, 5439/2, 5439/4, 5439/3) a lokalitu so školským ihriskom (par. č. 6/2, 6/1, 13/2, 12/3, 13/3, - šatne, ihrisko).
8. Dodržať pôdorysnú štruktúru, rešpektovať uličnú čiaru Hornej ulice, Skuteckého ulice.
9. Eliminovať architektonickými prostriedkami rušivý účinok garáží (par. č. 20/1-4, 5439/1-4).
10. Novú výstavbu situovať len na rezervnej ploche R 7.
11. Zachovať a prezentovať parcelačné múry, oddeľujúce jednotlivé parcely zástavby bloku.
12. Plochy dvorov a záhrad meštianskych domov (par. č. 10/1, 9, 11, 12/1, 12/2, 13/1, 14/2, 15, 15, 19/2, 19/1, 21/3) udržiavať vo funkčno-účelovej kombinácii spevnených plôch a zelene. Plochy nádvorí doplniť o zeleň.
13. Zachovať, udržiavať zeleň verejného priestranstva a prístupy do prejazdov objektov meštianskych domov.
14. Pri úprave verejných komunikácií a chodníkov uplatniť prírodný kameň.
15. Zachovať niveletu chodníka s pásom zelene a alejou zo strany Hornej a Skuteckého ulice (voči miestnej komunikácii).
16. Minimalizovať a estetizovať rušivé reklamné zariadenia.
17. Nepripustné je vytváranie akýchkoľvek nových otvorov a prierazov v opevnení.
18. Informačný systém s prezentáciou zachovanej fortifikácie mesta (par. č. 27/1) riešiť komplexne pre celé územie PR.
19. Zachovať prístup k Šusterskej bašte z prístupovej komunikácie za kinom Hviezda a jej vizuálne vnímanie zo Skuteckého ulice.

Blok 8 – západná časť PR Banská Bystrica

Vymedzenie územia:	uličná čiara juhovýchodnej zástavby Dolnej ulice, uličná čiara severnej zástavby Kuzmányho ulice, uličná čiara východnej zástavby Národnej ulice
Zástavba :	Námestie SNP č. 9, 10, 11, Dolná č. 1 - 51 (nepárne čísla od východu smerom na západ), Kuzmányho č. 18 - 2 (párne čísla západu smerom na východ), Národná č. 12 - 2 (párne čísla od juhu smerom k Námestiu SNP)
Funkcia :	kultúrna, obchodná, administratívna, cirkevná, obytná, drobné prevádzky

Stručný urbanistický a stavebný vývoj :

- Domy s gotickými a renesančnými jadrami, prestavané po požiari v roku 1761, prefasádované koncom 19. - začiatkom 20. storočia,
- na konci ulice začiatkom 14. storočia stál špitál s r. k. kostolom sv. Alžbety, na opačnej strane ulice tzv. Dolný špitálsky mlyn, ku ktorému viedol náhon cez územie dnešného sídliska Fortnička,
- pred rokom 1577 v západnom závere ulice postavená Dolná brána, asanovaná medzi rokmi 1873-1880,
- pred rokom 1577 v blízkosti Dolnej brány postavená valcová bašta, asanovaná medzi rokmi 1873-1880,
- r. 1865 po vzniku Banskobystrickej kolkárskej spoločnosti ku hradbám z exteriérovej strany pristavaná kolkáreň,
- r. 1873 ku r. k. kostolu sv. Alžbety zo západnej strany pristavaná poschodová školská budova, zachovaná dodnes (Dolná č. 51),
- r. 1874-1880 ku škole pristavená náročná budova, poškodená počas 2. svetovej vojny, asanovaná v 50. rokoch minulého storočia,
- r. 1881- k budove kolkárne pristavaná reštaurácia,
- r. 1907- výstavba r. k. dievčenskej školy v bývalej záhrade kláštora, časť budovy zasahovala na Štadlerovo nábrežie,
- r. 1901-1903 úprava nábrežia pomenovaného podľa sponzora Teofila Štadlera,
- v 19. storočí mlyn prestavaný na parný a valcový, v roku 1881 zväčšený, v prevádzke do roku 1930, asanovaný v 40. rokoch minulého storočia,
- r. 1932 dokončená budova Československej banky,
- r. 1979 asanácia bývalej meštianskej školy v závere Dolnej ulice,
- r. 2001 po asanácii dvorových krídiel meštianskych domov Dolná č. 41, 43, 45, prístavba bývalej Stavoinvesty

Dominanty: vežička r. k. kostola sv. Alžbety

Objektová skladba:

- NKP: mestské opevnenie - základové murivá zaniknutej valcovej bašty pri objekte na Dolnej č. 51, základové murivá zaniknutej Dolnej brány (zasahuje do bloku 40 podľa schémy CMZ), hradbový múr tvoriaci súčasť objektu na Dolnej č. 51, poschodové dvoj - alebo trojtraktové meštianske domy prejazdového typu,
- nehnuteľnosti vytypované na zápis:
 - Kuzmányho č. 2- bytový dom
 - Kuzmányho č. 4- bytový dom
- nehnuteľnosti s pamiatkovými hodnotami:
 - Národná č. 2- bytový dom
 - Národná č. 4- bytový dom
 - Národná č. 6- bytový dom
- nehnuteľnosti rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia:
 - Kuzmányho č. 14- bytový dom
 - Kuzmányho č. 12- bytový dom
 - Kuzmányho č. 10- bytový dom
 - Kuzmányho č. 8- bytový dom
 - Kuzmányho č. 6- bytový dom
- nehnuteľnosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia:
 - Dolná č. 19- dvorová prístavba k meštianskemu domu
 - Dolná č. 21- prestrešenie dvora
 - Kuzmányho č. 18- administratívna budova, prístavba k bývalej budove Stavoinvesty
 - Kuzmányho č. 16 - administratívna budova, bývalá Stavoinvesta
 - garáže za bytovými domami na Kuzmányho č. 14, 12, 10, 8, 6,

Parcelácia: po obvode bloku zachovaná historická parcelácia v porovnaní so stavom z roku 1859 a 1927- pozdĺžne parcely lichobežníkového, obdĺžnikového pôdorysu so severo-západnou orientáciou Na Dolnej, parcely meštianskych domov na Dolnej v prednej časti oddelené kamennými parcelačnými múrmi, ktoré sú súčasťou dvorových krídiel

Objemovo-priestorové usporiadanie:

- kompaktná radová zástavba meštianskych domov, dvoj - zriedkavejšie trojpodlažné uličné krídla v šírke parcely, za hradbami na severnej strane jednopodlažný objekt, dvorové krídla dvojpodlažné alebo jednopodlažné,
- strechy uličných krídiel sedlové s hrebeňom paralelným s uličnou čiarou, dvorových krídiel pultové so sklonom do dvora,
- krytina z pásov pozinkovaného, ojedinele medeného (Dolná č. 8) plechu, keramická pálená škridla,
- Dolná, Národná a východná časť Kuzmányho ulice hodnotný urbanistický priestor

Architektonické a výtvarné hodnoty:

- fasády s prezentovanou neskorogotickou (Dolná č. 3) maľovanou výzdobou

Archeologické náleziská:

- základové murivá bašty pri Dolnej bráne, bez prezentácie
- predpoklad nálezov kultúrnych vrstiev od stredoveku a nálezov materiálnej kultúry

Zeleň : záhrady za meštianskymi domami, Námestie SNP č. 10, Dolná č. 5, 7, 9, 11, 13 dvory domov prevažne s nevhodnou povrchovou úpravou dláždením

Nevhodné stavebné úpravy:

- z južnej strany záver Dolnej a Kuzmányho ulice narušený urbanistický priestor,
- objemové riešenie prístavby k meštianskemu domu, Dolná č. 19,
- objemové riešenie prístavby schodiska k dvorovému krídlu, Dolná č. 35,
- architektonický výraz objektu, objemové riešenie a strecha, Kuzmányho č. 18, 16,
- pešie komunikácie v rovnakej nivele s cestnými komunikáciami Dolná ulica, Národná,
- povrchové úpravy komunikácií zámkovou dlažbou,
- nevhodné riešenia výplní výkladov,
- nekoncepčné riešenie parkovania a osadenie typových garáží.

Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu bloku

1. Pre Blok 8 platia Všeobecné požiadavky ochrany, obnovy a regenerácie pamiatkového územia (zachovaná historická parcelácia, kompaktná radová zástavba Dolnej ulice, uličná čiara Dolnej ulice, Kuzmányho, Národnej ulice).
2. Zachovať a udržiavať existujúcu historickú kompaktnú objektovú skladbu (NKP, objektu vytypovaného do ÚZPF a objektov s pamiatkovými hodnotami, radovú zástavbu bloku).
3. Objekty nerešpektujúce pamiatkové hodnoty bloku - novostavby polyfunkčných objektov na Kuzmányho ulici, realizované v 80-tych a 90-tych rokoch 20. storočia, prístavby, nadstavby v dvorových traktoch na Dolnej ul. č. 19, 21, 25, 35, 39, 41, (viď. výkres zásad), nenadstavovať o ďalšie podlažia, pôdorysne nerozširovať. Architektonickým riešením v časti striech, fasád, farebnosťou, tvarom, veľkosťou otvorov, prípadne ich komplexnou prestavbou, odstránením, eliminovať ich negatívne pôsobenie v bloku.
4. Rušivo pôsobiace (situovanie, vzhľad, počet) radové garáže vo vnútroblokoch bytových domov na Kuzmányho ulici č. 6, 8, 10, 12, 14 (viď. výkres zásad) riešiť koncepčne a nahradiť situovaním v podzemí a rehabilitovať sadovníckymi úpravami zeleň pôvodných záhrad.
5. V súvislosti s realizáciou podzemných garáží vykonať predstihový archeologický výskum.
6. Eliminovať narušenú urbanistickú štruktúru - južnú časť bloku (záver Kuzmányho ulice) s polyfunkčnými viacpodlažnými objektmi a zosúladiť ich vzhľad k okolitej zástavbe meštianskych domov na Dolnej ulici.
7. Rešpektovať pôdorysnú štruktúru objektov bloku, uličnú čiaru Dolnej ulice a Kuzmányho ulice.

8. Zachovať dominantnosť historickej zástavby meštianskych domov na Dolnej ulici a na Námestí SNP na vrchole terénnej vlny.
9. Novú výstavbu realizovať v miestach asanovaných objektov v limitovanom plošnom rozsahu (zaniknuté dvorové krídla - Námestie SNP č. 11, Dolná č. 37), s navrhnutým charakteristickým tvarom striech - pultové, sedlové so sklonom 30-40°; záver Dolnej ulice - asanovaný Holeshov dom, (viď. výkres zásad).
10. Zachovať pôvodnú historickú klesajúcu konfiguráciu terénu a tejto prispôbiť i výšku novej výstavby (jedno max. dvojpodlažné + využiteľné podkrovie).
11. Krytiny objektov z druhej polovice 20. storočia riešiť v rovnakom materiálovom, tvarovom a farebnom riešení ako pôvodné (výmena eternitových nevyhovujúcich šablón za vlákno cementové).
12. Pri úprave miestnych komunikácií a chodníkov (resp. dvorov) uplatniť prírodný kameň, farebne, materiálovo a tvarovo ich odlíšiť (cesta – chodník).
13. Minimalizovať a estetizovať rušivé reklamné a technické zariadenia.
14. Plochy dvorov a záhrad meštianskych domov (par. č. 10/1, 9, 11, 12/1, 12/2, 13/1, 14/2, 15, 15, 19/2, 19/1, 21/3) udržiavať vo funkčno-účelovej kombinácii spevnených plôch a zelene.

Blok 9 – juhovýchodná strana Námestia SNP

- Vymedzenie územia:** uličná čiara zástavby juhovýchodnej strany Námestia SNP, Národná ulica so západnou zástavbou s krídlom budovy Štátnych lesov, parkom a zástavbou bytových domov, Cikkerova ulica so severnou kompaktnou zástavbou, Kapitulská ulica so západnou radovou zástavbou, vnútrobloková zástavba s dvorovými krídlami meštianskych domov na severnej strane, bývalým kinom Urpín na južnej strane vnútrobloku
- Zástavba :** Námestie SNP č. 26 - 27, 1 - 8, Národná ulica č. 1 - 9 (nepárne čísla od severu smerom na juh), Cikkerova ulica č. 3 - 13 (nepárne čísla od západu na východ), Kapitulská ulica č. 16 - 2 (párne čísla od juhu smerom na sever) a vnútrobloková zástavba
- Funkcia:** obchodná, administratívna, obytná, kultúrna, služby

Stručný urbanistický a stavebný vývoj:

- domy s gotickými jadrami, pôvodne tvorili nesúvislú zástavbu, vo vlastníctve najbohatšej vrstvy ringbürgerov,
- 15.-17. storočie zahusťovanie zástavby zastavaním prieluk medzi domami, vznik súvislej radovej zástavby,
- r. 1633-1635 mesto poverilo kamenárskeho majstra Tomáša Wolfa vybudovaním vodnej nádrže na Námestí SNP,
- r. 1695-1715 výstavba jezuitského kostola Františka Xaverského,
- r. 1719 na súčasnom Námestí SNP vybudovaný morový stĺp,
- r. 1840-1841 vo dvore Radnice postavené jedno z prvých stálych kamenných divadiel v Uhorsku,
- r. 1844 fasáda jezuitského kostola prestavaná na dvojvežie, veže kryté kopulkami,
- r. 1880 prefasádovanie kostola, fasáda a veže ukončené balustrádou,
- meštianske domy prestavané v renesancii a po požiari v roku 1761, prefasádované koncom 19.- začiatkom 20. storočia,
- r. 1908 vyhorelo divadlo v radnici,
- r. 1912 asanovaný Kammerhof,
- r. 1914-1916 na jeho mieste postavená administratívna budova Štátnych lesov s podjazdom do novej Národnej ulice,
- r. 1912 fontána na súčasnom Námestí SNP prerobená na elektrický pohon,
- r. 1928 vyhotovené farebné osvetlenie fontány,
- r. 1937 vybudovaný malý parčík s fontánou na Národnej ulici,
- r. 1939 vybudované podzemné toalety,
- 60. roky - morový stĺp prenesený do hradného areálu,

- r. 1976 asanovaný záver komplexu budov jezuitského kolégia, na jeho mieste postavený Dom priemyselného tovaru.

Dominanty, akcenty: veže r. k. kostola sv. Františka Xaverského
Námestie SNP č. 8, administratívna budova Štátnych lesov

Objektová skladba:

- NKP - poschodové dvoj - alebo trojtraktové meštianske domy prejazdového, niektoré sieňového typu (Námestie SNP č. 4)
radnica (Námestie SNP č. 1)
administratívna budova Štátnych lesov (Námestie SNP č. 8)
r. k. kostol sv. Františka Xaverského (Námestie SNP č. 26)
jezuitský kláštor (Kapitulská č. 2, 4, 6, 8)
- nehnuteľnosti s pamiatkovou hodnotou:
Cikkerova č. 3
- nehnuteľnosti rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia:
Národná č. 3, 5, 7, 9- bytové domy
Cikkerova č. 9, 11, 13- bytové domy
Kapitulská č. 16, 14- bytový dom
Cikkerova č. 5, hotel Urpín
- nehnuteľnosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia:
Námestie SNP č. 5, záver dvorového krídla
kino Urpín vo vnútrobloku
Kapitulská č. 12, bývalý Dom priemyselného tovaru
radové garáže

Parcelácia: po obvode bloku zachovaná parcelácia v porovnaní so stavom z roku 1859 a 1927- pozdĺžne parcely prevažne obdĺžnikového pôdorysu so severo-južnou orientáciou na juhovýchodnej strane Námestia SNP, v juhovýchodnom bloku v závere záhrad Kammerhofu a domu č. 7 postavené bytové domy (Národná č. 1, 3, 7), z južnej strany blok uzatvorený kompaktnou zástavbou bytových domov s hotelom Urpín, na severovýchodnej strane blokovoú zástavbou bývalého jezuitského kolégia a budovou bývalého Domu priemyselného tovaru, postavenej na mieste asanovaného záveru jezuitského kláštora
hodnotný urbanistický priestor Národná ulica, západná časť Cikkerovej ulice
parcely meštianskych domov oddelené kamennými parcelačnými múrmi, múry sú väčšinou súčasťou dvorových krídiel

Objemovo-priestorové usporiadanie:

- na severovýchodnej strane bloku kompaktná radová zástavba hĺbkovo orientovaných meštianskych domov a radnice, prevažne trojpodlažné uličné krídla v šírke parcely, dvorové väčšinou dvojpodlažné, viaceré asanované (viď. výkres Rozbor PH),
- na juhozápadnej, juhovýchodnej strane a časti severovýchodnej prevažuje kompaktná zástavba bytových domov, na Cikkerovej ulici do nej začlenený hotel,
- na severovýchodnej strane podstatnú časť zástavby tvorí komplex bývalého jezuitského kolégia s bočnou fasádou r. k. kostola sv. Františka Xaverského,
- strechy meštianskych domov uličných krídiel sedlové s hrebeňom paralelným s uličnou čiarou, dvorových krídiel väčšinou pultové so sklonom do dvora,
- krytina z pásov pozinkovaného, ojedinele medeného (Námestie SNP č. 26) plechu, keramická pálená škridla, titánzinkové šablóny (Námestie SNP č. 8).

Architektonické a výtvorné hodnoty:

- domy s gotickými jadrami, prestavané v renesancii a po požari v roku 1761, prefasádované koncom 19.- začiatkom 20. storočia,
- vstupné portály do prejazdov (Námestie SNP č. 5),
- diamantová klenba (Námestie SNP č. 5), klenby lunetové, plackové, korýtkové, segmentové,
- zelená izba z konca 15. storočia (Námestie SNP č. 4),

Uličný interiér a parter :

- sezónne sedenia pred domoradím, Námestie SNP,
- fasády s prezentovanou goticko-renesančnou (Námestie SNP č. 4), gotickou maľovanou výzdobou (Námestie SNP č. 6),

Archeologické náleziská:

- základy gotických murív (Námestie SNP č. 4),
- predpoklad nálezov kultúrnych vrstiev od stredoveku a nálezov materiálnej kultúry.

Zeleň : jednoradová aleja z guľových javorov pred domoradím na Námestí SNP
park, Národná ulica
nezastavané plochy prevažne dvory s povrchovou úpravou dláždením

Negatívne stavebné úpravy:

- *nevhodné hmotovo-objemové riešenie - Kapitulská č. 12- bývalý Dom priemyselného tovaru,*
- *nevhodné hmotovo-objemové riešenie dvorového krídla objektu Námestie SNP č. 5,*
- *nevhodný masívny vikier, Námestie SNP č. 1,*
- *nevhodná nadstavba atíky, Námestie SNP č. 3,*
- *nevhodný tvar manzardovej strechy, dvorové krídlo Námestie SNP č. 3,*
- *parter polkruhovo ukončené otvory, Námestie SNP č. 5,*
- *pešie komunikácie v jednej nivelete s cestnými komunikáciami Námestie SNP, Národná,*
- *povrchové úpravy komunikácií zámkovou dlažbou.*

R 9 (Blok 9)

Lokalita: je vymedzená južnou časťou radovej zástavby Nám. SNP, západnou radovou zástavbou Kapitulskej ulice, severnou zástavbou ulice J. Cikkera a východnou zástavbou Národnej ulice.

Parcelné vymedzenie: 1462, 1455/6, 1455/7, 1455/4, 1455/2, 1456, 1454/3, 1454/2, 1453, 1452, 1449/1, 1449/2, 1441, 1440, 1450, 1451

Charakter územia : urbanisticky zmenená historická štruktúra zástavby vnútrobloku (s obytnou funkciou), vytvoreného po asanácii pôvodnej zástavby a spojením pôvodných parciel, na ktorých bolo situované kino Urpín (asanované)

Návrh funkčného využitia: Zachovať obytnú funkciu, doplnenú o nevyhnutné požiadavky na rezidenčné bývanie, rehabilitovať oddychovú funkciu vnútrobloku a zvýšiť podiel plôch zelene. Plochu po asanovaní kina nahradiť zástavbou s polyfunkčným využitím a s možnosťou podzemného garážovania.

Kompozičné vzťahy: narušená urbanistická štruktúra a pôvodná parcelácia (výstavba kina, prieluka, budova VAV centra – objekt domu priemyselného tovaru)

Objemová a priestorová skladba: rešpektovať existujúcu historickú parceláciu a priechodnosť historickej zástavby.

Výstavbu riešiť v existujúcej prieluke a tým doplniť uličnú radovú zástavbu na Cikkerovej ulici. Zohľadniť objektovú skladbu bloku a morfológiu jeho terénu. Novostavbu na mieste po asanovanom kine riešiť s menšou plošnou výmerou a podlažnosťou rešpektujúcou líniu západnej hranice pôvodnej historickej parcely. Rešpektovať terénne danosti dvorovej parcely, členiť hmotu novostavby v časti strechy na menšie celky so zakomponovaním do jestvujúcej strešnej krajiny PR. V prípade riešenia zelenej strechy neprekročiť 50% celkovej plochy strechy. Neriešiť ako jeden objemovo veľký solitér. Zrušiť parkovacie plochy v priestore za VAV centrom, umiestniť ich pod úroveň terénu (podzemné garážovanie) a revitalizovať ho prednostne plochami zelene.

Výškové zónovanie: Dostavbu prieluky na parcele č. 1462 riešiť max. 4-podlažnú s podkrovím. Strechu riešiť so sedlovým tvarom s hrebeňom rovnobežným s ulicou J. Cikkera. Úroveň podstrešnej rímsy riešiť max. do úrovne rímsy objektu Národná č. 9, rešpektovať uličnú čiaru.

Novostavbu v priestore dvora (po asanovaní kina) riešiť max. do výšky 2 NP s podkrovím .

Zástavbu vo vnútrobloku za NKP – Námestie SNP 2, riešiť max. 2 NP s podkrovím s rešpektovaním sklonu terénu.

Prípravná a projektová dokumentácia :

- urbanisticko - architektonická štúdia v alternatívach (pre celé územie Bloku 9).
- pre územné a stavebné povolenie

Požiadavky ochrany PR :

1. Vstup do vnútrobloku riešiť podjazdom zo strany Cikkerovej ulice cez prieluku medzi objektmi na Cikkerovej ul. č. 3 a na Národnej č. 9.
2. Vylúčiť vzájomné prepojenie obslužných dopravných plôch.
3. Zachovať vzrastlú zeleň a trávnaté plochy pôvodnej meštianskej architektúry.
4. Revitalizovať oddychovú funkciu vnútrobloku a zvýšiť podiel plôch zelene
5. Rešpektovať úroveň korunnej rímsoy susedného objektu (Národná č. 9) zo strany Cikkerovej ulice, v parteri riešiť prejazd do dvora
6. Minimalizovať požiadavky na statickú dopravu rezidentov.
7. Vylúčiť realizáciu nových vnútroblokových komunikácií, sprístupnenie objektov, dvorových parciel riešiť z existujúcej dopravnej štruktúry.
8. Parkovacie plochy riešiť v rozsahu nevyhnutnom pre využitie objektov, prednostne ich situovať do podzemných garáží.
9. Vylúčiť hromadné veľkokapacitné nadzemné garáže a rozširovanie parkovacích plôch.
10. Vykonať archeologický výskum pred realizáciou stavieb.
11. Novo navrhovanú zástavbu overiť urbanisticko - architektonickou štúdiou v alternatívach a pre celé riešené územie Bloku 9.

Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu bloku

1. Pre Blok 9 platia Všeobecné požiadavky ochrany, obnovy a regeneráciu pamiatkového územia (kompaktná radová zástavba, uličná čiara Námestia SNP, Kapitulskej, Národnej, Cikkerovej ulice).
2. Zachovať a udržiavať existujúcu objektovú skladbu (NKP, objektov s pamiatkovými hodnotami), radovú zástavbu bloku, pôvodnú historickú parceláciu zo strany Námestia SN a zachovať jej dominantnosť na vrchole terénnej vlny.
3. Rešpektovať súčasnú pôdorysnú štruktúru a zachovať pôvodnú historickú klesajúcu konfiguráciu terénu.
4. Eliminovať negatívne pôsobenie objektov nerešpektujúcich pamiatkové hodnoty bloku - bývalého Domu priemyselného tovaru, Kapitulská č. 12 (viď. výkres zásad).
5. Parkovanie vo vnútrobloku riešiť koncepčne, vylúčiť rozširovanie výstavby existujúcich radových garáží a parkovacích plôch v území bloku, nové nároky na parkovanie riešiť prednostne podzemnými garážami.
6. Krytiny objektov postavené v druhej pol. 20. storočia riešiť v rovnakom materiálovom, tvarovom a farebnom riešení ako pôvodné. (výmena eternitových nevyhovujúcich šablón za vlákno cementové).
7. Zachovať, udržiavať a revitalizovať zeleň pôvodných záhrad v bloku a na verejných priestranstvách (park s fontánou na Národnej ulici).
8. Udržiavať, revitalizovať a prezentovať pôvodné parcelačné múry.
9. Pri ďalšej úprave miestnych komunikácií a chodníkov (resp. dvorov vnútrobloku), uplatniť prírodný kameň, farebne, materiálovo a tvarovo ich odlíšiť (cesta – chodník).
10. Minimalizovať a estetizovať rušivé reklamné a technické zariadenia.

Blok 10 – juhovýchodná strana Námestia SNP

Vymedzenie územia: uličná čiara zástavby juhovýchodnej strany Hornej ulice, Námestia Štefana Moysesu, severovýchodnej strany Kapitulskej ulice, cestná komunikácia popri objekte na Štefánikovom nábreží č. 7, päta svahu pod východným múrom mestského opevnenia pri Pamätníku SNP, juhovýchodný úsek mestského opevnenia od Krajčírskej bašty smerom k bývalej hranatej bašte, po pravouhlom zalomení hranica v línii severovýchodného úseku mestského opevnenia smerom k bývalej Hornej bráne

Zástavba : Horná č. 34 - 2 (párne čísla od východu na západ), Námestie Štefana Moysesu č. 1 - 8, Námestie SNP č. 24, 25 (hodinová veža), Kapitulská č. 1 - 27 (nepárne čísla od hodinovej veže južným smerom), Štefánikovo nábrežie č. 7, Mäsiarska bašta, Pamätník SNP a vnútrobloková zástavba

Funkcia: obchodná, administratívna, obytná, kultúrno - spoločenská, služby

Stručný urbanistický a stavebný vývoj:

- domy na Námestí SNP a Štefana Moysesu s gotickými jadrami, pôvodne tvorili nesúvislú zástavbu, vo vlastníctve najbohatšej vrstvy ringbürgerov,
- r. 1506 vo východnom rohu námestia postavená vážnica,
- na území dnešného bloku z vonkajšej strany mestských hradieb existovala zástavba tzv. Hronského predmestia s remeselníckymi domami, neskôr s ulicami Hronská, Mäsiarska,
- 15.-17. storočie zahusťovanie zástavby zastavaním prieluk medzi domami, vznik súvislej radovej zástavby,
- r. 1552 začiatok výstavby hodinovej veže,
- začiatkom 17. storočia začiatok výstavby mestských hradieb, pri južnom úseku mestských hradieb založená tzv. Nová ulica,
- r. 1636 na začiatku Novej ulice zriadený cintorín,
- r. 1806 dokončená budova bohosloveckého seminára (Kapitulská č. 21), neskôr sídlo Krajského pedagogického ústavu,
- r. 1895 asanovaná baroková brána do záhrady pred bohosloveckým seminárom, Kapitulská č. 21,
- r. 1899 nadstavaná budova bývalého bohosloveckého seminára,
- blok z južnej strany vymedzovalo koryto Hrona s malým ostrovom a vedľajším ramenom, nachádzal sa tu tzv. Horný most, v jeho blízkosti stál jeden z mýtnych domov,
- polovica 20. rokov 20. storočia na pravom brehu Hrona pod Mäsiarskou baštou postavené byty pre vojenských gážistov,
- r. 1923-1925 regulácia koryta Hrona stavebnou firmou Ing. Viliama Fábryho, zanikol malý ostrov oproti bývalej Hronskej bráne,
- r. 1926 starý drevený most nahradený novým betónovým,
- 30. roky 20. storočia asanácia nárožného meštianskeho domu s manzardovou strechou, na jeho mieste postavená budova sporiteľne podľa projektu architekta Emila Belluša,
- r. 1947-1949 asanácia časti Hronskej ulice a Hronského nábrežia, výstavba budovy Jednotného národného výboru, neskôr Okresnej vojenskej správy
- 50. roky minulého storočia asanovaná baroková brána pred bývalým seminárom na Kapitulskej ulici,
- v ranorenesančnom dvorovom objekte za meštianskymi domami na Námestí Štefana Moysesu č. 7 a 8 bol umiestnený pivovar,
- r. 1958 regulácia Hrona na území pod Mäsiarskou baštou,
- 60. roky 20. storočia asanácia prístavby mäsiarstva ku hodinovej veži,
- r. 1966 asanácia Novej ulice,
- r. 1969 dokončený Pamätník SNP podľa projektu architekta Kuzmu.

Dominanty, akcenty:

hodinová veža
Pamätník SNP
budova bývalého bohosloveckého seminára, Kapitulská č. 21

Objektová skladba:

- NKP - mestské opevnenie - Mäsiarska bašta, Krajčirska bašta hradbový múr (od Hronskej brány k Mäsiarskej bašte, úsek od Mäsiarskej bašty ku Krajčirskej bašte prerušený schodiskom ku Pamätníku SNP, od Krajčirskej bašty smerom k zaniknutej bašte pri Hornej bráne)
poschodové dvoj - alebo trojtraktové meštianske domy prejazdového typu
Pamätník SNP, Kapitulská č. 21
hodinová veža, Námestie SNP č. 24
vážnica, Námestie SNP č. 25
chudobinec, Horná č. 28
- nehnuteľnosti vytypované na zápis:
Kapitulská č. 15- remeselnícky dom
Kapitulská č. 17- remeselnícky dom
Kapitulská č. 21- budova bývalého bohosloveckého seminára

- Námestie Š. Moysesa č. 8 – budova sporiteľne
- nehnuteľnosti rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia:
Kapitulská č. 19- remeselnícky dom
Horná ul. č. 36 – dvorové krídlo
- nehnuteľnosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia:
Námestie Štefana Moysesa č. 2, 3 dvorové krídlo
Horná č. 14, objekt v závere dvora
Horná č. 18 dvorové objekty na severovýchodnej strane dvora
Horná č. 20, dvorové krídlo par. č. 1308/1, za domom na Hornej č. 20, solitérna stavba pri mestských hradbách
Horná č. 26 – objekt poisťovne
Horná č. 32 – stavby v dvorovej časti

Parcelácia: po obvode bloku zachovaná parcelácia v porovnaní so stavom z roku 1859 a 1927- pozdĺžne parcely prevažne obdĺžnikového pôdorysu s južno-severnou orientáciou na juhovýchodnej strane Námestia Štefana Moysesa a juhovýchodnej strane Hornej ulice, kratšie parcely obdĺžnikového pôdorysu, v južnej časti šírko orientované, v južnej a juhovýchodnej časti bloku po asanácii Novej ulice scelenie parciel, severne od Mäsiarskej bašty vybudovaný Pamätník SNP
južne od mestských hradieb po 2. svetovej vojne zánik Hronského predmestia, územie nanovo rozparcelované
hodnotný urbanistický priestor Kapitulská ulica, Námestie Štefana Moysesa, Horná ulica
parcely meštianskych domov oddelené kamennými parcelačnými múrmi, múry sú čiastočne súčasťou dvorových krídiel

Výškové usporiadanie a hmotovo - priestorové usporiadanie:

- na severovýchodnej strane bloku kompaktná radová zástavba hĺbkovo orientovaných meštianskych domov Hornej ulice, prevažne trojpodlažné uličné krídla v šírke parcely, dvorové väčšinou dvojpodlažné, viaceré asanované, na juhozápadnej strane kompaktná radová zástavba hĺbkovo orientovaných meštianskych domov Kapitulskej ulice, prevažne dvojpodlažné, zriedkavejšie trojpodlažné (Kapitulská č. 1, 13) uličné krídla v šírke parcely, dvorové väčšinou dvojpodlažné,
- na južnej strane bloku po 2. svetovej vojne na mieste asanovaného Hronského predmestia vznik novej štruktúry s administratívnymi viacpodlažnými budovami,
- strechy meštianskych domov uličných krídiel sedlové s hrebeňom paralelným s uličnou čiarou, dvorových krídiel väčšinou pultové so sklonom do dvora,
- krytina z pásov pozinkovaného, ojedinele medeného plechu (hodinová veža, Námestie SNP č. 24), keramická pálená škridla.

Architektonické a výtvarné hodnoty:

- Námestie Štefana Moysesa a začiatok Kapitulskej ulice domy s gotickými jadrami, prestavané v renesancii a po požiari v roku 1761, prefasádované koncom 19.- začiatkom 20. storočia,
- lunetová klenba so štukovou výzdobou sfíc (Námestie Štefana Moysesa č. 7), klenby lunetové, plackové, korýtkové, segmentové,
- visutá reťazová strecha od Bedřicha Schnircha z roku 1826 (Námestie Štefana Moysesa č.7)

Uličný interiér a parter:

- uličné fasády prezentované v slohovom výraze s renesančnou sgrafitovou výzdobou, Kapitulská č. 5

Archeologické náleziská:

- základové murivá Hronskej brány a zahĺbené objekty, Kapitulská ulica,
- predpoklad nálezov kultúrnych vrstiev od stredoveku a nálezov materiálnej kultúry.

Zeleň:

- park pri Pamätníku SNP,
- zatravnená plocha pri hradobnom múre od Kapitulskej ulice smerom k Mäsiarskej bašte,

- historická záhrada (za meštianskym domom Námestie Š. Moysesa č. 4).

Nevhodné stavebné úpravy:

- *nevhodné hmotovo-objemové riešenie dvorového objektu Námestie Štefana Moysesa č. 2, 3,*
- *nevhodné hmotovo-objemové riešenie dvorového objektu Horná č. 14,*
- *nevhodné hmotovo-objemové riešenie dvorového objektu za meštianskym domom Horná č. 20, par. č. 1308/1,*
- *riešenie parteru a veľkosť otvorov, Námestie Štefana Moysesa č. 6,*
- *výkladné skrine Horná č. 2, 4, 6,*
- *pešie komunikácie v jednej nivele s cestnými komunikáciami Námestie SNP, Námestie Štefana Moysesa,*
- *komunikácie s asfaltovou povrchovou úpravou,*
- *povrchové úpravy komunikácií zámkovou dlažbou (Námestie Štefana Moysesa, Horná ulica).*

R 10a (Blok 10)

Lokalita: Horná ul. č.12 – 18 , Námestie po navrhovanú miestnu komunikáciu pri areáli pomníka SNP

Parcelné vymedzenie: 1316, 1314/2, 1313, 1312, 1310/2, 5468/1

Charakter územia : narušená pôvodná urbanistická štruktúra, nekoordinovaná realizácia parkovacích plôch

Návrh funkčného využitia: statickú dopravu riešiť pre rezidentov existujúcej zástavby vo funkčno-účelovej kombinácii so zeleňou. Zachovať a rehabilitovať existujúcu zeleň záhrad meštianskych domov.

Kompozičné vzťahy: kompaktné zachovaná urbanistická štruktúra s podielom záhrad a jej parceláciou. Zachovať historické dvorové krídla, zachovať charakteristické prejazdy, zástavbu riešiť na plochách po zaniknutej asanovanej historickej zástavbe.

Hmotová a priestorová skladba : musí rešpektovať okolitú historickú zástavbu, dominanciu uličných krídiel a gradáciu hmôt, vyplývajúcu z morfológie terénu a historicky overeného funkčného využitia dvorových krídiel.

Výškové zónovanie: max. 2. NP s využiteľným podkrovím, novostavby podriaďiť okolitej historickej zástavbe a použitému typu striech (sedlová, pultová) .

Prípravná a projektová dokumentácia : plánovanú zástavbu overiť urbanisticko - architektonickou štúdiou celej lokality.

Požiadavky ochrany PR :

1. Zachovať pôvodnú parceláciu
2. Novostavby riešiť súčasnými architektonickými výrazovými a tvaroslovnými prostriedkami , ktoré bude kontextuálne nadväzovať na existujúcu historickú zástavbu a výškové zónovanie.
3. Minimalizovať parkovacie plochy, preferovať umiestnenie parkovacích miest v podzemí .
4. Parkovacie plochy riešiť vo funkčno-účelovej kombinácii spevnených plôch a zelene. Prístrešky parkovacích plôch budú predmetom osobitného posúdenia (ľahké konštrukcie).
5. Existujúcu komunikáciu oddeliť priebežným pásom zelene v šírke min. 1,5 m.

R 10b (Blok 10)

Lokalita: Areál Múzea SNP

Parcelné vymedzenie: 1332/1

Charakter územia: v území je situovaný objekt Múzea SNP – pietny objekt medzinárodného významu, plocha parku so sadovníckou úpravou, ktorého predpolie tvorí nevhodné parkovisko.

Návrh funkčného využitia: expozícia ťažkých zbraní, situovaná pod terénom

Kompozičné vzťahy: zaniknutá urbanistická štruktúra (po asanácii historickej zástavby). Zachovať kompozíciu parku v kombinácii vzrastlej zelene a zatrávnených plôch; zachovať a rešpektovať vizuálnu prezentáciu pietneho areálu s dominantnou stavbou pamätníka.

Hmotová a priestorová skladba : prípustnosť zástavby výhradne pod úrovňou terénu.

Výškové zónovanie: objekt realizovať pod úrovňou terénu a minimalizovať vnímanie technických prvkov, vyúsťujúcich nad terénom (presvetlenie a vzduchotechnika)

Prípravná a projektová dokumentácia : spracovať urbanisticko – sadovnícku štúdiu

Požiadavky ochrany PR :

3. Zachovať pietny charakter areálu a dominantnosť architektúry pamätníka SNP.
4. Vykonať predstihový archeologický výskum.

R 10c (Blok 10)

Lokalita: Kapitulská ulica, vstup do Múzea SNP, parcela situovaná severne od mestských hradieb
Parcelné vymedzenie: 1332/5

Charakter územia : v súčasnosti plocha s trávnatým porastom.

Územie s predpokladom archeologických nálezov a akékoľvek zemné práce súvisiace so stavebnou činnosťou by mohli narušiť archeologické nálezy a situácie.

Návrh funkčného využitia: polyfunkčný objekt

Kompozičné vzťahy: zaniknutá urbanistická štruktúra (po asanácii historickej zástavby). Plochu dotvoriť urbanistickým a objemovo-priestorovým riešením s rešpektovaním zachovania prezentácie fortifikácie, pietneho areálu pamätníka SNP a okolitej historickej zástavby (Diecézne centrum).

Hmotová a priestorová skladba: výška a objem stavby musí rešpektovať pohľadové vnímanie hradieb mestského opevnenia a Mäsiarskej bašty, situovaných južne od riešenej lokality,

Výškové zónovanie: max. 4.NP (vrátane podkrovia) s rešpektovaním sklonu Kapitulskej ulice

Prípravná a projektová dokumentácia : Dotvorenie lokality preveriť urbanisticko-architektonickou štúdiou s dôrazom na historickú kompozíciu Kapitulskej ulice, jej sklonu a vo vzťahu k Pamätníku SNP.

Požiadavky ochrany PR:

1. Zachovať vizuálnu prezentáciu fortifikácie, novostavbu umiestniť odsadením od hradieb vo vzdialenosti min 5,0 m, graficky určenej vo výkrese Zásad.
2. Zachovať verejnú zeleň východne od riešeného územia.
3. Vykonať predstihový archeologický výskum.

R 10d(blok 10)

Lokalita : Kapitulská ul. č. 27, Štefánikovo nábrežie – dostavba vnútrobloku pod hradbami

Parcelné vymedzenie : 1352/1, 1352/2,1352/3, 1352/4, 1204/28, 1204/60, 1204/56, 1204/88, 1204/89, 1204/90, 1204/92, 1204/93

Charakter územia : Riešené územie má svažitý terén, na ktorom sa nachádza 4 podlažný objekt Sociálnej poisťovne a severovýchodne od nárožného objektu Územnej vojenskej správy na Štefánikom nábreží č. 7 (par. č. 1353), južne od zachovaného úseku mestských hradieb s Mäsiarskou baštou.. V priestore jeho dvora sú garáže a iné hospodárske objekty dočasného charakteru. Ostatnú plochu územia tvorí trávnatý porast. Na riešenom území je predpoklad archeologických nálezov.

Návrh funkčného využitia: objekty polyfunkčné s funkciou obchodu, služieb, administratívy, bývania, v rámci objektu riešenie parkovania pre účely objektu.

Kompozičné vzťahy: nesystémové a neukončené riešenie urbanistickej štruktúry bez historických analógií. Plochu dotvoriť urbanistickým a hmotovo - priestorovým riešením s akceptáciou existujúcich stavieb (budova Sociálnej poisťovne a PZ SR);

Hmotová a priestorová skladba : výška a hmota stavby nesmie prekryvať pohľadové vnímanie hradby mestského opevnenia a bašty opevnenia, situované severne od riešenej lokality.

Výškové zónovanie : 3 nadzemné podlažia + využiteľné podkrovia

Prípravná a projektová dokumentácia : Dotvorenie lokality preveriť urbanisticko-architektonickou štúdiou.

Požiadavky ochrany PR:

1. Zachovať dominantnosť a nenarušenú vizuálnu prezentáciu historickej fortifikácie (Mäsiarska bašta, hradby mestského opevnenia).
2. Vykonať predstihový archeologický výskum
3. Pri riešení zástavby uplatniť súčasné architektonické výrazové prostriedky.

Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu bloku

1. Pre Blok 10 platia Všeobecné požiadavky ochrany, obnovy a regenerácie územia PR (kompaktná radová zástavba, uličná čiara Námestia Štefana Moysesa, Kapitulskej ulice).
2. Zachovať a udržiavať existujúcu objektovú skladbu (NKP, objektov s pamiatkovými hodnotami, kompaktnú radovú zástavbu bloku, historickú parceláciu zo strany Námestia Štefana Moysesa, Hornej a Kapitulskej ulice) nerealizovať nadstavby objektov (okrem objektu na Kapitulskej ul. č. 19).
3. Zachovať dominantnosť historickej zástavby na Námestí SNP na vrchole terénnej vlny.
4. Objekty nerešpektujúce pamiatkové hodnoty bloku (novostavba bytového domu na par. č. 1314/2, objekty postavené v druhej pol. 20. storočia so skladovou funkciou, resp. garáže, objekty v nevyhovujúcom stavebno-technickom stave, bez architektonických a historických hodnôt na par. č. 1308/1, 1308/3, 1306/2, 1300/2, 1300/1, 1298/2, trafostanica v záhrade meštianskeho domu na par. č. 1306/3, novostavba na par. č. 1309/9, 1305/2, nadstavba objektu na par. č. 1314/2 /vid'. výkres zásad/) nenadstavovať o ďalšie podlažia, príp. pôdorysne nerozširovať o ďalšie prístavby, nové stavebné riešenie objektov orientovať na zníženie, resp. obmedzenie ich celkového negatívneho pôsobenia v historickom prostredí. Vhodným architektonickým riešením v časti striech, fasád, farebnosťou, tvarom, veľkosťou otvorov, komplexnou prestavbou, perspektívne odstránením, eliminovať ich negatívne pôsobenie v historickej zástavbe PR Banská Bystrica.
5. Zachovať pôvodnú historickú klesajúcu konfiguráciu terénu a tejto prispôbiť i výšku novej výstavby (jedno max. trojpodlažné + využiteľné podkrovie).
6. Objekty postavené v druhej pol. 20. storočia riešiť v rovnakom materiálovom, tvarovom a farebnom riešení ako pôvodné.
7. Zachovať, udržiavať zeleň pôvodných záhrad meštianskych domov a mestského špitála (par. č. 1327, 1328, 1325, 1322/1, 1322/2, 1321, 1320, 1317, 1307/2, 1303/3, 1303/1, 1299, 1342) a na verejných priestranstvách (par. č. 1351, 1332 - areál Pamätníka SNP, plochy zelene pod hradbami s Mäsiarskou baštou par. č. 1204/16).
8. Udržiavať a prezentovať parcelačné múry oddeľujúce jednotlivé parcely zástavby bloku.
9. Pri úprave miestnych komunikácií a chodníkov (resp. dvorov) uplatniť prírodný kameň, farebne, materiálovo a tvarovo ich odlíšiť (cesta – chodník).
10. Minimalizovať a estetizovať rušivé reklamné zariadenia.
11. Neprípustné je vytváranie akýchkoľvek nových otvorov a prierazov v opevnení.

Blok 11 – východná časť PR

Vymedzenie územia:	uličná čiara zástavby severnej strany Hornej ulice, uličná čiara zástavby západnej strany Komenského ulice, uličná čiara juhovýchodnej strany Skuteckého ulice, vnútrobloková zástavba s dvorovými krídlami nájomných domov
Zástavba :	Horná ulica č. 25 (nárožná budova Hungárie), Horná ulica č. 27 - 37 (nepárne čísla od západu smerom na východ), Kuzmányho ulica č. 3 (nárožná budova v krížení Kuzmányho a Skuteckého ulice), Skuteckého ulica č. 6 - 2 (párne čísla od východu na západ) a vnútrobloková zástavba
Funkcia:	obchodná, administratívna, obytná, kultúrna, drobné prevádzky

Stručný urbanistický a stavebný vývoj:

- r. 1512-1513 výstavba kaplnky pri východnom okraji mesta,
- r. 1585 rozšírenie a dostavba kaplnky na r. k. kostol sv. Ducha, tzv. nemecký,
- východne od kostola sa nachádzal cintorín, rozdelený vtedajšou Rudlovskou cestou na dve časti, pochovávalo sa v ňom do roku 1882,
- začiatok 17. storočia výstavba mestských hradieb,
- postavená Horná brána, asanovaná v roku 1873,
- r. 1891 vznik Kasárenskej ulice (dnes Skuteckého), ktorá sprístupňovala kasárne za mestskými hradbami dokončené v roku 1893,
- r. 1893-1894 výstavba budovy evanjelického gymnázia, Skuteckého č. 5,

- r. 1895 asanácia r. k. kostola sv. Ducha, začiatok výstavby budovy Katolíckeho tovarišského spolku, následne aj asanácia prízemných remeselníckych domov situovaných západne od kostola a na severnej strane Hornej ulice,
- r. 1896 výstavba nájomného domu Banskobystrickej sporiteľne, tzv. Hungárie s hotelom a kaviarňou,
- r.1899 dokončená budova nájomného domu, pristavaného k budove Katolíckeho tovarišského spolku (Skuteckého č. 3),
- koniec 19. storočia výstavba nájomných domov, Horná č. 27, 29,
- r. 1903 dvorová prístavba k budove Tovarišského spolku,
- 60. roky 20. storočia výstavba nájomných domov, Horná č. 33, 35.

Dominanty, akcenty : nárožná vežička, Kuzmányho č. 3
Horná č. 25, budova Hungárie

Objektová skladba:

- NKP - mestské opevnenie- základy zaniknutej Hornej brány archeologická lokalita- predpoklad nálezov základy zaniknutého hradbového múru, Skuteckého ulica budova administratívna a hotel (Horná č. 25)
- nehnuteľnosti vytypované na zápis:
Horná č. 29, nájomný dom
Horná č. 31, nájomný dom
Horná č. 37, nájomný dom
Skuteckého č. 2, 4, 6, nájomný dom
Komenského č. 3, nájomný dom
- nehnuteľnosti rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia:
Horná č. 27, 33 a 35 - bytové domy

Parcelácia: po obvodě bloku zachovaná parcelácia v porovnaní so stavom z roku 1927- nepravidelné parcely prevažne lichobežníkového pôdorysu hodnotný urbanistický priestor Horná a Skuteckého ulica parcely domov oddelené kamennými parcelačnými múrmi, múry sú čiastočne súčasťou dvorových krídiel

Objemovo-priestorové usporiadanie:

- na severovýchodnej strane bloku kompaktná zástavba prevažne nájomných domov na parcelách nepravidelného väčšinou lichobežníkového tvaru, prevažne trojpodlažné uličné krídla v šírke parcely, menej dvojpodlažné objekty (Horná č. 31, 37),
- strechy nájomných domov uličných krídiel sedlové s hrebeňom paralelným s uličnou čiarou, pri domoch s prielukami s murovanými štítlami nad bočnými fasádami, dvorových krídiel väčšinou pultové so sklonom do dvora, nárožný objekt Hungaria prienik sedlových a ihlanových manzardových striech, na nárožniach cibulovité strechy vežičiek (Horná č. 25, Kuzmányho č. 3),
- krytina z pásov pozinkovaného, ojedinele medeného plechu (nárožné vežičky Horná č. 5, Kuzmányho č. 3), keramická škridla (Horná č. 5).

Architektonické a výtvarné hodnoty:

- historizujúce fasády nájomných domov a objektu Hungárie z konca 19. storočia

Archeologické náleziská:

- základové murivá Hornej brány,
- predpoklad nálezov kultúrnych vrstiev od stredoveku a nálezov materiálnej kultúry.

Zeleň:

- záhrada za nájomnými domami Horná č. 29, 33 a 35, v prieluke medzi nárožnými domami na Komenského ulici
- nezastavané plochy prevažne dvory s povrchovou úpravou dláždením

Nevhodné stavebné úpravy:

- *povrchová úprava cestnej a pešej komunikácie Hornej ulice zámkovou dlažbou, Komenského a Skuteckého ulice asfaltová*

Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu bloku

1. Pre Blok 11 platia Všeobecné požiadavky ochrany, obnovy a regenerácie územia PR (kompaktná radová zástavba, uličná čiara Hornej, Skuteckého ulice).
2. Zachovať a udržiavať existujúcu historickú objektovú skladbu (NKP, objektov vytypovaných na zápis do ÚZPF, objektov s pamiatkovými hodnotami, kompaktnú radovú zástavbu bloku).
3. Rešpektovať a zachovať charakter strešnej krajiny objektov postavených v 20. storočí (sklon striech, mierka, štruktúra a farebnosť krytín - keramická škridla v odtieňoch červenej a červenohnedej farebnosti, resp. falcovaný pásový plech).
4. Zachovať, udržiavať a revitalizovať zeleň vo vnútrobloku (par. č. 120, 123, 127) a parčíku pred objektom Hungarie so sfunkčnením jeho fontány.
5. Pri úprave miestnych komunikácií a chodníkov (resp. dvorov) uplatniť prírodný kameň, farebne, materiálovo a tvarovo ich odlíšiť (cesta – chodník).
6. Minimalizovať a estetizovať rušivé reklamné a technické zariadenia.

Blok 12 – južná časť PR

Vymedzenie územia: Národná ulica a jej západná zástavba, Kuzmányho ulica a jej južná zástavba

Zástavba : Národná č. 18, 16, 14, 12, Kuzmányho č. 1 - 15 (nepárne čísla od východu na západ), vnútrobloková radová zástavba garáží

Funkcia: obytná, školská, administratívna

Stručný urbanistický a stavebný vývoj:

- pôvodne záhrady meštianskych domov Dolná č. 13 - 45, na východnej strane za domami na námestí SNP č. 10 - 12 a Dolná č. 1 - 11 sa rozprestieral kammerhofský majer,
- r. 1901-1903 úprava nábrežia pomenovaného podľa sponzora Teofila Štadlera,
- r. 1907- výstavba r. k. dievčenskej školy v bývalej záhrade kláštora na západnom konci Dolnej ulice, časť budovy zasahovala na Štadlerovo nábrežie
- r. 1923-1925 postavená budova YMCA

Dominanty, akcenty: bytový dom Národná č. 18, 16, 14
škola Kuzmányho č. 1

Objektová skladba:

- NKP - mestské opevnenie- Katovná bašta, hradbový múr (od západného záveru Kuzmányho ulice východným smerom po hranicu so Štadlerovým nábrežím
- Národná č. 12, budova YMCA
- nehnuteľnosti vytypované na zápis:
Kuzmányho č. 1, škola
- nehnuteľnosti s pamiatkovou hodnotou:
Kuzmányho č. 3, dom správcu
- nehnuteľnosti rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia:
Národná č. 18, 16, 14 - bytový dom
Kuzmányho č. 5, 7, 9, 11, 13, 15
- nehnuteľnosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia:
vnútrobloková zástavba radových garáží a garáží v kontakte s fortifikáciou
prístavba v dvorovej časti YMCA

Parcelácia: po obvodě bloku zachovaná parcelácia v porovnaní so stavom z roku 1927 - pozdĺžne parcely prevažne obdĺžnikového pôdorysu s juho - severnou orientáciou, parcely s osou kolmou na uličnú čiaru

Výškové usporiadanie a hmotovo - priestorové usporiadanie:

- zástavba šírko-orientovaných bytových domov na juhovýchodnej strane Kuzmányho ulice, na východnej strane solitér a zástavba Národnej ulice s nárožnou budovou YMCA a nárožným komplexom bytového domu,

- strechy objektov sedlové s hrebeňom paralelným s uličnou čiarou, ploché (Kuzmányho č. 7, 5, 15, 13),
- krytina z pásov pozinkovaného plechu, keramická pálená škridla.

Uličný interiér a parter:

- *nevhodné umiestňovanie satelitov (satelitný smog)*

Archeologické náleziská:

- predpoklad nálezov kultúrnych vrstiev od stredoveku a nálezov materiálnej kultúry

Zeleň: záhrady za bytovými domami

Nevhodné stavebné úpravy

- *nezastavané plochy prevažne dvory s nevhodnou povrchovou úpravou dláždením, resp. bez povrchovej úpravy*
- *narušený urbanistický priestor v južnej časti bloku z exteriérovej strany hradobného múru, západný záver Kuzmányho ulice*
- *nevhodný výraz objektu par. č. 1384/2*
- *nekonceptné a nevhodné osadzovanie typových garáží*

Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu bloku

1. Pre Blok 12 platia Všeobecné požiadavky ochrany, obnovy a regenerácie územia PR.
2. Zachovať a udržiavať existujúcu historickú objektovú skladbu (NKP - objekt YMCA, objekt vytypovaný na zápis do ÚZPF, objekt s pamiatkovými hodnotami).
3. Rešpektovať a zachovať charakter strešnej krajiny objektov postavených v 20. storočí (sklon striech, mierka, štruktúra a farebnosť krytín - keramická škridla v odtieňoch červenej a červenohnedej farebnosti, resp. falcovaný pásový plech).
4. Objekty nerešpektujúce pamiatkové hodnoty bloku (objekt trafostanice, radové garáže za bytovým domom Kuzmányho č. 11,13,15, Národná č. 14,16,18, prístavba k objektu NKP – Národná 12,) nenadstavovať o ďalšie podlažia, príp. pôdorysne nerozširovať o ďalšie prístavby, nové stavebné riešenie objektov orientovať na zníženie, resp. obmedzenie ich celkového negatívneho pôsobenia v historickom prostredí. Vhodným architektonickým riešením v časti striech, fasád, farebnosťou, tvarom, veľkosťou otvorov, prípadne ich komplexnou prestavbou, odstránením, eliminovať ich negatívne pôsobenie v historickej zástavbe PR Banská Bystrica.
5. Záver vnútrobloku (východná strana Kuzmányho ulice) riešiť koncepcne sadovníckymi úpravami s dôrazom na jeho relaxačno – oddychovú funkciu.
6. Parkovanie vo vnútrobloku riešiť koncepcne, vylúčiť rozširovanie výstavby existujúcich radových garáží a parkovacích plôch v území bloku, nové nároky na parkovanie riešiť prednostne podzemnými garážami.
7. Zachovať, udržiavať a revitalizovať zeleň záhrad a na verejných priestranstvách (par. č. 1379, 1379/1, 1377/3, 1377/4, 1411/1, 1411/2, 1411/3, 1412, 1416, 1417, 1420, 1422).
8. Pri úprave miestnych komunikácií a chodníkov (resp. dvorov) uplatniť prírodný kameň, farebne, materiálno a tvarovo ich odlíšiť (cesta – chodník).
9. Odstrániť rušivý billboard na štítovej stene bytového domu (Národná ulica č.18).
10. Odstrániť a koncepcne riešiť potreby telekomunikačných spojov a šírenia signálu.

Blok 13 – južná časť PR

Vymedzenie územia:	Národná ulica na západnej strane s hotelom Národný dom a operou, Švantnerova ulica a jej severná zástavba na východnej strane s budovou SSE, Kapitulska ulica, Cikkerova ulica a jej južná zástavba a vnútrobloková zástavba
Zástavba :	Národná č. 11, Švantnerova ulica č. 1 - 9 (od západu na východ), Cikkerova č. 10 - 2 (od východu na západ) a vnútrobloková zástavba
Funkcia:	obytná, kultúrna, administratívna

Stručný urbanistický a stavebný vývoj:

- na severnej strane bloku pôvodne závery záhrad radnice a meštianskych domov juhovýchodnej strany Námestia SNP č. 1 - 7 a Kammerhofu,
- začiatok 17. storočia postavený hradobný múr mestského opevnenia, jeho pomyslená línia pretína blok v smere severovýchodnom,
- južná časť bloku (severná zástavba Švantnerovej ulice už bola súčasťou Hronského predmestia,
- r.1929 dokončená stavba hotela Národný dom s operou podľa projektu architekta Emila Belluša,
- r. 1935 výstavba budovy Stredoslovenských elektrární,
- 30.- 40. roky 20. storočia - vytýčenie nových ulíc v južnej časti mesta, výstavba bytových domov (Švantnerova ulica).

Dominanty, akcenty : hotel Národný dom a opera, Národná č. 11
administratívna budova SSE, Švantnerova ulica č. 9

Objektová skladba:

- NKP - Národná č. 11, hotel Národný dom a opera
Švantnerova ulica č. 9, administratívna budova SSE
- nehnuteľnosti rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia:
Švantnerova č. 1 - 7, bytové domy
Cikkerova č. 4 -10 - bytové domy
- nehnuteľnosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia:
vnútrobloková zástavba radových a solitérnych garáží

Parcelácia: po obvodě bloku zachovaná parcelácia v porovnaní so stavom z roku 1927- parcely rôzneho tvaru a veľkosti, ktoré vznikli postupným rozparcelovaním záverov záhrad meštianskych domov juhovýchodnej zástavby Námestia SNP
hodnotný urbanistický priestor Národná ulica a západná časť Cikkerovej ulice

Objemovo-priestorové usporiadanie:

- kompaktná radová zástavba bytových dvoj - a trojpodlažných domov, na západnej strane monumentálna budova Národného domu s operou, na východnej budova SES,
- strechy uličných krídiel sedlové s hrebeňom paralelným s uličnou čiarou,
- krytina z pásov pozinkovaného plechu, keramická pálená škridla.

Archeologické náleziská :

- základové murivá Hronskej brány a zahĺbené objekty (Kapitulská ulica)
- predpoklad nálezov kultúrnych vrstiev od stredoveku a nálezov materiálnej kultúry

Zeleň: sadovnícke úpravy so zatrávnenými plochami, záhrady,
nezastavané plochy prevažne dvory s povrchovou úpravou dláždením.

Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu bloku

1. Pre Blok 13 platia Všeobecné požiadavky ochrany, obnovy a regenerácie územia PR.
2. Zachovať a udržiavať existujúcu kompaktnú blokovú skladbu zástavby (NKP, bytové domy, postavené v povojnovom období, rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia).
3. Zachovať a udržiavať výškové a objemovo-priestorové usporiadanie objektov (novovytvorený povojnový urbanizmus časti územia PR).
4. Rešpektovať a zachovať charakter strešnej krajiny objektov postavených v 30. tých rokoch 20. storočia (sklon striech, mierka, štruktúra a farebnosť krytín - keramická škridla v odtieňoch červenej a červenohnedej farebnosti, resp. falcovaný pásový plech).
5. Zachovať, udržiavať a revitalizovať zeleň záhrad a na verejných priestranstvách (par. č. 1429/1, 1439/4, 1439/3).
6. Nerozširovať počet a objem existujúcich radových garáží vo vnútrobloku, vylúčiť rozširovanie parkovacích plôch v území bloku, ich nárok riešiť koncepčne, prednostne podzemnými garážami.
7. Odstrániť a koncepčne riešiť potreby telekomunikačných spojov a šírenia signálu.

Blok 14 – južná časť PR

Vymedzenie územia: na západnej strane park na Národnej ulici, uličná čiara vilovej zástavby Štefánikovo nábrežia, Kapitulska ulica, Švantnerova ulica a jej južná zástavba

Zástavba : Národná ulica č. 13, 15, Štefánikovo nábrežie č. 1 - 6 (od západu na východ), Švantnerova ulica č. 2 - 14 a vnútrobloková zástavba

Funkcia: obytná, výchovno-vzdelávacia, administratívna

Stručný urbanistický a stavebný vývoj:

- na území dnešného bloku paralelne s hradobným múrom medzi Komorskou baštou a Hronskou bránou viedla z vonkajšej strany mestských hradieb ulička tzv. Hronského predmestia s remeselníckymi domami, neskôr Mäsiarska ulica,
- pred rokom 1929 výstavba mestských víl Štefánikovo nábrežie č. 2, 4,
- r. 1930 na západnej strane asanovaná bývalá Horná komorská bašta, založený malý parčík, vedľa neho sa začala výstavba bytového domu pre úradníkov,
- začiatok 30. rokov 20. storočia postavený bytový dom na západnej strane bloku Národná č. 13, 15 a mestská vila Štefánikovo nábrežie č. 5,
- r. 1933-1934 postavená budova Štátneho učiteľského ústavu na Štefánikovom nábreží č. 6,
- po roku 1945 výstavba bytových domov na Švantnerovej ulici,

Dominanty, akcenty : bytový dom Národná č. 13, 15
ZUŠ Štefánikovo nábrežie č. 6

Objektová skladba:

- NKP- škola Štefánikovo nábrežie č. 6
- nehnuteľnosti vytypované na zápis:
Národná č. 13, 15, Štefánikovo nábrežie č. 1 - bytový dom
Štefánikovo nábrežie č. 2, 3, 4 - mestské vily
- nehnuteľnosti rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia:
Švantnerova 2 – 14 - bytové domy
- nehnuteľnosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia:
garáže vo vnútrobloku (samostatne stojacie, dvojgaráže, radové)

Parcelácia: po obvode bloku zachovaná parcelácia v porovnaní so stavom z roku 1927- parcely rôzneho tvaru a veľkosti, ktoré vznikli postupným rozparcelovaním územia po asanácii Mäsiarskej uličky
parcely solitérnych mestských víl oddelené plotmi s kovovými dielcami na kamennej podmurovke

Objemovo-priestorové usporiadanie:

- na severnej a západnej strane bloku kompaktná zástavba bytových domov, na južnej strane solitérna zástavba mestských víl, na východnej veľkoobjemová stavba ZUŠ,
- strechy bytových domov na Švantnerovej ulici sedlové s hrebeňom paralelným s uličnou čiarou, bytových domov Národná č. 13, 15 sedlové s vikiermi, mestských víl valbové s vikiermi, vily Štefánikovo nábrežie č. 4 valbová manzardová s vikiermi, ZUŠ Štefánikovo nábrežie č. 6 má rovnú strechu,
- krytina z pásov pozinkovaného plechu.

Architektonické a výtvarné hodnoty:

- na južnej strane bloku súbor mestských víl z prelomu 20.- 30. rokov 20. storočia s autentickým architektonickým výrazom

Uličný interiér a parter:

- *nevhodné povrchové úpravy komunikácií asfaltom*

Archeologické náleziská:

- základové murivo mestského opevnenia a obvodové murivo objektu, pristavaného ku Kammerhofskej bráne,

- predpoklad nálezov kultúrnych vrstiev od stredoveku a nálezov materiálnej kultúry.

Zeleň:

- parčík pred bytovým domom na Národnej č. 13 a 15,
- záhrady pri mestských vilách, Štefánikovo nábrežie č. 2, 3, 4, 5,
- zatravnené plochy, okolo ZUŠ Štefánikovo nábrežie č. 6,
- predimenzovaná zeleň, nevhodný druh (smrek), pred vilou Štefánikovo nábrežie č. 3
- nezastavané plochy prevažne dvory s povrchovou úpravou dláždením.

Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu bloku

1. Pre Blok 14 platia Všeobecné požiadavky ochrany, obnovy a regenerácie územia PR.
2. Zachovať a udržiavať existujúcu objektovú skladbu (NKP, objektov vytypovaných na zápis do ÚZPF, objektov rešpektujúcich pamiatkové hodnoty) ich výškové a objemovo-priestorové usporiadanie.
3. Zachovať a udržiavať novovytvorený povojnový urbanizmus časti územia PR, tvorený kombináciou solitérne situovaných viliek (pozdĺž Štefánikovho nábrežia) a radovej zástavby domov na ulici F. Švantnera.
4. Zachovať a udržiavať zeleň parku so sadovníckou úpravou, zeleň záhrad (par. č. 1429/1, 1439/4, 1439/3) a verejnú zeleň, zeleň vo vnútrobloku.
5. Rešpektovať a zachovať charakter strešnej krajiny objektov postavených v 30. tých rokoch 20. storočia (sklon striech, mierka, štruktúra a farebnosť krytín - keramická škridla v odtieňoch červenej a červenohnedej farebnosti, resp. falcovaný pásový plech).
6. Nerozširovať počet a objem existujúcich samostatne stojacích a radových garáží vo vnútrobloku, vylúčiť rozširovanie parkovacích plôch v území bloku, na úkor existujúcej zelene, nárok riešiť koncepčne, prednostne podzemnými garážami.
7. Odstrániť a koncepčne riešiť potreby telekomunikačných spojov a šírenia signálu.

H. Legislatíva, manažment ochrany, podmienky využívania a prezentácie hodnôt pamiatkového územia

H.1. Legislatíva, medzinárodné dohovory

Platné právne predpisy :

- Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov;
- Zásady ochrany pamiatkových území, Metodické usmernenie Ministerstva kultúry SR k § 29 zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov, vydané v auguste 2002;
- Vyhláška Ministerstva kultúry Slovenskej republiky č. 253/2010, ktorou sa vykonáva zákon č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov;
- Uznesenie č. 91/2001 Z. z. k Deklarácii Národnej rady Slovenskej republiky o ochrane kultúrneho dedičstva z 28. februára 2001;
- Zákon č. 479/2005 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov;
- Vyhláška Ministerstva životného prostredia SR č. 55/2001 o územnoplánovacích podkladoch a územnoplánovacej dokumentácii.

Medzinárodné dohovory:

- Európsky dohovor o ochrane archeologického dedičstva (revidovaný - oznámenie č. 44/2001 Z. z.);
- Dohovor o ochrane architektonického dedičstva Európy (oznámenie č. 369/2001 Z. z.);
- Európsky dohovor o krajine č. 515/2005 Z. z. (EdoK).

H.2. Pamiatkový zákon a základné pojmy

Podmienky ochrany kultúrnych pamiatok, pamiatkových území, archeologických nálezov a archeologických nálezísk, v súlade s vedeckými poznatkami a na základe medzinárodných zmlúv v oblasti európskeho a svetového kultúrneho dedičstva, ktorými je Slovenská republika viazaná upravuje zákon č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov.

Pamiatkový zákon ďalej upravuje organizáciu a pôsobnosť orgánov štátnej správy a orgánov územnej samosprávy, ako aj práva a povinnosti vlastníkov, iných právnických osôb a fyzických osôb a ukladanie pokút za protiprávne konanie na úseku ochrany pamiatkového fondu, ktorý je významnou súčasťou kultúrneho dedičstva a ktorého zachovanie je verejným záujmom (pozn. čl. 44 ods. 2 a 3 Ústavy SR).

Pamiatkový fond je podľa § 2 ods. 1 pamiatkového zákona súbor hnutelných vecí a nehnuteľných vecí vyhlásených podľa tohto zákona za národné kultúrne pamiatky, pamiatkové rezervácie a pamiatkové zóny. Za pamiatkový fond sa považujú aj veci, o ktorých sa začalo konanie o vyhlásenie za kultúrne pamiatky, pamiatkové rezervácie a pamiatkové zóny.

Pamiatková hodnota je podľa § 2 ods. 2 pamiatkového zákona súhrn významných historických, spoločenských, krajinných, urbanistických, architektonických, vedeckých, technických, výtvarných alebo umelecko-remeselných hodnôt, pre ktoré môžu byť veci predmetom individuálnej alebo územnej ochrany.

Kultúrna pamiatka je podľa § 2 ods. 3 pamiatkového zákona hnutelná vec alebo nehnuteľná vec pamiatkovej hodnoty, ktorá je z dôvodu ochrany vyhlásená za kultúrnu pamiatku.

Pamiatkové územie je podľa § 2 ods. 4 pamiatkového zákona sídelný územný celok alebo krajinný územný celok sústredených pamiatkových hodnôt alebo archeologických nálezov a archeologických nálezísk, ktorý je z dôvodu ich ochrany podľa tohto zákona vyhlásený za pamiatkovú rezerváciu (PR) alebo pamiatkovú zónu (PZ).

Archeologický nález je podľa § 2 ods. 5 pamiatkového zákona hnutelná vec, ktorá je dokladom o živote človeka a o jeho činnosti od najstarších dôb do roku 1918 a spravidla sa našla alebo nachádza sa v zemi, na jej povrchu alebo pod vodou. Archeologickým nálezom je tiež zbraň, munícia, strelivo, súčasť uniformy, vojenská výstroj alebo iný vojenský materiál, ktorý sa našiel v zemi, na jej povrchu alebo pod vodou a pochádza pred rokom 1946.

Archeologické nálezisko je podľa § 2 ods. 6 pamiatkového zákona nehnuteľná vec na topograficky vymedzenom území s odkrytými alebo neodkrytými archeologickými nálezmi v pôvodných nálezových súvislostiach.

Ochrana pamiatkového fondu je podľa § 2 ods. 7 pamiatkového zákona súhrn činností a opatrení zameraných na identifikáciu, výskum, evidenciu, zachovanie, obnovu, reštaurovanie, regeneráciu, využívanie a prezentáciu kultúrnych pamiatok a pamiatkových území.

Pamiatková rezervácia je podľa § 16 ods. 1 pamiatkového zákona územie s uceleným historickým sídelným usporiadaním a s veľkou koncentráciou nehnuteľných kultúrnych pamiatok alebo územie so skupinami významných archeologických nálezov a archeologických nálezísk, ktoré možno topograficky vymedziť.

Základná ochrana pamiatkového územia je podľa § 29 ods. 1 pamiatkového zákona súhrn činností a opatrení, ktorými orgány štátnej správy a orgány územnej samosprávy v spolupráci s vlastníkmi nehnuteľností zabezpečujú zachovanie pamiatkových hodnôt v území, ich dobrý technický, prevádzkový a estetický stav, ako aj vhodný spôsob využitia jednotlivých stavieb, skupín stavieb, areálov alebo urbanistických súborov a vhodné technické vybavenie pamiatkového územia.

Predpisy a postupy pri obnove a údržbe kultúrnych pamiatok alebo objektov, ktoré sa nachádzajú na pamiatkovo chránenom území pamiatkovej rezervácie upravujú ustanovenia pamiatkového zákona.

Orgánom štátnej správy na ochranu pamiatkového fondu sú Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, Pamiatkový úrad Slovenskej republiky a krajské pamiatkové úrady.

Krajský pamiatkový úrad – je podľa § 11 ods. 1 v prvom stupni vecne príslušným správnym orgánom, ktorý rozhoduje o právach a povinnostiach právnických osôb a fyzických osôb na úseku ochrany pamiatkového fondu, archeologických nálezov a archeologických nálezísk., ak tento zákon neustanovuje inak.

Práva a povinnosti vlastníka NKP alebo objektu v pamiatkovom území obsiahnuté v pamiatkovom zákone, z ktorého vyberáme:

Základná ochrana kultúrnej pamiatky

Podľa §27 ods. 2 v bezprostrednom okolí nehnuteľnej kultúrnej pamiatky nemožno vykonávať stavebnú činnosť ani inú činnosť, ktorá by mohla ohroziť pamiatkové hodnoty kultúrnej pamiatky. Bezprostredné okolie nehnuteľnej kultúrnej pamiatky je priestor v okruhu desiatich metrov od nehnuteľnej kultúrnej pamiatky; desať metrov sa počíta od obvodového plášťa stavby, ak nehnuteľnou kultúrnou pamiatkou je stavba, alebo od hranice pozemku, ak je nehnuteľnou kultúrnou pamiatkou aj pozemok.

Vlastník NKP má právo (§ 28 ods. 1 pamiatkového zákona) :

- požiadať KPÚ o bezplatné poskytnutie odbornej a metodologickej pomoci vo veciach ochrany NKP,
- požiadať obec a ministerstvo o finančný príspevok.

Vlastník NKP je povinný (§ 28 ods. 2 a 3 pamiatkového zákona) :

- vykonávať základnú ochranu NKP,
- užívať NKP v súlade s jej pamiatkovou hodnotou,
- umožniť zamestnancom orgánu na ochranu pamiatkového fondu vstupovať do priestorov nehnuteľných NKP,
- oznámiť KPÚ a obci každé ohrozenie, poškodenie, odcudzenie alebo zničenie NKP,
- oznámiť na KPÚ každú zamýšľanú zmenu využitia NKP.

Obnova kultúrnej pamiatky a úprava nehnuteľnosti (§ 32 pamiatkového zákona) :

Ak zamýšľa vlastník, resp. užívateľ NKP alebo objektu v pamiatkovom území vykonať obnovu – súbor špeciálnych odborných činností, ktorými sa vykonáva údržba, konzervovanie, oprava, adaptácia a rekonštrukcia NKP alebo jej časti, je povinný KPÚ predložiť žiadosť (a predpísané prílohy) o vydanie rozhodnutia o zámere obnovy (§ 32 ods. 2 pamiatkového zákona).

Podľa (§ 32 ods. 4 pamiatkového zákona) v rozhodnutí KPÚ uvedie, či predpokladané práce sú z hľadiska záujmov chránených pamiatkovým zákonom prípustné, a určí podmienky, za ktorých možno tieto práce pripravovať a vykonávať tak, aby sa kultúrna pamiatka neohrozila, nepoškodila alebo nezničila, najmä či tieto práce možno pripravovať iba na základe výskumov a inej prípravnej dokumentácie.

Ak vlastník nehnuteľnosti v pamiatkovom území, ktorá nie je kultúrnou pamiatkou má zámer vykonať úpravu takejto nehnuteľnosti, novú stavbu alebo úpravu pozemku alebo stavby je povinný vyžiadať si rozhodnutie KPÚ. V rozhodnutí KPÚ uvedie či je predkladaný zámer prípustný a určí podmienky vykonania úprav, najmä zásady objemového členenia, výškového usporiadania a architektonického riešenia exteriéru nehnuteľnosti (§ 32 ods. 5 a 7 pamiatkového zákona).

Reštaurovanie kultúrnej pamiatky (§ 33 pamiatkového zákona) :

Podľa § 33 ods. 1 pamiatkového zákona je reštaurovanie národnej kultúrnej pamiatky alebo jej časti osobitný druh obnovy.

Podľa § 33 ods. 2 pamiatkového zákona reštaurovanie môže vlastník pripravovať iba na základe predchádzajúceho rozhodnutia krajského pamiatkového úradu o zámere na reštaurovanie.

Podľa § 33 ods. 4 pamiatkového zákona druh reštaurátorskej dokumentácie, rozsah reštaurátorských výskumov, druh, rozsah a podmienky vykonávania reštaurátorských prác určí

krajský pamiatkový úrad v rozhodnutí o zámere na reštaurovanie v prípade nehnuteľnej kultúrnej pamiatky najneskôr v rozhodnutí o prípravnej dokumentácii obnovy kultúrnej pamiatky.

Podľa § 33 ods. 6 pamiatkového zákona krajský pamiatkový úrad vydá osobitné rozhodnutie o každom stupni reštaurátorskej dokumentácie.

Podľa § 33 ods. 7 pamiatkového zákona reštaurovanie môže vykonávať len fyzická osoba, ktorá má odbornú spôsobilosť podľa § 5 ods. 2 písm. a) až d) zákona č. 200/1994 Z. z. o Komore reštaurátorov a o výkone reštaurátorskej činnosti jej členov v znení neskorších predpisov.

Úloha obcí pri ochrane pamiatkového fondu (§ 14 pamiatkového zákona) :

- na území obce vytvárať všetky podmienky potrebné na zachovanie, ochranu, obnovu a využívanie pamiatkového fondu,
- dbá, aby vlastníci kultúrnych pamiatok konali v súlade s pamiatkovým zákonom,
- koordinuje budovanie technickej infraštruktúry sídiel s pamiatkovým územím,
- spolupôsobí pri zabezpečovaní úprav uličného interiéru a uličného parteru, drobnej architektúry, historickej zelene, verejného osvetlenia a reklamných zariadení tak, aby boli v súlade so zámermi na zachovanie a uplatnenie hodnôt pamiatkového územia,
- podporuje iniciatívu občanov a občianskych združení pri ochrane pamiatkového fondu,
- na základe výpisov z ústredného zoznamu vedie evidenciu pamiatkového fondu na území obce,
- obec môže rozhodnúť o vytvorení a odbornom vedení Evidencie pamätihodností obce
- zákon umožňuje mestám /obciam okrem vyhláseného pamiatkového fondu chrániť aj ďalšie regionálne a miestne kultúrne hodnoty, ktoré rozhodnutím zaradí do evidencie pamätihodností mesta/obce,
- pamätihodnosť je hnutelná alebo nehnuteľná vec kultúrno-historickej hodnoty, kombinované diela prírody a človeka, historické udalosti, názvy ulíc, zemepisné a katastrálne názvy, ktoré sa viažu k histórii a osobnostiam obce.

I. Záverečné ustanovenia

Prírodné danosti Banskej Bystrice a jej bezprostredného okolia sa stali predpokladom na koncentráciu činností, podmieňujúcich vytvorenie špecifickej sídelnej štruktúry. Rozsah, stav a rozmanitosť historických architektur, spolu s kompaktno zachovanou urbanistickou štruktúrou sa stali dôvodom pre vyhlásenie jej územnej ochrany.

Zásady ochrany pamiatkového územia Pamiatkovej rezervácie Banská Bystrica sú dokumentom na vykonávanie základnej ochrany pamiatkového územia, sú súhrnom činností a opatrení, ktorými orgány štátnej správy a územnej samosprávy v spolupráci s vlastníkami nehnuteľností zabezpečujú zachovanie pamiatkových hodnôt v území, ich dobrý technický, prevádzkový a estetický stav, ako aj vhodný spôsob využitia.

Predmetné zásady definujú účel a predmet pamiatkovej ochrany, územný rozsah pamiatkového územia a požiadavky na zachovanie a ochranu jeho hodnôt. Sú súčasťou územného priemetu ochrany kultúrnych hodnôt územia, ktorý je podkladom na spracovanie územnoplánovacej dokumentácie podľa osobitného predpisu.

Zásady ochrany pamiatkového územia sú predpokladom na dlhodobé a systémové zabezpečenie ochrany kultúrno-historických hodnôt územia, spoluprácu orgánov štátnej správy a územnej samosprávy, odborných organizácií, odborníkov špecializovaných vied, neziskových organizácií, laickej verejnosti a predovšetkým vlastníkov nehnuteľností.

Nadobudnutím účinnosti týchto zásad sa v rozsahu podkladov, požívaných v rozhodovacom procese Krajského pamiatkového úradu Banská Bystrica, rušia Zásady pamiatkovej starostlivosti Mestskej pamiatkovej rezervácie Banská Bystrica, spracované autorským kolektívom ŠÚPS, Ing. arch. Ivan Gojdič, Ing. arch. Jara Lalková, prom. hist. Štefánia Tóthová, prom. hist. Eva Petrášková, Ing. arch. Zoltán Varga a prijaté v roku 1989.

Ing. arch. Zuzana Klasová
riadiateľka
Krajský pamiatkový úrad Banská Bystrica

Prílohy k návrhu zásad ochrany, obnovy a prezentácie hodnôt územia

E.1. Grafická dokumentácia

- 1. Výkres širších vzťahov**
- 2. Výkres vymedzenia pamiatkového územia**
- 3. Výkres archeológie a priebehu mestského opevnenia**
- 4. Výkres rozboru pamiatkových hodnôt**
- 5. Výkres zásad ochrany pamiatkového územia**

Pre grafickú dokumentáciu bol použitý aktuálny digitálny mapový podklad. Každý výkres je opatrený rozpiskou s uvedením názvu pamiatkového územia, názvom výkresu, mierkou, menom spracovateľa, dátumom spracovania a číslom výkresu. Výkresy obsahujú legendu použitých značení.

1. Výkres širších vzťahov M 1: 5000

- s vyznačením hranice pamiatkového územia
- s vyznačením chránených panoramatických diaľkových pohľadových uhlov, rovnako aj z priestorov interiéru pamiatkového územia na krajinný obraz

2. Výkres vymedzenia pamiatkového územia

- s vyznačenou parcelnou sieťou a parcelnými číslami v M 1:1000
- s vyznačenou hranicou pamiatkového územia

3. Výkres archeológie a priebehu mestského opevnenia

- s vyznačenou líniou zachovaného a zaniknutého mestského opevnenia v M 1:1000
- s vyznačenými zistenými archeologickými nálezmi

4. Výkres rozboru pamiatkových hodnôt M 1:1000

- s vyznačenou hranicou pamiatkového územia
- vyznačenie hodnotného urbanistického priestoru v interiéri pamiatkového územia
- vyznačenie narušeného urbanistického priestoru v interiéri pamiatkového územia,
- vyznačenie NKP
- vyznačenie objektov navrhnutých na zápis do ÚZPF
- vyznačenie objektov vytipovaných na zápis do ÚZPF
- vyznačenie objektov dotvárajúcich pamiatkové územie
- vyznačenie objektov, ktoré nie sú v pamiatkovom území rušivé
- objekty, ktoré sú v pamiatkovom území rušivé.
- nevhodné úpravy objektov: parterov, fasád, zmeny podlažnosti objektov, striech
- plochy zelene – návrh na zachovanie
- archeologické lokality zapísané a evidované
- stavebná uzáva
- významné pohľady a pohľadové uhly v interiéri pamiatkového územia
- chránené výškové a hmotové dominanty

5. Výkres zásad ochrany pamiatkového územia M 1:1000

- s vyznačenou hranicou pamiatkového územia
- vyznačenie hodnotného urbanistického priestoru v interiéri pamiatkového územia
- vyznačenie narušeného urbanistického priestoru v interiéri pamiatkového územia,
- vyznačenie NKP
- vyznačenie objektov navrhnutých na zápis do ÚZPF
- vyznačenie objektov vytipovaných na zápis do ÚZPF
- vyznačenie objektov dotvárajúcich pamiatkové územie
- vyznačenie objektov, ktoré nie sú v pamiatkovom území rušivé

- objekty, ktoré sú v pamiatkovom území rušivé.
- odporúčané úpravy objektov: parterov, fasád, zmeny podlažnosti objektov, striech
- rezervné plochy
- plochy zelene – návrh na zachovanie
- archeologické lokality zapísané a evidované
- významné pohľady a pohľadové uhly v interiéri pamiatkového územia
- chránené výškové a hmotové dominanty
- ďalšie špecifické prvky vhodné na ochranu